

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών
Επιστημών

Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών
Σπουδών

Τομέας Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών

Επιβλέπων Καθηγητής:
Γρηγόρης Ι. Τσάλτας

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής

Καθηγητής ΣΤΕΛΙΟΣ
ΠΕΡΡΑΚΗΣ

Καθηγητής ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ
ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Βιοποικιλότητα.
Διεθνές Ρυθμιστικό Πλαίσιο και Πολιτικές
Πρώθησης μιας Διεθνούς Στρατηγικής
Αντιμετώπισης των Σύγχρονων Προκλήσεων:
Το Ζήτημα της Βιοπειρατείας

ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

Αναστασία
Φωτεινακοπούλου
Α.Μ.: 1211Δ003

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ
ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ:
ΔΙΕΘΝΕΣ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΜΙΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ
ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΝ:
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ»**

**ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΦΩΤΕΙΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Α.Μ: 1211Δ003**

**Επιβλέπων Καθηγητής
Καθηγητής ΓΡΗΓΟΡΗΣ Ι. ΤΣΑΛΤΑΣ
Μέλη Τριμελούς Επιτροπής
Καθηγητής ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΕΡΡΑΚΗΣ
Καθηγητής ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ**

Αθήνα, ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

*In Nature's Economy the Currency is not Money, it is
Life*

Vandana Shiva

(Neem Tree, Azadirachta indica)

Στη Μαίρη και το Νίκο Παντελάκη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η διαδικασία εκπόνησης μιας διδακτορικής διατριβής περνάει από πολλά στάδια από τη στιγμή της σύλληψης του θέματος μέχρι και την ολοκλήρωση της. Τώρα που πλησιάζει το τέλος αυτής της συναρπαστικής, αλλά και δύσκολης διαδρομής, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα κάποιους ανθρώπους που στάθηκαν πολύτιμοι συνοδοιπόροι σε αυτό το ακαδημαϊκό ταξίδι.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου, Γρηγόρη Τσάλτα, καθώς η συνεχής καθοδήγηση και υποστήριξη του, συνετέλεσαν ουσιαστικά στη διαμόρφωση και την ολοκλήρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Τα 8 χρόνια συνεργασίας μας στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης υπήρξαν καθοριστικά για τη διαμόρφωση της επιστημονικής μου ταυτότητας και μου έδωσαν τα απαραίτητα εφόδια, ώστε να γίνει ο στόχος αυτός πραγματικότητα. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω ειλικρινά τα άλλα δύο μέλη της Επιτροπής, τους Καθηγητές Στέλιο Περράκη και Ευάγγελο Ραυτόπουλο, για τις πάντα εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους, αλλά και τα στοχευμένα ερωτήματά τους, τα οποία με παρότρυναν να αναζητώ διαρκώς νέα πεδία έρευνας.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την Επίκουρη Καθηγήτρια, Βασιλική Καραγεώργου, η οποία μου προσέφερε πολύτιμη καθοδήγηση σε σχέση με τη διαμόρφωση του περιεχομένου της παρούσας διατριβής. Οι υποδείξεις της ήταν καίριες, ενώ στάθηκε πολύτιμη αρωγός καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της μελέτης αυτής. Σημαντική ήταν η συμβολή του Δρ. Χαράλαμπου Πλατιά, τον οποίο θα ήθελα να ευχαριστήσω για τις προτάσεις του, αλλά και την πάντα εποικοδομητική ανταλλαγή απόψεων. Θα ήθελα, επίσης, να πω ένα ξεχωριστό ευχαριστώ στο Δρ. Γεράσιμο Ροδοθεάτο, για την ουσιαστική στήριξη και συνεργασία καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής αυτής. Η βοήθεια του, αλλά και οι πάντα εύστοχες παρατηρήσεις του συνέβαλαν σημαντικά κατά την υλοποίηση της παρούσας διατριβής.

Τέλος, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου για τη διαρκή στήριξη και συμπαράσταση καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Χωρίς την αμέριστη υποστήριξή σας, τίποτα από αυτά δεν θα είχε γίνει πραγματικότητα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	7
ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ	14
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	20
ΜΕΡΟΣ Α': ΤΟ ΖΗΤΗΜΑΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ	27
1.1. Ορίζοντας τη Βιοποικιλότητα	27
1.2. Ζητήματα Αξίας και Χρήσης της Βιοποικιλότητας (Values of Biodiversity)	31
1.2.1. Ανάμεσα στην Περιβαλλοντική Ηθική και την Ανθρωποκεντρική Προσέγγιση	31
1.2.2.Οι Διαφορετικές Μορφές της Χρηστικής Αξίας της Βιοποικιλότητας	33
1.2.2.1 Άμεση Χρηστική Αξία (Direct Use Value)	34
α) Η Οικονομική Συνιστώσα	34
1.2.2.2 Έμμεση Χρηστική Αξία (Indirect Use Value)	36
α) Η Περιβαλλοντική Συνιστώσα	37
β) Η Κοινωνική Συνιστώσα	38
1.2.2.3 Η Αξία της μη Χρήσης (Non-Use Value)	39
α) Η Αξία της (Μελλοντικής) Επιλογής (Option)	39
β) Η Αξία του Κληροδοτήματος (Bequest)	40
γ) Η Υπαρξιακή Αξία (Existence Value)	40
δ) Η Εγγενής Αξία (Intrinsic Value)	41
1.3. Οι Μέθοδοι (Ορθής;) Διαχείρισης της Βιοποικιλότητας: Ανάμεσα στη Διατήρηση και την Αποκατάσταση του Φυσικού Περιβάλλοντος	42
1.3.1 Εθνικές και Διακρατικές Προστατευόμενες Περιοχές	42
1.3.1.1. Το Ζήτημα της Συν-Διαχείρισης μιας Προστατευόμενης Περιοχής	46
1.3.1.2. Το Ζήτημα των Διασυνοριακών Προστατευόμενων Περιοχών	49
1.3.2. Οι Τράπεζες Γονιδίων (Gene Banks)	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	54

2.1. Η Εξελικτική Πορεία του Διεθνούς Καθεστώτος για την Προστασία της Βιοποικιλότητας	54
2.2. Η Προστασία της Βιοποικιλότητας ως Νομικός Στόχος και η Διαμόρφωση Μηχανισμών Προστασίας της	56
2.3. Τα Βασικά Χαρακτηριστικά του Καθεστώτος για την Προστασία της Βιοποικιλότητας.	60
2.4. Αρχές του Δικαίου Περιβάλλοντος και Βιοποικιλότητα	66
2.4.1. Η Αρχή της Προφύλαξης (Precautionary Principle)	66
α) Η Απειλή Ενδεχόμενης Ζημίας	68
β) Η Έλλειψη Επιστημονικής Βεβαιότητας	69
γ) Η Ανάγκη ή το Καθήκον ως προς την Ανάληψη Δράσης	70
2.4.1.1. Η Αναφορά στην Αρχή της Προφύλαξης στο Συμβατικό Πλαίσιο για τη Βιοποικιλότητα	70
2.4.2. Η Αρχή της Ευθυδικίας (Equity Principle) και η Έννοια της Διανεμητικής Δικαιοσύνης	73
2.4.3 Η Αρχή της Βιώσιμης Ανάπτυξης	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:	
Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΩΣ ΖΗΤΗΜΑ ΑΙΧΜΗΣ: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΦΥΣΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	82
3.1. Η Συγκρουσιακή Συνάφεια ανάμεσα στην Εφαρμογή των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών (MEAs) και τον ΠΟΕ	82
3.1.1. Η Επιτροπή για το Εμπόριο και το Περιβάλλον (CTE)	84
3.1.2. Η Υπουργική Διάσκεψη της Doha	86
3.2. Το Ζήτημα της Βιοποικιλότητας: Ένα Χαρακτηριστικό Παράδειγμα Συγκρουσιακής Εφαρμογής. Το Παράδειγμα της Καρθαγένης	90
3.2.1. Η Ενσωμάτωση Εμπορικών Μέτρων στις Περιβαλλοντικές Συμβάσεις	90
3.2.2. Το Ζήτημα της Βιοασφάλειας: Μία νέα Πρόκληση	91
3.2.3. Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης και η Συμφωνία SPS για τα Υγειονομικά και Φυτοϋγειονομικά Μέτρα	94
3.3. Σε αναζήτηση μίας Κοινής Βάσης Συμφιλίωσης	96
ΜΕΡΟΣ Β': ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ, ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	101
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	102
4.1. Ορίζοντας τη Βιοπειρατεία και την Παραδοσιακή Γνώση	102
4.1.1. Συλλογή και Βιοprospecting: Νομιμοποιώντας τη Βιοπειρατεία;	103
4.1.1.1. Η Προστιθέμενη Αξία της Υπόθεσης Merck-InBio	106

4.2. Το Πρόβλημα του Ορισμού της Βιοπειρατείας και οι Προσπάθειες Προσδιορισμού του Περιεχομένου της	109
4.3. Βιοπειρατεία και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η Παραδοσιακή Γνώση στη Σύγχρονη Εποχή	115
4.3.1. Παραδοσιακή Γνώση: Το Ζήτημα Προσδιορισμού ενός ακριβούς Περιεχομένου	115
4.3.2. Η Περίπτωση των Biocultural Rights (BCRs): Μία νέα Έκφραση των Συλλογικών Δικαιωμάτων;	120
4.3.2.1. Το Ζήτημα της Πνευματικής Ιδιοκτησίας των Αυτοχθόνων: Μία Σύντομη Αναδρομή	121
4.3.2.2. Προσδιορίζοντας τα Biocultural Rights(BCRs)	123
4.4. Οι Προεκτάσεις της Βιοπειρατείας: Η Αναπτυξιακή Συνιστώσα	126
α) Οικονομικές Επιπτώσεις:	126
β) Κοινωνικές Επιπτώσεις:	127
γ) Περιβαλλοντικές (και ηθικές) Επιπτώσεις:	128
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	130
5.1. Το Συμβατικό Πλαίσιο για τη Χρήση των Γενετικών Πόρων	131
5.1.1. Ανάμεσα στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας (Common Heritage of Mankind) και το Κοινό Ενδιαφέρον (Common Concern of Mankind)	131
5.1.2. Η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα και το Σύστημα ABS (Access and Benefit-Sharing System) (1992)	137
5.1.3 Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την Πρόσβαση στους Γενετικούς Πόρους και τη Δίκαιη και Ορθόνομη Κατανομή των Ωφελημάτων που απορρέουν από τη Χρήση τους (ABS) (2010)	147
5.2. Η Συμφωνία TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights). Το Σύστημα Πνευματικών Δικαιωμάτων ως Μέσο Νομιμοποίησης της Βιοπειρατείας;	156
5.3. Επαναπροσδιορίζοντας τη Σχέση ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS ως Μέσο Καταπολέμησης της Βιοπειρατείας	162
5.3.1. Η Σχεσιακή Διασύνδεση ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS	162
5.3.2. Οι Προτεινόμενες Τροποποιήσεις στο Πλαίσιο της Συμφωνία TRIPS	165
5.4. Ζητήματα Εφαρμογής και Εναρμόνισης: Μία Επισκόπηση Περιφερειακών και Εθνικών Μέτρων ως Βάση Αντιμετώπισης της Βιοπειρατείας	169
5.4.1. Παραδείγματα από τον Αναπτυσσόμενο Νότο (Providers)	170
5.4.1.1. Τα κράτη της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής	170
α) Κοινότητα των Άνδεων	170
β) Βραζιλία	173

γ) Κόστα Ρίκα	175
δ) Περού	178
5.4.1.2. Τα Ασιατικά κράτη	179
α) ASEAN (Association of South East Asian Nations)	179
β) Κίνα	180
γ) Ινδία	181
5.4.1.3. Η Περίπτωση της Αφρικανικής Ένωσης	184
5.4.2. Παραδείγματα από τον Αναπτυγμένο Βορρά (Users)	185
5.4.2.1. Η Περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	185
5.4.2.2. Η Περίπτωση των ΗΠΑ	187
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ	190
6.1. FAO	190
6.2. WIPO	195
6.2.1. Το Ζήτημα της Προστασίας της Παραδοσιακής Γνώσης	195
6.2.2. Το Ζήτημα της Προστασίας των Γενετικών Πόρων	197
6.3. WHO	199
ΜΕΡΟΣ Γ': ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ: ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	202
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ	203
7.1. Περιπτώσεις Κατοχύρωσης με Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας (Patent-related)	203
7.1.1. Η Υπόθεση Hoodia (San Hoodia Case)	205
7.1.2. Η Υπόθεση της Κουρκούμης (Turmeric Case)	208
7.1.3. Η Υπόθεση του Ρυζιού Basmati (Basmati Rice Case)	209
7.1.4. Η Υπόθεση του Δέντρου Neem (Neem Tree Case)	211
7.1.5. Η Υπόθεση του Ayahuasca (Ayahuasca Case)	214
7.1.6. Patented Biopiracy: Προκλήσεις και Προβλήματα	216
7.2. Περιπτώσεις που δεν αφορούν σε Κατοχύρωση με Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας (Non-Patent Biopiracy Cases)	217
7.2.1. Προστασία Φυτικών Ποικιλιών vs Βιοπειρατεία	218
7.2.1.1. “Plant Breeders Wrongs”. Η Περίπτωση της Αυστραλίας	220
7.2.1.2. Η Υπόθεση του Arachis hypogaea	221

7.2.2. Η Περίπτωση της Καταχρηστικής Πρόσβασης και Χρήσης (Misappropriation)	223
7.2.2.1. Ισορροπώντας ανάμεσα στο Bioprospecting και την Καταχρηστική Χρήση. Το Παράδειγμα της Ταϊλάνδης	224
7.3. Διδάγματα από την Πρακτική. Οι Επιπτώσεις της Βιοπειρατείας	226
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΟΙ ΕΝΝΟΜΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ	231
8.1. Η Ακύρωση ή Απόσυρση Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (Cancelled Patents)	232
8.2. Απώλεια Κέρδους από την Παράνομη Αφαίρεση των Γενετικών Πόρων	234
8.3. Άρνηση της Πρόσβασης (Denial Of Access)	235
8.4. Νομικές Κυρώσεις	237
8.5. Blacklisting	238
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ: ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	240
9.1. Οι Έξι Προσδιοριστικοί Παράγοντες Καθορισμού μιας Αποτελεσματικής Διαδικασίας Διακυβέρνησης ABS	241
9.1.1. Το Σύστημα των Πνευματικών Δικαιωμάτων και τα Δικαιώματα Ιδιοκτησίας (IPRs vs Property Rights)	242
9.1.2. Το Ζήτημα της Ελλιπούς Παροχής Πληροφόρησης	244
9.1.3. Η Πολυπλοκότητα των Διοικητικών Διαδικασιών	245
9.1.4. Η Ορθή Διακυβέρνηση και το Περιβάλλον Συναλλαγών	246
9.1.5. Το Ζήτημα των Χρονικών Καθυστερήσεων	247
9.1.6. Το Ζήτημα των Ex-situ Συλλογών	248
9.2. Η Ανάγκη Λήψης Μέτρων από Παρόχους (Providers) και Χρήστες (Users)	248
9.2.1. Η Λήψη Μέτρων από την Πλευρά των Παρόχων (Providers)	249
α) Θεσμική Ενδυνάμωση	249
β) Συνεργασία ανάμεσα στα Αναπτυσσόμενα Κράτη	250
9.2.2. Η Λήψη Μέτρων από την Πλευρά των Χρηστών (Users)	251
α) Πιστοποιητικά Συμμόρφωσης (Certificates of Compliance)	251
β) Τα Εθνικά Κέντρα Συντονισμού	252
9.3. Βιοπειρατεία: Βαδίζοντας προς μία νέα Διεθνή Ρύθμιση;	253
ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	257
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-	264
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	267
α) Ελληνική	267

i) Βιβλία	267
β) Ξενόγλωσση	268
i) Βιβλία	268
ii) Άρθρα/ Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους	273
γ) Κείμενα Τεκμηρίωσης	287
i) Διεθνείς Συμβάσεις	287
ii) Ευρωπαϊκή Νομοθεσία	288
iv) Περιφερειακές Συμφωνίες	289
v) Εθνική Νομοθεσία	289
δ) Εκθέσεις, Μελέτες, Αναφορές	291
ε) Ιστοσελίδες	296
στ) Άλλες Πηγές	300

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1	28
ΠΙΝΑΚΑΣ 2	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 3	113
ΠΙΝΑΚΑΣ 4	139
ΠΙΝΑΚΑΣ 5	164
ΠΙΝΑΚΑΣ 6	176

ΣΧΗΜΑΤΑ

ΣΧΗΜΑ 1	53
ΣΧΗΜΑ 2	59
ΣΧΗΜΑ 3	74
ΣΧΗΜΑ 4	77
ΣΧΗΜΑ 5	80
ΣΧΗΜΑ 6	119
ΣΧΗΜΑ 7	124
ΣΧΗΜΑ 8	141
ΣΧΗΜΑ 9	229

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

α) Ελληνικές

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
βλ.	βλέπε
ΓΤΟ	Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί
ΕΑΧ	Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
εκδ.	εκδόσεις
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΓ	Παραδοσιακή Γνώση
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
σελ.	Σελίδες

β) Ξενόγλωσσες

AAAS	American Association for the Advancement of Science
ABS	Access and Benefit-Sharing
ACM	Assimilative Capacity Model
AES	Agricultural Experiment Station
AIA	Advance Informed Agreement
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations

BCRs	Biocultural Rights
CAN	Competent National Authority
CAM	Complementary and Alternative Medicine
CBD	Convention on Biological Diversity
CBNRM	Community-based Natural Resource Management
CGEN	Conselho de Gestão do Patrimônio Genético
CGIAR	Consultative Group for International Agricultural Research
CIEL	Center for International Environmental Law
CISDL	Center for International Sustainable Development Law
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species
CMPAs	Collaborative Management of Protected Areas
co.	company
COICA	Coordinating Body of Indigenous Organizations of the Amazon Basin and the Coalition for Amazonian Peoples and Their Environment
COP	Conference of the Parties
CSIR	Council of Scientific and Industrial Research
CTE	Committee on Trade and Environment
DC	District of Columbia
eds.	editors
edt.	editor
EEA	European Economic Area
ENB	Earth Negotiation Bulletin
EOLSS	Encyclopedia of Life Support Systems
EPC	European Patent Convention
EPO	European Patent Office

et al.	et alii
EU	European Union
FAO	Food and Agriculture Organization
FOET	Foundation on Economic Trends
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GMO	Genetically Modified Organism
GR	Genetic Resource
GRIN	Germplasm Resources Information Network
HSCA	Heritage Seed Curators Australia
IARCs	International Agricultural Research Centers
ibid	ibidem
ICCAs	Indigenous and Community Conserved Areas
ICJ	International Court of Justice
ICTSD	International Centre for Trade and Sustainable Development
IDRC	International Development Research Centre
IISD	International Institute for Sustainable Development
IGC	Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore
ILO	International Labour Organization
InBio	Instituto Nacional de Biodiversidad
inc.	incorporated
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IPR	Intellectual Property Right
IUCN	International Union for Conservation of Nature
km ²	square kilometers
MAT	Mutually Agreed Terms

MDGs	Millennium Development Goals
MEAs	Multilateral Environmental Agreements
MIHR	Centre for the Management of Intellectual Property in Health Research and Development
MPAs	Marine Protected Areas
MTA	Material Transfer Agreement
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NBA	National Biodiversity Authority
NJ	New Jersey
NIH	National Institutes of Health
no.	number
op. cit.	opera citato
p.	page
par.	Paragraph
PCT	Patent Cooperation Treaty
PIC	Prior Informed Consent
pp.	pages
PRBs	Plant Breeder's Rights
PVP	Plant-Variety Protection
QUNO	Quaker United Nations Office
RAFI	Rural Advancement Fund International
R & D	Research and Development
SA	Société Anonyme
SACSIR	South African Council for Scientific and Industrial Research
SECO	Swiss State Secretariat for Economic Affairs
SDGs	Sustainable Development Goals
SIPO	State Intellectual Property Office of the People's Republic of China

SPS	Sanitary and Phytosanitary
STO	Special Trade Obligation
TCM	Traditional Chinese Medicine
TK	Traditional Knowledge
TM	Traditional Medicine
TRIPS	Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
UK	United Kingdom
UN	United Nations
UNARGEN	Unidad de Acceso al Recurso Genético
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDP	United Nations Development Programme
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UPOV	International Union for the Protection of New Varieties of Plants
US	United States
USA	United States of America
USPTO	United States Patent Office
vol.	volume
vs	versus
WCPA	World Commission on <i>Protected Areas</i>
WHO	World Health Organization
WIMSA	Working Group on Indigenous Minorities in Southern Africa
WIPO	World Intellectual Property Organization
WRI	World Resources Institute

WTI   World Trade Institute
WTO   World Trade Organization

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Προσεγγίζοντας τη Βιοπειρατεία

Ο όρος «βιοπειρατεία» εμφανίστηκε ως έννοια στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Ήδη από τη δεκαετία του 1980, το ποσοστό των γενετικών πόρων που χρησιμοποιείται για βιοτεχνολογική έρευνα και ανάπτυξη έδειξε αυξητική τάση. Ενώ το μεγαλύτερο μερίδιο της παγκόσμιας βιοποικιλότητας συγκεντρώνεται στα κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου, οι τεχνολογικές δυνατότητες μετατροπής των γενετικών πρώτων υλών σε εμπορικά προϊόντα, εντοπίζονται κυρίως στα ισχυρά βιομηχανικά κράτη του αναπτυγμένου Βορρά. Οι γενετικοί πόροι διατίθεντο στους χρήστες για εμπορικούς και μη εμπορικούς σκοπούς χωρίς περιορισμούς στο πλαίσιο της Διεθνούς Δέσμευσης για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους (International Undertaking on Plant Genetic Resources, Resolution 8/83) που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του FAO, το 1983. Το κείμενο αυτό αποτέλεσε ένα αρκετά διαφορούμενο πλαίσιο κυρίως σε σχέση με την αναφορά ότι οι γενετικοί πόροι θα πρέπει να νοούνται ως μέρος της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Τα αναπτυσσόμενα κράτη άρχισαν να αμφισβητούν ανοιχτά το καθεστώς της ανοιχτής αυτής πρόσβασης, που είχε ως αποτέλεσμα την ελεύθερη εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρων προς όφελος του αναπτυγμένου Βορρά. Έτσι, το ζήτημα της βιοπειρατείας ξεκίνησε να καλλιεργείται ως ακόμα μία ιδιαίτερη έκφανση της διάστασης Βορρά-Νότου.

Σύμφωνα με τον Dutfield, η χρήση του όρου βιοπειρατεία περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους οι εταιρείες των κρατών του αναπτυγμένου Βορρά διεκδικούν την ιδιοκτησία, την ελεύθερη εκμετάλλευση ή το αθέμιτο συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τη χρήση των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης των αναπτυσσόμενων κρατών. Ο όρος βιοπειρατεία αποτελεί ένα σκόπιμα ασαφή όρο, ο οποίος δεν έχει προσδιοριστεί μέχρι στιγμής σε κανένα νομικό κείμενο. Όπως αναφέρει ο Dutfield, το ρήμα “to pirate” έχει αρνητικό περιεχόμενο, καθώς σχετίζεται με τη διευκόλυνση ή την αναπαραγωγή του έργου ή των ιδεών άλλων χωρίς τη χορήγηση σχετικής άδειας για προσωπικό όφελος, καθώς και τη λεηλασία. Αυτοί, όμως, οι ορισμοί φαίνεται να αποδίδουν ουσιαστικά την ουσία της βιοπειρατείας, αφού γίνεται

αναφορά σε φορείς, άτομα και εταιρείες που τους αποδίδονται οι εξής πράξεις: (α) η κλοπή, καταχρηστική χρήση και η αθέμιτη πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και στη συναφή παραδοσιακή γνώση μέσω του συστήματος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και (β) η μη εξουσιοδοτημένη συλλογή των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης για εμπορικούς σκοπούς. Συχνά η έννοια της βιοπειρατείας ταυτίζεται με τις δραστηριότητες *bioprospecting*, το οποίο σχετίζεται με την εξερεύνηση της βιοποικιλότητας για την εξεύρεση γενετικών και βιοχημικών πόρων εμπορικής αξίας. Θα πρέπει, ωστόσο, να αναγνωρίσουμε, ότι τα όρια μεταξύ της βιοπειρατείας και των νόμιμων πρακτικών, οι οποίες μπορούν να αποβούν αμοιβαία επωφελείς τόσο για τους παρόχους, όσο και για τους χρήστες των γενετικών πόρων είναι μερικές φορές δυσδιάκριτα. Το ζήτημα της βιοπειρατείας δεν μπορεί να νοηθεί μεμονωμένα ως ένα νομικό ζήτημα, αλλά και ως έκφραση που σχετίζεται με την περιβαλλοντική ηθική και τη δικαιοσύνη.

Παρά το γεγονός, ότι ο όρος βιοπειρατεία δεν προσδιορίζεται, όπως ήδη αναφέρθηκε σε κανένα διεθνές νομικό κείμενο βασίζεται εννοιολογικά στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας πάνω στους φυσικούς πόρους. Η Αρχή 2 της Διακήρυξης του Ρίο του 1992 επιβεβαιώνει ότι «τα κράτη [...] έχουν το κυριαρχικό δικαίωμα εκμετάλλευσης των πόρων τους στο πλαίσιο των δικών τους περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών πολιτικών». Η άποψη αυτή διατυπώθηκε και στο Άρθρο 3 της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα και αφορά τόσο στους γενετικούς πόρους που βρίσκονται εντός της δικαιοδοσίας του κράτους παροχής (*in situ*), καθώς τους γενετικούς πόρους που είναι αποθηκευμένοι σε τράπεζες συλλογών γενετικού υλικού εντός της ίδιας ή διαφορετικής δικαιοδοσίας (*ex situ*).

Η Σύμβαση δίνει έμφαση στο ρόλο του κράτους, το οποίο καλείται να θεσπίσει εσωτερικούς κανόνες για την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών του πόρων από τους ενδιαφερόμενους χρήστες. Το σύστημα αυτό στηρίζεται στην ιδέα της διανεμητικής δικαιοσύνης μέσω της θέσπισης ενός δίκαιου συστήματος για την κατανομή των οφελών ανάμεσα σε παρόχους και χρήστες. Παρά το γεγονός ότι για την πλειοψηφία των αναπτυσσόμενων κρατών η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα (CBD) αποτέλεσε ένα βήμα προς τη ρύθμιση του ζητήματος, η έλλειψη πολιτικής βούλησης των κρατών δεν

διευκόλυνε ουσιαστικά την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της, ενώ η συγκρουσιακή διασύνδεση της με τη μεταγενέστερη Συμφωνία TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), που αφορούσε στο διφορούμενο ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων, αποτελεί μέχρι και σήμερα, έναν από τους ανασταλτικούς παράγοντες σε σχέση με τη ρύθμιση της βιοπειρατείας.

Δομή και Διάρθρωση Έρευνας

Κεντρικό ζητούμενο της διατριβής αποτελεί η ολιστική εξέταση και προσέγγιση του ζητήματος της βιοπειρατείας, αλλά και των συναφών προεκτάσεων που περικλείει. Πιο συγκεκριμένα οι εκφάνσεις αυτές αφορούν α) στην εξέταση του καθεστώτος που διέπει την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών πόρων και τη συναφούς παραδοσιακής γνώσης, β) τη δομή και τις επιπτώσεις του συστήματος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και γ) την ύπαρξη συγκρουσιακής ή μη σχεσιακής συνάφειας ανάμεσα στα δύο αυτά προηγούμενα καθεστώτα. Επίσης, αναπτύσσεται το ουσιαστικό ζήτημα του καθορισμού ενός συγκεκριμένου ορισμού, που αποτελεί ίσως και το βασικότερο εμπόδιο σε σχέση με κάθε προσπάθεια προσέγγισης της βιοπειρατείας. Το ζητούμενο αυτό εξειδικεύεται με τη μορφή κάποιων συγκεκριμένων ερωτημάτων που καλούνται να απαντηθούν μέσα από τα κεφάλαια της παρούσας διατριβής. Τα ερωτήματα αυτά θα μπορούσαν να συνοψιστούν ακολούθως:

- Πώς προέκυψε το ζήτημα της βιοπειρατείας ως ένα νέο διεθνές πρόβλημα και με ποιο τρόπο θα πρέπει να προσδιοριστεί το ακριβές περιεχόμενο του;
- Υπάρχει διασύνδεση ανάμεσα στις δραστηριότητες bioprospecting και τις υποθέσεις βιοπειρατείας; Αποτελεί τελικά η διαδικασία αυτή ένα νομιμοποιητικό μανδύα σε σχέση με τη βιοπειρατεία;
- Υπάρχει συγκρουσιακή σχεσιακή συνάφεια ανάμεσα στα δύο βασικά νομικά εργαλεία (CBD και TRIPS) που σχετίζονται με το ζήτημα αυτό και πώς αυτή επηρεάζει κάθε ενδεχόμενη προσπάθεια επίλυσής του;

- Η θέση σε ισχύ νέων νομικών ρυθμίσεων, όπως το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, μπορούν να αποτελέσουν ένα πρώτο βήμα προς μία ενδεχόμενη ρύθμιση του ζητήματος;
- Η γνωστοποίηση της προέλευσης των γενετικών πόρων αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς τη νομιμότητα και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των υπαρχόντων διεθνών και εθνικών ρυθμιστικών καθεστώτων;
- Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της εθνικής δικαιοδοσίας των κρατών θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για την οικοδόμηση ενός διεθνούς ρυθμιστικού πλαισίου;
- Ποιος είναι ο ρόλος των διεθνών και περιφερειακών Οργανισμών;
- Με ποιους τρόπους θα μπορούσε να προσδιοριστεί το πλαίσιο μιας δυνητικής μελλοντικής ρυθμιστικής προσπάθειας με γνώμονα τη συλλογική διεθνή προσέγγιση για τη διαχείριση υποθέσεων βιοπειρατείας;

Τα ζητήματα αυτά εξετάζονται αναλυτικά στα διάφορα κεφάλαια της παρούσας διδακτορικής διατριβής, η οποία διαρθρώνεται σε τρία μέρη, τα οποία εξετάζουν διαφορετικές παραμέτρους του αντικείμενου, μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις.

Το Πρώτο Μέρος, αποτελεί μία συνθετική προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας της βιοποικιλότητας, από τεχνική, νομική και θεσμική άποψη, αλλά και της ιδιαίτερης φύσης της ως ειδικής έκφανσης στο πλαίσιο του Δικαίου Περιβάλλοντος. Στο *πρώτο κεφάλαιο* επιχειρείται η ανάλυση της προβληματικής που υπήρξε σε σχέση με τον καθορισμό του περιεχομένου της, ενώ εστιάζουμε στις διαφορετικές μορφές που λαμβάνει η χρηστική της αξία. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στις σύγχρονες προσεγγίσεις των μέσων διατήρησης της βιοποικιλότητας σήμερα, όπως η θέσπιση προστατευόμενων περιοχών, αλλά και η δημιουργία τραπεζών γονιδίων. Το *δεύτερο κεφάλαιο*, αναφέρεται στη βιοποικιλότητα ως ιδιαίτερη έκφανση του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος, ενώ αναλύονται οι μηχανισμοί προστασίας της, οι Αρχές που διέπουν το νομικό καθεστώς, καθώς και τα ομοιογενή χαρακτηριστικά που αυτό παρουσιάζει. Το *τρίτο κεφάλαιο*, πραγματοποιεί μία διασύνδεση ανάμεσα στη συγκρουσιακή φύση του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος και του δικαίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, η οποία αποτελεί μία

από τις βασικές προεκτάσεις του φαινομένου της βιοπειρατείας μέσα από τη διασύνδεση των συμβατικών κειμένων CBD και TRIPS.

Στο Δεύτερο μέρος, πραγματοποιείται η διασύνδεσή ανάμεσα στο ζήτημα της βιοποικιλότητας με την παράμετρο της βιοπειρατείας ως ιδιαίτερης έκφανσης του περιεχομένου της. Το *τέταρτο κεφάλαιο* επιχειρεί μία προσπάθεια προσέγγισης του προσδιοριστικού περιεχομένου της βιοπειρατείας και της παραδοσιακής γνώσης, ενώ παράλληλα αναλύονται τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών τύπων βιοπειρατείας. Τέλος, γίνεται αναφορά στις προεκτάσεις της βιοπειρατείας, οι οποίες ταξινομούνται σε οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές. Το *πέμπτο κεφάλαιο* προχωρά στην αποτίμηση του ρυθμιστικού πλαισίου που σχετίζεται με τις εκφάνσεις του φαινομένου της βιοπειρατείας. Αυτό αφορά στον προσδιορισμό της διαδικασίας ABS (Access and Benefit Sharing), όπως προβλέπεται από τη CBD, αλλά και το εξειδικευτικό Πρωτόκολλο της Ναγκόγια και τη Συμφωνία TRIPS, η οποία ρυθμίζει το σύστημα προστασίας δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Παράλληλα γίνεται αναφορά και σε παραδείγματα περιφερειακών και εθνικών κανονιστικών πλαισίων, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν μία σημαντική νομική βάση ενδεχόμενης διεθνούς ρύθμισης. Το *έκτο κεφάλαιο* αναφέρεται στις δράσεις των διεθνών οργανισμών που μπορούν να συμβάλλουν εποικοδομητικά στην αντιμετώπιση της βιοπειρατείας σε παγκόσμιο επίπεδο σε ένα πλαίσιο συλλογικής συνεργασίας.

Το Τρίτο μέρος έχει ως στόχο την ανάλυση των διδαγμάτων που προέρχονται από πρακτικά παραδείγματα βιοπειρατείας, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να συμβάλλουν στον καθορισμό των παραμέτρων που θα πρέπει να λάβει υπόψη της η διεθνής κοινότητα με γνώμονα τη μελλοντική υιοθέτηση ενός κανονιστικού πλαισίου ρύθμισης αναφορικά με το ζήτημα της βιοπειρατείας. Έτσι, το *έβδομο κεφάλαιο* αναφέρεται σε πρακτικά παραδείγματα περιπτώσεων βιοπειρατείας με βάση την κατηγοριοποίηση των τύπων που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο. Στο *κεφάλαιο οκτώ* πραγματοποιείται μία σύντομη αποτίμηση των έννομων συνεπειών της βιοπειρατείας, ενώ το *κεφάλαιο εννέα* επιχειρεί να καθορίσει τους παράγοντες που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στον ενδεχόμενο περιορισμό των φαινομένων βιοπειρατείας, πραγματοποιώντας

παράλληλα μία αναφορά στη μορφή που θα μπορούσε να λάβει μία ενδεχόμενη μελλοντική ρυθμιστική προσπάθεια.

ΜΕΡΟΣ Α':
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ
ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

1.1. Ορίζοντας τη Βιοποικιλότητα

Η Βιολογική Ποικιλομορφία ή Βιοποικιλότητα είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη ύπαρξη και την αλληλουχία που αναπτύσσεται ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον, στο οποίο διαβιεί. Ο όρος «Βιολογική Ποικιλομορφία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του '80 από τον Lovejoy¹, με στόχο να προσδιορίσει τον αριθμό των ειδών που διαβιούν σε ένα οικοσύστημα. Αυτός είναι και ο απλούστερος ορισμός που μπορεί να αποδοθεί σε σχέση με το περιεχόμενο του όρου «βιοποικιλότητα», ωστόσο στη συνέχεια σημειώθηκαν αρκετές διαφωνίες σε σχέση με τη χρήση αυτού του ορισμού κυρίως αναφορικά με τη μονομερή προσέγγιση σε σχέση με τον τρόπο αντίληψης μίας αρκετά σύνθετης έννοιας. Η βιοποικιλότητα αποτελεί τόσο ένα οικολογικό, όσο και ένα κοινωνικό φαινόμενο. Συγκεκριμένα, ο Charin² αναφέρει ότι «η βιοποικιλότητα και οι διασυνδέσεις της με τα στοιχεία του οικοσυστήματος διαθέτουν πολιτισμικές, πνευματικές και αισθητικές προεκτάσεις, οι οποίες έχουν σημαντική προστιθέμενη αξία στη σύγχρονη κοινωνία».

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο αριθμός των ειδών αποτελεί μία μόνο έκφανση της βιοποικιλότητας και προκειμένου να μπορέσουμε να τη μετρήσουμε μέσα από μία ολιστική προσέγγιση, θα πρέπει να προσδιορίσουμε

---

¹Ο Thomas Lovejoy, επιστήμονας και ακαδημαϊκός, προσδιόρισε την απώλεια της βιοποικιλότητας ως ένα από τα μεγαλύτερα μελλοντικά περιβαλλοντικά προβλήματα σε δύο διαφορετικά έργα του, τα οποία δημοσιεύθηκαν τη δεκαετία του '80. Παρά το γεγονός, ότι το ερευνητικό του ενδιαφέρον αφορούσε στα πολλαπλά επίπεδα ποικιλότητας του πλανήτη, είναι εμφανές ότι σε αρχικό πλαίσιο επικεντρωνόταν στην ποικιλότητα των ειδών (diversity of the species). Αντίθετα από τη θεωρία του Lovejoy, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών στις ΗΠΑ (National Research Centre) επικεντρώθηκε στη διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας, μία έκφανση που θα απασχολήσει έντονα τα κράτη και την επιστημονική κοινότητα από τη δεκαετία του '90 και μετά. Βλ. Farnham, T. J., *Saving Nature's Legacy: Origins of the Idea of Biological Diversity*, Yale University Press, 2007.

²Βλ. O' Riordan, T., Stoll-Kleeman S., (eds.), *Biodiversity, Sustainability and Human Communities. Protecting beyond the Protected*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2002, pp. 34-35.

το σύνολο των διαφορετικών εννοιών και χαρακτηριστικών που την απαρτίζουν. Συγκεκριμένα, ο DeLong (1996)³ κατέγραψε 85 διαφορετικούς ορισμούς, ενώ ο Knopf (1992)⁴ αναφέρει ότι οι ορισμοί που έχουν αποδοθεί στον όρο βιοποικιλότητα είναι τόσο διαφορετικοί, όσο και οι ίδιοι οι βιολογικοί πόροι. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το προσδιοριστικό περιεχόμενο της βιοποικιλότητας συνδέεται με όρους, όπως τα είδη (species), τα γονίδια (genes) και τα οικοσυστήματα (ecosystems). Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποιες προτάσεις προσδιορισμού της βιοποικιλότητας με βάση την εξέλιξη του πεδίου των οικολογικών παραμέτρων και διαδικασιών που ενσωματώνει, αλλά και το χαρακτηρισμό που αποδίδεται ως προς την ποικιλομορφία, στο χρονικό διάστημα 1976-1996.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Table 1. Selected definitions of biodiversity, from least inclusive to most inclusive as determined by the set of components and processes included in each definition and each definition's characterization of diversity, published from 1976 to 1996.

Scope of ecological components and processes	Characterization of diversity	Definition published by: ⁵
1. Species	Richness ^b	Schwarz et al. 1976, Stankey 1990, Cloudsley-Thompson 1993, Harms 1994
	Richness and evenness ^c	Art 1993, Cloudsley-Thompson 1993, Lapin and Barnes 1995
2. Genes, species (and their activities)	Variety	Sandlund et al. 1992
	Richness	Erwin 1991, Foster 1992, Spellerberg 1992, Raven 1994
3. Genes, species, assemblages	Variety	Murphy 1988, Koford et al. 1994
	Richness	States et al. 1978, Nat. Wildl. Fed. 1991
	Richness and evenness	Patton 1992
4. Genes, species (and their activities), assemblages, biotic processes	Variety	Reid and Miller 1989, Raven et al. 1992, Thelander et al. 1994
	Richness	Schwarz et al. 1976, Salwasser 1991
	Variety	Norse et al. 1986, Wilcove 1988, Landres 1992, Council on Environ. Qual. 1993, Henderson et al. 1993
5. Genes, species, assemblages, ecosystems	Richness	Dasmann 1991, McNeely 1992
	Richness and evenness	Off. of Techn. Assess. 1987, Cooperrider 1991, U.S. Bur. Land Manage. 1991, Spellerberg 1992
	Variety	Council on Environ. Qual. 1991, Probst and Crow 1991, Fiedler and Jain 1992, Harris and Silva-Lopez 1992, United Nations 1992, Wilson 1992, Scott et al. 1993, Adams 1994, Allaby 1994, Eisner and Berring 1994, Huston 1994, Meffe and Carroll 1994, Hunter 1996
	Richness	Naiman et al. 1993
6. Genes, species, assemblages, ecological processes, and their interactions	Variety	Wilcove and Samson 1987, Samson and Knopf 1994
	Richness	Barker 1993
7. Genes, species, assemblages, ecological processes, ecological components, ecosystems, and their interactions	Richness and evenness	McNeely et al. 1990, McMinn 1991, Ratliff 1993
	Variety	Keystone 1991, Spellerberg and Hardes 1992, Daniels et al. 1993, West 1993, Noss and Cooperrider 1994, Scott et al. 1995

³Βλ. De Long, D., "Defining Biodiversity", *Wildlife Society Bulletin*, Vol. 24, No. 4, Winter, 1996, pp. 738-749.

⁴ Βλ. Knopf, F. L., "Focusing Conservation of a Diverse Wildlife Resource", *Transactions of the North American Wildlife and Natural Resources Conference*, Vol. 57, 1992, pp. 241-242.

(Πηγή: De Long, D., "Defining Biodiversity", *Wildlife Society Bulletin*, Vol. 24, No. 4, 1996).

Ωστόσο, το σύνολο των ορισμών αυτών χαρακτηρίστηκαν ως αρκετά ευρείς και ασαφείς, καθώς απαιτούν συχνά διαφορετικό επίπεδο ανάλυσης, κατανόησης και τελικά διαφορετική προσέγγιση ως προς τη διαχείριση (management). Αναφορικά με τη διαχείριση της βιοποικιλότητας σημαντικό είναι να προσδιοριστεί ο ακριβής της ρόλος, καθώς και οι επιπτώσεις της διαχείρισης και της χρήσης των πόρων στις διαδικασίες του οικοσυστήματος.

Στο πλαίσιο του διαλόγου αυτού, αποδόθηκε το 1992 και ο επίσημος ορισμός για τη Βιοποικιλότητα κατά τη Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Σύμφωνα με τη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα (Convention on Biological Diversity, στο εξής CBD)⁵, ως Βιοποικιλότητα «νοείται η ποικιλία των ζώντων οργανισμών κάθε προέλευσης περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, χερσαίων, θαλασσιών και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος; Περιλαμβάνει την ποικιλότητα εντός των ειδών, μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων».

Ο προσδιοριστικός άξονας που διαπνέει τη CBD έθεσε και άλλη μία σημαντική διάσταση σε σχέση με τη χρήση της βιοποικιλότητας ως οικονομικό αγαθό. Γίνεται σαφής αναφορά στην ποικιλομορφία εντός των ειδών, μία έκφανση που από τη δεκαετία του '90 και εξής αποτέλεσε σημείο τριβής ανάμεσα στον αναπτυσσόμενο Βορρά και τον αναπτυσσόμενο Νότο, ο οποίος αποτελεί τον κάτοχο του μεγαλύτερου ποσοστού της βιοποικιλότητας, ιδιαίτερα σε σχέση με τον τρίτο στόχο της εν λόγω Σύμβασης που αφορά στην κατανομή των ωφελημάτων που προκύπτουν από τη χρήση της βιοποικιλότητας⁶. Εν τέλει ποιον θα μπορούσαμε να θέσουμε ως βασικό στόχο του προσδιορισμού της βιοποικιλότητας; Πρόκειται για την καταγραφή των

---

⁵"Biological diversity" means the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and the ecological complexes of which they are part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems", CBD Definition Article 2.

⁶ "...the fair and equitable sharing of the benefits arising out of the utilization of genetic resources, including by appropriate access to genetic resources and by appropriate transfer of relevant technologies, taking into account all rights over those resources and to technologies, and by appropriate funding.", CBD Article 1.

στοιχείων που περιλαμβάνει, με κίνητρο την ορθή διαχείριση και χρήση της και τελικά την προστασία της από τους σύγχρονους περιβαλλοντικούς κινδύνους; Θα μπορούσε να προσδιοριστεί με βάση την καταγραφή των παραγόντων που καθορίζουν την άμεση ή την έμμεση αξία της; Ή από την άλλη πλευρά τη χρήση της προς χάριν της εξυπηρέτησης οικονομικών συμφερόντων; Οι Gaston και Spicer (1998)⁷ αναφέρουν ότι για να μπορέσουμε να αποδώσουμε ένα σωστό ορισμό της βιοποικιλότητας πρέπει να στηριχθούμε σε τρεις πυλώνες: την οικολογική ποικιλομορφία, τη γενετική ποικιλομορφία, καθώς και την ποικιλομορφία των διαφορετικών οργανισμών⁸, αναφέροντας ότι η μεγαλύτερη έμφαση από τη διεθνή κοινότητα έχει δοθεί στην έκφανση των γενετικών πόρων παραβλέποντας τις λοιπές συνιστώσες. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις επισημαίνεται, ότι ο όρος «βιοποικιλότητα» φαίνεται να εξακολουθεί να στερείται ουσιαστικής διασύνδεσης αναφορικά με τη διάσταση που αφορά στη διαχείριση των φυσικών πόρων⁹.

Συχνά αυτή η διαφορετικότητα ως προς το πεδίο εφαρμογής, αλλά και η ίδια η αντίληψη του συγκεκριμένου όρου αποτελεί και το σημαντικότερο σκόπελο ως προς την ουσιαστική επίλυση προβλημάτων, αλλά και τη λήψη αποφάσεων. Ακόμα και η CBD, το βασικό νομικό εργαλείο σε σχέση με την προστασία της βιοποικιλότητας αφήνει ίσως και σκόπιμα κάποια νομικά κενά σε σχέση με τον ορισμό που αποδίδεται στη βιοποικιλότητα. Είναι γεγονός ότι για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε τη βιοποικιλότητα στο σύνολό της θα πρέπει να την προσδιορίσουμε με συγκεκριμένους δείκτες. Από την άλλη πλευρά, δεν θα πρέπει είτε να διευρύνουμε είτε να περιορίσουμε το πεδίο αναφοράς με στόχο αποκλειστικά τη σωστή διαχείριση, είτε την παρακολούθηση και καταγραφή (monitoring) με στόχο τη λήψη μέτρων και την ανάπτυξη στρατηγικών με γνώμονα τη σωστή χρήση και τον περιορισμό των αρνητικών συνεπειών που έχουν σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού μείωσης της βιοποικιλότητας με την πάροδο των ετών. Θα πρέπει να υπάρχει σαφής ισορροπία ανάμεσα στον προσδιορισμό του όρου και την

---

⁷ Βλ. Gaston K., Spicer, J., *Biodiversity: An Introduction*, Blackwell Science Ltd, UK, 1998, pp. 3-9.

⁸Βλ. Swingland, I. R., "Biodiversity: Definition of", *Encyclopedia of Biodiversity*, Vol. 1, Academic Press, 2001, pp. 377-391.

⁹ Βλ. Loreau, M., Naeem, S., Inchausti, P., Bengtsson, J., Grime, J., Hector, A., Hooper, D.U., Huston, M.A., Raffaelli, D., Schmid, B., Tilman, D., Wardle, D.A., "Biodiversity and Ecosystem Functioning: Current Knowledge and Future Challenges", *Science*, Vol.294, 2001, pp. 804-808.

εφαρμογή του με γνώμονα τον προσδιορισμό στρατηγικών για την επίτευξη των στόχων σε σχέση με τη βιοποικιλότητα.

1.2. Ζητήματα Αξίας και Χρήσης της Βιοποικιλότητας (Values of Biodiversity)

1.2.1. Ανάμεσα στην Περιβαλλοντική Ηθική και την Ανθρωποκεντρική Προσέγγιση

Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές αναφορές που σχετίζονται με τα ζητήματα της περιβαλλοντικής ηθικής, η διάκριση ανάμεσα στην οργανική και την εγγενή αξία ενός φυσικού αγαθού αποτελούν ζητήματα μείζονος σημασίας. Η οργανική αξία (instrumental value) συνδέεται με την εξυπηρέτηση επίτευξης παράπλευρων στόχων σε πολλαπλά επίπεδα, ενώ η εγγενής αξία (intrinsic value) σχετίζεται με την έννοια της αξίας ως απολύτου μεγέθους, ενός αυτοσκοπού που δεν εξυπηρετεί απαραίτητα παράπλευρες χρήσεις.¹⁰ Η εγγενής αξία αποτελεί και τη βάση, από την οποία εκπορεύεται ένα *prima facie* ηθικό καθήκον προστασίας του αγαθού ή την αποχή από οποιαδήποτε πράξη βλάβης από τους ενδεχόμενους χρήστες.

Στον αντίποδα, υπάρχει και η ιδέα της απόλυτης ανθρωποκεντρικής προσέγγισης, η οποία αποδίδει το στοιχείο της εγγενούς αξίας αποκλειστικά ή στο μεγαλύτερο ποσοστό στους ανθρώπους και κατ'επέκταση στην προαγωγή της χρήσης με γνώμονα την αποκλειστική εξυπηρέτηση των αναγκών τους. Ήδη από την αρχαιότητα, η ανθρωποκεντρική προσέγγιση ως προς τη χρήση των στοιχείων του περιβάλλοντος κυριαρχούσε ως επικρατούσα προσέγγιση, όπως αναφέρει και ο Αριστοτέλης στο έργο του Πολιτικά¹¹. Ωστόσο, ακόμα και η προσέγγιση αυτή υπογραμμίζει σε κάθε περίπτωση τις βλαπτικές επιπτώσεις που προκαλούν οι ανθρώπινες παρεμβάσεις στο περιβάλλον, αλλά

---

¹⁰Θα μπορούσαμε να πούμε για παράδειγμα ότι η οργανική αξία αποτελεί μέσο επίτευξης ενός συγκεκριμένου στόχου, όπως επί παραδείγματι η διατήρηση της ισορροπίας της τροφικής αλυσίδας ή του οικοσυστήματος, ενώ η εγγενής αξία σχετίζεται με την ίδια την ποιοτική εικόνα του αγαθού ανεξάρτητα από την εξυπηρέτηση ενός συγκεκριμένου στόχου. Η αξία ενός αγαθού μπορεί να λειτουργήσει παράπλευρα και στα δύο επίπεδα. Βλ. Kortenkamp, K.V., Moore, C.F., "Ecoentrism and Anthropocentrism: Moral reasoning about Ecological Commons Dilemmas", *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 21, No. 3, pp. 261–272.

¹¹"nature has made all things specifically for the sake of man", Βλ. Aristotle, *Politics*, Vol.1, Chapter 8.

και τον αντίκτυπο που θα έχουν οι διαρκείς αυτές επεμβατικές ενέργειες στην ίδια την ανθρώπινη ζωή, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη μαζί του.¹²

Με την ανάπτυξη του διαλόγου για την περιβαλλοντική ηθική κατά τη δεκαετία του '70, άρχισε να αμφισβητείται έντονα η ιδέα της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης και της ανωτερότητας του ανθρώπινου είδους έναντι των υπολοίπων ειδών. Μέχρι και το 1980, όπου για πρώτη φορά, άρχισε να συζητείται το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης, και στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα της βιώσιμης χρήσης των πόρων, η θεματική της βιοποικιλότητας αποτελούσε ένα ζήτημα δευτερεύουσας σημασίας για τους ερευνητές. Η CBD (1992) αποτέλεσε την πρώτη ολοκληρωμένη προσέγγιση ρύθμισης, καθώς αποκρυστάλλωνε σε σημαντικό ποσοστό την προβληματική των προηγούμενων ετών. Συγκεκριμένα, στο Προοίμιο της Σύμβασης αναφέρεται το ζήτημα της χρήσης της φύσης, καθώς και της εγγενούς αξίας της, καθώς σημειώνεται ότι, «τα Συμβαλλόμενα Μέρη έχουν συνείδηση της εγγενούς αξίας της Βιοποικιλότητας, καθώς και της οικολογικής, γενετικής, κοινωνικής, οικονομικής, επιστημονικής, εκπαιδευτικής, πολιτιστικής, ψυχαγωγικής και αισθητικής σημασίας της, αλλά και αυτής των συστατικών που την απαρτίζουν».¹³

Η αύξηση του ρυθμού της απώλειας της βιοποικιλότητας σε παγκόσμιο επίπεδο αποτελεί ένα πολιτικό ζήτημα μείζονος ενδιαφέροντος. Η CBD αναγνωρίζει τη διατήρηση της βιοποικιλότητας ως ζήτημα «κοινού ενδιαφέροντος για όλη την ανθρωπότητα»¹⁴ εξαιτίας της εγγενούς αξίας της, αλλά και της ιδιαίτερης σημασίας της, καθώς όλοι οι οργανισμοί που διαβιούν σε ένα οικοσύστημα είναι αλληλοεξαρτώμενοι και αλληλένδετοι. Η συμβολή της βιοποικιλότητας σε σχέση με την παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών στο οικοσύστημα είναι διττός: α) Η παροχή πόρων και β) ο ρυθμιστικός της ρόλος

---

¹²Βλ. Bookchin, M., *The Ecology of Freedom, the Emergence and Dissolution of Hierarchy*, Cheshire Books, California, 1982.

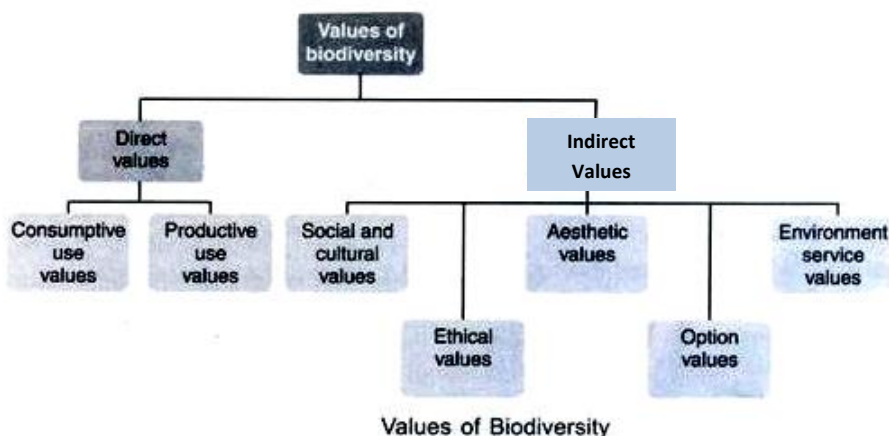
¹³The contracting parties, it explains, are conscious “of the intrinsic value of biological diversity and of the ecological, genetic, social, economic, scientific, educational, cultural, recreational and aesthetic values of biological diversity and its components”. They are also “conscious of the importance of biological diversity for evolution and for maintaining life sustaining systems of the biosphere” (UN 1992: 1)

¹⁴ Όπως αναφέρει η νομικός Dinah Shelton «τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος αναπόφευκτα ξεπερνούν τα όρια ενός και μόνο κράτους και απαιτούν συλλογική δράση ως απάντηση». Βλ. Shelton, D., “Common Concern of Humanity”, *Environmental Law and Policy*, Vol. 39, Issue 2, 2009, p. 83.

αναφορικά με την παροχή ρυθμιστικών πολιτισμικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών¹⁵. Διαφορετικά στοιχεία της βιοποικιλότητας μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητας, καθώς πολλά στοιχεία του ίδιου του οικοσυστήματος ενσωματώνονται σε πολιτιστικές παραδόσεις, κυρίως των αυτοχθόνων πληθυσμών, και αποτελούν κεντρικό άξονα της εξέλιξης της παραδοσιακής τους γνώσης. Η σύγχρονη αντίληψη σε σχέση με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας επικεντρώνεται στην ανακάλυψη νέων ανεκμετάλλευτων πόρων (un-mined riches)¹⁶, των οποίων η προστιθέμενη αξία παραμένει απροσδιόριστη. Στον παρακάτω πίνακα μπορεί να αποτυπωθεί μια κατηγοριοποίηση των διαφορετικών εκφάνσεων της αξίας της βιοποικιλότητας στη σύγχρονη εποχή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

(Πηγή: Mondal, P., "8 Main Values of Biodiversity explained", *available at: <http://www.yourarticlelibrary.com/biodiversity/8-main-values-of-biodiversity-explained/30156/>*, 5/10/2014)

1.2.2.Οι Διαφορετικές Μορφές της Χρηστικής Αξίας της Βιοποικιλότητας

¹⁵ Βλ. Béné, C., Doyen, L., "Contribution Values of Biodiversity to Ecosystem Performances: A Viability Perspective, *Ecological Economics*, Vol. 68, Issues 1–2, 2008, pp.14-23.

¹⁶ Βλ. Wilson, E., *The Diversity of Life*, Harvard University Press, Cambridge, 2010, p.281.

Αν προσπαθήσουμε να δικαιολογήσουμε τη λήψη μέτρων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας μονοδιάστατα και με βάση τα χρηστικά ωφελήματα που παρέχει στους ανθρώπους θα υποβαθμίσουμε σημαντικά την πραγματική της αξία. Παρά ταύτα, αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, ότι υπάρχει μια σειρά σημαντικών αξιών που απορρέει από τη χρήση της βιοποικιλότητας τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Οι οικονομολόγοι, αλλά και οι βιολόγοι, κατηγοριοποιούν τις αξίες αυτές έχοντας ως βάση την ανθρωποκεντρική προσέγγιση, δηλαδή με βάση τα οφέλη που απορρέουν κυρίως για τους ανθρώπους¹⁷. Στη συνέχεια θα αναλυθούν εκτενώς οι διαφορετικές μορφές της αξίας της βιοποικιλότητας, όπως αυτές καταγράφονται από την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

1.2.2.1 Άμεση Χρηστική Αξία (*Direct Use Value*)

α) Η Οικονομική Συνιστώσα

Η άμεση χρηστική αξία της βιοποικιλότητας συνδέεται κατά κύριο λόγο με την οικονομική συνιστώσα, αναφορικά με τον πρωτεύουσα σημασίας ρόλο που διαδραματίζουν οι βιολογικοί πόροι, στους τομείς της παραγωγής και της κατανάλωσης¹⁸ και αφορά κατά κύριο λόγο σε εμπορεύσιμα αγαθά.

Η οικονομική αξία της βιοποικιλότητας έχει συνδεθεί σε μεγάλο ποσοστό με το στόχο της CBD αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των ωφελημάτων που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων. Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί, επιπρόσθετα, σημαντικός διάλογος σε σχέση με την εμπορική χρήση (*commercial use*) των παραγώγων (*derivatives*)¹⁹ των γενετικών πόρων, που προκύπτουν από τη διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης²⁰ ιδιαίτερα μέσω της εξέλιξης του τομέα της

---

¹⁷ Βλ. Lanzerath, D., “The Value of Biodiversity”, in: Barthlott, W., Linsenmair, K. E., Porembski, S., Biodiversity, Structure and Function, Vol. 2, EOLSS Publishers, Oxford, 2009, pp. 13-17 και Gaston, K., Spicer, J., *Biodiversity, An Introduction*, Blackwell, Oxford, 2004, pp.91-105.

¹⁸ Η καταναλωτική αξία αφορά στα προϊόντα της φύσης που καταναλώνονται άμεσα χωρίς να διακινούνται μέσω της αγοράς, ενώ η παραγωγική αξία σχετίζεται με την αντίθετη συνιστώσα και αφορά σε προϊόντα που διατίθενται μέσω της αγοράς.

¹⁹ Βλ. Nagoya Protocol, Use of Terms, “Derivative means a naturally occurring biochemical compound resulting from the genetic expression or metabolism of biological or genetic resources, even if it does not contain functional units of heredity”.

²⁰ Υπάρχει νομική ασάφεια σε σχέση με το ζήτημα της πρόσβασης του κράτους παροχής των γενετικών πόρων στα παράγωγα που προκύπτουν από τη διαδικασία έρευνα και ανάπτυξης

βιοτεχνολογίας και των πολλαπλών δυνατοτήτων που προσφέρει για την ανάδειξη νέων τομέων παραγωγικών δραστηριοτήτων. Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, ότι οι οικονομίες των περισσότερων αναπτυσσόμενων κρατών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρων, κατ' επέκταση οι τομείς που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα συμβάλλουν σημαντικά στο μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ τους²¹. Η βιοποικιλότητα αποτελεί βασική πηγή εσόδων για αρκετούς κλάδους βιομηχανικής δραστηριότητας, που καθορίζουν σημαντικά την παγκόσμια οικονομία, κυρίως σε σχέση με τα φαρμακευτικά και τα γεωργικά προϊόντα, αλλά και με τον τομέα του τουρισμού²².

Ο οικοτουρισμός (ecotourism)²³, που στηρίζεται εξ' ορισμού στη βιοποικιλότητα, έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια σε βιομηχανία μεγάλης κλίμακας και προωθεί ως βασικό άξονα τη διασύνδεση ανάμεσα στη διατήρηση και την ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας των τοπικών κοινοτήτων, ενώ βασίζεται σε μία σειρά συγκεκριμένων αρχών²⁴ με

από το χρήστη των γενετικών πόρων. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, για να είναι εφικτή η ρύθμιση τα παράγωγα αυτά θα πρέπει να προσδιοριστούν με συγκεκριμένο τρόπο. Η μονομερής ρύθμιση σε σχέση με τους γενετικούς πόρους, η οποία δεν κάνει καμία μνεία στο ζήτημα των παραγώγων λέγεται πως προωθεί τις πράξεις βιοπειρατείας σε σημαντικό ποσοστό. Σήμερα, κάποια κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου, όπως οι Φιλιππίνες και η Κόστα Ρίκα έχουν αναπτύξει εσωτερική νομοθεσία σε σχέση με τα ζητήματα αυτά. Βλ. Ten Kate, K., Laird, S., *The Commercial Use of Biodiversity*, Earthscan, UK, 1999, pp. 19-20.

²¹Το σύνολο των δραστηριοτήτων σε σχέση με τους τομείς της γεωργίας, της δασοκομίας, και των δασικών προϊόντων της βιομηχανίας στην Κόστα Ρίκα το 1987 αντιπροσώπευαν το 19% του ΑΕΠ της χώρας (TSC / WRI 1991), ενώ οι τομείς αυτοί αντιπροσώπευαν μόνο το 2% του ΑΕΠ των ΗΠΑ (DOC 1993). Βλ. National Research Council, Division on Earth and Life Studies, Commission on Life Sciences, Committee on Noneconomic and Economic Value of Biodiversity, *Perspectives on Biodiversity: Valuing Its Role in an Everchanging World*, National Research Council, New York, 1999, pp. 44-46.

²²"tourism and biodiversity more mutually supportive, engaging the private sector and local communities and indigenous peoples, and promoting infrastructure and land use planning based on the principles of conservation and sustainable use of biodiversity" (CBD Guidelines). Στις ΗΠΑ, ο τουρισμός σε σχέση με την επίσκεψη σε διάφορα φυσικά τοπία, όπως η Λίμνη Washington και το εθνικό πάρκο Everglades προσέλκυσε 77 εκατομμύρια επισκέπτες μέσα το 1996., Βλ. *ibid*, pp. 47-48.

²³Ecotourism is now defined as "responsible travel to natural areas that conserves the environment, sustains the well-being of the local people, and involves interpretation and education" (TIES, 2015).

²⁴1) Minimize physical, social, behavioral, and psychological impacts, 2) Build environmental and cultural awareness and respect, 3) Provide positive experiences for both visitors and hosts, 4) Provide direct financial benefits for conservation, 5) Generate financial benefits for both local people and private industry, 6) Deliver memorable interpretative experiences to visitors that help raise sensitivity to host countries' political, environmental, and social climates, 7) Design, construct and operate low-impact facilities, 8) Recognize the rights and spiritual beliefs of the Indigenous

στόχο τον περιορισμό των επιπτώσεων που προέρχονται από την ανθρώπινη επέμβαση στο περιβάλλον, αλλά και την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής συνείδησης. Επιπλέον, ενισχύει τη συγκέντρωση οικονομικών πόρων, για τη χρηματοδότηση ολοκληρωμένων στρατηγικών που αποσκοπούν στην εφαρμογή μέτρων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η επιχειρηματική νόηση της βιοποικιλότητας (business of biodiversity) ελλοχεύει και σημαντικούς κινδύνους όσον αφορά τόσο στη διατήρηση, αλλά και στη βιώσιμη χρήση των πόρων της. Η προσπάθεια του εξορθολογισμού της φύσης με ένα συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα, αυτό του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, το οποίο προάγει την αποτίμηση της αξίας σε κέρδος, ενώ επικυρώνει την παραδοχή της μέγιστης συλλογικής και αλόγιστης εκμετάλλευσης συμβάλλει, παράλληλα, στην περιβαλλοντική, αλλά και πολιτισμική υποβάθμιση της ποικιλομορφίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε πολλές περιπτώσεις το ζήτημα της ισορροπίας ανάμεσα στη χρήση και την κατάχρηση, κυρίως όσον αφορά στην έκφανση της άμεσης χρηστικής αξίας, είναι αρκετά αμφιλεγόμενο. Κατά κύριο λόγο τα αναπτυσσόμενα κράτη επιθυμούν να αποκομίσουν άμεσα οικονομικά οφέλη από την αξιοποίηση της βιοποικιλότητας ως όχημα ανάπτυξης και πηγή κέρδους. Από την άλλη πλευρά τα κράτη του αναπτυγμένου Βορρά, θεωρούν ότι μέσω της χρήσης των τραπεζών γονιδίων (gene banks), έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν και μελλοντικά τις ανεξερεύνητες δυνατότητες των πόρων που έχουν ήδη συλλέξει και μέσω της τεχνολογικής εξέλιξης να ανακαλύψουν νέες μορφές χρήσης και δυνητικών δυνατοτήτων τους. Το ζήτημα, επομένως, δεν είναι η διατήρηση και η προστασία, αλλά οι δυνητικές μορφές χρήσης. Στο πλαίσιο αυτό, και τα ίδια τα διεθνή κείμενα συχνά υποσκελίζουν το κομμάτι της προστασίας προσπαθώντας να ισορροπήσουν ανάμεσα σε περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές εκτιμήσεις λαμβάνοντας υπόψη τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες.

1.2.2.2 Έμμεση Χρηστική Αξία (Indirect Use Value)

People in your community and 9) work in partnership with them to create empowerment, Βλ. <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>, (προσπελάστηκε 6/6/2013).

Η έμμεση χρηστική αξία της βιοποικιλότητας συνδέεται με τις πολλαπλές λειτουργίες που επιτελεί αναφορικά με τη παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών ζωτικής σημασίας για την ανθρώπινη ευημερία, την ανάδειξη της περιβαλλοντικής συνιστώσας, αλλά και την οικοσυστημική προσέγγιση (ecosystem approach)²⁵. Παράλληλα, σε αρκετές περιπτώσεις επισημαίνονται πολλές διαφορετικές οπτικές σε σχέση με την αξιακή αντίληψη του τοπίου και της βιοποικιλότητας ανάλογα με την επιρροή που ασκούν οι διαφορετικοί κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες, καθώς και οι πολιτισμικές επιρροές των αυτοχθόνων πληθυσμών, των οποίων η ύπαρξη, αλλά και η ταυτότητα διαμορφώνεται με βάση τη σχέση τους με το περιβάλλον, στο οποίο διαβιούν.

α) Η Περιβαλλοντική Συνιστώσα

Η περιβαλλοντική αξία της βιοποικιλότητας υπογραμμίζεται υπό το πρίσμα της εξέτασης των διακριτών διεργασιών των οικοσυστημάτων και τον προσδιορισμό των υπηρεσιών που παρέχουν. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι υπηρεσίες που παρέχουν τα οικοσυστήματα είναι εύκολο να υποσκελιστούν ή και να παραβλεφθούν, μέχρι τη στιγμή που η ανθρώπινη επέμβαση προκαλέσει βλαπτικές συνέπειες με αποτέλεσμα την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Οι τοπικές κοινότητες έχουν εξελιχθεί σημαντικά ως προς τη λήψη μέτρων για την προστασία των οικοσυστημάτων, καθώς αναγνωρίζουν ότι οι λειτουργίες αυτές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη συντήρησή, καθώς και την επιβίωσή τους.

Παράλληλα, η οικοσυστημική προσέγγιση αποτελεί μία στρατηγική για την ολοκληρωμένη διαχείριση των χερσαίων, των υδάτινων και των έμβιων πόρων, η οποία προωθεί τη διατήρηση και την αειφόρο χρήση των πόρων υπό το πρίσμα της αρχής της ευθυδικίας²⁶. Βασίζεται κυρίως στην εφαρμογή κατάλληλων επιστημονικών μεθόδων, οι οποίες επικεντρώνονται στα επίπεδα της βιολογικής οργάνωσης που περιλαμβάνουν βασικές διαδικασίες,

---

²⁵Βλ. CBD, *The Ecosystem Approach*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal 2004, p.6.

²⁶Σύμφωνα με τον Καθηγητή Ραυτόπουλο Ε., ο όρος equity αποδίδεται ορθότερα ως ορθονομία (η ορθονομία ως όχημα κανονιστικής ενσωμάτωσης της δικαιοσύνης στην κατανομή πόρων με διορθωτική, διανεμητική ή εμπιστευματική μορφή). Βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Το Νέο Καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Μεσογείου, Το Πρόβλημα και τα Κείμενα της Ελληνικής Μετάφρασης*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 29-35.

λειτουργίες και αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των οργανισμών και του περιβάλλοντός τους. Επιπλέον, αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι, ως φορείς πολιτιστικής ποικιλομορφίας, αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο των οικοσυστημάτων. Η εφαρμογή της οικοσυστημικής προσέγγισης αποσκοπεί στην επίτευξη ισορροπίας αναφορικά με την εφαρμογή των τριών στόχων της CBD, ενώ συνδέεται με την προώθηση 12 βασικών αρχών²⁷, οι οποίες είναι συμπληρωματικές και αλληλένδετες.

Ορισμένα φυσικά περιβάλλοντα διαθέτουν τόσο άμεση όσο και έμμεση χρηστική αξία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα τροπικά δάση²⁸. Πρακτικά, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι οι υπηρεσίες του οικοσυστήματος είναι απαραίτητες για τη διατήρηση και τον προσπορισμό των οφελών που συνδέονται με την άμεση χρηστική αξία της βιοποικιλότητας.

β) Η Κοινωνική Συνιστώσα

Η κοινωνική αξία της βιοποικιλότητας λαμβάνει κατά κύριο λόγο αισθητικές, πολιτιστικές και πνευματικές προεκτάσεις. Ο σεβασμός προς τα αγαθά της φύσης, τα οποία ήταν σύμφυτα σε σημαντικό ποσοστό με την καλλιέργεια της παραδοσιακής γνώσης και τη θρησκεία, αλλά και η διαβίωση σε αρμονία με τις οικοσυστημικές δομές διαμόρφωσε σημαντικά τον τρόπο ζωής των αυτοχθόνων. Παρά το γεγονός, ότι οι παραδοσιακές κοινότητες που διέθεταν μικρό πληθυσμό, χρησιμοποιούσαν ένα σχετικά περιορισμένο ποσοστό των φυσικών τους πόρων, ενώ λειτουργούσαν με γνώμονα τη

---

²⁷ Principle 1: The objectives of management of land, water and living resources are a matter of societal choices, Principle 2: Management should be decentralized to the lowest appropriate level, Principle 3: Ecosystem managers should consider the effects (actual or potential) of their activities on adjacent and other ecosystems, Principle 4: Recognizing potential gains from management, there is usually a need to understand and manage the ecosystem in an economic context, Principle 5: Conservation of ecosystem structure and functioning, in order to maintain ecosystem services, should be a priority target of the ecosystem approach, Principle 6: Ecosystem must be managed within the limits of their functioning, Principle 7: The ecosystem approach should be undertaken at the appropriate spatial and temporal scales, Principle 8: Recognizing the varying temporal scales and lag-effects that characterize ecosystem processes, objectives for ecosystem management should be set for the long term, Principle 9: Management must recognize the change is inevitable, Principle 10: The ecosystem approach should seek the appropriate balance between, and integration of, conservation and use of biological diversity, Principle 11: The ecosystem approach should consider all forms of relevant information, including scientific and indigenous and local knowledge, innovations and practices, Principle 12: The ecosystem approach should involve all relevant sectors of society and scientific disciplines. Βλ. CBD, *The Ecosystem Approach*, op. cit., pp. 7-31.

²⁸ Βλ. Gaston, K., Spicer, J., *Biodiversity, An Introduction*, Blackwell, USA, 2004, pp. 98-99.

διατήρηση της βιοποικιλότητας ως ενός αγαθού που αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι τόσο της πολιτισμικής τους ταυτότητας και υπόστασης, όσο και σημαντικό μέσο επιβίωσης, ο σύγχρονος άνθρωπος ακολούθησε μία εντελώς διαφορετική προσέγγιση ως προς τη σχέση του με το περιβάλλον, προάγοντας την οπτική της αλόγιστης εκμετάλλευσης. Οι ενέργειες αυτές είχαν ως άμεση απόρροια την περιβαλλοντική ζημία, αλλά και ανεπανόρθωτες απώλειες που οφείλονται κυρίως στην εξαφάνιση αρκετών ειδών.

1.2.2.3 Η Αξία της μη Χρήσης (*Non-Use Value*)

Η αξία της μη χρήσης της βιοποικιλότητας συσχετίζεται άμεσα με τους βιολογικούς πόρους ως υποκείμενο, το οποίο δεν αποτελεί προϊόν είτε άμεσης είτε έμμεσης χρήσης, ενώ απαρτίζεται από 4 επιμέρους συνιστώσες²⁹: α) την Αξία της Μελλοντικής Επιλογής (*Option*), β) την Αξία του Κληροδοτήματος (*Bequest*), γ) την Υπαρξιακή Αξία (*Existence Value*), (δ) την Εγγενή Αξία (*Intrinsic Value*).

α) Η Αξία της (Μελλοντικής) Επιλογής (*Option*)

Το 1964, ο Weisbrod³⁰, υποστήριξε, ότι η ανάγκη διατήρησης της βιοποικιλότητας δεν ανακύπτει μόνο στη βάση της χρηστικής της προστιθέμενης αξίας, αλλά και στη βάση της δυνητικής ή μη χρήσης της από τις μελλοντικές γενιές. Η διατύπωση αυτή ήταν αρκετά πρωτοποριακή για την εποχή της και εστίαζε κυρίως στην αντίληψη, ότι υπάρχει σημαντική έλλειψη γνώσης σε σχέση με τις δυνατότητες των βιολογικών πόρων, καθώς μεγάλο μέρος της ποικιλομορφίας παραμένει ακόμα ανεξερεύνητο. Ακόμα και σήμερα με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας, η διαδικασία της έρευνας και της ανάπτυξης αποτελεί σημαντική πηγή ευρημάτων κυρίως σε σχέση με τις δυνητικές φαρμακευτικές ή βιομηχανικές χρήσεις που θα μπορούσαν να διατελέσουν οι βιολογικοί πόροι. Αυτή η δυναμική και εξελισσόμενη δυνατότητα αποτελεί σημαντικό εφόδιο σε μία εποχή που τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα μεταβάλλονται καθημερινά τόσο

²⁹ Βλ. *ibid*, pp. 103-105.

³⁰ Βλ. Weisbrod., B., “Collective Consumption Services of Individual Consumption Goods”, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 77, pp. 71-77.

σε μέγεθος, όσο και σε σχεσιακή φύση. Η αξία της (μελλοντικής) επιλογής συνδέεται ουσιαστικά με τη συνιστώσα της διατήρησης της βιοποικιλότητας, ιδιαίτερα όσον αφορά σε είδη υπό εξαφάνιση, αφού όπως αναφέρει ο Morowitz³¹, «η γνώση είναι ενσωματωμένη στους οργανισμούς, των οποίων η δυνητική εξαφάνιση συνδέεται παράπλευρα με την απώλεια σημαντικών πληροφοριών σε σχέση με τις υπηρεσίες και τις χρήσεις των βιολογικών πόρων».

β) Η Αξία του Κληροδοτήματος (Bequest)

Η Αξία του Κληροδοτήματος είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη συνιστώσα της (Μελλοντικής) Επιλογής, αλλά και με την έκφανση της διαγενεακής δικαιοσύνης μέσω της κληρονομικής παροχής ενός πόρου ανέπαφου, στο βαθμό που αυτό καθίσταται εφικτό, στις μελλοντικές γενιές (Krutilla, 1967)³². Ο John Locke διατύπωσε την άποψη, ότι κάθε γενιά θα πρέπει να κληροδοτεί στις επόμενες αρκετά αγαθά, στη βέλτιστη δυνατή κατάσταση, όχι τόσο στη βάση της υποχρέωσης, όσο στον τρόπο αντίληψης της δικαιοσύνης.

Η σύγχρονη οπτική της άποψης αυτής είναι περισσότερο σύνθετη, καθώς νοεί την ιδέα της δικαιοσύνης ως ευκαιρία, η οποία λειτουργεί ως αντιστάθμισμα στις νεότερες γενιές για την απώλεια του πλούτου, τη μείωση της παραγωγής, αλλά και την αλλοίωση των υπηρεσιών του οικοσυστήματος, που αποτελούν απόρροια των αποφάσεων και των επεμβατικών δραστηριοτήτων της παρούσας γενιάς. Η αντίληψη αυτή ενσωματώθηκε στο τελευταίο μέρος του Προοιμίου της CBD, όπου αναφέρεται, ότι τα Συμβαλλόμενα Μέρη καλούνται «να διατηρήσουν και να διαχειριστούν με βιώσιμο τρόπο τους πόρους που προέρχονται από τη βιοποικιλότητα προς όφελος των παρόντων, αλλά και των μελλοντικών γενεών»³³.

γ) Η Υπαρξιακή Αξία (Existence Value)

---

³¹ Βλ. Morowitz, H. J., “Balancing Species Preservation and Economic Considerations”, *Science*, Vol. 253, pp. 752-754.

³² Βλ. Krutilla, J., “Conservation Reconsidered”, *The American Economic Review*, Vol. 57, Issue 4, 1967, pp. 777-786.

³³ The Contracting Parties [...] “Determined to conserve and sustainably use biological diversity for the benefit of present and future generations”.

Το σύνολο των αξιών της βιοποικιλότητας, οι οποίες έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα, θεωρείται ότι βασίζονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σε εμπορεύσιμα ή μη αγαθά και υπηρεσίες. Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία αναδύεται ως κεντρική ιδέα, ότι η αξία της βιοποικιλότητας συνδέεται αποκλειστικά με την ευημερία της ανθρωπότητας. Ωστόσο, η αξία της για τους ανθρώπους νοείται και ανεξάρτητα από τις πιθανές της χρήσεις, δηλαδή αποκλειστικά και μόνο με την ίδια την ύπαρξη της. Σε πολλές περιπτώσεις, η παροχή χρηματοδοτικών πόρων με στόχο την προστασία ειδών υπό εξαφάνιση, τα οποία μπορεί και μεγάλη μερίδα του πληθυσμού να μη συναντήσει ποτέ, αναδεικνύει, όπως αναφέρει ο Wilson³⁴, ότι σε πολλές περιπτώσεις η ανθρωπότητα αναγνωρίζει την αξία, καθώς και τον ιδιαίτερο ρόλο άλλων φορέων ζωής και αυτό την προδιαθέτει να προχωρήσει στη λήψη μέτρων προστασίας της βιοποικιλότητας σε σχέση με όλες τις εκφάνσεις της.

δ) Η Εγγενής Αξία (Intrinsic Value)

Στην κατηγορία της μη χρηστικής αξίας της βιοποικιλότητας εντάσσεται και η συνιστώσα της εγγενούς αξίας, η οποία αναπτύχθηκε αναλυτικά παραπάνω. Όπως ήδη αναφέρθηκε η έννοια της εγγενούς αξίας συνδέεται με μία απόλυτη ηθική ευθύνη προστασίας των άλλων μορφών ζωής που διαβιούν μαζί μας στον πλανήτη. Η ιδέα της εγγενούς αξίας της βιοποικιλότητας συμπεριλαμβάνεται σε πολλές παγκόσμιες και περιφερειακές Συμβάσεις σε σχέση με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Έχοντας εξετάσει αναλυτικά το ζήτημα του προσδιορισμού και της αξίας της βιοποικιλότητας, το ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε εστιάζεται στον προσδιορισμό των λόγων, για τους οποίους η βιοποικιλότητα αποτελεί ένα ζήτημα μείζονος σημασίας. Η αξία δεν θα πρέπει να συνδέεται μονομερώς με το ζήτημα της χρήσης, καθώς συχνά οι διαβαθμίσεις δεν είναι ξεκάθαρες, ενώ διέπονται από μία μονοδιάστατη ανθρωποκεντρική αντίληψη, η οποία παραβλέπει την ουσιαστική αξία του περιβάλλοντος, αλλά και τη σχεσιακή φύση που συνδέει τη βιοποικιλότητα με τις λειτουργίες του οικοσυστήματος.

---

³⁴ Wilson, E.O., *Biophilia*, Harvard University Press, Cambridge, January 1986, pp. 1-5.

1.3. Οι Μέθοδοι (Ορθής;) Διαχείρισης της Βιοποικιλότητας: Ανάμεσα στη Διατήρηση και την Αποκατάσταση του Φυσικού Περιβάλλοντος

Η διαχείριση των οικοσυστημάτων νοείται αρκετές φορές ως μία ακόμα παρεμβατική παρεμβολή του ανθρώπου στο περιβάλλον. Σε πολλές περιπτώσεις η διαχείριση σχετίζεται με την ίδια την καταναλωτική συνιστώσα. Η οπτική αυτή δεν μπορεί να συσχετιστεί με τη διατήρηση φυσικών οικοσυστημάτων (pristine ecosystems). Η ανάγκη διατήρησης φυσικών περιοχών αποσπά σε πολλές περιπτώσεις τη διεθνή κοινότητα από τις περιοχές που χρίζουν άμεσης αποκατάστασης (restoration). Η έννοια της αποκατάστασης σε πολλές περιπτώσεις παραγκωνίζεται ή αποσιωπάται σε κείμενα ρύθμισης ή λήψης μέτρων διατήρησης, καθώς δεν δύνανται να επαναφέρουν το περιβάλλον στην αρχική του δομή. Πολλές φορές ένα υποβαθμισμένο οικοσύστημα αποτελεί ένα πρόβλημα τεχνικής φύσης και σε καμία περίπτωση ζήτημα διατήρησης. Οι φυσικές περιοχές είναι πλέον σχεδόν ανύπαρκτες, προκρίνοντας έτσι τη διαχείριση των οικοσυστημάτων ως ζήτημα μείζονος σημασίας στις περισσότερες προστατευόμενες περιοχές.

Η διαχείριση μπορεί να περιλαμβάνει αρκετές διαφορετικές εκφάνσεις, ενώ βασική της επιδίωξη δεν αποτελεί να επαναφέρει το οικοσύστημα στην αρχική του μορφή, αλλά να υποστηρίξει την εξέλιξή του μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών στόχων. Επίσης, μπορεί να πραγματοποιηθεί με διαφορετικές μεθόδους προσέγγισης, είτε εντός του φυσικού περιβάλλοντος (in situ), είτε εκτός του φυσικού οικοσυστήματος (ex situ), είτε με βάση ένα συγκεκριμένο οικότοπο, είδος ή οικοσύστημα. Συχνά αναφέρεται, ότι τα επόμενα χρόνια θα στραφούμε περισσότερο στην επανορθωτική διαχείριση και λιγότερο στη διατήρηση των οικοσυστημάτων. Η ιδέα της «τεχνητής φύσης» θα κυριαρχήσει σε σχέση με την προστασία της βιοποικιλότητας. Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι βασικές μέθοδοι διαχείρισης της βιοποικιλότητας, όπως ο καθορισμός προστατευόμενων περιοχών, αλλά και η δημιουργία γονιδιακών τραπεζών (gene banks).

1.3.1 Εθνικές και Διακρατικές Προστατευόμενες Περιοχές

Μία από τις πιο διαδομένες μεθόδους για την προστασία της βιοποικιλότητας αποτελεί η δημιουργία προστατευόμενων περιοχών. Σύμφωνα με τον ορισμό της IUCN³⁵ (2008)³⁶, ως «προστατευόμενη περιοχή ορίζεται ένας σαφώς προσδιορισμένος γεωγραφικός χώρος, ο οποίος αναγνωρίζεται, επικεντρώνεται και διαχειρίζεται, μέσω νομικών ή άλλων εξίσου αποτελεσματικών μέσων, με στόχο την επίτευξη της μακροπρόθεσμης διατήρησης της φύσης, καθώς και των συναφών οικοσυστημικών υπηρεσιών και πολιτισμικών αξιών».

Μέσω της Παγκόσμιας Επιτροπής για τις Προστατευόμενες Περιοχές (WCPA), η IUCN έχει αναπτύξει έξι Κατηγορίες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, οι οποίες προσδιορίζουν τα διεθνή πρότυπα για τον καθορισμό τους σύμφωνα με τους στόχους διαχείρισής τους:

- Κατηγορία Ia : Αυστηρό Φυσικό Απόθεμα (Strict Nature Reserve)
- Κατηγορία Ib : Περιοχή Άγριας Ζωής (Wilderness Area)
- Κατηγορία II : Εθνικό Πάρκο (National Park)
- Κατηγορία III : Φυσικό Μνημείο (Natural Monument or Feature)
- Κατηγορία IV : Ζώνη Διαχείρισης Οικοτόπου / Είδους (Habitat/Species Management Area)
- Κατηγορία V : Προστατευόμενο Τοπίο (Protected Landscape/Seascape)
- Κατηγορία VI : Προστατευόμενη Περιοχή με επίκεντρο την αειφόρο χρήση των φυσικών πόρων (Protected Area with Sustainable Use of Natural Resources)

Η θέσπιση προστατευόμενων περιοχών σε αυστηρά συγκεκριμένα γεωγραφικά όρια, όπου η προστασία της φύσης θα έχει τον πρώτο λόγο, χωρίς τον αντίκτυπο της ανθρώπινης παρέμβασης έχει υποστηριχθεί από

---

³⁵ Η Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (International Union for Conservation of Nature-IUCN) είναι ένας διεθνής οργανισμός που επικεντρώνεται στον τομέα της διατήρησης της φύσης και την αειφόρο χρήση των φυσικών πόρων. Οι βασικές δραστηριότητές του εστιάζονται στη συλλογή και την ανάλυση δεδομένων, την έρευνα, τα field projects και την εκπαίδευση. Η αποστολή της IUCN είναι να «ασκήσει επιρροή, να ενθαρρύνει και να ενισχύσει σε παγκόσμιο επίπεδο τις τοπικές κοινωνίες στον τομέα της διατήρησης της φύσης, καθώς και να διασφαλίσει ότι οποιαδήποτε χρήση των φυσικών πόρων πραγματοποιείται με δίκαιο, καθώς και οικολογικά βιώσιμες μεθόδους». Είναι περισσότερο γνωστή για την κατάρτιση και τη δημοσίευση της Κόκκινης Λίστας (IUCN Red List), η οποία αξιολογεί την κατάσταση της διατήρησης των ειδών σε όλο τον κόσμο. Ιδρύθηκε στις 5 Οκτωβρίου 1948, ως Διεθνής Ένωση για την προστασία της φύσης (International Union for Protection of Nature) και σήμερα αριθμεί 1218 μέλη.

³⁶ “A protected area is a clearly defined geographical space, recognised, dedicated and managed, through legal or other effective means, to achieve the long term conservation of nature with associated ecosystem services and cultural values”. (IUCN Definition 2008), Βλ. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about>, (προσπελάστηκε 11/8/2013).

πολλά κράτη, καθώς και αρκετούς διεθνείς οργανισμούς. Από το 1950 έως το 1997 ο αριθμός των προστατευόμενων περιοχών έφτασε τις 30.350, οι οποίες εκτείνονται σε 13.000.000km² του πλανήτη³⁷. Παράλληλα, αναπτύχθηκε η δημιουργία αντίστοιχων θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών (MPAs) με στόχο την ανάκτηση σπάνιων αλιευμάτων και την προστασία των θαλάσσιων οικοσυστημάτων και ειδών. Η δημιουργία θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών αποτέλεσε εξίσου αμφιλεγόμενο ζήτημα, λόγω του αποκλεισμού από κάθε παραγωγική χρήση, αφού κάποιες από αυτές χαρακτηρίστηκαν ως «ζώνες αποθεμάτων», από τις οποίες απαγορεύεται ρητά, η οποιαδήποτε αφαίρεση πόρων ή διαταραχή του θαλάσσιου οικοσυστήματος (no take zones).

Οι αποικιοκρατικές κυβερνήσεις ήταν οι πρώτες που εφάρμοσαν τον καθορισμό προστατευόμενων περιοχών ως μέσο διαχείρισης της βιοποικιλότητας, το οποίο συνοδεύτηκε με τον αυστηρό αποκλεισμό περιοχών, όπου αρχικά υπήρχε η δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης. Οι περιοχές αυτές, οι οποίες ονομάστηκαν «φυσικά αποθέματα» (natural reserves)³⁸, απομονώθηκαν και δεν διατίθεντο για παραγωγική χρήση. Το μέτρο αυτό αποτέλεσε έκφανση της κλασσικής οικονομικής αποικιοκρατίας, καθώς τα έσοδα που προέκυπταν από την καταναλωτική χρήση³⁹ των προστατευόμενων περιοχών αποτελούσαν μία καλή πηγή ξένου συναλλάγματος. Όταν τα αποθέματα της φύσης μπορούν να αποφέρουν

---

³⁷ Από το σύνολο αυτό, περίπου 6.000.000 km² αποτελούν εξ' ολοκλήρου προστατευόμενες περιοχές, οι οποίες διατηρούνται σε φυσική κατάσταση και δεν διατίθενται προς χρήση σύμφωνα με τις κατηγορίες Ia, Ib, II και III της IUCN. Η υπόλοιπη έκταση, των περίπου 7 000.000 km², αποτελεί εν μέρει προστατευόμενες περιοχές που εμπίπτουν στις Κατηγορίες IV, V και VI της IUCN και μπορεί να διατεθούν για συγκεκριμένες χρήσεις, όπως η αναψυχή ή ο τουρισμός, καθώς και για συγκεκριμένη εξορυκτική δραστηριότητα. Οι προστατευόμενες αυτές περιοχές δημιουργήθηκαν με γνώμονα τη διατήρηση των ειδών, τοπίων ή άλλων γεωλογικών σχηματισμών, ιστορικών μνημείων ή χώρων αναψυχής, καθώς και για την προστασία των λεκανών απορροής ή προμηθειών και αποθεμάτων ξυλείας. Βλ. Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, New York, 2003, pp. 504-505.

³⁸ Ειδική μνεία στα φυσικά αποθέματα γίνεται σε αρκετές διεθνείς και περιφερειακές Συμβάσεις. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη Συμφωνία της ASEAN για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (1985), «ως φυσικά αποθέματα ορίζονται οι περιοχές που δεν έχουν ουσιαστικά αλλοιωθεί από την ανθρώπινη κατοχή και εκμετάλλευση». Βλ. ASEAN, Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources, διαθέσιμο στο: <https://cil.nus.edu.sg/rp/pdf/1985%20Agreement%20on%20the%20Conservation%20of%20Nature%20and%20Natural%20Resources-pdf.pdf>, (προσπελάστηκε στις 17/5/2013).

³⁹ Η Αφρική αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής της καταναγκαστικής διατήρησης. Συγκεκριμένα, σε 14 κράτη το μεγαλύτερο ποσοστό της γης προορίζεται για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας παρά προς καλλιέργεια. Βλ. Louka, E., *International Environmental Law Fairness, Effectiveness and World Order*, op. cit., pp. 290.

έσοδα για τη διατήρησή τους, μέσα από το διάυλο της βιομηχανίας της άγριας ζωής, ο αποκλεισμός των τοπικών πληθυσμών από τις περιοχές προστασίας είναι επιβεβλημένος με απόλυτα μέσα και συχνά χαρακτηρίζεται ως «καταναγκαστική διατήρηση»(coercive conservation)⁴⁰. Στη βάση αυτής της πολιτικής στηρίχθηκε στη συνέχεια και η διασύνδεση του ζητήματος της ανάπτυξης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας με την αποκοπή της πρόσβασης των τοπικών κοινοτήτων από την αξιοποίηση των πόρων τους για μεγάλο χρονικό διάστημα, σημαντική προέκταση του ζητήματος της βιοπειρατείας, το οποίο θα αναλυθεί εκτενώς στο δεύτερο μέρος της παρούσας διατριβής.

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ο καθορισμός προστατευόμενων περιοχών με στόχο την προστασία της βιοποικιλότητας, είχε ως παράπλευρη απώλεια την απομάκρυνση των αυτοχθόνων πληθυσμών που διαβιούσαν σε αυτές, συχνά με τη χρήση βίαιων μέτρων και χωρίς να προσφέρεται οποιαδήποτε αποζημίωση για την απώλεια της χρήσης του χώρου. Για το λόγο αυτό, η Παγκόσμια Τράπεζα υιοθέτησε μία σχετική Οδηγία σε σχέση με τον εσωτερικό εκτοπισμό, η οποία αναθεωρήθηκε το 2004⁴¹. Στη συγκεκριμένη Οδηγία αναγνωρίζεται, ότι αν η ακούσια επανεγκατάσταση δεν μετριαστεί, δημιουργεί σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε πολλαπλά επίπεδα. Έτσι, αν οι ομάδες του εκτοπισμένου πληθυσμού δεν μεταφερθούν σε εδάφη, όπου η παραγωγική τους ικανότητα δεν ευδοκιμεί, ο ανταγωνισμός για τους φυσικούς πόρους μπορεί να αποβεί ανεξέλεγκτος. Οι κατευθυντήριες γραμμές της Παγκόσμιας Τράπεζας προβλέπουν ότι οι ομάδες των εκτοπισθέντων θα πρέπει να υποστηρίζονται κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου με αντισταθμιστικά μέτρα, όπως η προετοιμασία και η παροχή νέων εδαφών, οι πιστωτικές διευκολύνσεις, η παροχή δυνατότητας κατάρτισης και ευκαιριών απασχόλησης. Η Παγκόσμια Τράπεζα προβλέπει ρητά ότι η πολιτική αυτή εφαρμόζεται σε περιπτώσεις ακούσιου εκτοπισμού με έμφαση στον ακούσιο περιορισμό της πρόσβασης σε καθορισμένα εθνικά πάρκα και προστατευόμενες περιοχές.

---

⁴⁰ Βλ. Louka, E., *International Environmental Law Fairness, Effectiveness and World Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp.290-293.

⁴¹ Βλ. World Bank, OP 4.12 - Involuntary Resettlement, διαθέσιμο στο: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/090224b0822f89db.pdf> (προσπελάστηκε στις 11/11/2014).

Η λεπτή ισορροπία ανάμεσα στη σημασία της διατήρησης της βιοποικιλότητας, αλλά και στο σεβασμό των δικαιωμάτων και τις πολιτισμικής διασύνδεσης των πληθυσμών που διαβιούν σε προστατευόμενες περιοχές είναι ένα ζήτημα που αποτελεί σημαντική συνιστώσα σε σχέση με τον καθορισμό τους.

1.3.1.1. Το Ζήτημα της Συν-Διαχείρισης μιας Προστατευόμενης Περιοχής

Οι παραδοσιακές μέθοδοι διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών δεν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Τα αίτια που συνετέλεσαν στο γεγονός αυτό σχετίζονται με τον τρόπο καθορισμού των ορίων των προστατευόμενων περιοχών, καθώς κατά κύριο λόγο ακολουθούν μια πολιτικής φύσεως λογική και όχι οικολογική. Επιπλέον, το εύρος των γεωγραφικών ορίων είναι εξίσου σημαντικό, καθώς πολλές από αυτές τις περιοχές είναι είτε πολύ μικρές ή μεγάλες σε έκταση, ώστε να λειτουργήσουν αποτελεσματικά, ενώ παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα παρακολούθησης (monitoring), καθώς και επιτυχούς εφαρμογής μέτρων διαχείρισης. Παράλληλα, οι συγκρούσεις με τις τοπικές κοινωνίες λειτουργούν σε πολλές περιπτώσεις ανασταλτικά, καθώς η δημιουργία τέτοιων περιοχών λειτουργεί περιοριστικά ως προς την άσκηση του δικαιώματός τους στην ανάπτυξη. Άλλοι παράγοντες που περιορίζουν την αποτελεσματικότητα του καθορισμού προστατευόμενων περιοχών σχετίζονται με τις συνέπειες των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα έξω από τα όρια της συγκεκριμένης περιοχής, αλλά και η ανεπαρκής χρηματοδότηση⁴².

Έτσι, τα τελευταία χρόνια αναζητούνται άλλες μέθοδοι προσέγγισης σε σχέση με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Παράλληλα με τις 6 κατηγορίες της IUCN, υπάρχουν άλλα 4 μοντέλα διακυβερνητικής διαχείρισης (Dudley, 2008)⁴³:

---

⁴² Οι λόγοι δυσκολίας διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών μπορεί να ποικίλουν ανάλογα με την περιφέρεια. Για περιοχές που αποτελούν μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς ο μεγαλύτερος κίνδυνος σχετίζεται με τη βιομηχανική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, στην Ασία υπάρχουν προβλήματα ανεπαρκούς διαχείρισης, στην Αφρική το πρόβλημα της ανάπτυξης της λαθροθηρίας, ενώ στη Λατινική Αμερική το ζήτημα των οι φυσικών καταστροφών. Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, New York, 2003, pp. 504-505.

⁴³ Βλ. Dudley, N., *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland, Switzerland, 2008, pp.26-27.

- Περιοχές διοίκησης από κράτη
- Περιοχές συμμετοχικής διακυβέρνησης (από πολλαπλούς φορείς)
- Περιοχές διοίκησης από ιδιωτικούς φορείς (εταιρείες ή ιδιώτες)
- Περιοχές διοίκησης και διαχείρισης από τοπικές κοινότητες ή αυτόχθονες (Indigenous and Community Conserved Areas- ICCAs)⁴⁴

Ο ίδιος ο ορισμός της προστατευόμενης περιοχής κάνει μνεία στις διασυνδεδεμένες πολιτιστικές αξίες, γεγονός που υπογραμμίζει ότι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την προστασία της βιοποικιλότητας. Παράλληλα, ο όρος «πρόσφυγες διατήρησης» (conservation refugees)⁴⁵ αναφέρεται σε ομάδες πληθυσμού, οι οποίες εκτοπίστηκαν στο βωμό της προστασίας της φύσης, ανοίγοντας έτσι το διάλογο για πλήρη αναγνώριση των δικαιωμάτων τους, για ζητήματα κατοχής των εδαφών τους, και θέτοντας το ζήτημα της συμμετοχικής διακυβέρνησης σε υφιστάμενες και καινούριες προστατευόμενες περιοχές. Σε πολλές περιπτώσεις⁴⁶ οι αυτόχθονες πληθυσμοί καθοδηγούν ή κατέχουν πλέον σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της διατήρησης κυρίως μέσω της διαδικασίας της διαχείρισης των φυσικών πόρων στη βάση της προσέγγισης της παραδοσιακής γνώσης των τοπικών κοινοτήτων (Community-based Natural Resource Management-CBNRM)⁴⁷. Η διαδικασία αυτή έχει αποτελέσει πρόταση διαχείρισης αρκετών κοινών πόρων⁴⁸, όπως τα δάση, ενώ βασιζείται

⁴⁴ 'natural and modified ecosystems including significant biodiversity, ecological services and cultural values voluntarily conserved by indigenous and local communities through customary laws or other effective means', βλ. Dudley, N., (ed.), *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland, Switzerland, 2008, pp. 29-30, διαθέσιμο στο: https://cmsdata.iucn.org/downloads/guidelines_for_applying_protected_area_management_categories.pdf (προσπελάστηκε 2/2/2014).

⁴⁵ Βλ. Dowie, M., *Conservation Refugees, The Hundred-Year Conflict between Global Conservation and Native Peoples*, MIT Press, Massachusetts, 4 March. 2011, pp. 12-14.

⁴⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Κολομβία, η οποία ενθάρρυνε τη δημιουργία και την ενσωμάτωση ενός πολύπλοκου συνόλου περιφερειακών και εθνικών φυσικών αποθεμάτων, μέσω ενός συμμετοχικού μοντέλου συνεργατικής διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, σε περιοχές αυτόχθονων, ιδιωτικές προστατευόμενες περιοχές και περιοχές που συντηρούνται από τις τοπικές κοινότητες. Ανάλογα παραδείγματα συνδέονται με το Πρόγραμμα Δράσης της CBD για τις προστατευόμενες περιοχές. Βλ. Stolton, S., Dudley, N., *Arguments for Protected Areas Multiple Benefits for Conservation and Use*, Earthscan, UK, 2010, pp. 168-169.

⁴⁷ Αναφορά στη διαδικασία της διαχείρισης των φυσικών πόρων από τις τοπικές κοινότητες (community-based natural resources management). Βλ. Louka, E., *International Environmental Law Fairness, Effectiveness and World Order*, op. cit., pp.293-294

⁴⁸ Αναφερόμαστε στην περίπτωση των common pool resources. Η κατηγορία αυτή αναφέρεται σε πόρους που παρέχονται προς κοινή χρήση σε μία ομάδα ανθρώπων. Αυτό σημαίνει ότι οι

στην ιδέα της συλλογικής δράσης μιας ομάδας ως προς την προάσπιση των κοινών της συμφερόντων, στη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος που σχετίζεται με τη θέσπιση σχετικής νομοθεσίας και την ύπαρξη μιας θεσμικής δομής, με γνώμονα την αποκέντρωση της εξουσίας υπέρ των τοπικών κοινοτήτων, την αναγνώριση δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, πρόσβασης, χρήσης, αλλά και ελέγχου⁴⁹.

Καθώς ο καθορισμός προστατευόμενων περιοχών αποσκοπεί ουσιαστικά στη διατήρηση ή την αναμόρφωση των οικοσυστημάτων μπορεί να εξυπηρετήσει ένα διττό στόχο (win-win): την παράλληλη προστασία της βιοποικιλότητας και τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας σε περιοχές, όπου η ανθρώπινη παρουσία συνυπήρχε με τα φυσικά οικοσυστήματα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η μέθοδος αυτή θα αποφέρει επιτυχή αποτελέσματα μέσω της αναγνώρισης και της υποστήριξης του ρόλου των τοπικών πληθυσμών στην άσκηση και εφαρμογή των παραδοσιακών πρακτικών διατήρησης των φυσικών πόρων (ICCAs), οι οποίες αναγνωρίζονται και ενσωματώνονται ολοένα και περισσότερο στο πλαίσιο των εθνικών σχεδίων διατήρησης ή μέσω της οικοδόμησης ενός μοντέλου συμμετοχικής διακυβέρνησης μεταξύ των κυβερνητικών δρώντων και των αυτοχθόνων πληθυσμών (Collaborative Management of Protected Areas-CMPAs).

Οι πολιτικές της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, οι οποίες μεταβάλλονται υπό το πρίσμα του κανονιστικού ελέγχου στη βάση της συλλογικής διαχείρισης, θα πρέπει να στηρίζονται στην αμοιβαιότητα ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς. Το μοντέλο αυτό θα μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά, όταν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη συμμετέχουν ενεργά σε ένα κοινό συμμετοχικό σχεδιασμό.

Το ζήτημα της συνδιαχείρισης αποτελεί γενικότερα ένα σημαντικό κεφάλαιο του ρυθμιστικού πλαισίου για την προστασία της βιοποικιλότητας. Πέρα από την έκφανση που αφορά στο ζήτημα των προστατευόμενων

κάτοχοι των πόρων συνεργάζονται για την διατήρησή τους, καθώς και ότι εμπίπτουν σε μία αμοιβαία επωφελή διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης με τους χρήστες, η οποία θα βελτιώσει την ικανότητα τους στην αξιοποίηση των οικονομικών ή μη πλεονεκτημάτων που απορρέουν από την αξιοποίηση των πόρων τους. Βλ. Kamau Chege, E., Winter, G., *Common Pools of Genetic Resources, Equity and Innovation in International Biodiversity Law*, Earthscan, London, 2013, pp. 4-7.

⁴⁹ Βλ. Solton, S., Dudley, N., *Arguments for Protected Areas, Multiple Benefits for Conservation and Use*, op.cit., p.170.

περιοχών, τα τελευταία χρόνια υπάρχει εκτενής διάλογος σε σχέση με τη συνδιαχείριση των διασυνοριακών γενετικών πόρων, κυρίως μέσα από την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, το 2010, το οποίο και θα αναλυθεί εκτενέστερα στο 5^ο κεφάλαιο.

1.3.1.2. Το Ζήτημα των Διασυνοριακών Προστατευόμενων Περιοχών

Οι διεθνείς συμφωνίες που αφορούν στην προστασία της βιοποικιλότητας εκτός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας έχει συζητηθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια τόσο σε επίπεδο του ζητήματος των προστατευόμενων περιοχών, όσο και αναφορικά με το ζήτημα της πρόσβασης σε διασυνοριακούς γενετικούς πόρους, και τη δημιουργία συναφών θεσμικών υποδομών στη βάση της συνεργασίας και της χάραξης κοινής πολιτικής διατήρησης και χρήσης κοινών αγαθών. Πέρα από το γνώμονα της στοχευμένης περιβαλλοντικής προστασίας σε μεγαλύτερη κλίμακα, υπάρχει παράλληλα και η ανάπτυξη περιφερειακής συνοχής και συνεργασίας στη βάση της συλλογικότητας και της προώθησης κοινών συμφερόντων. Ωστόσο, η έννοια των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της κρατοκεντρικής προσέγγισης που διέπει σε μεγάλο βαθμό τα ζητήματα διαχείρισης της βιοποικιλότητας τίθεται ξανά ως ανασταλτικός παράγοντας, αφού τα κράτη προβληματίζονται με το βαθμό ενδεχόμενου περιορισμού του ελέγχου τους στους φυσικούς τους πόρους.

Η ιδέα της διασυνοριακής συνεργασίας με στόχο την προστασία της βιοποικιλότητας διατυπώνεται σε αρκετά διεθνή και περιφερειακά κείμενα, τα οποία αναφέρουν ότι τα γειτονικά κράτη θα πρέπει να διαβουλευονται πριν από τον καθορισμό προστατευόμενης περιοχής σε κοντινή απόσταση από κοινά σύνορα. Παράλληλα, προτείνεται και η ιδέα της κοινής διαχείρισης σε σχέση με πόρους που υπερβαίνουν τα εθνικά όρια δικαιοδοσίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Στρατηγικό Πλάνο της Ramsar⁵⁰

---

⁵⁰Βλ. General Objective, Strategic Plan 1997-2002, διαθέσιμο στο: http://ramsar.rgis.ch/pdf/key_strat_plan_1997_e.pdf, (προσπελάστηκε 2/2/2014). Στο 4^ο Στρατηγικό Σχέδιο 2016-2024, υπάρχει ξανά αναφορά στην ανάγκη προώθησης της εποικοδομητικής συνεργασίας σε σχέση με τον καθορισμό διασυνοριακών προστατευόμενων περιοχών, The 4th Strategic Plan 2016 – 2024 The Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat—the “Ramsar Convention”, διαθέσιμο στο:

(1997-2000), το οποίο τάσσεται υπέρ της ανάπτυξης διασυνοριακών υγροτόπων σύμφωνα με το Άρθρο 5 της Σύμβασης. Υπάρχουν αρκετά ανάλογα παραδείγματα διασυνοριακών χερσαίων και θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών⁵¹, αλλά και παρακείμενων περιοχών ιδιαίτερης πολιτισμικής σημασίας που έχουν ανακηρυχθεί ως διασυνοριακή παγκόσμια κληρονομιά, δράση που υποστηρίζεται από τη Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά (UNESCO, 1972).

1.3.2. Οι Τράπεζες Γονιδίων (Gene Banks)

Οι τράπεζες γονιδίων αναπτύχθηκαν κυρίως στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, με στόχο την προστασία της υπό εξαφάνιση βιοποικιλότητας. Οι πρώτες τράπεζες γονιδίων αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη, για τον ίδιο λόγο που καθιστά πλέον απαραίτητη την ανάπτυξη τους στα αναπτυσσόμενα κράτη: την έλλειψη γης. Ο βασικός στόχος της δημιουργίας των τραπεζών γονιδίων εστιάζεται στη διατήρηση των σπόρων παραδοσιακών και άλλων ποικιλιών σε ασφαλή και καλή κατάσταση, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για μελλοντική αναπαραγωγή, αλλά και από τη γενετική μηχανική. Οι τράπεζες γονιδίων επικεντρώνονται σε ποικιλίες που δεν αξιοποιούνται επαρκώς ή βρίσκονται υπό το καθεστώς της απειλής προς εξαφάνιση, ενώ έχουν συμβάλει σημαντικά στη συντήρηση των καλλιεργειών. Παράλληλα, αποτελούν σύγχρονη εναλλακτική σε μεθόδους αντιμετώπισης της επισιτιστικής κρίσης ή ανάκαμψης του τομέα της γεωργίας σε περιπτώσεις εμφύλιων συρράξεων. Η ανάπτυξη τραπεζών γονιδίων δεν αναφέρεται σε συμβατικά κείμενα πριν τη Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Τα θεσμικά όργανα που επικεντρώνονται στη διαχείρισή τους αφορούν κυρίως στην προστασία της γεωργικής βιοποικιλότητας υπό τη αιγίδα του FAO. Η CBD προβλέπει ότι η ανάπτυξη τραπεζών γονιδίων είναι

---

http://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/4th_strategic_plan_2016_2024_e.pdf (προσπελάστηκε 26/2/17).

⁵¹ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Συμφωνία ίδρυσης θαλάσσιου καταφυγίου θηλαστικών (Ιταλία, Μονακό, Γαλλία), το καταφύγιο στον Ινδικό Ωκεανό για την προστασία των φαλαινών (Indian Ocean Whale Sanctuary) και το Πάρκο Limpopo (Ζιμπάμπουε, Μοζαμβίκη, Νότια Αφρική).

προτιμότερο να πραγματοποιείται στο κράτος προέλευσης⁵², ενώ προτείνει κάθε συμβαλλόμενο μέλος να αναπτύξει τις δικές του εθνικές εγκαταστάσεις. Η Σύμβαση, επίσης, θεωρεί την *ex situ* διατήρηση μέσω της εγκαθίδρυσης τραπεζών, ως συμπληρωματικό πυλώνα της *in situ* διατήρησης.

Συλλογές γενετικού υλικού υπάρχουν σήμερα σε περισσότερα από 130 κράτη, ενώ οι μοναδικές συλλογές βρίσκονται στα Διεθνή Ερευνητικά Κέντρα για τη Γεωργία (International Agricultural Research Centers-IARCs)⁵³. Με γνώμονα τη διασφάλιση μίας ενδεχόμενης αποτυχίας των εθνικών τραπεζών γονιδίων, έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες να διεθνοποιηθεί η προσπάθεια για τη διαχείρισή τους μέσω της δημιουργίας των IARCs, όπως και να διασφαλιστεί η διατήρηση των συλλογών. Οι περισσότερες τράπεζες γονιδίων διατηρούν ένα μεγάλο αριθμό σπόρων, ενώ για λόγους ασφαλείας συχνά οδηγούνται σε επικαλύψεις πόρων, θυσιάζοντας πολύτιμο αποθηκευτικό χώρο. Η μέθοδος της δημιουργίας τραπεζών αποθήκευσης γενετικού υλικού έχει συμβάλει στη διατήρηση των καλλιεργειών τροφίμων, αλλά όχι σε αυτήν της άγριας ζωής. Αυτό συμβαίνει, καθώς η αξία πολλών ειδών δεν είναι γνωστή, ενώ οι τεχνικές για τη διατήρηση της άγριας ζωής δεν βρίσκονται σε πολύ προχωρημένο στάδιο.

Οι σπόροι που φυλάσσονται σε τράπεζες γονιδίων αποτελούν συχνά αντικείμενο διαμάχης ιδιαίτερα από την πλευρά του αναπτυσσόμενου Νότου, καθώς ο μεγαλύτερος αριθμός τραπεζών γονιδίων βρίσκεται στον αναπτυσσόμενο Βορρά. Ορισμένα αναπτυσσόμενα κράτη επιδιώκουν τον επαναπατρισμό του γενετικού υλικού, τον έλεγχο της μεταφοράς του, αλλά και να αποτρέψουν την ενδεχόμενη διεκδίκηση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας από τα παράγωγα που μπορούν να προκύψουν από τη διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης.

---

⁵² Η δημιουργία των IARCs αποτέλεσε πυλώνα της προγραμματικής δράσης της Συμβουλευτικής Ομάδας για τη Διεθνή Γεωργική Έρευνα (Consultative Group on International Agricultural Research), η οποία ιδρύθηκε το 1971. Η Ομάδα αυτή συγχρηματοδοτείται από το FAO, το UNDP, το UNEP και την Παγκόσμια Τράπεζα. Ξεκίνησε τη λειτουργία της με 4 κέντρα και στη συνέχεια δημιουργήθηκαν περισσότερα. Τα κέντρα αυτά έχουν ετήσιο σχεδιασμό, διότι έτσι καθορίζεται και η χρηματοδότησή τους. Βλ. <http://www.cgiar.org/>, (προσπελάστηκε 6/6/13).

⁵³ CBD, Article 9, Ex-situ Conservation, (b) Establish and maintain facilities for ex-situ conservation of and research on plants, animals and micro-organisms, preferably in the country of origin of genetic resources; Regulate and manage collection of biological resources from natural habitats for ex-situ conservation purposes so as not to threaten ecosystems and in-situ populations of species, except where special temporary ex-situ measures are required under subparagraph (c) above.

Το ζήτημα της διαχείρισης της βιοποικιλότητας αποτελεί σημαντικό άξονα των ενεργειών με στόχο τη μακροπρόθεσμη διατήρηση των οικοσυστημάτων. Ο ουσιαστικός στόχος της διαχείρισης δεν είναι η απόλυτη επαναφορά ενός οικοσυστήματος στην αρχική του κατάσταση, αλλά η υποστήριξη της εξέλιξης του μέσα από το πρίσμα ευρύτερων κοινωνικών στόχων. Η ενεργή διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών δεν αποτελεί συχνά ενδεδειγμένη μέθοδο, καθώς δεν υπάρχει ακριβής γνώση για τον τρόπο λειτουργίας των οικοσυστημάτων. Στις ΗΠΑ ακολουθείται σε μεγαλύτερο ποσοστό το πλαίσιο της ενεργής διαχείρισης (active management)⁵⁴ σε αρκετά εθνικά πάρκα, χωρίς ωστόσο να αποτελεί πάντα την απόλυτα ορθή προσέγγιση. Στην Ευρώπη, από την άλλη πλευρά, η έμφαση τοποθετείται στο «τοπίο» (landscape) και όχι στα φυσικά αποθέματα, καθώς ο ρόλος της ανθρώπινης επέμβασης στην περίπτωση αυτή είναι απαραίτητος. Η διαχείριση του τοπίου βασίζεται στην αντίληψη ότι το φυσικό περιβάλλον δεν μπορεί να διαχωριστεί από τον ανθρώπινο παράγοντα. Η έλλειψη γνώσης σε σχέση με τη φυσική λειτουργία ενός οικοσυστήματος δεν θα πρέπει να αποτελεί τροχοπέδη στη λήψη μέτρων, αλλά θα πρέπει να γίνεται με βάση τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στο περιβάλλον.

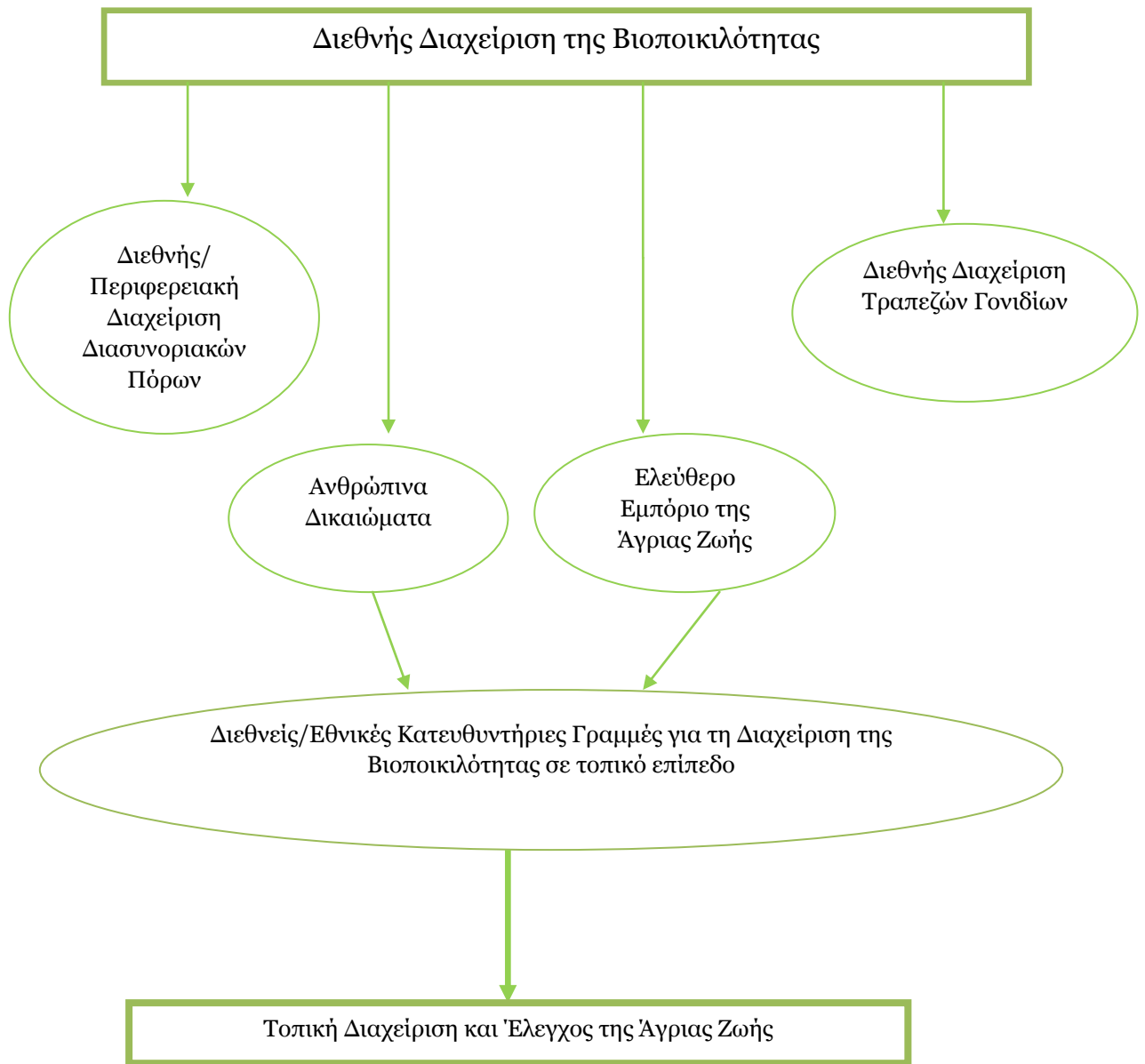
Από την άλλη πλευρά, οι τράπεζες γονιδίων αποτελούν, επίσης, ένα σημαντικό παράδειγμα διαχείρισης της βιοποικιλότητας. Ο στόχος της μεθόδου αυτής εστιάζεται στη συλλογή και διατήρηση σπάνιων ή προς εξαφάνιση ποικιλιών απ' όλο τον κόσμο. Με αυτή τη μέθοδο υπάρχει η δυνατότητα καταγραφής (documentation) των διαφορετικών χαρακτηριστικών της βιοποικιλότητας, αλλά και η διερεύνηση της δυνατότητας της εξέλιξης της μέσω της διαδικασίας της έρευνας και ανάπτυξης.

Στο παρακάτω σχήμα αναφέρονται οι πυλώνες που συνθέτουν τον ακρογωνιαίο λίθο της διεθνούς πολιτικής για τη διαχείριση της βιοποικιλότητας:

---

⁵⁴ “Active management means that the overall functioning of the ecosystem is being modified by e.g., halting natural succession, providing supplementary food or artificially creating habitats: i.e., management will often include much more than just addressing threats, such as poaching or invasive species, as these activities take place in virtually all protected areas in any category and are therefore not diagnostic.” Βλ. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-iv-habitatspecies-management-area>, (προσπελάστηκε 1/2/14).

ΣΧΗΜΑ 1

Πηγή: Louka, E., *Biodiversity and Human Rights*, The International Rules for the Protection of Biodiversity, Transnational Publishers, New York, 2002, p. 7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

2.1. Η Εξελικτική Πορεία του Διεθνούς Καθεστώτος για την Προστασία της Βιοποικιλότητας

Οι σύγχρονες απειλές που ασκούν καταλυτική επιρροή στην αυξητική τάση του ρυθμού απώλειας της βιοποικιλότητας προέρχονται από αρκετές διαφορετικές πηγές. Η ανθρώπινη δραστηριότητα αποτελεί το βασικότερο παράγοντα καταστροφής της φύσης και συντελεί στην απώλεια της βιοποικιλότητας μέσω άμεσων ή έμμεσων δραστηριοτήτων. Το World Resources Institute⁵⁵ εντόπισε ως βασικά αίτια απώλειας της βιοποικιλότητας τα εξής: 1) την αυξητική τάση του πληθυσμού, καθώς και την αύξηση κατανάλωσης φυσικών πόρων, 2) την έλλειψη γνώσης και πληροφόρησης σε σχέση με τα είδη και τις λειτουργίες των οικοσυστημάτων, 3) την έλλειψη πολιτικής βούλησης για λήψη μέτρων κυρίως σε εθνικό επίπεδο, 4) τα αποτελέσματα του παγκόσμιου συστήματος εμπορίου, 5) την ανισότητα σε σχέση με την κατανομή των φυσικών πόρων, 6) τη μη απόδοση της απαραίτητης αξίας ως προς τη μη χρηστική αξία της βιοποικιλότητας. Οι νομικές προσπάθειες ρύθμισης του ζητήματος της βιοποικιλότητας, επομένως, δεν θα πρέπει να επικεντρωθούν μόνο στα είδη και τους οικοτόπους, αλλά και στην ουσιαστική αντιμετώπιση των παραπάνω παραγόντων.

Παρά το γεγονός, ότι η διεθνής έννομη τάξη δεν ακολούθησε αρχικά μια ολοκληρωμένη προσέγγιση ρύθμισης σε σχέση με την ορθή και βιώσιμη διαχείριση των πόρων της γης συνολικά και με βιώσιμο τρόπο, ήδη από πολύ νωρίς χρονικά υπήρξαν προσπάθειες ρύθμισης μεμονωμένων προβλημάτων. Το πρόβλημα της εξαφάνισης κάποιων ειδών, αλλά και η υποβάθμιση των οικοτόπων αποτέλεσαν την αφετηρία, αλλά και τον κεντρικό άξονα του διεθνούς ρυθμιστικού πλαισίου κατά κύριο λόγο τη δεκαετία του '70. Το σύνολο αυτό των διεθνών ρυθμίσεων, το οποίο διαθέτει και αρκετές

⁵⁵ Βλ. World Resources Institute, *World Resources (1990-1)*, World Resources Institute, Washington, pp. 306-307.

ιδιαιτερότητες δεδομένου του πεδίου εφαρμογής ρύθμισης, συγκροτεί το Διεθνές Δίκαιο της Άγριας Ζωής⁵⁶. Οι περισσότερες Συμβάσεις που υιοθετήθηκαν πριν από τη CBD, διέπονταν από τη φιλοσοφία της ορθολογικής διαχείρισης και την περιστασιακή προώθηση της συνολικής οικοσυστημικής προστασίας (ecosystem approach), παράλληλα με την ενίσχυση της διεθνούς ευθύνης και αλληλεγγύης των κρατών αναφορικά με την προστασία της άγριας ζωής. Η προσέγγιση αυτή της διεθνούς κοινότητας αντανακλάται και στην Αρχή 4 της Διακήρυξης της Στοκχόλμης (1972), όπου συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «ο άνθρωπος έχει μία ιδιαίτερη ευθύνη σε σχέση με τη διαφύλαξη, αλλά και την ορθή διαχείριση της άγριας ζωής και των οικοτόπων της, οι οποίοι αντιμετωπίζουν σημαντικούς κινδύνους απόρροια ενός συνδυασμού δυσμενών παραγόντων. Έτσι, η διατήρηση της φύσης συμπεριλαμβανομένης και της άγριας ζωής θα πρέπει να αποτελέσουν πυλώνα μείζονος σημασίας στο σχεδιασμό της οικονομικής ανάπτυξης».⁵⁷

Η ορθή ταξινόμηση και η κατηγοριοποίηση των διεθνών συμφωνιών για την προστασία της βιοποικιλότητας αποτελεί ιδιαίτερη πρόκληση, καθώς ανάμεσα στα διαφορετικά είδη (species) και στους οικοτόπους (habitats) υπάρχει αναμφισβήτητη αλληλεπίδραση. Επιπλέον, οποιαδήποτε ενδεχόμενη προσπάθεια ταξινόμησης θα μπορούσε να υποδηλώνει την ύπαρξη μιας συγκεκριμένα διατεταγμένης και δομημένης νομικής προσέγγισης για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Η πραγματική διάσταση, ωστόσο, είναι διαφορετική, καθώς οι κανόνες του διεθνούς δικαίου έχουν αναπτυχθεί ad hoc και αποσπασματικά, ενώ η περιορισμένη αποτελεσματικότητα στην εφαρμογή τους αντικατοπτρίζεται στη συνεχή απώλεια της βιοποικιλότητας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ο Ph. Sands⁵⁸ αναφέρει, ότι το νομικό πλαίσιο για την προστασία και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας μπορεί επωφελώς να ομαδοποιηθεί σε τρεις κατηγορίες:

---

⁵⁶ Βλ. Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ. Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, Νομική και Θεσμική Διάσταση*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993, σελ. 139-140.

⁵⁷ “Man has a special responsibility to safeguard and wisely manage the heritage of wildlife and its habitat, which are now gravely imperilled by a combination of adverse factors. Nature conservation, including wildlife, must therefore receive importance in planning for economic development”, Principle 4, Stockholm Declaration, 1972.

⁵⁸ Βλ. Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, New York, 2003, pp. 502-503.

1. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τις Συμβάσεις που δυνητικά ισχύουν για το σύνολο των ειδών και των οικοτόπων στον πλανήτη. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται μόνο δύο τέτοια κείμενα, η Σύμβαση για το Διεθνές Εμπόριο Απειλούμενων Ειδών (CITES), και η CBD.

2. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις υποχρεώσεις που ισχύουν για τα είδη και τους οικοτόπους σε μια συγκεκριμένη περιοχή ή γεωγραφική περιφέρεια.

3. Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει Συμβάσεις και άλλες διεθνείς Συμφωνίες, οι οποίες εφαρμόζονται σε περιφερειακό ή παγκόσμιο επίπεδο, αλλά έχουν ως κεντρικό άξονα τη διατήρηση συγκεκριμένων οικοτόπων ή τύπων ειδών⁵⁹. Επιπρόσθετα, σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται και οι διεθνείς προσπάθειες προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. (π.χ. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972).

2.2. Η Προστασία της Βιοποικιλότητας ως Νομικός Στόχος και η Διαμόρφωση Μηχανισμών Προστασίας της

Οι βασικοί άξονες του διεθνούς δικαίου για την προστασία της βιοποικιλότητας εκφράζονται μέσα από τους δύο στόχους που διατυπώνονται στο Άρθρο 1 της CBD⁶⁰, σε σχέση με τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση των πόρων της, αλλά και τη μη υποβάθμιση των βασικών συστατικών που την απαρτίζουν. Οι άξονες αυτοί διαπλέκονται σε πολλαπλά επίπεδα⁶¹. Από την

---

⁵⁹ Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει: διεθνείς ρυθμιστικές προσπάθειες που προάγουν την διατήρηση των ακόλουθων ειδών ή οικοτόπων: τους υγροτόπους (wetlands), τα δάση (forests), τα φυτά (plants), το έδαφος (land), τους θαλάσσιους έμβιους πόρους (marine living resources), τα πουλιά (birds), τις πολικές αρκούδες (polar bears) και τα αποδημητικά είδη (migratory species). Βλ. *ibid*, p. 503.

⁶⁰ Article 1. Objectives: "The objectives of this Convention, to be pursued in accordance with its relevant provisions, are the conservation of biological diversity, the sustainable use of its components and the fair and equitable sharing of the benefits arising out of the utilization of genetic resources, (...).

⁶¹ Για παράδειγμα η Πράξη Διατήρησης της Φύσης (Nature Conservation Act) που υιοθέτησε η Φινλανδία, το 1996, περιλαμβάνει ως βασικούς άξονες τόσο την ανάγκη διατήρησης της Βιοποικιλότητας, όσο και τη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων και του φυσικού περιβάλλοντος. Στην πραγματικότητα οι δύο αυτές συνιστώσες έρχονται πρακτικά σε αντιπαράθεση σύμφωνα με τη μελέτη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που αφορά στα έργα και το σχεδιασμό των περιοχών NATURA 2000. Βλ. Nature Conservation Act, December 20 1996, διαθέσιμο στο: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1996/en19961096.pdf>, (προσπελάστηκε 1/2/14).

άλλη πλευρά, θα πρέπει να υπάρξει ουσιαστικός διαχωρισμός ανάμεσα στο στόχο της προστασίας της βιοποικιλότητας και τις καθαρά ανθρωποκεντρικές επιδιώξεις που εκφράζονται μέσα από τον τρίτο στόχο του Άρθρου 1, ο οποίος βασίζεται στην ορθόνομη κατανομή των ωφελημάτων που προκύπτουν από τη χρήση των βιολογικών πόρων. Ο στόχος αυτός, συνδέεται ουσιαστικά με τη συνιστώσα της χρηστικής αξίας του περιβάλλοντος και επικεντρώνεται στη μεθοδολογία οικοδόμησης νομικής σχέσης (δικαιωμάτων και υποχρεώσεων) ανάμεσα σε νομικές οντότητες (people oriented) αναφορικά με την εγκαθίδρυση ενός συστήματος συναλλαγής ανάμεσα σε κατόχους και χρήστες των πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης. Η συνιστώσα της προστασίας, από την άλλη πλευρά, στηρίζεται περισσότερο στη διαφύλαξη της σχέσης ανάμεσα σε νομικές οντότητες (people) και την ίδια τη φύση (object) στη βάση μίας νομικής συνάφειας. Έτσι, αναπτύσσονται ουσιαστικά δύο τύποι νομικής σχέσης σε σχέση με το καθεστώς της προστασίας: η βιοποικιλότητα σε συνάρτηση με τα άτομα (individuals) ή ιδιωτικούς φορείς (εταιρείες), και η βιοποικιλότητα σε σχέση με τις δομές διακυβέρνησης (governance) και τους δημόσιους φορείς, από τους οποίους εκπροσωπείται.

Η αναγνώριση και ο προσδιορισμός αυτών των σχέσεων μπορεί να συνεισφέρει ουσιαστικά στην υλοποίηση του στόχου της προστασίας μέσω της εγκαθίδρυσης νομικών μέσων, ώστε τόσο οι ιδιωτικές αρχές, όσο και οι δημόσιες αρχές να συνεισφέρουν ουσιαστικά στη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας, ακόμα και σε περιπτώσεις, όπου ανακύπτουν διαφορετικά συμφέροντα. Το θέμα της συμμετοχής (participation) όλων των εμπλεκόμενων φορέων αποτελεί εξίσου σημαντική παράμετρο σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των μέσων προστασίας. Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας στην αναγνώριση και τον προσδιορισμό των σχέσεων ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη εστιάζεται και στην πρακτική πλευρά, καθώς σε πολλές περιπτώσεις μία δημόσια αρχή ή άλλος συναφής φορέας μπορεί να διαδραματίζει ένα διττό ρόλο, όπως για παράδειγμα τόσο αυτόν του χρήστη, όσο και του φορέα προστασίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να λαμβάνεται συνδυαστικά υπόψη τόσο η διατήρηση, όσο και η βιώσιμη χρήση των πόρων.

Στη βάση της επίγνωσης των σχέσεων των εμπλεκόμενων φορέων για την προστασία της βιοποικιλότητας στηρίζεται και η ανάπτυξη κατάλληλων

μηχανισμών προστασίας, οι οποίοι αλληλεπιδρούν ως προς την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής τους. Οι μηχανισμοί αυτοί αναφέρονται κυρίως στην ανάπτυξη στρατηγικών, νομικών οργάνων ή θεσμών και συγκεκριμένων προτύπων διατήρησης (standards)⁶².

Μέσω της ανάπτυξης στρατηγικών δίνεται η δυνατότητα ενσωμάτωσης συγκεκριμένων περιβαλλοντικών, οικονομικών και άλλων συναφών παραμέτρων πολιτικής στο νομικό καθεστώς. Ως όργανα εφαρμογής της πολιτικής, οι άξονες στρατηγικής θέτουν το πλαίσιο της νομικής καθοδήγησης, ενώ χρησιμοποιούνται υπό το πρίσμα της ενσωμάτωσης όλων των εκφάνσεων των στόχων κατά τη διαμόρφωση του εσωτερικού νομικού πλαισίου και τη συγκρότηση νομικών οργάνων. Υπάρχουν αρκετές διαφορετικές κατηγορίες νομικών οργάνων, τα οποία συνδέονται με τους διαδικαστικούς μηχανισμούς εφαρμογής των στόχων, όπως οι συμφωνίες που απαρτίζουν το ρυθμιστικό πλαίσιο, τα διοικητικά όργανα, τα χρηματοδοτικά όργανα και τα όργανα παροχής πληροφόρησης.

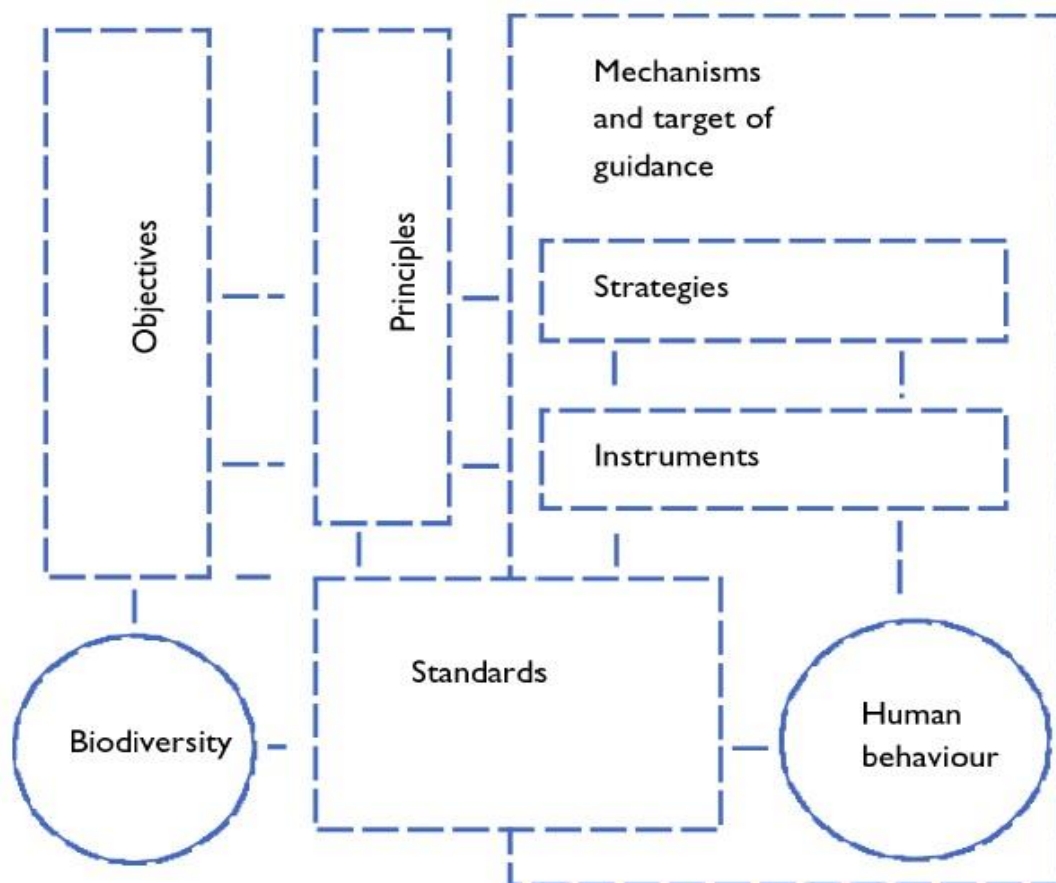
Τα πρότυπα (standards), παράλληλα, αποτελούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι σε σχέση με την καθοδήγηση για τη βέλτιστη εφαρμογή του δικαίου για τη βιοποικιλότητα, ενώ παραδοσιακά περιλαμβάνουν δεσμευτικούς κανονισμούς, οι οποίοι ασκούν σημαντική επιρροή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Χρησιμοποιώντας τα πρότυπα αυτά, η διαδικασία λήψης αποφάσεων αποκτά μεγαλύτερη συνέπεια και σαφήνεια ως προς τη διαμόρφωση και τη λήψη των προτεινόμενων μέτρων με γνώμονα την υλοποίηση των στόχων για την προστασία της βιοποικιλότητας, ενώ μπορούν να καλυφθούν όλες οι εκφάνσεις που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής, όπως έχει παρατηρηθεί με βάση την πρακτική. Η υποβάθμιση της βιοποικιλότητας μπορεί, επίσης, να αποφευχθεί χρησιμοποιώντας παραδοσιακά πρότυπα του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος και άλλους συναφείς στόχους και κατευθυντήριες γραμμές. Η θέσπιση προτύπων μπορεί να προσεγγιστεί με πολλούς τρόπους. Η μετουσίωση της επιστήμης σε

---

⁶² Η θέσπιση των προτύπων συνδέεται επιπλέον με τις μεταβλητές που θα πρέπει να ενσωματωθούν στη διαμόρφωση πολιτικής, αλλά και τα κριτήρια που συνδέονται με την απώλεια της βιοποικιλότητας, όπως η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, η κλιματική αλλαγή και η εισδοχή ξένων οργανισμών στο περιβάλλον. Βλ. Biodiversity Criteria in Standards and Quality Labels for the Food Industry Baseline Report, διαθέσιμο στο: <http://lebensmittelstandards.business-biodiversity.eu/global/download/%7BDYECBZXKUA-34201417130-JODYYDSFGD%7D.pdf>, (προσπελάστηκε 15/2/14).

κανονισμούς, λαμβάνοντας υπόψη περιορισμούς, όπως η αρχή της προφύλαξης ή η άσκηση επιρροής από τους ΜΚΟ καθορίζει ουσιαστικά τη διαδικασία της υιοθέτησης προτύπων. Τα πρότυπα μπορεί να διατυπωθούν και στο πλαίσιο διεθνών συμβάσεων, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν και ανάλογα όργανα αναθεώρησης παλαιότερων προτύπων και θέσπισης νέων. Η Σύμβαση CITES αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα⁶³. Παρά την ιδιαίτερη σημασία του ρόλου τους, οι περισσότερες Συμβάσεις δεν διατυπώνουν συγκεκριμένα πρότυπα σε σχέση με την προστασία της βιοποικιλότητας. Αυτό αποδίδεται στο γεγονός, ότι η θέσπιση προτύπων αναφορικά με την προστασία της βιοποικιλότητας αποτελεί εκ φύσεως ζήτημα διασύνδεσης κυρίως με εθνικά μέτρα προστασίας. Στο παρακάτω σχήμα αποδίδεται σχηματικά η διάρθρωση, στην οποία στηρίζεται η διαμόρφωση του διεθνούς δικαίου για τη βιοποικιλότητα.

ΣΧΗΜΑ 2

⁶³ Βλ. Kaplowitz, D., Bronstein, D. A., Suffron, H., “International Environmental Laws and Standards: Four Ways they can be established”, in: Dan Tarlock, A., Dernbach, J., (eds.), *Environmental Law and their Enforcement*, Vol. 1, EOLSS Publishers, Oxford, 2009, pp.308-319.

Πηγή: Kokko, K., *Biodiversity Law*, Institute of International Economic Law, University of Helsinki, Finland, 2003, pp. 161.

2.3. Τα Βασικά Χαρακτηριστικά του Καθεστώτος για την Προστασία της Βιοποικιλότητας.

Η πλειοψηφία των διεθνών και περιφερειακών κειμένων σε σχέση με την προστασία της βιοποικιλότητας που υιοθετήθηκαν πριν τη Συνδιάσκεψη του Ρίο, κυρίως κατά το διάστημα 1960-1980, επικεντρώνονταν σε συγκεκριμένες περιοχές, είδη ή οικοτόπους. Είναι γεγονός ότι υπήρχε ένας κατακερματισμός σε σχέση με το ρυθμιστικό πλαίσιο, αφού το ζήτημα της βιοποικιλότητας δεν αντιμετωπιζόταν υπό το πρίσμα μίας ολιστικής προσέγγισης ενός παγκόσμιου προβλήματος. Την ίδια περίοδο, ο μηχανισμός για τη διαχείριση των περιβαλλοντικών κρίσεων συνοδεύθηκε από έναν συνεχώς αυξανόμενο αριθμό διεθνών συνθηκών. Η δημιουργία των καθεστώτων αυτών, ακολουθούσε ένα συγκεκριμένο μοντέλο⁶⁴, το οποίο επέτρεπε στα ισχυρά κράτη του αναπτυσσόμενου Βορρά να επιλέγουν ποια ζητήματα επιδέχονταν άμεσης ρύθμισης, υποσκελίζοντας άλλα ζητήματα, που έπλητταν ουσιαστικά τον αναπτυσσόμενο Νότο.

Η CBD αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα, αφού γίνεται προσπάθεια να ενσωματωθούν όλες οι απαραίτητες παράμετροι ρύθμισης του ζητήματος σε ένα ενιαίο κείμενο, ενώ γίνεται για πρώτη φορά αναφορά σε ζητήματα αιχμής, όπως η βιοτεχνολογία και η εισδοχή ξένων ειδών στο περιβάλλον. Αν μελετήσουμε το σύνολο του ρυθμιστικού πλαισίου για τη βιοποικιλότητα, ώστε να αποκτήσουμε μία ολοκληρωμένη εικόνα θα παρατηρηθεί ότι παρουσιάζει κάποια κοινά χαρακτηριστικά⁶⁵ υπό το πρίσμα της εναρμόνισης με στόχο τη διεθνή σύγκλιση ως προς την εφαρμογή του ρυθμιστικού πλαισίου, αλλά και του κοινού καθορισμού διεθνών προτύπων.

▪ Το Ζήτημα της Κρατικής Κυριαρχίας

---

⁶⁴ Βλ. Rodick, J., "Earth Summit North and South: Building a safe house in the Winds of Change", *Global Environmental Change*, Vol. 7, No.2, 1997, pp.148-151.

⁶⁵ Βλ. Louka, E., *Biodiversity and Human Rights*, The International Rules for the Protection of Biodiversity, The Protection of Biodiversity, Transnational Publishers, New York, 2002, pp. 103-109.

Αρχικά, στο σύνολο του ρυθμιστικού πλαισίου δίνεται έμφαση στη σημασία της κρατικής κυριαρχίας σε σχέση με τη λήψη μέτρων εθνικής πολιτικής για την προστασία και τη διαχείριση της βιοποικιλότητας (state oriented approach). Το σύνολο των Συμβάσεων που αφορούν στο ζήτημα της Βιοποικιλότητας, δίνουν, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το περιθώριο στα κράτη να θεσπίσουν *suí generis* μέτρα αναφορικά με τις πολιτικές διατήρησης. Όπως είναι αναμενόμενο, τα κράτη είναι απρόθυμα να παραχωρήσουν τον έλεγχο των φυσικών τους πόρων σε διεθνείς θεσμούς. Είναι γεγονός ότι το διεθνές ρυθμιστικό πλαίσιο επιβάλλει συγκεκριμένους περιορισμούς και απαγορεύσεις, αλλά διέπεται κατά βάση από μία κρατοκεντρική προσέγγιση, αφήνοντας τη δυνατότητα στα κράτη να επιλέξουν τα κατάλληλα μέτρα εφαρμογής του.

Η CBD αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της έμφασης στην κατοχύρωση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του κράτους, αφού περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα διατάξεων, οι οποίες αναφέρονται στην προώθηση εθνικών πολιτικών και την ανάπτυξη συναφούς εσωτερικής νομοθεσίας. Στο πλαίσιο της εναρμόνισης με τις ήδη υπάρχουσες συμβάσεις για το περιβάλλον, οι διατάξεις αυτές είναι αρκετά γενικές ως προς το περιεχόμενο και δεν υποχρεώνουν τα κράτη να υιοθετήσουν ένα συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο ή μία καθορισμένη δέσμη μέτρων. Όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά οι Birnie και Boyle⁶⁶: «ο κεντρικός στόχος της Σύμβασης είναι να παρέχει ένα ευρύ παγκόσμιο πλαίσιο καθοδήγησης αναφορικά με την ανάπτυξη μέτρων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, προκειμένου να υπάρξει η επιτυχής αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των στόχων της Σύμβασης από τα Συμβαλλόμενα μέρη. Λόγω της παγκόσμιας ολιστικής προσέγγισης δεν πραγματοποιείται συγκεκριμένη αναφορά σε συγκεκριμένα είδη ή οικοτόπους, αλλά δίνεται έμφαση στη διαπραγμάτευση εξειδικευτικών Πρωτοκόλλων. Τα κράτη μέλη καλούνται να αναπτύξουν ένα εθνικό πλαίσιο στρατηγικής και να σχεδιάσουν ένα πρόγραμμα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, καθώς και την κατάλληλη χρήση των βιολογικών πόρων.»

Οι βασικότερες διατάξεις της CBD που αφορούν στην ανάπτυξη εσωτερικής νομοθεσίας και μηχανισμών σχεδιασμού και έμφασης στο ρόλο

---

⁶⁶ Βλ. Birnie, P.W., Boyle, A., *Basic Documents on International Law and the Environment*, Oxford University Press, Oxford, 1995, p. 39.

της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του κράτους, μπορούν να συνοψιστούν ακολούθως:

1. Στο Προοίμιο⁶⁷ της Σύμβασης καταγράφεται η κατοχύρωση του δικαιώματος Δεύτερης Γενιάς σε σχέση με την κυριαρχία των κρατών στους φυσικούς τους πόρους και η ανάγκη ανάπτυξης επιστημονικών, τεχνικών και θεσμικών υποδομών το σχεδιασμό και την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων
2. Στο Άρθρο 6 γίνεται αναφορά στην ανάγκη ανάπτυξης εθνικών στρατηγικών, σχεδίων και προγραμμάτων για τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας και την ενσωμάτωσή των παραμέτρων αυτών σε κάθε διατομεακή πολιτική⁶⁸
3. Στα Άρθρα 8 και 9 που αφορούν την *in situ* και *ex situ* διατήρηση αντίστοιχα, τονίζεται η ανάγκη ανάπτυξης νομοθεσίας και κανονιστικών διατάξεων για την προστασία των απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών, καθώς και η ανάγκη ρύθμισης και διαχείρισης των συλλογών βιολογικών πόρων, ώστε να μην υπάρξει απειλή αναφορικά με την ομαλή λειτουργία των οικοσυστημάτων⁶⁹
4. Στο Άρθρο 15 διατυπώνεται η ανάγκη λήψης νομοθετικών και διοικητικών μέτρων, καθώς και μέτρων πολιτικής με στόχο την ορθόνομη και δίκαιη χρήση των ωφελημάτων που απορρέουν από την εμπορική, αλλά και τις άλλες χρήσεις των γενετικών πόρων⁷⁰

---

⁶⁷ Βλ. CBD Preamble, “Reaffirming that States have sovereign rights over their own biological resources” (...), “Aware of the general lack of information and knowledge regarding biological diversity and of the urgent need to develop scientific, technical and institutional capacities to provide the basic understanding upon which to plan and implement appropriate measures (...)

⁶⁸ Article 6, CBD, *General Measures for Conservation and Sustainable Use*: “Develop national strategies, plans or programs for the conservation and sustainable use of biological diversity and integrate, as far as possible and appropriate, the conservation and sustainable use of biological diversity into sectoral or cross-sectoral plans, programs and policies”.

⁶⁹ Article 8, CBD, *In-situ Conservation*, (k) “Develop or maintain necessary legislation and/or other regulatory provisions for the protection of threatened species and populations” και Article 9, CBD, *Ex-situ Conservation*, (d) “Regulate and manage collection of biological resources from natural habitats for ex-situ conservation purposes so as not to threaten ecosystems and in-situ populations of species, except where special temporary ex-situ measures are required under subparagraph (c) above;

⁷⁰ Article 15, CBD, *Access to Genetic Resources*, (7.) Each Contracting Party shall take legislative, administrative or policy measures, as appropriate, and in accordance with Articles 16 and 19 and, where necessary, through the financial mechanism established by Articles 20 and 21 with the aim of sharing in a fair and equitable way the results of research and development and the benefits arising from the commercial and other utilization of genetic resources with the Contracting Party providing such resources. Such sharing shall be upon mutually agreed terms.

5. Στο Άρθρο 16 αναφέρεται η ανάγκη λήψης αντίστοιχων μέτρων αναφορικά με την πρόσβαση και τη μεταφορά τεχνολογίας με ευνοϊκούς όρους για τα αναπτυσσόμενα κράτη⁷¹.

Η διατύπωση του συνόλου των συμβατικών κειμένων έχει ως βασικό χαρακτηριστικό τη νομική ασάφεια και παρά την αυστηρή γλώσσα, σε κάποιες περιπτώσεις τα κράτη μπορούν, μέσω της δυνατότητας εξαιρέσεων να καθορίσουν τον τρόπο λήψης αποφάσεων. Η Σύμβαση της Βέρνης⁷² αναφέρει ότι τα κράτη μπορούν να εξαιρεθούν από κάποιες διατάξεις της «προς το συμφέρον της υγείας και της ασφάλειας, της εναέριας ασφάλειας και άλλων επιτακτικών προς την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος ζητημάτων». Η κρατοκεντρική προσέγγιση σε σχέση με την εφαρμογή του ρυθμιστικού πλαισίου για τη βιοποικιλότητα αποτέλεσε και έναν από τους βασικούς λόγους της αποτυχίας υιοθέτησης μιας Σύμβασης για τα Δάση κατά τη Συνδιάσκεψη του Ρίο, καθώς θεωρήθηκε ως ένα παρεμβατικό εργαλείο στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, ειδικά στην περίπτωση που αναφερόταν εκτεταμένα στο ζήτημα της αποψίλωσης.

▪ **Το Ζήτημα της Νομικής Ασάφειας**

Το ζήτημα της νομικής ασάφειας, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω αποτελεί, επίσης, μία κοινή παράμετρο του συμβατικού πλαισίου για την προστασία της βιοποικιλότητας. Πέρα από την έκφραση της προστασίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων, το πεδίο εφαρμογής ενός μεγάλου αριθμού συμβατικών κειμένων περιλαμβάνει κάποιες ασαφείς ρήτρες, ώστε να δώσει τη δυνατότητα στα κράτη να ισορροπήσουν ανάμεσα στην περιβαλλοντική προστασία και τις αναπτυξιακές τους επιδιώξεις.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερα σε σχέση με τα διεθνή κείμενα υποχρεωτικού δικαίου που προέκυψαν ως απόρροια της Συνδιάσκεψης του

---

⁷¹ Article 16, CBD, *Access to and Transfer of Technology*, (3). Each Contracting Party shall take legislative, administrative or policy measures, as appropriate, with the aim that Contracting Parties, in particular those that are developing countries, which provide genetic resources are provided access to and transfer of technology which makes use of those resources, on mutually agreed terms, including technology protected by patents and other intellectual property rights.

⁷² Η Σύμβαση της Βέρνης για τη Διατήρηση της Άγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων στην Ευρώπη (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats), υιοθετήθηκε το 1979 και τέθηκε σε ισχύ το 1982. Το κείμενο της Σύμβασης διαθέσιμο στο: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680078aff>, (προσπελάστηκε 3/3/11).

Ρίο, ιδιαίτερο ρόλο διαδραμάτισε και η συμμετοχή της Ομάδας των 77 στην τελική έκβαση των εργασιών της, καθώς τα μέλη της συμμετείχαν ενεργά σε πολλές από τις προπαρασκευαστικές επιτροπές και fora, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την ενσωμάτωση ενός μεγάλο ποσοστού των επιδιώξεών τους στα τελικά κείμενα. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της CBD, η Μαλαισία, το Μεξικό, η Κολομβία και η Βενεζουέλα άσκησαν σε πολλές περιπτώσεις σκληρή κριτική αναφορικά με την προσπάθεια ισχυρών επιχειρήσεων του αναπτυσσόμενου Βορρά να αποκτήσουν δικαιώματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε σχέση με τους γενετικούς πόρους του αναπτυσσόμενου Νότου προβάλλοντας τις δικές τους αναπτυξιακές επιδιώξεις, ιδιαίτερα αναφορικά με το ζήτημα της μεταφοράς τεχνολογίας που προέρχεται από τη χρήση των βιολογικών τους πόρων.

Συχνά, το ερώτημα που τίθεται σε πολλές περιπτώσεις είναι αν το περιβάλλον αποτελεί τελικά το δίαυλο διατύπωσης των οικονομικών διεκδικήσεων των κρατών. Τα όρια ανάμεσα στην προστασία και στη χρήση του περιβάλλοντος συχνά δεν είναι διακριτά, ενώ και ο αναπτυσσόμενος Νότος σε πολλές περιπτώσεις δείχνει να βαδίζει στα χνάρια των αναπτυσσόμενων κρατών προσβλέποντας στην αξιοποίηση των πόρων του με βάση τα οικονομικά ανταποδοτικά οφέλη. Ήδη από το 1972, η διατύπωση της άποψης από την Indira Gandhi ότι η «η φτώχεια αποτελεί τη χειρότερη μορφή ρύπανσης» δείχνει να αποκρυσταλλώνει τα λεπτό όριο ανάμεσα στις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές προτεραιότητες. Το δικαίωμα στην ανάπτυξη αποτελεί μία σημαντική συνιστώσα που συναντάται σχεδόν σε όλες τις περιβαλλοντικές διαπραγματεύσεις έχοντας ως κεντρικούς άξονες τη μη ανάληψη συγκεκριμένων δεσμεύσεων, αλλά και την παροχή οικονομικής και τεχνικής υποστήριξης.

▪ **Η Δομική Διάρθρωση των Συμβάσεων**

Οι περισσότερες Συμβάσεις που αφορούν στο ζήτημα της βιοποικιλότητας ακολουθούν κοινή δομή. Οι Συμβάσεις που αναφέρονται στην προστασία των ειδών περιλαμβάνουν συγκεκριμένη ταξινόμηση στα παραρτήματά τους. Το Παράρτημα I συνήθως περιλαμβάνει τα είδη που πρόκειται να εξαφανιστούν, το Παράρτημα II τα είδη που απειλούνται με εξαφάνιση και το Παράρτημα III τα είδη που απειλούνται με εξαφάνιση σε

συγκεκριμένα κράτη⁷³. Τη δομή αυτή ακολουθεί η Σύμβαση CITES, αλλά και η Σύμβαση της Βέρνης, ενώ η CBD εξαιρείται αυτής της διάρθρωσης για λόγους που αναφέρθηκαν στην παραπάνω ενότητα. Κάποιες από τις Συμβάσεις αναφέρουν ότι θα πρέπει να υιοθετηθούν συγκεκριμένες συμφωνίες στη συνέχεια με γνώμονα τη διατήρηση συγκεκριμένων ειδών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Σύμβαση για τα Μεταναστευτικά Είδη⁷⁴, στο πλαίσιο της οποίας έχουν υιοθετηθεί 6 Συμφωνίες διατήρησης συγκεκριμένων ειδών.

Από την άλλη πλευρά, οι Συμβάσεις που αναφέρονται στην προστασία των οικοτόπων διαρθρώνονται κυρίως με βάση συγκεκριμένες λίστες προστασίας. Τη δομή αυτή ακολουθεί η Σύμβαση Ramsar, η οποία αναφέρει ότι κάθε κράτος θα πρέπει να ορίσει κατάλληλους υγροτόπους προκειμένου να συμπεριληφθούν στη Λίστα των Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας, αλλά και η Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά, η οποία περιλαμβάνει δύο αντίστοιχες με το περιεχόμενο της λίστες⁷⁵. Η δομή αυτή ακολουθήθηκε και σε ευρωπαϊκό επίπεδο στην Οδηγία 1992/43⁷⁶ για την προστασία των οικοτόπων. Στο πλαίσιο της Οδηγίας αυτής δημιουργήθηκε ένα οικολογικό δίκτυο ειδικών περιοχών διατήρησης εντός της ΕΕ, ενώ παρέχονται συγκεκριμένα κριτήρια (Παράρτημα ΙΙΙ) σύμφωνα με τα οποία τα κράτη θα κρίνουν ποιοι από τους οικοτόπους τους (Παράρτημα Ι) και ποια από τα είδη τους (Παράρτημα ΙΙ) χρίζουν ανάγκης προστασίας.

---

⁷³ Η δομή αυτή ακολουθήθηκε και αρκετές περιφερειακές Συμβάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αφρικανική Σύμβαση για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (1968). Τα είδη που περιλαμβάνονται στην Πρώτη Κατηγορία (Class A) θα πρέπει να προστατεύονται πλήρως σε όλη την περιοχή με εξαίρεση περιπτώσεις που απειλείται το δημόσιο συμφέρον, ενώ τα είδη που περιλαμβάνονται στην Κατηγορία Β (Class B) θα πρέπει, επίσης, να προστατεύονται πλήρως, αλλά θα μπορούσαν να αιχμαλωτιστούν, σκοτωθούν ή να συλλεχθούν.

⁷⁴ Η Σύμβαση της Βέρνης για τη Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals), υιοθετήθηκε το 1979 και τέθηκε σε ισχύ το 1983. Το κείμενο της Σύμβασης διαθέσιμο στο: <http://www.cms.int/en/convention-text>, (προσπελάστηκε 3/3/11)

⁷⁵ Αναφερόμαστε στη Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς (World Heritage List), η οποία περιλαμβάνει τα φυσικά αποθέματα και στη Λίστα της Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε Κίνδυνο (List of World Heritage in Danger). Για τα συμπερίληψη μιας τέτοιας περιοχής στις λίστες αυτές θα πρέπει να υπάρχει η προηγούμενη συναίνεση του κράτους. Στόχο δεν αποτελεί η περιστολή της κρατικής κυριαρχίας ή των κυριαρχικών δικαιωμάτων στις περιοχές αυτές, αλλά η ενδυνάμωση της διεθνούς συνεργασίας για τη διατήρησή τους.

⁷⁶ Βλ. Council Directive 92 /43 /EEC of 21 May 1992 on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora, διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=en>, (προσπελάστηκε 3/3/11).

▪ **Το Ζήτημα της Παρακολούθησης (Monitoring) και της Εφαρμογής (Implementation)**

Το ζήτημα της παρακολούθησης της εφαρμογής των Συμβάσεων επαφίεται στη Συνδιάσκεψη των Μέρων (COP), αλλά και στη Γραμματεία, στην οποία τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποβάλλουν Εκθέσεις που αναφέρονται στα μέτρα που λαμβάνουν για την υλοποίηση των συμβατικών τους υποχρεώσεων. Οι Συμβάσεις δεν περιλαμβάνουν πρότυπα, τα οποία θα συνέβαλαν στην ποσοτική αποτύπωση της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής τους, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις και τα ίδια τα κράτη δεν είναι πρόθυμα να παρέχουν πληροφόρηση αναφορικά με τη λήψη μέτρων προστασίας της βιοποικιλότητας, είτε γιατί δεν διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για τη συλλογή των σχετικών στοιχείων, είτε επειδή το ζήτημα της προστασίας της βιοποικιλότητας δεν βρίσκεται στις προτεραιότητες της πολιτικής τους agenda. Η έλλειψη συγκεκριμένων προτύπων και μέσων παρακολούθησης, συνετέλεσε ουσιαστικά στη μη υλοποίηση του στόχου που αφορούσε στον περιορισμό του ρυθμού της απώλειας της βιοποικιλότητας το 2010.

Η νομική ασάφεια της CBD αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ως προς το ζήτημα της παρακολούθησης της εφαρμογής, καθώς αρκετές από τις διατάξεις της Σύμβασης επιδέχονται διαφορετικών ερμηνειών. Τα Συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να υποβάλλουν Εκθέσεις αναφορικά με τα μέτρα που λαμβάνουν σε σχέση με την εφαρμογή των στόχων της Σύμβασης, ωστόσο κάτι τέτοιο δεν καθίσταται εφικτό, καθώς δεν υπάρχουν ακριβείς εκτιμήσεις αναφορικά με παραδείγματα επιτυχημένης διαχείρισης της υπάρχουσας βιοποικιλότητας. Η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της Σύμβαση CITES, από την άλλη πλευρά, παρακολουθείται στενότερα, ωστόσο ο μεγάλος αριθμός εξαιρέσεων και επιφυλάξεων, επιτρέπει αρκετές περιπτώσεις παραβιάσεων μέσω της άνθισης της μαύρης αγοράς.

2.4. Αρχές του Δικαίου Περιβάλλοντος και Βιοποικιλότητα

2.4.1. Η Αρχή της Προφύλαξης (Precautionary Principle)

Με την πάροδο των ετών εντοπίζουμε όλο και περισσότερα από τα αίτια που συνεισφέρουν στην αύξηση του ρυθμού της απώλειας της βιοποικιλότητας: η υποβάθμιση των οικοτόπων, οι επιπτώσεις από την

εισδοχή ξενικών ειδών στο περιβάλλον και η υπερκμετάλλευση των φυσικών πόρων αποτελούν μόνο ένα μικρό μέρος των παραγόντων που ευθύνονται για την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Ωστόσο, οι προσπάθειες των κρατών με στόχο τη διατήρηση και προστασία της βιοποικιλότητας προσκρούουν πολλές φορές στην αβεβαιότητα και την άγνοια σε σχέση με ένα ευρύ φάσμα παραμέτρων. Δεν γνωρίζουμε το ακριβές ποσοστό των ειδών προς εξαφάνιση ούτε τον ακριβή αριθμό των ειδών που διαβιούν στον πλανήτη, ούτε και έχουμε προσδιορίσει την ακριβή σχέση και τους παράγοντες αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε σύνθετα οικοσυστήματα και των ειδών τους. Η Αρχή της Προφύλαξης έχει άμεση και ευρεία συνάφεια σε σχέση με το πλαίσιο του δικαίου της βιοποικιλότητας, ίσως περισσότερο και από οποιοδήποτε άλλο περιβαλλοντικό πρόβλημα, ιδιαίτερα λόγω της μη ανατρέψιμης φύσης που εμφανίζει το τρέχον μοντέλο εξαφάνισης και απώλειας της. Επίσης, συχνά αποτελεί και τη δικαιολογητική βάση, μη ανάληψης μέτρων για τη διατήρηση της.

Η Αρχή της Προφύλαξης παρουσιάστηκε για πρώτη φορά⁷⁷ σε διεθνές κείμενο το 1984 στο Άρθρο 7 της Διακήρυξης της Βρέμης⁷⁸ για την Προστασία της Βόρειας Θάλασσας. Αποτελούσε δάνειο από το γερμανικό δίκαιο. Στη συνέχεια, αναγνωρίστηκε σε παγκόσμιο επίπεδο κατά τη Συνδιάσκεψη του Ρίο (1992). Συγκεκριμένα, η Αρχή 15⁷⁹ της Διακήρυξης του Ρίο ανέφερε χαρακτηριστικά: «Προκειμένου να προστατευθεί το περιβάλλον, η προσέγγιση της προφύλαξης πρέπει να εφαρμόζεται ευρέως από τα κράτη σύμφωνα με τις δυνατότητές τους. Όπου υφίσταται απειλή σοβαρής ή

---

⁷⁷ Στα τέλη της δεκαετίας του '70, τα κράτη είχαν ήδη αρχίσει να βασίζονται στα επιστημονικά πορίσματα, ενώ η έλλειψη επιστημονικών δεδομένων δεν τους έδινε το απαραίτητο υπόβαθρο για τον έλεγχο των εκπομπών, καθώς και τον επιβλαβών ουσιών. Βλ. Cooney, R., *The Precautionary Principle in Biodiversity Conservation and Natural Resource Management*, IUCN, Policy and Global Change Series No.2, 2004, pp.9-10 και de Sadeleer, N., *Environmental Principles: From Political Slogans to Legal Rules*, Oxford University Press, Oxford, 2002, pp. 93-94.

⁷⁸ Declaration of the International Conference on the Protection of the North Sea , (A7) "Conscious that damage to the marine environment can be irreversible or remediable only at considerable expense and over long periods and that, therefore, coastal states and the EEC must not wait for proof of harmful effects before taking action;", available at: http://www.ospar.org/site/assets/files/1239/1nsc-1984-bremen_declaration.pdf, (προσπελάστηκε 4/5/13)

⁷⁹ Στη Διακήρυξη διατυπώνεται η ασθενής εκδοχή της Αρχής της Προφύλαξης. Συγκεκριμένα η Αρχή 15 αναφέρει "In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities. Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation".

ανεπανόρθωτης ζημίας, η έλλειψη πλήρους επιστημονικής βεβαιότητας δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως αιτιολογική βάση για την αναβολή λήψης μέτρων με υψηλό οικονομικό κόστος για την πρόληψη της περιβαλλοντικής υποβάθμισης». Η Αρχή της Προφύλαξης έχει προσδιοριστεί με διαφορετικούς τρόπους σε αρκετές πολυμερείς Συμφωνίες, οι οποίες περιλαμβάνουν είτε την αυστηρή είτε την αδύναμη εκδοχή της αρχής αυτής⁸⁰.

Η Αρχή της Προφύλαξης συνδέεται με ένα μοντέλο αφομοιωτικής ικανότητας (Assimilative Capacity Model-ACM)⁸¹, το οποίο καθορίζει την ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων σε σχέση με μία συγκεκριμένη δραστηριότητα. Το μοντέλο αυτό βασίζεται σε επιστημονικά πορίσματα και μπορεί να συντελέσει στην αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ισορροπίας, καθώς προάγει την άποψη ότι η επιστήμη μπορεί να προβλέψει με ακρίβεια ενδεχόμενες περιβαλλοντικές απειλές και να προτείνει επωφελείς λύσεις. Η σημαντική προστιθέμενη αξία της Αρχής της Προφύλαξης εστιάζεται στο γεγονός ότι δεν αντιδρά απλά στα περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά αναζητά τρόπους προστασίας του περιβάλλοντος προλαμβάνοντας την ενδεχόμενη ζημία. Παρά τη διαφορετική διαμόρφωση και παρουσίαση της Αρχής της Προφύλαξης, αλλά και την έλλειψη ομοιομορφίας ως προς την εφαρμογή της⁸², υπάρχουν τρεις συγκεκριμένες συνιστώσες, οι οποίες αποτελούν σημείο αναφοράς σε κάθε περίπτωση: α) η απειλή ενδεχόμενης ζημίας, β) η έλλειψη επιστημονικής βεβαιότητας και γ) η ανάγκη ή το καθήκον ως προς την ανάληψη δράσης.

α) Η Απειλή Ενδεχόμενης Ζημίας

Παρά την έλλειψη συναίνεσης ως προς το εύρος της πιθανής ζημίας, η οποία θα πρέπει να εντοπιστεί προκειμένου να δοθεί το έναυσμα για τη λήψη μέτρων προφύλαξης⁸³, σύμφωνα με τη Διακήρυξη του Ρίο, η ζημία θα πρέπει να είναι αρκετά σοβαρή ή μη αναστρέψιμη. Από την άλλη πλευρά, στο

---

⁸⁰ Βλ. Freestone, D., Hey, E., *The Precautionary Principle and International Law: The Challenge of Implementation*, Kluwer Law International, The Hague, 1996, pp. 3-4.

⁸¹ Αναφορά στο Assimilative Capacity Model. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Puttagunta, S., "The Precautionary Principle in the Regulation of Genetically Modified Organisms", *Health Law Review*, Vol. 9, No.2, 2000, pp. 12-13.

⁸² Βλ. Hickey, J., Walker, V., "Refining the Precautionary Principle in International Environmental Law", *Virginia Environmental Law Journal*, Vol. 14, Issue 423, 1995, pp. 424-425.

⁸³ Βλ. Vanderzwaag, D., "The Precautionary Principle in Environmental Law and Policy: Elusive Rhetoric and First Embraces", *Journal of Environmental Law and Practice*, Vol. 8, 1999, pp. 358-359.

Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια, που αποτέλεσε και το πρώτο εξειδικευτικό Πρωτόκολλο που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της CBD⁸⁴, αναφέρεται η περίπτωση ενδεχόμενης ζημίας (potential damage) ή δυσμενών επιπτώσεων (adverse effects) ως καταλύτες για την εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης. Ιδιαίτερα λόγω της περίπλοκης φύσης των ΓΤΟ τόσο σε σχέση με το περιβάλλον, όσο και με τους ανθρώπους, αποτελούν το πιο κατάλληλο πεδίο εφαρμογής της Αρχής της Προφύλαξης και το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ανάλυσης της. Η πιθανή ζημία που μπορεί να προκαλέσει η εισδοχή και η απρόσκοπτη κατανάλωση των ΓΤΟ, μπορεί να είναι σοβαρή, μακροχρόνια και ανεπανόρθωτη.

β) Η Έλλειψη Επιστημονικής Βεβαιότητας

Η έννοια της αβεβαιότητας συνδέεται με περιπτώσεις, όπου είτε η γνώση είναι ανεπαρκής, είτε τα επιστημονικά δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα τη χρονική στιγμή που εξετάζονται οι ενδεχόμενες επιπτώσεις μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας. Στην περίπτωση των ΓΤΟ, λόγω της περίπλοκης φύσης των οικοσυστημάτων, αλλά και τη δυσκολία στον προσδιορισμό των επιπτώσεων τους στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον, μπορεί να πάρει μεγάλο χρονικό διάστημα να τεκμηριωθούν οι ακριβείς επιδράσεις τους, αφήνοντας το περιβάλλον εκτεθειμένο σε πολλαπλούς κινδύνους. Ουσιαστικά, κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα περιλαμβάνει ένα βαθμό αβεβαιότητας ως προς το ενδεχόμενο ρίσκο για το περιβάλλον, ενώ η επιστήμη δεν μπορεί σε κάθε περίπτωση να καλύψει κάθε πιθανή πτυχή δυσμενών επιπτώσεων. Άρα η δράση θα πρέπει να προλαμβάνει και να περιορίσει στο βαθμό που είναι δυνατό κάθε πιθανή ζημία. Είναι γεγονός ότι στην περίπτωση του ζητήματος της βιοποικιλότητας η επιστημονική αβεβαιότητα εξακολουθεί να κυριαρχεί ως προς τον καθορισμό των παραγόντων που επηρεάζουν την απώλειά της, γι' αυτό αναφερόμαστε κυρίως στην εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης και όχι στην Αρχή της Πρόληψης εν αντιθέσει με το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, όπου τα επιστημονικά δεδομένα έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου πλαισίου, κυρίως μέσω των Εκθέσεων του IPCC.

---

⁸⁴ Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια υιοθετήθηκε το 2000 και τέθηκε σε ισχύ το 2003.

γ) Η Ανάγκη ή το Καθήκον ως προς την Ανάλυση Δράσης

Έχει σε πολλές περιπτώσεις ασκηθεί δριμεία κριτική ως προς την εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης σε σχέση με την υιοθέτηση συγκεκριμένων κατευθυντήριων γραμμών σε διεθνές επίπεδο. Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει συναίνεση σε σχέση με τον προσδιορισμό της λήψης μέτρων ανά συγκεκριμένη δραστηριότητα⁸⁵, οι προληπτικοί κανόνες σε σχέση με τους ΓΤΟ και τις ενδεχόμενες επιπτώσεις τους εστιάζονται στην προώθηση της αναστροφής του βάρους απόδειξης, στο κράτος εξαγωγής τους. Τελικά, στην περίπτωση αυστηρής εφαρμογής της Αρχής της Προφύλαξης, μπορεί να απαγορευθεί ως και η εισαγωγή των οργανισμών αυτών στο κράτος λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τις κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις που θα μπορούσε να έχει μία τέτοια δραστηριότητα στην περιβαλλοντική ισορροπία, αλλά και στον ανθρώπινο παράγοντα στο κράτος υποδοχής. Ο πυλώνας αυτός αποτέλεσε ένα από τα ακανθώδη ζητήματα κατά τις διαπραγματεύσεις του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης ανάμεσα στην ομάδα των αναπτυγμένων (Miami Group) και των αναπτυσσόμενων κρατών (Like Minded Countries Group).

2.4.1.1. Η Αναφορά στην Αρχή της Προφύλαξης στο Συμβατικό Πλαίσιο για τη Βιοποικιλότητα

Η πρώτη γενική αναφορά στην Αρχή της Προφύλαξης συναντάται στο Προοίμιο της CBD⁸⁶. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το ζήτημα της προστασίας της βιοποικιλότητας αποτελεί προτεραιότητα του κράτους αναφορικά με τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων διαχείρισης ως προς τη διατήρηση και την επίτευξη των Στόχων της Σύμβασης. Στο πλαίσιο των μέτρων αυτών εντάσσεται και το πεδίο της αποτροπής «αναφορικά με την εισδοχή, των έλεγχου και την εξάλειψη των ξενικών ειδών που καθιστούν υπό απειλή τα οικοσυστήματα, τα είδη και τους οικοτόπους». Τα προληπτικά

⁸⁵ Βλ. Sustain, C., “Beyond the Precautionary Principle”, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 151, 2003, pp. 1011-1013.

⁸⁶ Βλ. CBD Preamble. “Aware of the general lack of information and knowledge regarding biological diversity and of the urgent need to develop scientific, technical and institutional capacities to provide the basic understanding upon which to plan and implement appropriate measures (...)”, “Noting also that where there is a threat of significant reduction or loss of biological diversity, lack of full scientific certainty should not be used as a reason for postponing measures to avoid or minimize such a threat (...)”.

μέτρα στο πλαίσιο της Σύμβασης περιλαμβάνουν την πραγματοποίηση εκτιμήσεων κινδύνου, τις οποίες τα κράτη είναι υποχρεωμένα να υλοποιήσουν σε περιπτώσεις δραστηριοτήτων «όπου πιθανότατα θα έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα με γνώμονα τον περιορισμό ή την αποφυγή των επιπτώσεων αυτών».

Σε συνέχεια των μέτρων των κρατών για την προστασία της βιοποικιλότητας, η Σύμβαση έθεσε μέσω του Άρθρου 19, τη θεσμική βάση για μια περιεκτική προσέγγιση ως προς τη ρύθμιση για τους ΓΤΟ, στην οποία στηρίχθηκε η υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια, που αφορούσε «στην ασφαλή μεταφορά, διαχείριση και χρήση των ζώντων τροποποιημένων οργανισμών που μπορεί να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας». Παρά το γεγονός, ότι υπήρξε έντονος σχολιασμός σε σχέση με το περιεχόμενο του πρώτου εξειδικευτικού Πρωτοκόλλου της CBD, τόσο αναφορικά με το κατά πόσο ο βασικός του στόχος αφορούσε αμιγώς την προστασία του περιβάλλοντος και όχι μία προσπάθεια ρύθμισης μιας εμπορικής συναλλαγής, όσο και με τις εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής του μεγάλου ποσοστού ΓΤΟ, είναι γεγονός ότι η CBD έθεσε τα θεμέλια ρύθμισης του ζητήματος των ΓΤΟ με μία μοναδική μορφή, απελευθερώνοντας την Αρχή της Προφύλαξης από οικονομικές εκτιμήσεις σε σχέση με το κόστος των προληπτικών μέτρων, όπως αναφερόταν χαρακτηριστικά στη Διακήρυξη του Ρίο⁸⁷.

Το απόσταγμα της Αρχής της Προφύλαξης στο Πρωτόκολλο της Καρθαγένης συνδέεται άμεσα με τη διαδικασία Προηγούμενης Συμφωνίας (Advanced Information Agreement), αλλά και την αξίωση Εκτίμησης Κινδύνου. Η αναφορά στην εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης πραγματοποιείται στο Άρθρο 10 του Πρωτοκόλλου, το οποίο αφορά στη λήψη αποφάσεων αναφορικά με την εισαγωγή ενός ΓΤΟ. Στο συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται χαρακτηριστικά⁸⁸ «Η έλλειψη επιστημονικής βεβαιότητας λόγω

---

⁸⁷ Βλ. Herrera, J. A., "International Law and GMO's, Can the Precautionary Principle protect Biodiversity?", *Boletín Mexicano de Derecho Comparado*, No. 118, January-April, 2007, pp. 97-136.

⁸⁸ Βλ. Article 10, par. 6, Cartagena Protocol: "Lack of scientific certainty due to insufficient relevant scientific information and knowledge regarding the extent of the potential adverse effects of a living modified organism on the conservation and sustainable use of biological diversity in the Party of import, taking also into account risks to human health, shall not prevent that Party from taking a decision, as appropriate, with regard to the import of the living modified organism in question as referred to in paragraph 3 above, in order to avoid or minimize such potential adverse effects."

ανεπαρκών σχετικών επιστημονικών πληροφοριών και γνώσεως σχετικά με την έκταση των πιθανών αρνητικών επιπτώσεων ενός ζωντανού τροποποιημένου οργανισμού αναφορικά με τη διατήρηση και την αειφόρο χρήση της βιοποικιλότητας από το συμβαλλόμενο μέρος εισαγωγής, λαμβάνοντας, επίσης, υπόψη τους κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου, δεν θα πρέπει να εμποδίζει το συμβαλλόμενο αυτό μέρος να λάβει μια απόφαση, όπως κρίνει σκόπιμο, όσον αφορά στην εισαγωγή του ζωντανού τροποποιημένου οργανισμού, ώστε να αποφύγει ή να περιορίσει τέτοιες πιθανές αρνητικές επιπτώσεις».

Η συμπερίληψη της Αρχής της Προφύλαξης σε αυτή τη Συμφωνία περιλαμβάνει την ισχυρότερη έκφρασή της⁸⁹, ενώ σύμφωνα με τη βιβλιογραφία θεωρείται η ουσιαστική βάση σε σχέση με τη λειτουργικότητα της. Καταλυτικό ρόλο στην περίπτωση αυτή αναφορικά με την εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης διαδραματίζει η εκτίμηση κινδύνου. Σε περίπτωση που η διαδικασία αυτή καταδειχθεί ένα μη αποδεκτό επίπεδο κινδύνου, τότε το κράτος μπορεί να αντιταχθεί στην εισαγωγή του ΓΤΟ. Σε περίπτωση, ωστόσο, που η εκτίμηση κινδύνου αποβεί ασαφής, το κράτος διατηρεί ακόμα τη δυνατότητα να αρνηθεί την εισαγωγή υπό την αίρεση της Αρχής της Προφύλαξης.

Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης αποτελεί μία μοντέρνα προσέγγιση ρύθμισης σε σχέση με τον περιορισμό ενδεχόμενων κινδύνων από την εξέλιξη της βιοτεχνολογίας, ωστόσο αφήνει περιθώριο για ασαφή ερμηνεία σε σχέση με την εφαρμογή του. Δεν διατυπώνει συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά με την εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης, ενώ παράλληλα, δεν διαθέτει ένα επιστημονικό σώμα ειδικών, το οποίο θα ενισχύει και θα ελέγχει τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων κινδύνου. Παρά το γεγονός, ότι θεωρητικά επιδιώκει να ρυθμίσει ένα περιβαλλοντικό ζήτημα, διαπλέκεται με αρκετές προεκτάσεις που αφορούν σε ζητήματα διεθνούς εμπορίου, καθώς πολλές από τις διατάξεις του συγκεκριμένου Πρωτοκόλλου έρχονται σε σύγκρουση με παρεμφερείς συμφωνίες στο πλαίσιο του ΠΟΕ.

---

⁸⁹ Βλ. Schnier, D., “Genetically Modified Organisms and the Cartagena Protocol”, *Fordham Environmental Law Journal*, Vol. 12, 2001, pp. 377-378 και Kedgley Laidlaw, A., “Is it better to be safe than sorry?, The Cartagena Protocol versus the World Trade Organisation”, available at: <http://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/vuwlr/prev-issues/pdf/vol-36-2005/issue-2/laidlaw.pdf>, pp. 434-435, (προσπελάστηκε 11/7/2015)

Έτσι, ανακύπτουν σε αρκετές περιπτώσεις ζητήματα εφαρμογής, αλλά και ο σκεπτικισμός αναφορικά με τη χρήση της Αρχής της Προφύλαξης ως ενδεχόμενο μέτρο προστατευτισμού σε σχέση με το ελεύθερο εμπόριο. Η σημασία της συγκρουσιακής σχέσης ανάμεσα στις διεθνείς Συμβάσεις που αφορούν στα περιβαλλοντικά ζητήματα και στις Συμφωνίες στο Πλαίσιο του ΠΟΕ ως προς την προτεραιότητα της εφαρμογής αποτελεί καθοριστική προέκταση σε σχέση με το ζήτημα της βιοπειρατείας και θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενα κεφάλαια.

2.4.2. Η Αρχή της Ευθυδικίας (Equity Principle) και η Έννοια της Διανεμητικής Δικαιοσύνης

Οι ιδέες της δικαιοσύνης, της ισότητας και της ευθυδικίας παραπέμπουν στην οικοδόμηση μίας αρχής που έχει ως βάση τη δίκαιη μεταχείριση και την ισότητα επωφελή ανταμοιβή. Η ιδιαίτερη σημασία της CBD δεν αποδίδεται μόνο στην ολιστική προσέγγιση του περιεχομένου του πεδίου εφαρμογής της, αλλά και στη φιλοσοφία της δικαιοσύνης που διέπει τους στόχους της. Η CBD νοείται και ως ένα όργανο συνεργασίας για την επίτευξη της δικαιοσύνης μεταξύ των γενεών, αλλά και για την εδραίωσή της μέσω του συστήματος ABS (Access and Benefit Sharing) ανάμεσα στους παρόχους και τους χρήστες των γενετικών πόρων. Η οπτική αυτή αποτελεί σημαντική κατάκτηση της διεθνούς πολιτικής, καθώς τοποθετεί τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος για όλη την ανθρωπότητα και την ηθική τους προέκταση στο επίκεντρο των διεθνών διαπραγματεύσεων.

Στο πλαίσιο της CBD, η έννοια της δικαιοσύνης μπορεί να αναλυθεί σε τρεις επιμέρους πυλώνες⁹⁰:

- της *Διαγενεακής Διανεμητικής Δικαιοσύνης* (Intergenerational Distributive Justice): η οποία συνδέεται με την ιδέα της διατήρησης της βιοποικιλότητας για τις επόμενες γενιές
- της *Δικαιοσύνης υπό την αίρεση της Ανταλλαγής* (International Justice in Exchange): Ο πυλώνας αυτός συνδέεται ουσιαστικά με τον τρίτο στόχο της CBD και αφορά στην ορθόνομη κατανομή

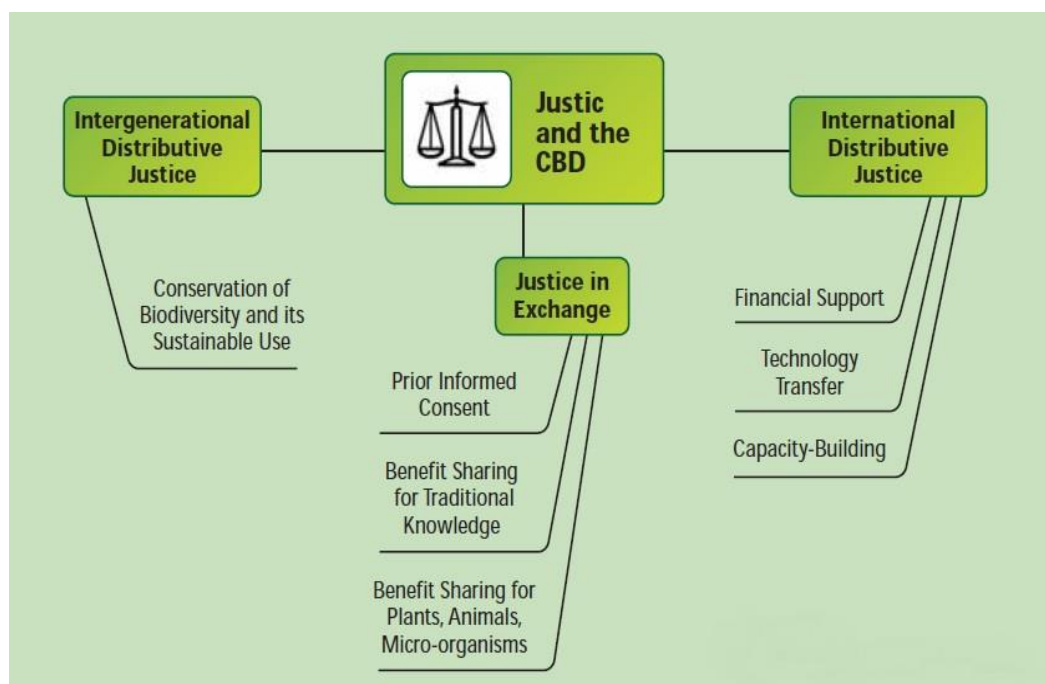
⁹⁰ Βλ. Shroeder, D., Pisupati, B., *Ethics, Justice and the Convention on Biological Diversity*, UNEP, UCLAH, South Africa, October 2010, p. 5.

των ωφελημάτων που προέρχονται από τη χρήση των γενετικών πόρων στη βάση της οικοδόμησης ενός δίκαιου και ισότιμου συστήματος ανάμεσα στους παρόχους και τους χρήστες.

- της *Διαδικαστικής Δικαιοσύνης* (Procedural Justice): Σύμφωνα με την οποία, η πρόσβαση στην παραδοσιακή γνώση και στους γενετικούς πόρους πραγματοποιείται κατόπιν της εξασφάλισης της προηγούμενης συναίνεσης (Prior Informed Consent-PIC) από τους προβλεπόμενους φορείς, επομένως θα πρέπει να γίνεται σωστή τήρηση όλων των διαδικασιών για την οικοδόμηση ενός σωστού συστήματος ABS.

Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζονται οι ακριβείς διαβαθμίσεις που λαμβάνει ο πυρήνας της δικαιοσύνης στο πλαίσιο της CBD:

ΣΧΗΜΑ 3

Πηγή: Shroeder, D., Pisupati, B., *Ethics, Justice and the Convention on Biological Diversity*, UNEP, UCLAH, South Africa, October 2010, p. 21.

Πέρα από τις παραπάνω διαβαθμίσεις προωθείται κυρίως η διάσταση της δικαιοσύνης και της ισότιμης κατανομής του οφέλους που αποτελούν βασικούς πυλώνες μίας ορθόνομης συναλλαγής ανάμεσα στους κατόχους του φυσικού πλούτου και τους βασικότερους χρήστες του. Ο πυρήνας, επομένως

της CBD, στηρίζεται ουσιαστικά στην ιδέα της διανεμητικής δικαιοσύνης, όχι μόνο με κεντρική ιδέα τη διατήρηση για τις μελλοντικές γενιές, αλλά και με γνώμονα το δίκαιο καταμερισμό των υπαρχόντων και σπάνιων φυσικών πόρων ανάμεσα στα συναλλασσόμενα μέρη που τηρούν τις προϋποθέσεις που προβλέπονται και διέπουν ένα ορθά οργανωμένο σύστημα ABS. Παρά το γεγονός, ότι ο άξονας της κατανομής των ωφελημάτων αποτελεί έναν από τους τρεις βασικούς στόχους της CBD, η Σύμβαση δεν αποδίδει ένα συγκεκριμένο ορισμό σε σχέση με το περιεχόμενο της διαδικασίας αυτής, και πολύ περισσότερο με το πλαίσιο της δικαιοσύνης, με το οποίο συνδέεται. Το Πάνελ των Εμπειρογνομώνων (Panel of Experts)⁹¹ σε σχέση με την έκφραση της κατανομής του οφέλους, καθώς και η Ad Hoc Ομάδα Εργασίας (Ad Hoc Working Group) έχουν καταρτίσει σχετικές λίστες σε σχέση με τα οικονομικά και μη οφέλη που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων. Η Έκθεση του Πάνελ των Εμπειρογνομώνων⁹² πραγματοποιεί μία πιο συγκεκριμένη αναφορά στο ζήτημα αυτό, απαριθμώντας δείκτες⁹³ σε σχέση με τις διαδικασίες ρύθμισης του συστήματος για τη δίκαιη και ισότιμη κατανομή του οφέλους, συμπεριλαμβανομένων και δεικτών που σχετίζονται τόσο με το διαδικαστικό κομμάτι, όσο και με το κομμάτι του περιεχομένου.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές της Βόννης⁹⁴ επισημαίνουν ότι «τα οφέλη θα ποικίλλουν ανάλογα με το πώς ορίζεται και τι συνίσταται ως δίκαιο και ορθόνομο σε κάθε περίπτωση και υπό την αίρεση συγκεκριμένων

---

⁹¹ Αναφορά στο Πάνελ των Εμπειρογνομώνων και την Ad Hoc Ομάδα Εργασίας σε σχέση με το σύστημα ABS. Το Πάνελ δημιουργήθηκε το 1998 στο πλαίσιο της COP 4 με βασικό στόχο να αποσαφηνίσει τις αρχές και το εννοιολογικό περιεχόμενο που σχετίζονται με το σύστημα πρόσβασης και κατανομής των ωφελημάτων. Η Ομάδα συνεδρίασε 2 φορές, για να συζητήσει ζητήματα που αφορούσαν στην προηγούμενη συναίνεση, τους αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους και άλλα συναφή ζητήματα. Η Ad Hoc Ομάδα Εργασίας δημιουργήθηκε το 2000 στο πλαίσιο της COP 5 με την εντολή να αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές για να ενισχύσει τα κράτη σε σχέση με την εφαρμογή της Σύμβασης. Από τότε συνεδρίασε 11 φορές, έως το 2010 προκειμένου να διαπραγματευτεί ένα νέο διεθνές καθεστώς αναφορικά με το σύστημα ABS, το οποίο έλαβε την τελική του μορφή με την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. Βλ. <https://www.cbd.int/abs/background/>, (προσπελάστηκε 11/7/2015).

⁹² Βλ. UNEP/CBD/COP/5/8, διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-05/official/cop-05-08-en.pdf>, (προσπελάστηκε 11/9/2014).

⁹³ Δείκτες σε σχέση με την ορθότητα της διαδικασίας και επί του περιεχομένου των ωφελημάτων, βλ. *ibid*, Annex IV.

⁹⁴ Αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα κείμενα στη διαμόρφωση του καθεστώτος, αφού λειτούργησε ως βάση για τη μετέπειτα διατύπωση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. Βλ. Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization, διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf>, (προσπελάστηκε 13/7/2011).

περιστάσεων» (παράγραφος 45), αποφεύγοντας να προσδώσει μία σαφώς καθορισμένη έννοια της δικαιοσύνης. Παρόλα αυτά το εν λόγω κείμενο, αναφέρει, επίσης, ότι «τα οφέλη θα πρέπει να κατανέμονται με δίκαιο και ισότιμο τρόπο σε όλους τους αναγνωρισμένους φορείς που έχουν συνεισφέρει στην οικοδόμηση του συστήματος», καθώς και ότι τα εν δυνάμει οφέλη θα πρέπει να «κατευθύνονται με τρόπο που να προωθείται ταυτόχρονα η διατήρηση και η βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας» (παράγραφος 48), ενώ σε κάθε περίπτωση «θα πρέπει να περιλαμβάνεται η συνιστώσα της συνεργασίας ως προς την ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και τεχνολογίας» (παράγραφος 50).

Η ιδέα της δικαιοσύνης στη CBD ενισχύεται και μέσω της εγκαθίδρυσης του όρου της Προηγούμενης Συναίνεσης του κατόχου των φυσικών πόρων και η επέκταση αυτού του όρου στη συνέχεια και στους αυτόχθονες πληθυσμούς μέσα από το νέο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια. Πριν την υιοθέτηση της CBD υπήρξε εκτεταμένος διάλογος σε σχέση με την αναγωγή των γενετικών πόρων σε Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, ώστε να εξομαλυνθεί η πρόσβαση σε αυτούς κυρίως από τα κράτη του αναπτυσσόμενου Βορρά. Ωστόσο, η ιδέα αυτή ήταν εντελώς ασύμβατη με το πνεύμα της δικαιοσύνης που προωθούσε η Σύμβαση, καθώς και της ενδεχόμενης καταπάτησης της κυριαρχίας των κρατών που αποτελούσαν τους νόμιμους κατόχους των πόρων αυτών. Η Σύμβαση υπογράφηκε με στόχο αποφευχθεί η διαιώνιση μιας μακροχρόνιας πρακτικής που είχε ξεκινήσει από την εποχή της αποικιοκρατίας και εξακολουθεί να υφίσταται κυρίως μέσα από την πρακτική της βιοπειρατείας, φαινόμενο που θα αναλυθεί εκτενώς στα δύο επόμενα μέρη. Κάθε μη αποζημιωθείσα χρήση γενετικών πόρων με γνώμονα την προώθηση των συμφερόντων του αναπτυσσόμενου Βορρά κρίνεται ως ηθικά μη αποδεκτή, δεδομένης της άνθισης της ιδιωτικοποίησης και της εμπορευματοποίησης των γενετικών πόρων μέσω του συστήματος κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων.

Η ελεύθερη πρόσβαση στους γενετικούς πόρους δεν μπορεί ούτε να αιτιολογηθεί στη βάση της οικονομικής ανισότητας και υπανάπτυξης, όπου τα ανταποδοτικά οφέλη που προέρχονται από τη χρήση τους δεν είναι διαθέσιμα στους κατόχους τους, ενώ ταυτόχρονα συνοδεύεται από την κατοχύρωση δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας και τον παράλληλο μακροχρόνια αποκλεισμό της

πρόσβασης των κρατών στους ίδιους τους πόρους τους. Για το λόγο αυτό η CBD, προσπάθησε να ενδυναμώσει ουσιαστικά τον πυλώνα της διανεμητικής δικαιοσύνης και να τον ταυτίσει με την αίρεση της ανταλλαγής των οφελών, παρά την απουσία της εθελούσιας συνδρομής του αναπτυγμένου Βορρά, ο οποίος συνιστά και το βασικό χρήστη των πόρων αυτών. Η επίτευξη των τριών στόχων της CBD στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην εγκαθίδρυση διαδικαστικών συμφωνιών και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής τους. Στο παρακάτω σχήμα μπορούμε να παρατηρήσουμε τους τρόπους επίτευξης της δικαιοσύνης μέσω των μηχανισμών που προβλέπονται στη CBD:

ΣΧΗΜΑ 4

Πηγή: Shroeder, D., Pisupati, B., *Ethics, Justice and the Convention on Biological Diversity*, UNEP, UCLAH, South Africa, October 2010, p. 21.

Η δικαιοσύνη είναι σαφές, ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί μονομερώς, αλλά αποτελεί μία πολύπλευρη και συμμετοχική διαδικασία. Αναφορικά με τη CBD, συνδέεται άμεσα με την οπτική της συμμόρφωσης και της θέσπισης των προβλεπόμενων διαδικασιών. Η CBD, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω δεν διαθέτει μηχανισμό παρακολούθησης της συμμόρφωσης των κρατών σε σχέση με την εφαρμογή της Σύμβασης. Σε περιπτώσεις διασυνοριακών διαφορών είναι πιθανό να προκύψουν πολλές προκλήσεις σε σχέση με τις μεθόδους αξιοποίησης και χρήσης των γενετικών πόρων, καθώς οι παράμετροι της δικαιοσύνης και της ισότιμης κατανομής υποσκελίζονται

εφόσον δεν προκύψει από κοινού Προηγούμενη Συναίνεση απ' όλα τα προβλεπόμενα μέρη.

Κατά την 9^η Συνδιάσκεψη των Μερών (COP 9) αποφασίστηκε⁹⁵ η εγκαθίδρυση τριών διαφορετικών ομάδων εμπειρογνομώνων αναφορικά με τα θέματα της συμμόρφωσης, των ζητημάτων που αφορούσαν τον προσδιορισμό συγκεκριμένων εννοιών, καθώς και της παραδοσιακής γνώσης που συνδέεται με την αξιοποίηση των γενετικών πόρων, με στόχο την προώθηση της διαφάνειας και της συνεργασίας και την επίτευξη της δικαιοσύνης. Πολλά από τα πορίσματα των ομάδων αυτών ενσωματώθηκαν στη συνέχεια στο τελικό κείμενο του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια που αποτελεί και το βασικό νομικό εργαλείο ρύθμισης σε σχέση με το ζήτημα της εκμετάλλευσης και χρήσης των γενετικών πόρων. Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει να παραβλέπεται, ότι η CBD αποτελεί ένα πλαίσιο συλλογικής συνεργασίας με παγκόσμια εμβέλεια με στόχο την επίτευξη τόσο της δικαιοσύνης ανάμεσα στις διαφορετικές γενιές, παράμετρος που αποτελεί και τον κεντρικό πυρήνα της βιώσιμης ανάπτυξης, όσο και ανάμεσα στους κατόχους και τους χρήστες των γενετικών πόρων.

2.4.3 Η Αρχή της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η Αρχή της Βιώσιμης Ανάπτυξης συνδέεται κατά κύριο λόγο με την υλοποίηση του στόχου της βιώσιμης χρήσης των πόρων της βιοποικιλότητας. Οι ολοένα και αυξανόμενες ανάγκες αναφορικά με τους πόρους του πλανήτη έχουν ως αποτέλεσμα την κατάχρηση της βιοποικιλότητας. Αναμφισβήτητα, λοιπόν, η μεγαλύτερη πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα είναι να περιορίσει την υπερβολική χρήση των πόρων σε βιώσιμα όρια, ή να στραφεί σε άλλες εναλλακτικές λύσεις.

Η αποτυχία της επίτευξης του γενικού στόχου αναφορικά με τον περιορισμό της απώλειας της βιοποικιλότητας έως το 2010⁹⁶, οδήγησε τα κράτη στην αναζήτηση ενός πιο ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης για τη διατήρηση της στη βάση της προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι, τον

---

⁹⁵ Βλ. Decision IX/12, διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=11655>, (προσπελάστηκε 13/7/2011).

⁹⁶ Βλ. Adam, R., "Missing the 2010 Biodiversity Target, A Wake up Call for the Convention on Biodiversity", *Colo. J. Int'l Env'tl. L. & Pol'y*, Vol. 21, No. 1, 2010, pp. 123-166.

Οκτώβριο του 2010, υιοθετήθηκε, κατά τη Συνδιάσκεψη της Ναγκόγια το Στρατηγικό Σχέδιο για τη Βιοποικιλότητα (2011-2020)⁹⁷ που είχε ως στόχο «να περιορίσει την απώλεια της βιοποικιλότητας προκειμένου να διασφαλιστεί ότι μέχρι το 2010 τα οικοσυστήματα θα γίνουν πιο ανθεκτικά ως προς κάθε μεταβολή και θα συνεχίσουν να παρέχουν ουσιαστικές υπηρεσίες, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη διατήρηση της ζωής στον πλανήτη και συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην ανθρώπινη ευημερία και στην εξάλειψη της φτώχειας».

Το πλάνο αυτό περιλαμβάνει 20 Στόχους (Aichi Biodiversity Targets), οι οποίοι ομαδοποιούνται σε 5 ευρύτερους Στρατηγικούς Στόχους:

- **Στρατηγικός Στόχος Α:** Ο προσδιορισμός των βαθύτερων αιτίων αναφορικά με την απώλεια της βιοποικιλότητας μέσω της ενσωμάτωσης του ζητήματος αυτού σε όλες τις εκφάνσεις που αφορούν σε κοινωνικά ζητήματα, καθώς και ζητήματα διακυβέρνησης (Aichi Targets 1-4)
- **Στρατηγικός Στόχος Β:** Ο περιορισμός των άμεσων πιέσεων στη βιοποικιλότητα και η προώθηση της βιώσιμης χρήσης των πόρων της (Aichi Targets 5-10)
- **Στρατηγικός Στόχος Γ:** Η βελτίωση και η αναμόρφωση της κατάστασης της υφιστάμενης βιοποικιλότητας μέσω της διαφύλαξης των οικοσυστημάτων, των ειδών και της γενετικής ποικιλομορφίας (Aichi Targets 11-13)
- **Στρατηγικός Στόχος Δ:** Η ενίσχυση των οφελών που απορρέουν από τη βιοποικιλότητα και τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων για όλη την ανθρωπότητα (Aichi Targets 14-16)
- **Στρατηγικός Στόχος Ε:** Η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής μέσα από διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού, διαχείρισης της γνώσης και ανάπτυξης υποδομών (Aichi Targets 17-20)

Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζονται αναλυτικά οι 20 Στόχοι Aichi:

ΣΧΗΜΑ 5

---

⁹⁷ Βλ. Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets “Living in Harmony with Nature”, διαθέσιμó στο: <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/Aichi-Targets-EN.pdf>, (προσπελάστηκε 13/7/2016).

Πηγή: <https://www.cbd.int/sp/targets/>

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι Στόχοι αυτοί δεν συνδέονται αποκλειστικά με την προστασία της βιοποικιλότητας, αλλά προσδιορίζουν ένα ευρύτερο πλαίσιο σε σχέση με την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Για το λόγο αυτό αποτέλεσαν και τη βάση, στην οποία στηρίχθηκε η διατύπωση των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Sustainable Development Goals)⁹⁸, στο πλαίσιο της Agenda για το 2030. Αρχικά, υπήρξε εκτεταμένος σκεπτικισμός σε σχέση με τη διασύνδεση αυτή και κατά πόσο θα είχε μία θετική έκφραση μακροπρόθεσμα. Ήδη, είχε προϋπάρξει μία πρώτη σχεσιακή συνάφεια του ζητήματος της βιοποικιλότητας με τους Στόχους της Χιλιετίας (Millennium Development Goals)⁹⁹ στο πλαίσιο του 7^{ου} Στόχου που αφορούσε στη Διασφάλιση της Περιβαλλοντικής Βιωσιμότητας. Ο Στόχος αυτός θεωρείται έως και σήμερα ως

⁹⁸ Οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελούν βασικό πυλώνα της Agenda για την Ανάπτυξη για το 2030. Αποτελούνται από 17 βασικούς στόχους, οι οποίοι στηρίχθηκαν στην Απόφαση A/RES/66/288, η οποία είναι γνωστή με τον τίτλο «Το Μέλλον που θέλουμε». Ενώ οι MDGs επικεντρώθηκαν στον κοινωνικό πυλώνα, πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι SDGs έχουν ως βασικό πυρήνα την περιβαλλοντική συνιστώσα. Βλ. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>, (προσπελάστηκε στις 27/1/2017).

⁹⁹ Οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας (MDGs) είναι οκτώ διεθνείς στόχοι ανάπτυξης, τους οποίους τα 192 κράτη-μέλη των ΗΕ και τουλάχιστον 23 διεθνείς οργανισμοί είχαν συμφωνήσει να επιτύχουν μέχρι το έτος 2015. Περιλαμβάνουν τη μείωση της ακραίας φτώχειας, τη μείωση των ποσοστών παιδικής θνησιμότητας, την πάλη των επιδημιών ασθενειών όπως το AIDS και την ανάπτυξη μιας σφαιρικής συνεργασίας για την ανάπτυξη. Οι 8 Στόχοι της Χιλιετίας αναλύονται σε 21 ποσοτικά προσδιορίσιμους στόχους, που υπολογίζονται από 60 δείκτες. Μέχρι και το 2015 ο βαθμός επίτευξης των Στόχων ήταν άνισος. Το 2016 αντικαταστάθηκαν από τους SDGs. Βλ. <http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>, (προσπελάστηκε στις 27/7/2012).

ένας από τους λιγότερο αποτελεσματικούς ως προς την υλοποίηση. Ωστόσο, αναφορικά με την περίπτωση του ζητήματος της βιοποικιλότητας θεωρήθηκε πως η αναποτελεσματικότητα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον ad hoc τρόπο ομαδοποίησης με αρκετά άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα. Παρά τις αρχικές αντιδράσεις, είναι γεγονός ότι η συνέργεια ανάμεσα στους SDGs και άλλα υφιστάμενα νομικά όργανα μπορεί να αποβεί αμοιβαία επωφελής. Η εφαρμογή του Στρατηγικού Σχεδίου έχει άμεση συνάφεια με την επίτευξη των SDGs στο πλαίσιο μιας αμοιβαίας βάσης υποστήριξης και ενίσχυσης μιας διεθνούς πολιτικής συνοχής¹⁰⁰. Η ταχεία αύξηση του ρυθμού απώλειας της βιοποικιλότητας απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση και σύζευξη με άλλους συναφείς τομείς δράσης.

Οι Στόχοι που προβλέπονται από το Στρατηγικό Σχέδιο για τη Βιοποικιλότητα έχουν ήδη ενσωματωθεί σε συναφείς εθνικές στρατηγικές και σχέδια δράσης των κρατών δημιουργώντας τις κατάλληλες θεσμικές υποδομές προκειμένου να στηρίξουν την παράλληλη επίτευξη των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ο ιδιαίτερος και ουσιαστικός ρόλος της βιοποικιλότητας ως σύστημα υποστήριξης όλων των μορφών ζωής στον πλανήτη είναι αναπόφευκτα ένας πυλώνας μείζονος σημασίας για την ενίσχυση των παραμέτρων, καθώς και των υφιστάμενων δεσμεύσεων με στόχο την ενδυνάμωση και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης φέρνοντας μας πιο κοντά στο να επιτύχουμε το «Μέλλον που θέλουμε».

---

¹⁰⁰ Βλ. CBD Technical Note, *Biodiversity and the 2030 Agenda for Sustainable Development*, διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/development/doc/biodiversity-2030-agenda-technical-note-en.pdf>, (προσπελάστηκε στις 4/4/2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΩΣ ΖΗΤΗΜΑ ΔΙΧΜΗΣ: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΦΥΣΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΟΝΤΟΣ

3.1. Η Συγκρουσιακή Συνάφεια ανάμεσα στην Εφαρμογή των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών (MEAs) και τον ΠΟΕ

Για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε την ιδιάζουσα φύση του φαινομένου της βιοπειρατείας, δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε στην ιδιαίτερη και συγκρουσιακή σχεσιακή συνάφεια που αναπτύσσεται ανάμεσα στις Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες (Multilateral Environmental Agreements-MEAs) και τις Συμφωνίες που έχουν υιοθετηθεί στο πλαίσιο του ΠΟΕ, καθώς η συνιστώσα αυτή αποτελεί ίσως το σημαντικότερο σκόπελο επίλυσής του. Πολλά από τα κράτη-μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) αποτελούν ταυτόχρονα συμβαλλόμενα μέρη σε MEAs, οι οποίες συχνά επιβάλλουν την τήρηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που μπορεί να λειτουργήσουν είτε ανασταλτικά, είτε περιοριστικά για τις εμπορικές συναλλαγές. Η σχέση ανάμεσα στα νομικά αυτά πλαίσια έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης αντιπαράθεσης και αμφισβήτησης, καθώς δεν έχει σε καμία περίπτωση αποσαφηνιστεί η μεταξύ τους συνάφεια. Τι συνιστά ακριβώς τη συγκρουσιακή έκφραση αποτελεί αντικείμενο ερμηνείας σε σχέση με τις MEAs και τις διαφορετικές Συμφωνίες στο πλαίσιο του ΠΟΕ. Στις περισσότερες περιπτώσεις η διαφοροποίηση αφορά σε διαφορετικούς τρόπους δράσης και ασυμβίβαστης εφαρμογής, όταν ένα Συμβαλλόμενο Μέρος και στα δύο καθεστωτικά πλαίσια δεν μπορεί να συμμορφωθεί ταυτόχρονα με τις υποχρεώσεις που απορρέουν και από τα δύο συμβατικά κείμενα. Στις περιπτώσεις αυτές τίθενται ζητήματα ως προς την προτεραιότητα της εφαρμογής και στα κριτήρια που αυτή θα πρέπει να βασιστεί.

Η απουσία ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντίβαρο δημιουργεί σε πολλές περιπτώσεις ποικίλες αντιδράσεις κυρίως από τα κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου,

καθώς στις περιπτώσεις επίλυσης διαφορών μέσω του δικαιοδοτικού οργάνου του ΠΟΕ, οι δικαστές ήταν απρόθυμοι ή διστακτικοί ως προς την αποδοχή του παράγοντα των ΜΕΑς ως σημαντικό ή συναφή με την εκδίκαση της υπόθεσης.

Ένα εύλογο ερώτημα που μπορεί να προκύψει εστιάζεται στο κατά πόσον τα μέτρα βάσει πολυμερούς συμφωνίας είναι συμβατές με τους κανόνες του ΠΟΕ. Για παράδειγμα, μια πολυμερής συμφωνία θα μπορούσε να επιτρέψει το εμπόριο σε ένα συγκεκριμένο προϊόν μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών της, αλλά και να προβεί στην απαγόρευση του εμπορίου του ίδιου προϊόντος με κράτη που δεν έχουν υπογράψει την εν λόγω συμφωνία. Η ενέργεια αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ασυμβίβαστη με βάση την αρχή της μη διάκρισης του ΠΟΕ, γνωστής και ως αρχής «του μάλλον ευνοουμένου κράτους»¹⁰¹, η οποία και προβλέπει την παροχή ισότιμης μεταχείρισης σε σχέση με τα ίδιας ή παρόμοιας φύσεως προϊόντα που εισάγονται από οποιοδήποτε κράτος-μέλος του ΠΟΕ.

Όταν υιοθετήθηκε η GATT, το 1947, η προστασία του περιβάλλοντος δεν θεωρούνταν ως προσδιοριστικός παράγοντας επιρροής σε σχέση με το εμπόριο. Το Άρθρο XX της GATT ήταν το μοναδικό που αφορούσε σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Επιπρόσθετα, η GATT, δεν αναφερόταν σε μεθόδους ή μέτρα σύμφωνα με τα οποία η ανάγκη για την περιβαλλοντική προστασία θα έπρεπε να εξισορροπήσει με την αυστηρή συμμόρφωση ως προς τις θεμελιώδεις αρχές της. Ο ΠΟΕ βασίστηκε στις ίδιες ακριβώς βάσεις, ενώ το Άρθρο XX εξακολουθούσε να αποτελεί τη μοναδική εξαίρεση ως προς ενδεχόμενες περιβαλλοντικές ανησυχίες. Τα κράτη έχουν συχνά χρησιμοποιήσει το Άρθρο αυτό ως δικαιολογητική βάση σε σχέση με κάποιες απαγορεύσεις ή διακρίσεις που αφορούν εξαιρέσεις από τους κανόνες της GATT και σχετίζονται α) με την προστασία της ανθρώπινης ζωής και της ζωής των φυτών και β) με την διατήρηση των φυσικών πόρων, εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις¹⁰².

---

¹⁰¹ Βλ. Γκόρτσος, Χ., Στεφάνου, Κ., *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005, σελ. 59-64.

¹⁰² Βλ. Article XX, General Exceptions: Subject to the requirement that such measures are not applied in a manner which would constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination between countries where the same conditions prevail, or a disguised restriction on international trade, nothing in this Agreement shall be construed to prevent the adoption or enforcement by any contracting party of measures (...), (g)relating to the conservation of exhaustible natural resources if such measures are made effective in conjunction with restrictions on domestic

3.1.1. Η Επιτροπή για το Εμπόριο και το Περιβάλλον (CTE)

Μετά το τέλος του Γύρου της Ουρουγουάης το καθεστώς σε σχέση με τα περιοριστικά εμπορικά μέτρα που περιλαμβάνονταν σε κάποιες ΜΕAs έναντι των υποχρεώσεων των κρατών στο πλαίσιο της GATT παρέμενε αβέβαιο, ενώ οι υπάρχουσες διατάξεις του διεθνούς δικαίου¹⁰³ σε σχέση με την επίλυση ενδεχόμενων διενέξεων μεταξύ συναφών και επικαλυπτόμενων θεματικά συμβατικών κειμένων δεν συνέβαλε στην εξεύρεση μίας ουσιαστικής λύσης.

Η CTE¹⁰⁴ ιδρύθηκε το 1994, στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Μαρακές με κεντρικό στόχο να «προσδιορίσει τη σχέση ανάμεσα σε περιβαλλοντικά μέτρα και μέτρα για το εμπόριο, με γνώμονα την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης; Επιπρόσθετα, να προβεί σε κατάλληλες συστάσεις αναφορικά με πιθανές τροποποιήσεις σε σχέση με τις διατάξεις του πολυμερούς εμπορικού συστήματος, εφόσον κριθούν απαραίτητες, συμβατές με την ανοιχτή, ορθόνομη, και χωρίς διακρίσεις φύση του συστήματος...».

Στη συνέχεια, περιόρισε το εύρος της βασικής εντολής της σε ένα Πρόγραμμα Εργασίας που απαρτίζεται από 10 βασικές συνιστώσες¹⁰⁵:

- 1) Τη σχέση ανάμεσα σε κανόνες και μέτρα αναφορικά με το εμπόριο, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για περιβαλλοντικούς σκοπούς, συμπεριλαμβανομένων και αυτών στις Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες.
- 2) Τη σχέση ανάμεσα σε κανόνες του εμπορίου και περιβαλλοντικές πολιτικές με ενδεχόμενη επίδραση στο εμπόριο.
- 3) α) Τη σχέση ανάμεσα σε κανόνες του εμπορίου και περιβαλλοντικά τέλη και φόρους

---

production or consumption; Βλ. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gatt_ai_e/art20_e.pdf, (προσπελάστηκε 13/7/2015).

¹⁰³ Η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών προβλέπει ότι, όταν δύο Συνθήκες επιδιώκουν να ρυθμίσουν το ίδιο ζήτημα η μεταγενέστερη συνθήκη υπερισχύει. Ωστόσο, αυτό δεν ισχύει για ένα κράτος μη μέλος στη μεταγενέστερη συνθήκη. Επιπλέον, τόσο οι ΜΕAs, όσο και οι Εμπορικές Συμφωνίες τροποποιούνται συνεχώς, γεγονός που περιπλέκει σημαντικά την εφαρμογή της Σύμβασης της Βιέννης. The Vienna Convention on the Law of Treaties, (1969), Article 30 (3).

¹⁰⁴ Βλ. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/wrk_committee_e.htm, (προσπελάστηκε 6/4/2013).

¹⁰⁵ Βλ. UNEP Division of Technology, Industry and Economics, Economics and Trade Unit, International Institute for Sustainable Development, *Environment and Trade, A Handbook*, UNEP, IISD, Canada, 2000, pp.25.

- β) Τη σχέση ανάμεσα σε κανόνες του εμπορίου και περιβαλλοντικές προϋποθέσεις αναφορικά με τα προϊόντα συμπεριλαμβανομένης και της συσκευασίας, της σήμανσης και των προτύπων και κανόνων ανακύκλωσης.
- 4) Τους κανόνες του εμπορίου αναφορικά με τη διαφάνεια ως προς τη λήψη μέτρων για περιβαλλοντικούς σκοπούς και περιβαλλοντικές πολιτικές με ενδεχόμενη επίδραση στο εμπόριο.
  - 5) Τη σχέση ανάμεσα στους μηχανισμούς επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ και των ΜΕΑς.
  - 6) Την ενδεχόμενη δυνατότητα των περιβαλλοντικών μέτρων να παρεμποδίσουν την πρόσβαση σε αγορές ως προς την εξαγωγική δραστηριότητα των αναπτυσσόμενων κρατών, καθώς και τα δυνητικά περιβαλλοντικά οφέλη που απορρέουν από τον περιορισμό των εμποδίων στις εμπορικές συναλλαγές.
  - 7) Το ζήτημα της εξαγωγής απαγορευμένων αγαθών
  - 8) Την ενδεχόμενη διασύνδεση και σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον και τη Συμφωνία TRIPS, που αφορά στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.
  - 9) Τη σχέση ανάμεσα στο εμπόριο και το περιβάλλον αναφορικά με τις υπηρεσίες.
  - 10) Τη σχέση του ΠΟΕ με άλλους οργανισμούς, τόσο διακυβερνητικούς, όσο και ΜΚΟ.

Από το 1996, η Επιτροπή προχώρησε σε ομαδοποίηση των παραμέτρων αυτών σε δύο βασικές ομάδες με στόχο την καλύτερη εστίαση ως προς τη λήψη αποφάσεων: έτσι τις κατηγοριοποίησε με βάση την πρόσβαση στην αγορά (παράμετροι 2, 3, 4 και 6) και σε σχέση με τους πιθανούς τρόπους διασύνδεσης ανάμεσα στη διεθνή περιβαλλοντική διαχείριση και το εμπορικό σύστημα (παράμετροι 1, 5, 7 και 8). Η παράμετρος 9 δεν έχει αναλυθεί εκτενώς, ενώ η παράμετρος 10 αποτελεί μοναδική κατηγορία.

Η σύσταση της CTE αποτέλεσε απόρροια της αντίδρασης που είχε προκληθεί από την υπόθεση tuna-dolphin¹⁰⁶, η οποία είχε προκαλέσει την

---

¹⁰⁶ Βλ. DS381: United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, διαθέσιμο στο: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds381_e.htm, (προσπελάστηκε 6/4/2013).

αντίδραση αρκετών ΜΚΟ σε σχέση με τη φύση της GATT, καθώς και την ανησυχία των αναπτυσσόμενων κρατών, ότι τα περιβαλλοντικά πρότυπα λειτουργούσαν ως δυνητικοί φραγμοί στο εμπόριο. Μετά από την έκταση που έλαβε η υπόθεση αυτή, τα κράτη αποφάσισαν να προβούν σε μία προσπάθεια εναρμόνισης ανάμεσα στις περιβαλλοντικές και εμπορικές επιδιώξεις των κρατών στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992). Έτσι, μέσα από την Αρχή 12¹⁰⁷ της Διακήρυξης του Ρίο, διατυπώθηκαν τρεις βασικές κατευθυντήριες συνιστώσες προς την επίτευξη αυτού του στόχου: α) Τα περιβαλλοντικά μέτρα αναφορικά με την αντιμετώπιση παγκόσμιων ή διασυνοριακών προβλημάτων θα πρέπει να βασίζονται σε διεθνείς Συμφωνίες, β) Η μονομερής δράση για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων προβλημάτων θα πρέπει να αποφευχθεί σε κάθε περίπτωση και γ) Τα περιβαλλοντικά μέτρα δεν θα πρέπει να λειτουργούν αυθαίρετα, αδικαιολόγητα και χωρίς διάκριση ως συγκαλυμμένος περιορισμός στο εμπόριο.

Η CTE στήριξε τη λειτουργική της δραστηριότητα στη βάση της Αρχής αυτής, ενώ ακολούθησε και την πολιτική κατεύθυνση που δίνεται στο Προοίμιο του ΠΟΕ αναφορικά με την έκφραση αυτή, η οποία «επιτρέπει τη βέλτιστη χρήση των πόρων του πλανήτη με γνώμονα την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, αποσκοπώντας τόσο στην προστασία και στη διατήρηση του περιβάλλοντος, όσο και στην ταυτόχρονη ενίσχυση των μέσων για την επίτευξη του στόχου αυτού με τρόπο σύμφωνο με τις αντίστοιχες ανάγκες και λαμβάνοντας υπόψη τα διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης» .

3.1.2. Η Υπουργική Διάσκεψη της Doha

Κατά την περίοδο που μεσολάβησε από την πρώτη συνάντηση της CTE το 1995 και την Έκθεση της στη Συνάντηση της Σιγκαπούρης το 1996, η Επιτροπή δεν φάνηκε να έχει σημειώσει ιδιαίτερη πρόοδο στο έργο της. Η

---

¹⁰⁷ Βλ. Principle 12, Rio Declaration : “States should cooperate to promote a supportive and open international economic system that would lead to economic growth and sustainable development in all countries, to better address the problems of environmental degradation. Trade policy measures for environmental purposes should not constitute a means of arbitrary or unjustifiable discrimination or a disguised restriction on international trade. Unilateral actions to deal with environmental challenges outside the jurisdiction of the importing country should be avoided. Environmental measures addressing transboundary or global environmental problems should, as far as possible, be based on an international consensus”.

Έκθεση αποτέλεσε απλά μία συνοπτική καταγραφή απόψεων που σχετίζονταν με το ζήτημα, αλλά και τις διαφορετικές οπτικές ανάμεσα στα κράτη-μέλη της CTE. Δεν προέκυψε καμία συμφωνία αναφορικά με την ενσωμάτωση της συνιστώσας των MEAs ως τροποποιητική βάση διαμόρφωσης των κανόνων του διεθνούς εμπορίου. Παρά τις απαιτήσεις που εκφράστηκαν από την ομάδα των “green demanders”, που είχε ως ηγέτη την ΕΕ, η πλειοψηφία των μελών πίστευε πως οι υπάρχουσες διατυπώσεις αναφορικά με το περιβάλλον μπορούσαν να καλύψουν επαρκώς κάθε πιθανή ανησυχία. Η CTE εξέφρασε, επίσης, τον προβληματισμό, ότι οι MEAs θα έπρεπε να επεκτείνουν την εφαρμογή περιοριστικών εμπορικών μέτρων και σε μη μέλη¹⁰⁸.

Παρά το γεγονός ότι προτάθηκε ως καλύτερη πρακτική η εναρμόνιση μεταξύ των περιβαλλοντικών και εμπορικών μέτρων σε εθνικό επίπεδο προκειμένου να αποφευχθούν στη συνέχεια προβλήματα σε διεθνές επίπεδο, μία τέτοια λύση δεν θα επέτρεπε στα κράτη-μέλη του ΠΟΕ να αμφισβητήσουν ενδεχόμενα περιοριστικά μέτρα που απορρέουν από τις MEAs για το εμπόριο, ενώ εκφράστηκε ανοιχτά η εμπιστοσύνη στις υπάρχουσες διαδικασίες επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ, ενώ σαν εναλλακτική προτάθηκε και η πρόσκληση σε ειδικούς του περιβάλλοντος σε περιπτώσεις που κρινόταν απαραίτητο.

Η CTE κινήθηκε με βάση το αρχικό μοτίβο της αποστολής της μέχρι και το 2001, όπου κλήθηκε στο πλαίσιο της Υπουργικής Διάσκεψης της Doha να διαπραγματευτεί σε μία νέα βάση αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα σε MEAs και ΠΟΕ. Η διαπραγματευτική διαδικασία επικεντρώθηκε στο ζήτημα ανταλλαγής πληροφοριών ανάμεσα στις Γραμματείες των σχετικών MEAs με τις ανάλογες επιτροπές του ΠΟΕ, καθώς και στα κριτήρια χορήγησης καθεστώτος παρατηρητή. Η Διακήρυξη της Doha κατέστησε σαφές ότι το πνεύμα των διαπραγματεύσεων θα παρέμενε συμβατό με την ανοιχτή και χωρίς διακρίσεις φύση του πολυμερούς εμπορικού συστήματος και δεν θα προσέθετε ούτε θα αφαιρούσε κάποια από τα προβλεπόμενα δικαιώματα και υποχρεώσεις των κρατών-μελών στο πλαίσιο των ισχυουσών Συμφωνιών του

---

¹⁰⁸ Βλ. Eckersley, R., “The WTO and Multilateral Environmental Agreements: A Case of Disciplinary Neoliberalism?”, Refereed paper presented to the Australian Political Studies Association Conference University of Tasmania, Hobart 29 September – 1 October 2003, pp. 10-11.

ΠΟΕ¹⁰⁹. Οι δικλίδες αυτές έδωσαν τη δυνατότητα στην CTE παρακάμψει τους δύο βασικούς τομείς, όπου ενδέχεται να προκύψουν συγκρουσιακά ζητήματα: τις περιπτώσεις σύγκρουσης ανάμεσα σε συμβαλλόμενα μέλη και μη μέλη των MEAs και τις περιπτώσεις που αφορούν σε μη ειδικές εμπορικές υποχρεώσεις¹¹⁰. Μέσω της ρητής διατήρησης των μελών του ΠΟΕ να προσφεύγουν για νομικές ενέργειες στο δικαιοδοτικό όργανο επίλυσης διαφορών, κάθε ενδεχόμενη ευκαιρία τροποποίησης των κανόνων του εμπορίου με στόχο την απαλλαγή των MEAs από οποιαδήποτε συγκρουσιακή έκφραση έχει ουσιαστικά αποκλειστεί¹¹¹.

Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων αυτών προέκυψε ουσιαστική διαμάχη ανάμεσα στα κράτη-μέλη του ΠΟΕ (κυρίως ΗΠΑ, Αυστραλία και αρκετά αναπτυσσόμενα κράτη¹¹²) που αναζητούσαν μία περιοριστική ερμηνεία του όρου «Ειδική Εμπορική Υποχρέωση» (Special Trade Obligation-STO)¹¹³ και τους αποκαλούμενους “green demanders” (ΕΕ, Νορβηγία, Ελβετία, Πολωνία), οι οποίοι πίεσαν και προασπίστηκαν μία πιο γενναιόδωρη ερμηνεία, ώστε να δοθεί μεγαλύτερη ευελιξία στις MEAs. Η συζήτηση αυτή προκάλεσε και μία ακόμα διάσταση απόψεων αναφορικά με το κατά πόσο θα έπρεπε ο όρος αυτός να συζητηθεί υπό την αίρεση των υφιστάμενων καθεστώτων MEAs στη βάση μίας περιπτωσιολογικής προσέγγισης και τα μέλη που προτιμούσαν μία εννοιολογική προσέγγιση, η οποία θα ανέπτυξε κριτήρια που θα μπορούσαν να καλύψουν ενδεχόμενες τροποποιήσεις στο πλαίσιο των MEAs ή και για την υιοθέτηση νέων Συμφωνιών. Επίσης, μία άλλη πηγή διαφωνίας ήταν και η διατύπωση της φράσης της Διακήρυξης «η σχέση μεταξύ των κανόνων του ΠΟΕ και των ειδικών εμπορικών υποχρεώσεων που υφίσταται στο πλαίσιο Πολυμερών Περιβαλλοντικών

---

¹⁰⁹ Βλ. Doha Declaration, par. 31 (1)

¹¹⁰ Βλ. Eckersley, R., “The WTO and Multilateral Environmental Agreements: A Case of Disciplinary Neoliberalism?”, op. cit., pp. 11-12 και Shaffer, G., “The Nexus of Law and Politics: The WTO’s Committee on Trade and Environment”, in: Steinberg, R. H, *The Greening of Trade Law: International Trade Organizations and Environmental Issues*, Rowman & Littlefield Publishers, December 20, 2001, pp.81-114.

¹¹¹ Βλ. Brack, D., Gray, K., *Multilateral Environmental Agreements and the WTO Report*, The Royal Institute of International Affairs, International Institute for Sustainable Development, 2003, pp. 32-33.

¹¹² Η Ινδία, Το Πακιστάν και το Μεξικό αντιτάχθηκαν έντονα στις προτάσεις της ΕΕ.

¹¹³ Η αναφορά σε Ειδικές Εμπορικές Υποχρεώσεις στο πλαίσιο της Διακήρυξης της Doha φαίνεται να περιορίζει τη διαπραγματευτική εντολή σε διατάξεις που προβλέπονται ρητά και υποχρεωτικά στο πλαίσιο των MEAs. Βλ. UNCTAD, *Trade and Environment Review 2003*, New York and Geneva, 2004, pp. 6-7.

Συμφωνιών», αναφορικά με το κατά πόσο η εφαρμογή της θα περιορίζεται αυστηρά στο περιεχόμενο των ΜΕΑς ή και στις αποφάσεις που απορρέουν από τις Συνδιασκέψεις των Μερών (COPs), οι οποίες αποσαφηνίζουν τον τρόπο, με τον οποίο τα Συμβαλλόμενα Μέρη τηρούν τις υποχρεώσεις τους ή τους μηχανισμούς που δημιουργούνται για την επίτευξη του στόχου αυτού. Η προσέγγιση που τελικά ακολουθήθηκε αναφορικά με τα ζητήματα αυτά ευνόησε μία περισσότερο περιοριστική ερμηνεία¹¹⁴.

Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε αδιέξοδο μεταξύ μίας μειοψηφίας μελών του ΠΟΕ που διεκδίκησαν ρητούς και σαφείς κανόνες σε σχέση με τα διακριτά όρια πρόκλησης και εναρμόνισης ανάμεσα στον ΠΟΕ και τις ΜΕΑς και της πλειοψηφίας που αντιτίθεται σε οποιαδήποτε προσπάθεια «περιβαλλοντικού συμβιβασμού» αναφορικά με τους κανόνες που διέπουν τις εμπορικές συναλλαγές. Τα ζητήματα αυτά έχουν παραμείνει ανοιχτά και υπό συζήτηση, όπως και πολλά ακόμα που απαρτίζουν την προγραμματική Agenda της Doha, καθώς τα τελευταία χρόνια το βασικό θέμα συζήτησης εστιάζεται στο κατά πόσο θα πρέπει τα κράτη-μέλη να εξακολουθούν να εστιάζουν σε αυτή ή να αναζητήσουν νέες προσεγγίσεις. Το ζήτημα της συγκρουσιακής σχέσης, αλλά και της ενδεχόμενης σχεσιακής συνάφειας, ωστόσο αποτελεί μία σημαντική παράμετρο που εξακολουθεί να παρουσιάζεται ως προς τα ζητήματα εφαρμογής τόσο των κανόνων του ΠΟΕ, όσο και των ΜΕΑς.

Όσον αφορά στο ζήτημα της απόδοσης του καθεστώτος του παρατηρητή, αυτό που προκαλεί εντύπωση μέχρι και σήμερα αποτελεί η διαφοροποίηση ως προς τους κανόνες που διέπουν τον ΠΟΕ και τις ΜΕΑς. Ενώ η Γραμματεία του ΠΟΕ είναι ελεύθερη να συμμετάσχει στις συναντήσεις στο πλαίσιο των ΜΕΑς, αλλά και στις Συνδιασκέψεις των Μερών εφόσον το επιδιώξει, η συμμετοχή των Γραμματειών των ΜΕΑς στις συνεδριάσεις του ΠΟΕ έχει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων αποκλειστεί¹¹⁵. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της CBD, οι ΗΠΑ έχουν σε πολλές περιπτώσεις ασκήσει σοβαρή επιρροή αναφορικά με τον αποκλεισμό της Γραμματείας σε διαπραγματεύσεις

---

¹¹⁴ Βλ. Trinh, Y., "Moving the Negotiation on Trade Measures in Multilateral Environmental Agreements Forward," in: Susskind, L., Moomaw, W., (eds.), *Enhancing the Effectiveness of the Treaty-Making System, Papers on International Environmental Negotiation*, Vol. 16, pp. 95-113.

¹¹⁵ Williams, M., "Trade and Environment in the World Trading System: A Decade of Stalemate?", *Global Environmental Politics*, Vol. 1, Issue 4, 2001, pp. 1-9.

του ΠΟΕ, λόγω της συγκρουσιακής της σχέσης με τη Συμφωνία TRIPS, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς παρακάτω.

3.2. Το Ζήτημα της Βιοποικιλότητας: Ένα Χαρακτηριστικό Παράδειγμα Συγκρουσιακής Εφαρμογής. Το Παράδειγμα της Καρθαγένης

3.2.1. Η Ενσωμάτωση Εμπορικών Μέτρων στις Περιβαλλοντικές Συμβάσεις

Ένα βασικό κομβικό ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί αναφορικά με το ζήτημα της συγκρουσιακής συνάφειας που παρατηρείται ανάμεσα στις ΜΕAs και τις Συμφωνίες του ΠΟΕ εστιάζεται στο λόγο που οι περιβαλλοντικές Συμφωνίες ενσωματώνουν εμπορικά μέτρα. Στο πλαίσιο αυτό υπάρχουν 4 βασικές παράμετροι¹¹⁶ που μπορούν να προσδιορίσουν την ανάγκη αυτή:

- 1) *Το Κανονιστικό Πλαίσιο (Regulatory Framework)*: Οι δρώντες στο πλαίσιο μίας αγοράς θα πρέπει να είναι σίγουροι ότι άπαντες καλούνται να αντιμετωπίσουν συγκριτικούς κανονιστικούς περιορισμούς και ότι οι περιορισμοί αυτοί εφαρμόζονται με τον κατάλληλο τρόπο. Κάποιοι από τους περιορισμούς αυτούς αντανακλούν τις οικονομικές και κοινωνικές επιλογές των καταναλωτών, ενώ άλλοι αποτελούν επιστημονικά τεκμηριωμένες υποχρεώσεις, οι οποίες θα πρέπει να τηρούνται προκειμένου να αποφευχθεί οποιαδήποτε σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία ανεξαρτήτως άλλων παράπλευρων προτεραιοτήτων.
- 2) *Το Ζήτημα του Περιορισμού (Containment)*: Κάποιες φορές οι πρακτικές απαιτήσεις σε σχέση με την επιβολή περιβαλλοντικών προτύπων καθιστούν επιτακτική την ανάγκη προσδιορισμού συγκεκριμένων ορίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση των επικίνδυνων αποβλήτων, τα οποία δύσκολα μπορούν να ελεγχθούν σε μακρινή απόσταση από τα κράτη.

---

¹¹⁶ Βλ. UNEP Division of Technology, Industry and Economics, Economics and Trade Unit, International Institute for Sustainable Development, *Environment and Trade, A Handbook*, op.cit. pp. 17-18.

3) *Ο Έλεγχος της Αγοράς (Controlling Markets)*: Κάποια προϊόντα μπορεί να έχουν υψηλή ζήτηση, ωστόσο η ζήτηση αυτή μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα επιβλαβής σε σχέση με τους πόρους, από τους οποίους προέρχονται. Στις περιπτώσεις αυτές καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολο να διασφαλιστεί ότι η τιμή του προϊόντος αντανακλά την ιδιαίτερη αυτή αξία του περιορισμού των πόρων προς όφελος της κατανάλωσης, καθώς επίσης και ότι η κατανομή των κερδών πραγματοποιείται με τρόπο που προωθεί και δεν υποβαθμίζει τη διατήρησή τους. Υπό αυτές τις συνθήκες καθίσταται απαραίτητος ένας μηχανισμός ελέγχου της αγοράς. Η λογική αυτή γίνεται εμφανής τόσο στη Σύμβαση CITES και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στην περίπτωση της CBD.

4) *Διασφάλιση της Συμμόρφωσης (Ensuring Compliance)*: Η ενδεχόμενη πρόβλεψη ότι μπορεί να επιβληθούν όρια στο εμπόριο με μη κράτη-μέλη μπορεί να αποτελέσει εργαλείο μεγαλύτερης συμμόρφωσης σε σχέση με τις MEAs. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ. Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει τα όρια αυτά να είναι αυθαίρετα ή δυσανάλογα, περιορίζοντας σημαντικό κομμάτι εμπορικών συναλλαγών, προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα μικρό σε έκταση περιβαλλοντικό ζήτημα.

Είναι γεγονός ότι η ενσωμάτωση των μέτρων αυτών στις MEAs ασκούν σημαντική επιρροή στη διεθνή εμπορική ροή. Η ύπαρξη των μέτρων αυτών εντοπίζεται σύμφωνα με τη βιβλιογραφία στις ακόλουθες περιβαλλοντικές Συμβάσεις: Στη Σύμβαση της Βασιλείας (1989), στη Σύμβαση CITES (1973), στο Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ (1988), στη Σύμβαση του Ρότερνταμ (1998), στη CBD (1992), αλλά και το εξειδικευτικό της Πρωτόκολλο της Καρθαγένης (2000).

3.2.2. Το Ζήτημα της Βιοασφάλειας: Μία νέα Πρόκληση

Η ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας τα τελευταία χρόνια υπήρξε ραγδαίο φαινόμενο, από το οποίο απορρέουν οφέλη, αλλά και σημαντικοί κίνδυνοι, που προκάλεσαν αντικείμενο ανησυχίας και διαλόγου κυρίως από το τέλος της

δεκαετίας του '90 και μετά. Στην περίπτωση έλλειψης προσδιοριστικών επιστημονικών δεδομένων αναφορικά με την αντιμετώπιση των κινδύνων αυτών, το κεντρικό σημείο της διεθνούς συζήτησης σε σχέση με την υιοθέτηση ενός ρυθμιστικού εργαλείου εστιάστηκε στο ποιος θα έπρεπε να φέρει ουσιαστικά το βάρος απόδειξης και στη βάση ποιου ακριβώς προτύπου, όταν υπάρχουν δυνητικοί κίνδυνοι για τον άνθρωπο, τα ζώα και τα φυτά, που προκύπτουν τόσο από τη μεταφορά και ενσωμάτωση των γονιδίων από το ένα είδος στο άλλο, αλλά και τη διασυνοριακή μετακίνηση τέτοιων Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών και προϊόντων. Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια αποτελεί την πρώτη διεθνή ολοκληρωμένη προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα κυρίως μέσω μίας διαδικασίας αναστροφής κινδύνου σε περιπτώσεις επιστημονικής αβεβαιότητας.

Το Πρωτόκολλο θέτει περιορισμούς αναφορικά με τη διασυνοριακή διακίνηση, τη διαμετακόμιση, την αποθήκευση και τη διαχείριση των ΓΤΟ που προορίζονται για απελευθέρωση και εισδοχή στο περιβάλλον με στόχο την προστασία της βιοποικιλότητας και της ανθρώπινης υγείας. Παράλληλα, υιοθετεί μια διαδικασία σε σχέση με την αξιολόγηση (risk assessment) και τη διαχείριση κινδύνων (risk management), ενώ διατυπώνει μία σειρά κανόνων εισαγωγής με βάση τη διαφάνεια μέσα από τη διαδικασία Προηγούμενης Ενημέρωσης (Advance Informed Agreement-AIA Procedure), πριν λάβει χώρα η διασυνοριακή μετακίνηση ενός ΓΤΟ. Ειδικότερα, επιτρέπει στο συμβαλλόμενο κράτος εισαγωγής να διεξάγει αξιολόγηση κινδύνου των ΓΤΟ πριν από τη χορήγηση της έγκρισης εισαγωγής¹¹⁷. Το Πρωτόκολλο, επίσης, προβλέπει την εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτίμησης κινδύνου και αποτελεί, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής της. Ο βασικός στόχος της υιοθέτησης του Πρωτοκόλλου ήταν να δοθεί σε όλα τα συμβαλλόμενα μέρη η δυνατότητα να ελέγχουν και, όπου είναι αναγκαίο, να προλαμβάνουν και να περιορίζουν τις μετακινήσεις των ΓΤΟ στην επικράτειά τους. Από την άλλη πλευρά, το πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου

---

¹¹⁷ Το κράτος εισαγωγής πραγματοποιεί γενικά την αξιολόγηση κινδύνου, αλλά μπορεί να απαιτήσει από το κράτος εξαγωγής να αναλάβει το κόστος. Βλ. Cartagena Protocol. Article 15 (3).

θεωρήθηκε ως αρκετά περιορισμένο λόγω της εξαίρεσης¹¹⁸ αρκετών κατηγοριών ΓΤΟ από τη διαδικασία Προηγούμενης Ενημέρωσης, αλλά και της ειδικής μεταχείρισης της κατηγορίας που αφορούσε στους ΓΤΟ προς Διατροφή ή Επεξεργασία.

Το τελικό κείμενο του Πρωτοκόλλου δεν αποσαφηνίζει με ποιο τρόπο θα μπορούσε ακριβώς να συσχετιστεί με τον ΠΟΕ. Το Προοίμιο του Πρωτοκόλλου αντανακλά ακριβώς τη διάσταση απόψεων που επηρέασε την πορεία των διαπραγματεύσεων για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Το Miami Group¹¹⁹ με ηγέτη τις ΗΠΑ, θεωρούσε ότι το Πρωτόκολλο θα μπορούσε να αποτελέσει ένα μέτρο προστατευτισμού στο ελεύθερο εμπόριο δήθεν προς χάριν της περιβαλλοντικής προστασίας. Για το λόγο αυτό άσκησε πιέσεις να διατυπωθεί ήδη από το Προοίμιο του Πρωτοκόλλου ότι «το παρόν Πρωτόκολλο δεν συνεπάγεται με καμία μεταβολή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων ενός συμβαλλόμενου μέρους σε άλλες υφιστάμενες διεθνείς Συμφωνίες». Η ΕΕ, από την άλλη πλευρά, πέτυχε να σημειωθεί πως η διάταξη αυτή δεν υποβαθμίζει τη σημασία του παρόντος Πρωτοκόλλου έναντι άλλων Συμφωνιών, ενώ τα αναπτυσσόμενα κράτη, εκπροσωπούμενα από το Like-Minded Group, πέτυχαν οι προτάσεις αυτές να συμπεριληφθούν στο Προοίμιο και όχι στο κεντρικό κείμενο. Εξαιτίας της έντασης αυτής κατά τη διαπραγματευτική διαδικασία, οι περιοριστικές διατάξεις σε σχέση με το εμπόριο ήταν λιγότερο εκτεταμένες απ' ό,τι θα μπορούσαν αν δεν υφίστατο η σχέση με τους κανόνες του ΠΟΕ, ενώ αποτρέπει, όπως αναφέρει ο Hutchison¹²⁰ την υιοθέτηση μιας περισσότερο ριζοσπαστικής προληπτικής

---

¹¹⁸ Εξαιρούνται οι φαρμακευτικοί, οι προς διαμετακόμιση σε τρίτο μέρος, προς περιορισμένη χρήση, όσοι έχουν ανακηρυχθεί ως ασφαλείς από την Συνάντηση των μερών, οι ΓΤΟ για Τρόφιμα/Διατροφή ή για Επεξεργασία (κυρίως γεωργικά). Οι συγκεκριμένοι δεν υπάγονται στη διαδικασία της προηγούμενης συμφωνίας. Βλ. Cosbey, A., Burgiel, St., *The Cartagena Protocol on Biosafety: An Analysis of Results*, an IISD Briefing Note, IISD, Canada, 2001, pp. 9-10.

¹¹⁹ Πέντε σημαντικές ομάδες είχαν προκύψει μέχρι το τελικό στάδιο των συνεδριάσεων της Καρθαγένης. Την Ομάδα του Μαϊάμι αποτελούσαν η Αργεντινή, η Αυστραλία, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Ουρουγουάη και η Χιλή Εκτός, από την Ομάδα του Μαϊάμι και το Like-Minded Group, υπήρχαν ακόμη η ομάδα των κρατών της ΕΕ, η ομάδα Συμβιβασμού (Compromise Group), την οποία αποτελούσαν η Ελβετία, η Ιαπωνία, το Μεξικό, η Νορβηγία, η Νότια Κορέα, η Σιγκαπούρη και στο Μόντρεαλ, η Νέα Ζηλανδία και το μπλοκ των κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Βλ. Cosbey, A., Burgiel, St., *The Cartagena Protocol on Biosafety: An Analysis of Results*, op. cit., 2001, pp. 6-17.

¹²⁰ Βλ. Hutchison, C., "International Environmental Law Attempts to be "Mutually Supportive" with International Trade Law: A Compatibility Analysis of the Cartagena Protocol to the Convention on Biological Diversity with the World Trade Organization Agreement on the

προσέγγισης. Σε πολλές περιπτώσεις οι ΜΕΑs καλούνται να λειτουργήσουν «με αμοιβαία υποστηρικτικό τρόπο» προς τις Συμφωνίες του ΠΟΕ, περιορίζοντας ως ένα βαθμό τις δικές τους λειτουργικές δυνατότητες.

3.2.3. Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης και η Συμφωνία SPS για τα Υγειονομικά και Φυτοϋγειονομικά Μέτρα

Η Συμφωνία SPS (Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures) τέθηκε σε ισχύ ταυτόχρονα με την ίδρυση του ΠΟΕ στις αρχές του 1995. Προωθεί τη δημιουργία θεσμικού πλαισίου για την εφαρμογή των υγειονομικών και φυτοϋγειονομικών μέτρων και θέτει τους βασικούς κανόνες για τα πρότυπα ασφαλείας των τροφίμων και την προστασία της υγείας των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών. Επιτρέπει στις χώρες να θέσουν τα δικά τους πρότυπα, ωστόσο, προτάσσει την ανάγκη να βασίζονται σε έγκυρα επιστημονικά δεδομένα. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να εφαρμοστούν μόνο στην έκταση, που κρίνεται απαραίτητο για την προστασία της ζωής και της υγείας των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών και δεν πρέπει αυθαίρετα ή αδικαιολόγητα να πραγματοποιούνται διακρίσεις στο εμπόριο μεταξύ των κρατών, όπου επικρατούν ίδιοι ή παρόμοιοι όροι. Τα κράτη-μέλη ενθαρρύνονται να βασιστούν σε διεθνή πρότυπα, οδηγίες και συστάσεις, όπου υπάρχουν. Εντούτοις, τα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν μέτρα, που οδηγούν σε υψηλότερα πρότυπα, αν υπάρχει επιστημονική τεκμηρίωση. Μπορούν, επίσης, να καθορίσουν υψηλότερα πρότυπα βασισμένα στην κατάλληλη αξιολόγηση κινδύνων εφόσον η προσέγγιση είναι συνεπής και μη αυθαίρετη. Τέλος, η Συμφωνία δίνει τη δυνατότητα στα κράτη να χρησιμοποιήσουν διαφορετικά πρότυπα και μεθόδους κατά την επιθεώρηση των προϊόντων.

Εν ολίγοις, ο σκοπός της συμφωνίας είναι να αναγνωρίσει το δικαίωμα ενός κράτους να λάβει μέτρα προστασίας σε σχέση με τη ζωή και την υγεία των ανθρώπων, αλλά και της εσωτερικής χλωρίδας και πανίδας αποφεύγοντας ωστόσο να χρησιμοποιεί τη λήψη μέτρων για τη διαχείριση αυτών των κινδύνων ως δικαιολογία, για να δημιουργεί αναίτια εμπόδια στις

Application of Sanitary and Phytosanitary Measures”, *Journal of International Wildlife Law and Policy*, Vol. 4, Issue 1, 2001, pp.1-41.

εμπορικές σχέσεις. Το βασικό μήνυμα, που απορρέει από τη Συμφωνία εντοπίζεται στην προώθηση της έννομης προστασίας, αποφεύγοντας τον παράνομο προστατευτισμό. Για το λόγο αυτό, ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη τέτοιων μέτρων, ορίζεται η έγκυρη επιστημονική αιτιολόγηση.¹²¹ Πέρα από την αρχή της επιστημονικής αιτιολόγησης η Συμφωνία στηρίζεται και στην αρχή της μη-διάκρισης, η οποία προάγει την άρση των διακρίσεων ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Αυτή η αρχή είναι σύμφυτη με τη βασική αρχή του μάλλον ευνοούμενου κράτους, όπως προβλέπεται από τη GATT. Η Συμφωνία στηρίζεται ουσιαστικά σε 4 πυλώνες: α) την Εναρμόνιση (Harmonization), β) την Ισοδυναμία (Equivalence), γ) την Περιφερειοποίηση (Regionalization) και δ) τη Διαφάνεια (Transparency).

Η Συμφωνία SPS αποτελεί το κείμενο με τη μεγαλύτερη συνάφεια με το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης, αν και το Πρωτόκολλο διαθέτει ένα ευρύτερο πεδίο οπτικής. Από την άλλη πλευρά, η SPS συνιστά ένα αυστηρότερο κείμενο, σαφώς προσδιορισμένο στο ζήτημα της προστασίας των εμπορικών συμφερόντων από αθέμιτες διακρίσεις. Η προστιθέμενη αξία του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης εστιάζεται στον καλύτερο προσδιορισμό της Αρχής της Προφύλαξης με τους ακόλουθους τρόπους¹²² :

- Η SPS δεν αποσαφηνίζει επακριβώς τι συνεπάγεται η εκτίμηση κινδύνου, ενώ το Πρωτόκολλο αναφέρεται λεπτομερώς στη διαδικασία αυτή στο Παράρτημα II.
- Η SPS δεν αναφέρεται στη διαχείριση του κινδύνου, αλλά μόνο στη διαδικασία εκτίμησής του. Το Πρωτόκολλο στα Άρθρα 15 και 16 καθιστά σαφές ότι και οι δύο διαδικασίες καθίστανται απαραίτητες, αφού η εκτίμηση κινδύνου σχετίζεται με τη συλλογή δεδομένων, ενώ η διαδικασία της διαχείρισης με τη δημιουργία ενός ρυθμιστικού καθεστώτος που βασίζεται στα δεδομένα αυτά. Επίσης, διατυπώνει κάποιες κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά

---

¹²¹Βλ. SPS Agreement, Article 2 (2). “Members shall ensure that any sanitary or phytosanitary measure is applied only to the extent necessary to protect human, animal or plant life or health, is based on scientific principles and is not maintained without sufficient scientific evidence, except as provided for in paragraph 7 of Article 5”.

¹²² Βλ. Cosby, A., Burgiel, St., *The Cartagena Protocol on Biosafety: An Analysis of Results*, an IISD Briefing Note, IISD, Canada, 2001, pp. 13-14 και Vallely, P., “Tension between the Cartagena Protocol and the WTO: The Significance of Recent WTO Developments in an Ongoing Debate”, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 5, No. 1, 2004, pp. 371-374.

με τη δημιουργία του καθεστώτος αυτού, όπως την εξασφάλιση ενός διαστήματος παρατήρησης ενός ΓΤΟ πριν την προκαθορισμένη χρήση του.

- Το Πρωτόκολλο δίνει τη δυνατότητα στα συμβαλλόμενα μέρη να λαμβάνουν υπόψη τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις που απορρέουν από τη χρήση των ΓΤΟ σε σχέση με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ η SPS δεν αναφέρει τίποτα σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα.
- Το Πρωτόκολλο τοποθετείται με συγκεκριμένο τρόπο σε σχέση με τη διαδικασία αναθεώρησης των αποφάσεων εφόσον προκύψουν νέα επιστημονικά δεδομένα (Άρθρο 12), ενώ το κείμενο της SPS είναι διαφορούμενο αναφορικά με τον τρόπο διαχείρισης των προσωρινών μέτρων που θεσπίζονται προσωρινά ενόψει επιστημονικής αβεβαιότητας.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η Αρχή της Προφύλαξης δεν αναφέρεται ρητά στη Συμφωνία SPS, αν και το δικαιοδοτικό όργανο επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ επισημαίνει ότι η Αρχή αντανάκλαται στο Άρθρο 5 (7)¹²³. Οι διατάξεις αυτές του Πρωτοκόλλου λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς την SPS και προσδίδουν μια προστιθέμενη αξία στην εφαρμογή της Αρχής της Προφύλαξης, ενώ λειτουργούν ως προσδιοριστική βάση μιας γενικότερης εμπορικής Συμφωνίας. Από την άλλη πλευρά η Συμφωνία SPS καλύπτει και την έκφανση της διατροφικής ασφάλειας, η οποία δεν περιλαμβάνεται στο Πρωτόκολλο. Τα δύο αυτά κείμενα αποτελούν αντίστοιχο παράδειγμα με τη σχέση CBD-TRIPS και την ανάγκη που διαδραματίζει η έκφανση της εναρμόνισης στις περιπτώσεις αυτές, ώστε η εφαρμογή τους να πραγματοποιείται σε αμοιβαία υποστηρικτική βάση.

3.3. Σε αναζήτηση μίας Κοινής Βάσης Συμφιλίωσης

---

¹²³ Βλ. SPS Agreement, Article 5 (7), “In cases where relevant scientific evidence is insufficient, a Member may provisionally adopt sanitary or phytosanitary measures on the basis of available pertinent information, including that from the relevant international organizations as well as from sanitary or phytosanitary measures applied by other Members. In such circumstances, Members shall seek to obtain the additional information necessary for a more objective assessment of risk and review the sanitary or phytosanitary measure accordingly within a reasonable period of time”.

Οι ΗΠΑ δεν αποτελούν τον μοναδικό απρόθυμο εταίρο στην προώθηση της περιβαλλοντικής συνιστώσας στο πλαίσιο του ΠΟΕ. Τα αναπτυσσόμενα κράτη διατηρούν, επίσης, επιφυλάξεις σε σχέση με το κατά πόσο η επιβολή περιβαλλοντικών κανόνων θα μπορούσε να περιορίσει την πρόσβασή τους στην αγορά και θα αποδυναμώσει ενδεχομένως κάθε συγκριτικό τους πλεονέκτημα. Παρά την ύπαρξη του πολιτικού αυτού κλίματος, υπάρχουν διάφορες προτάσεις στο πλαίσιο της CTE σε σχέση με την οικοδόμηση μίας κοινής γέφυρας προσδιορισμού της σχέσης ανάμεσα στις MEAs και τον ΠΟΕ.

Η πρώτη πρόταση αφορά στην εφαρμογή της διάταξης της «απαλλαγής» (waiver), όπως ορίζεται με βάση τη Συμφωνία του ΠΟΕ¹²⁴. Οι MEAs θα μπορούσαν να εξεταστούν κατά περίπτωση σύμφωνα με το Άρθρο IX (3) της Συμφωνίας για την ίδρυση του ΠΟΕ, το οποίο επιτρέπει την απαλλαγή από οποιαδήποτε υποχρέωση υπό «εξαιρετικές περιστάσεις». Αυτή η λύση χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής για διάφορους λόγους. Η έννοια των «εξαιρετικών περιστάσεων» είναι μάλλον ασαφής, ενώ η έγκριση βάσει της διάταξης της απαλλαγής θα αποτελούσε ουσιαστικά πολιτική απόφαση και όχι σωστά θεμελιωμένη στην ουσία της υπόθεσης¹²⁵.

Μια δεύτερη πρόταση αποτελεί να ακολουθηθεί ανάλογη προσέγγιση με αυτή της NAFTA¹²⁶, η οποία προβλέπει ότι ορισμένες MEAs, όπως το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ, η CITES και η Σύμβαση της Βασιλείας υπερισχύουν των υποχρεώσεων στο πλαίσιο του οργανισμού¹²⁷. Παρά το γεγονός, ότι η διαδικασία αυτή αποσαφηνίζει το καθεστώς ως προς τις υπάρχουσες MEAs, δεν προβλέπει τι θα συμβεί στην περίπτωση υιοθέτησης νέων περιβαλλοντικών καθεστώτων. Επιπλέον, μια τέτοια ad hoc προσέγγιση, όπως αυτή, μπορεί να είναι εφαρμόσιμη σε έναν μικρότερο οργανισμό τριών κρατών, αλλά όχι σε έναν Παγκόσμιο Οργανισμό, όπως ο ΠΟΕ.

---

¹²⁴ Βλ. WTO Agreement, Article IX (3): “In exceptional circumstances, the Ministerial Conference may decide to waive an obligation imposed on a Member by this Agreement or any of the Multilateral Trade Agreements, provided that any such decision shall be taken by three fourths of the Members (...)”.

¹²⁵ Βλ. Charnovitz, S., “GATT and the Environment: Examining the Issues”, *International Environmental Affairs*, Vol. 4, Issue 3, 1992, pp. 203-233.

¹²⁶ Πρόκειται για τη Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου της Βορείου Αμερικής, η οποία λειτουργεί ανάμεσα στις ΗΠΑ, τον Καναδά και το Μεξικό

¹²⁷ Βλ. Hamid, A. G., “The WTO Rules Versus Multilateral Environmental Agreements: The Search for Reconciliation”, *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, Vol. 3, Issue 5, 2008, διαθέσιμο στο: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MqJlICEnvLaw/2008/3.html#fn61> (προσπελάστηκε 6/4/2013).

Μια τρίτη εναλλακτική λύση αποτελεί η τροποποίηση του Άρθρου XX της GATT. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το Άρθρο αυτό συντάχθηκε σε μια εποχή που η προστασία του περιβάλλοντος δεν αποτελούσε μείζον ζήτημα. Ωστόσο, τελευταία χρόνια η κατάσταση αυτή έχει αλλάξει και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί σημαντικό ζήτημα για τα περισσότερα κράτη, γεγονός που γίνεται φανερό και από τη σχεδόν καθολική συμμετοχή σε όλες τις σημαντικές MEAs. Έτσι, θεωρείται σκόπιμο να τροποποιηθεί το Άρθρο XX με την προσθήκη της πρότασης «απαραίτητη για την προστασία του περιβάλλοντος» προς αντικατάσταση της υπάρχουσας «απαραίτητη για την προστασία της ζωής και της υγείας των ανθρώπων, των ζώων ή των φυτών» και προσθέτοντας μία χωριστή ρήτρα εξαίρεσης για τις MEAs. Μία τέτοια πρόταση, ωστόσο, απαιτεί αρκετά μεγάλο διάστημα διαπραγματεύσεων και θα προκαλούσε την αντίδραση μιας μεγάλης μερίδας κρατών. Ίσως, θα ήταν προτιμότερη η υιοθέτηση μιας συλλογικής ερμηνείας ως προς το Άρθρο XX, η οποία θα ομαδοποιούσε ή θα εναρμόνιζε τις υφιστάμενες MEAs, ενώ θα καθόριζε τα προβλεπόμενα κριτήρια σε σχέση με την υιοθέτηση νέων καθεστώτων. Σύμφωνα με το Άρθρο IX (2) της Συμφωνίας για την ίδρυση του ΠΟΕ, η Υπουργική Διάσκεψη «έχει την εξουσία να υιοθετήσει ερμηνείες της παρούσας συμφωνίας, όπως και τον Πολυμερών Εμπορικών Συμφωνιών. Η απόφαση λαμβάνεται κατόπιν πλειοψηφίας $\frac{3}{4}$ των μελών». Εντούτοις, ένα ενδιαφέρον ερώτημα που ανακύπτει στην περίπτωση αυτή είναι κατά πόσο καθίσταται αναγκαίο η Υπουργική Διάσκεψη να ερμηνεύσει το Άρθρο XX, ενώ το δικαιοδοτικό όργανο προσπαθεί να εδραιώσει τη νομολογία του σε σχέση με την ακριβή έννοια του Άρθρου αυτού.

Παράλληλες προτάσεις ως προς την τροποποίηση αφορούν στο περιεχόμενο των θεμελιωδών Αρχών της Εθνικής Μεταχείρισης και του Μάλλον Ευνοούμενου Κράτους προς όφελος ενδεχόμενων διακρίσεων ως προς προϊόντα που παρασκευάζονται με περιβαλλοντικά βιώσιμο τρόπο, αλλά και της μεταρρύθμισης της διαδικασίας επίλυσης διαφορών, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι ομάδες ειδικών δεν θα απαρτίζονται μόνο από εμπειρογνώμονες του κλάδου του εμπορίου, αλλά και από αναλυτές περιβάλλοντος αναφορικά με τα ζητήματα των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε υποθέσεις εμπορικών διαφορών.

Πέρα από τις παραπάνω προτάσεις, εδώ και αρκετά χρόνια συζητείται και το ενδεχόμενο της ίδρυσης ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος, ο οποίος θα μπορούσε να λειτουργήσει ως νομικό αντιστάθμισμα στον ΠΟΕ, καθώς μέχρι στιγμής δεν υπάρχει κάποιος αντίστοιχος θεσμός, ο οποίος θα έχει ως κεντρικό στόχο την παροχή πολιτικού και επιστημονικού συντονισμού ως προς τις MEAs. Παρά το γεγονός ότι το UNEP, αποτελεί από το 1972 το βασικό φορέα προώθησης της προστασίας του περιβάλλοντος, δεν διαθέτει ούτε την οργανωτική δομή, ούτε την εξουσία, ούτε το καθεστώς και τους απαιτούμενους πόρους, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί επαρκώς στις παγκόσμιες σημερινές προκλήσεις. Ένας Παγκόσμιος Οργανισμός για το Περιβάλλον θα μπορούσε να αποτελέσει το θεσμικό κέντρο στήριξης των MEAs, αποσκοπώντας ταυτόχρονα στην αναδιάρθρωση της περιβαλλοντικής πολιτικής και της τεχνολογικής έρευνας, διατηρώντας το UNEP ως ερευνητικό κόμβο και απορροφώντας άλλους υφιστάμενους περιβαλλοντικούς θεσμούς¹²⁸, όπως το High-level Political Forum on Sustainable Development¹²⁹.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να εστιάσουμε στην προαγωγή και τον καθορισμό ενός διαδικαστικού υποβάθρου προκειμένου να υλοποιηθεί μια αμοιβαία υποστηρικτική βάση εφαρμογής των MEAs και των Συμφωνιών του ΠΟΕ. Η συζήτηση στο πλαίσιο του ΠΟΕ έχει επικεντρωθεί μέχρι και σήμερα σε ένα στενό σύνολο νομικών ζητημάτων, δίνοντας έμφαση κατά κύριο λόγο σε κάθε έκφανση δυναμικής συγκρουσιακής σχέσης και όχι συνέργειας δίνοντας έμφαση σε θεωρητικά και όχι πρακτικά ζητήματα. Η οικοδόμηση μιας αμοιβαία υποστηρικτικής εφαρμογής θα πρέπει να αποτελεί συνέχεια μιας ευρύτερης θεσμικής διαδικασίας και να συμπεριλαμβάνει τη θέσπιση ανάλογων μηχανισμών για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του καθεστώτος αυτού. Θα πρέπει, παράλληλα, να στηριχθεί σε μία επικοινωνιακή και αμοιβαία συλλογική συνεργασία μεταξύ του ΠΟΕ και των γραμματειών των MEAs, τόσο στο πεδίο των διαπραγματεύσεων, όσο και στο

---

¹²⁸ Βλ. Biermann, F., “The Emerging Debate on the Need for a World Environment Organization: A Commentary”, *Global Environmental Politics*, Vol.1, Issue 1, February 2001, pp. 45-55.

¹²⁹ Το Όργανο αυτό αντικατέστησε την Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Commission on Sustainable Development), το Σεπτέμβριο του 2013. Το Forum συνεδριάζει κάθε 4 χρόνια σε επίπεδο αρχηγών κρατών υπό την αιγίδα της ΓΣ του ΟΗΕ και κάθε χρόνο υπό την αιγίδα του ECOSOC. Ο βασικός του στόχος είναι να εξετάσει την πρόοδο της Agenda για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη μετά το 2015. Βλ. <https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>, (προσπελάστηκε 6/4/2013).

πεδίο επίλυσης διαφορών. Η αποσαφήνιση των στόχων πολιτικής που εκφράζονται μέσω των ΜΕAs μπορεί να αφήσει περιθώριο συμβατότητας με τους κανόνες του ΠΟΕ. Η αναγκαιότητα λήψης εμπορικών μέτρων θα μπορούσε να οδηγήσει στη δυνητική τους υλοποίηση και να βελτιώσει το διάλογο σε σχέση με τη σύζευξη που υφίσταται ανάμεσα στα ζητήματα του εμπορίου και της βιώσιμης ανάπτυξης. Αντίθετα, η αβεβαιότητα και η απρόβλεπτη εγγενής εξέλιξη ως προς την επίλυση διαφορών θα μπορούσε να τοποθετήσει το ζήτημα της αμοιβαίας υποστηρικτικής εφαρμογής σε επισφαλή βάση.

ΜΕΡΟΣ Β':
ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ, ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

4.1. Ορίζοντας τη Βιοπειρατεία και την Παραδοσιακή Γνώση

Το ζήτημα της ιδιοκτησίας και της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων αποτελεί για αρκετά χρόνια ένα ανεπίλυτο πρόβλημα. Η συλλογή φυσικών πόρων και γενετικού υλικού σε συνδυασμό με το ζήτημα της κατοχύρωσης των πνευματικών δικαιωμάτων από μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες λειτουργεί ως πηγή ανησυχίας κυρίως για τα αναπτυσσόμενα κράτη που αποτελούν τους βασικούς κατόχους των πόρων αυτών. Παράλληλα, η ανάπτυξη του τομέα της βιοτεχνολογίας και η δυνατότητα της τροποποίησης του γενετικού υλικού έχει δημιουργήσει ένα αμφιλεγόμενο περιβάλλον νέων βιο-καινοτομιών, αλλαγές που προκαλούν ανησυχία σε σχέση με τον τρόπο πρόσβασης και χρήσης των βιολογικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης, καθώς η τάση αυτή εγείρει σημαντικά ηθικά, οικονομικά, πολιτιστικά και πολιτικά ερωτήματα.

Η Βιοπειρατεία αναδείχθηκε ως όρος, για να περιγράψει τους τρόπους που οι πολυεθνικές εταιρείες του αναπτυγμένου Βορρά εκμεταλλεύονται-τις περισσότερες φορές με μη νόμιμο τρόπο-τους γενετικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση του αναπτυσσόμενου Νότου. Σε καμία περίπτωση, ωστόσο, δεν καθίσταται ξεκάθαρο τι ακριβώς συνιστά μια πράξη βιοπειρατείας και ποια είναι η ακριβής έκτασή της. Εκτός από την έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης, για να μπορέσει να δοθεί μία ολοκληρωμένη απάντηση, θα πρέπει να αποσαφηνιστούν τα όρια ανάμεσα στη νόμιμη και τη μη δίκαιη εκμετάλλευση. Το βασικό πρόβλημα της ρητορικής που αφορά στο ζήτημα της βιοπειρατείας, έγκειται στην αδυναμία του προσδιορισμού του ακριβούς της περιεχομένου, κάτι που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ως προς κάθε ρυθμιστική προσπάθεια. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι σε αρκετές περιπτώσεις τα όρια ανάμεσα σε πράξεις βιοπειρατείας και πράξεις νόμιμων πρακτικών είναι δυσδιάκριτα.

Επιπλέον, δεν θα πρέπει να νοείται αποκλειστικά και μόνο ως θέμα δικαίου, αλλά ως ζήτημα που στηρίζεται στον πυρήνα της διανεμητικής δικαιοσύνης. Μία ακραία άποψη συνιστά ότι κάθε πράξη *bioprospecting* αποτελεί κεκαλυμμένη βιοπειρατεία. Αν η άποψη αυτή ίσχυε στην πραγματικότητα, θα έπρεπε να απαγορευτεί άμεσα κάθε πρόσβαση στους γενετικούς πόρους. Αν, επίσης, η βιοπειρατεία αποτελεί πηγή σημαντικής οικονομικής και πολιτισμικής βλάβης, το κράτος θα πρέπει να θεσπίσει τις κατάλληλες θεσμικές διαδικασίες προκειμένου να επιβάλλει την απαγόρευση για κάθε ανάλογη περίπτωση. Από την άλλη πλευρά, αν το πραγματικό πρόβλημα τοποθετείται στο γεγονός ότι τα κράτη που συνιστούν τους βασικούς παρόχους (*providers*) των γενετικών πόρων δεν μπορούν να διαπραγματευτούν επωφελείς συμφωνίες με βάση το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο θα πρέπει να προχωρήσουν στις απαραίτητες αλλαγές στο εθνικό νομοθετικό τους σύστημα. Επίσης, στην περίπτωση ευθύνης του παρόντος συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων, το οποίο λέγεται ότι είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να υποθάλλει και να νομιμοποιεί πράξεις βιοπειρατείας, θα πρέπει να βελτιωθούν τα πρότυπα εξέτασης, να απαγορευθεί η κατοχύρωση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε σχέση με μορφές ζωής (είτε φυσικές, είτε τροποποιημένες), ή να ενσωματωθεί τελικά σε αυτά η πολυσυζητημένη ρήτρα προέλευσης (*disclosure of origin*). Ο τρόπος του θα ορίσουμε τελικά το περιεχόμενο της βιοπειρατείας, θα είναι αυτός που θα καθορίσει και τα ακριβή μέτρα για την τελική ρύθμιση του ζητήματος.

4.1.1. Συλλογή και Bioprospecting: Νομιμοποιώντας τη Βιοπειρατεία;

Η προέλευση του όρου “*bioprospecting*” συνδέεται κατά κύριο λόγο με το βιβλίο του Reid “*Biodiversity Prospecting*”¹³⁰ (1993), όπου προσδιορίζεται ως «η εξερεύνηση της βιοποικιλότητας για την εξεύρεση γενετικών και βιοχημικών πόρων εμπορικής αξίας». Σύμφωνα με τους συγγραφείς, αν η διαδικασία του *bioprospecting* διεξάγεται με σωστές προδιαγραφές, μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση μίας περιβαλλοντικά διακεείμενης ανάπτυξης αποφέροντας σημαντικά οφέλη σε όλους τους εμπλεκόμενους

---

¹³⁰ Βλ. Reid, W., *Biodiversity Prospecting: Using Genetic Resources for Sustainable Development*, World Resources Institute (WRI), USA, 1993, pp. 2-3.

φορείς που σχετίζονται με τη χρήση και την εκμετάλλευση των γενετικών πόρων. Έτσι, προάγεται η άποψη ότι η βασική ανάγκη εντοπίζεται στην οικοδόμηση πολιτικών και θεσμικών μηχανισμών και διαδικασιών προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η εμπορική αξία που απορρέει από τη χρήση των γενετικών πόρων αποτελεί μία θετική κινητήρια δύναμη για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Το 2003, ο Cory Hayden¹³¹ έγραψε σχετικά με τη χρήση του όρου “bioprospecting”, ότι ουσιαστικά αποτελεί μία νέα ονομασία που αποδίδεται σε μια σχεδόν αρχαία πρακτική, η οποία αναφέρεται στην ανάπτυξη φαρμακευτικών ειδών, που βασίζονται σε φυτικούς πόρους με συγκεκριμένες φαρμακευτικές ιδιότητες και στην αλληλένδετη παραδοσιακή γνώση, η πλειοψηφία των οποίων προέρχονται από τα πλούσια σε βιοποικιλότητα κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου.

Η ουσία της διαδικασίας του bioprospecting εστιάζεται στην ιδιαίτερη σημασία της αναγνώρισης και της ανακάλυψης φυσικών προϊόντων για την ανάπτυξη νέων καλλιεργειών και φαρμάκων με βάση την παραδοσιακή γνώση που έχει καλλιεργηθεί από τους αυτόχθονες πληθυσμούς που διαβιούν στις περιοχές συγκέντρωσης και συλλογής των γενετικών πόρων. Είναι γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των αναπτυσσόμενων κρατών στηρίζεται σε παραδοσιακές πρακτικές για την κάλυψη των βασικών ιατροφαρμακευτικών τους αναγκών¹³². Η εξέλιξη της τεχνολογίας, αλλά και η διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης έχει συμβάλλει στην εξέλιξη της χρήσης της παραδοσιακής γνώσης τόσο σε σχέση με τη χρήση των φυσικών προϊόντων, όσο και των παραγώγων τους και αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ex situ διατήρησης της βιοποικιλότητας μέσω της δημιουργίας συλλογών, όπως αναφέρθηκε εκτενώς και σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Από το 1993 και μετά, κατόπιν της έκδοσης του βιβλίου του Reid, αρκετοί συγγραφείς έχουν εξετάσει αρκετές υποθέσεις bioprospecting προκειμένου να αξιολογήσουν τη βιωσιμότητα της πρακτικής αυτής με

---

¹³¹ Βλ. Hayden, C., *When Nature Goes Public: The Making and Unmaking of Bioprospecting in Mexico*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2003, pp. 48-49 και Hayden, C., “From Market to Market: Bioprospecting’s Idioms of Inclusion”, *American Ethnologist*, Vol 30, No. 3, 2003, pp.1-13.

¹³² Στην Ινδία το 65% του πληθυσμού έχει πρόσβαση μόνο σε παραδοσιακά φαρμακευτικά συστήματα, ενώ στην Αφρική το 80% του πληθυσμού χρησιμοποιεί παραδοσιακές φαρμακευτικές και θεραπευτικές τεχνικές. Βλ. WHO, *Traditional Medicine Strategy 2002-2005*, WHO, 2002, pp. 13-14.

πολιτικά και οικονομικά κριτήρια, αλλά και αναφορικά με τη συνιστώσα της διατήρησης της βιοποικιλότητας και της επίδρασης που έχει στις τοπικές κοινωνίες. Υπάρχουν αρκετά αμφιλεγόμενα παραδείγματα περιπτώσιολογικής μελέτης *bioprospecting* και συμφωνιών σε σχέση με την κατανομή των οφελών που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, τα οποία σπανίως λέγεται πως έχουν αποφέρει ουσιαστικά πλεονεκτήματα στους παρόχους των πόρων, καθώς οι συνθήκες και οι όροι των συμβολαίων που συνάφθηκαν δεν ήταν αρκετά ξεκάθαροι. Η Vandana Shiva¹³³ υποστηρίζει, ότι ουσιαστικά οι αυτόχθονες πληθυσμοί καλούνται να εκποιήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, μέσω του συστήματος των πνευματικών δικαιωμάτων, το οποίο κατοχυρώνει και εκπροσωπεί τα συμφέροντα των πολυεθνικών εταιρειών. Η παγκοσμιοποίηση και το σύστημα των TRIPS αποτελεί, σύμφωνα με τη Shiva¹³⁴, επέκταση ενός οικονομικού μοντέλου, το οποίο συνέβαλε στην αύξηση του ρυθμού της απώλειας της βιοποικιλότητας και της εξαφάνισης σπάνιων ειδών. Για να μπορέσει η διαδικασία του *bioprospecting* να γίνει αμοιβαία επωφέλης τόσο για τους παρόχους όσο και για τους χρήστες των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης θα πρέπει τα ζητήματα της ευθυδικίας, της δικαιοσύνης και της αποζημίωσης να αξιολογηθούν μέσω μίας συστημικής βάσης σε σχέση με τις μεθόδους χρήσης και εμπορευματοποίησης τους.

Από την άλλη πλευρά, τα παραδείγματα αυτά δεν αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα στο να υπάρξουν αμοιβαία επωφέλεις συμφωνίες ανάμεσα σε ερευνητικά ινστιτούτα και τοπικές κοινωνίες, αλλά καταδεικνύουν ότι υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που θα πρέπει να διευθετηθούν, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τον καθορισμό των κατάλληλων ορίων ανάμεσα στην ιδιοκτησία και την εκπροσώπηση¹³⁵. Η ανάγκη για τη θέσπιση κανόνων με στόχο τη διασφάλιση ότι οι διαδικασίες του *bioprospecting* θα αποφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα στους κατόχους των

---

¹³³ Η Vandana Shiva είναι γνωστή ακτιβίστρια και συγγραφέας που ασχολείται με ζητήματα που αφορούν στην παγκοσμιοποίηση, το περιβάλλον και την προστασία της παραδοσιακής γνώσης. Αποτελεί έναν από τους πρωτεργάτες του Πράσινου Κινήματος (Green Movement) στην Αφρική, την Ασία, τη Λατινική Αμερική, την Ιρλανδία, την Ελβετία και την Αυστρία, το οποίο μάχεται κατά της προόδου στη γεωργική ανάπτυξη μέσω της γενετικής μηχανικής.

¹³⁴ Βλ. Shiva, V., *Biopiracy, The Plunder of Nature and Knowledge*, South End Press, Boston, Massachusetts, 1997, pp. 72-79

¹³⁵ Βλ. Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, Earthscan, London, 2010, pp. 13-14.

γενετικών πόρων, αλλά και σε όλες τις ομάδες που σχετίζονται με τους μηχανισμούς διατήρησης της βιοποικιλότητας, οδήγησε στην υιοθέτηση της CBD, το 1992, η οποία αποτελεί και το βασικό θεμέλιο λίθο σε σχέση με την εγκαθίδρυση ενός δίκαιου και αμοιβαία επωφελούς συστήματος εκμετάλλευσης και χρήσης. Ωστόσο, από την περίοδο που η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ υπήρξαν αρκετοί σκεπτικιστές, οι οποίοι διατύπωσαν την άποψη ότι τόσο οι διεθνείς, όσο και οι εθνικοί κανόνες που θεσπίζονται με βάση τη CBD είναι ανεπαρκείς και πως ο όρος *bioprospecting* αποτυπώθηκε ως μία προσπάθεια να δοθεί θετική έμφαση στη δραστηριότητα συλλογής γενετικών πόρων. Την ίδια περίοδο μία σειρά ακτιβιστών, καθώς και ΜΚΟ άρχισαν να αποδίδουν στη διαδικασία αυτή έναν άλλο χαρακτηρισμό: αυτόν της βιοπειρατείας¹³⁶.

4.1.1.1. Η Προστιθέμενη Αξία της Υπόθεσης Merck-InBio

Η Υπόθεση Merck-InBio αποτελεί ίσως την πρώτη και πιο γνωστή περίπτωση σύναψης συμφωνίας *bioprospecting* ανάμεσα σε ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό της Κόστα Ρίκα (InBio) και τη μεγάλη φαρμακευτική εταιρεία Merck. Παρά το γεγονός, ότι υπήρξαν αρκετά αντικρουόμενες απόψεις σε σχέση με τη σύναψη της εν λόγω συμφωνίας τόσο αναφορικά με την ορθότητα του ποσοστού των ανταποδοτικών οφελών, όσο και με την ορθή τήρηση των διαδικασιών προηγούμενης συναίνεσης, αλλά και εμπλοκής των αυτοχθόνων, η συμφωνία αυτή αποτελεί ένα υποδειγματικό παράδειγμα των ουσιαστικών οφελών που μπορούν να προέλθουν από ένα ορθά δομημένο σύστημα ABS. Οι λόγοι που η συμφωνία αυτή αποτελεί ένα θετικό παράδειγμα της διαδικασίας του *bioprospecting* εστιάζονται στην οικοδόμηση θεσμικών μηχανισμών για την υλοποίηση μιας ορθά δομημένης διαδικασίας ABS, στην προώθηση μιας διαδικασίας αξιολόγησης, αποτίμησης και καταγραφής των πόρων και της βιοποικιλότητας, αλλά και στα αμοιβαία οφέλη που μπορεί να προκύψουν και για τις δύο πλευρές μέσα από μια εξελισσόμενη διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης. Μία σημαντική, επίσης,

---

¹³⁶ Βλ. Mooney, P.R., “Why We Call it Biopiracy”, in: Svarstad, H., Dhillon, S. (eds.), *Bioprospecting: From Biodiversity in the South to Medicines in the North*, Spartacus Forlag AS, Oslo, 2000, pp. 37–44.

παράμετρο της συμφωνίας αυτής αποτελεί, ότι συνάφθηκε το 1991, ένα χρόνο δηλαδή πριν την υιοθέτηση της CBD¹³⁷.

Ο στόχος που τέθηκε από την InBio ήταν αρκετά φιλόδοξος για τα δεδομένα της εποχής, καθώς επιδίωκε μέσω αυτής της συμφωνίας να συμβάλει στη διατήρηση, τη μελέτη και την ορθή χρήση της βιοποικιλότητας της Κόστα Ρίκα. Η σχέση της με την κυβέρνηση της Κόστα Ρίκα στηριζόταν στην αμοιβαιότητα και τη συνεργασία, καθώς η InBio χρειαζόταν την ενίσχυση της κυβέρνησης σε σχέση με την αναζήτηση διεθνούς υποστήριξης και της συντήρησης των περιοχών διατήρησης ως πρωτογενή κέντρα εργασίας, ενώ η κυβέρνηση της Κόστα Ρίκα στηριζόταν στην οργάνωση αυτή για την ανάπτυξη του τομέα του bioprospecting, τη διαχείριση της πληροφόρησης, καθώς και το σχεδιασμό και τη χάραξη πολιτικής αναφορικά με την εκπροσώπηση της χώρας σε διεθνή περιβαλλοντικά fora.

Το περιεχόμενο της Συμφωνίας αυτής προσδιόριζε συγκεκριμένες υποχρεώσεις και για τις δύο πλευρές για ένα διάστημα δύο ετών. Στο διάστημα αυτό η Merck θα λάμβανε 10.000 επιλεγμένα φυτικά και μικροβιακά από 11 περιοχές διατήρησης, καθώς και πληροφορίες σε σχέση με την παραδοσιακή τους χρήση, ενώ σε αντάλλαγμα θα παρείχε ερευνητικά κονδύλια ύψους 1.000.000\$ και την ταυτόχρονη οικοδόμηση ενός εργαστηρίου επεξεργασίας των δειγμάτων στο Πανεπιστήμιο της Κόστα Ρίκα. Επιπλέον, η συμφωνία προέβλεπε ότι ένα ποσοστό από του αρχικού κονδυλίου έρευνας, καθώς και από την καταβολή για την παροχή κάθε δικαιώματος θα επενδύονταν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Από την άλλη πλευρά, κάθε νέα ανακάλυψη που θα προερχόταν από τη διαδικασία της έρευνας θα ανήκε αποκλειστικά στη Merck, η οποία θα ακολουθούσε, ωστόσο, τις προβλεπόμενες διαδικασίες, για τη χορήγηση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Σε σχέση με την καταβολή ανταποδοτικού οφέλους αναφορικά με τα δικαιώματα χρήσης και έρευνας, η συμφωνία αναγνώριζε ότι θα υπήρχε επέκταση και σε σχέση με τα παράγωγα που θα προέκυπταν από την εξέταση των δειγμάτων. Η συμφωνία περιλάμβανε, επίσης, ρήτρα εμπιστοσύνης για μη αποκάλυψη των συμφωνηθέντων μέχρι την πάροδο ενός συγκεκριμένου

---

¹³⁷ Βλ. Srivastava, S., *Commercial Use of Biodiversity: Resolving the Access and Benefit Sharing Issues*, Sage Publications, India, 2016, pp. 85-88 και Blum, E., "Making Biodiversity Conservation Profitable, A Case Study of the Merck/InBio Agreement", *Environment*, Vol. 35, Issue 4, 1993, pp. 17-20, 38-45.

χρονικού διαστήματος, καθώς και ρήτρα τερματισμού της. Παρά το γεγονός ότι η Συμφωνία συνάφθηκε για συγκεκριμένη χρονική περίοδο ανανεώθηκε δύο φορές (1994 και 1996), ενώ αποτέλεσε το πρότυπο που οδήγησε στη σύναψη και άλλων αντίστοιχων συμφωνιών και άλλων αναπτυσσόμενων κρατών, όπως το Μεξικό, η Ινδονησία και η Κένυα. Η προστιθέμενη αξία της μπορεί να συνοψιστεί στα ακόλουθα σημεία:

- Η πρόσβαση αφορούσε σε περιορισμένο αριθμό δειγμάτων γενετικών πόρων για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, σύμφωνα με όρους που ορίστηκαν από την εθνική νομοθεσία και τη σύναψη ενός συμβολαίου

- Για την πραγματοποίηση σημαντικού μέρους της έρευνας σε τοπικό επίπεδο, οι δαπάνες καλύφθηκαν από την Merck & Co.

- Η κατανομή των οφελών συμφωνήθηκε κατόπιν διαπραγμάτευσης, και συμπεριέλαβε την κατανομή του 50% για τις φάσεις ανακάλυψης και ανάπτυξης ενός δυνητικού προϊόντος, το 50% της καταβολής των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης των πωλήσεων τελικού προϊόντος συμπεριλαμβανομένων των παραγώγων, αλλά και δυνητικά κοινά διπλώματα ευρεσιτεχνίας για ευρήματα που εντοπίστηκαν με τη συμμετοχή των επιστημόνων του InBio.

- Η διασφάλιση της μεταφοράς τεχνολογίας και της τοπικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης τοπικών επιστημόνων σε νέες τεχνολογίες.

- Η μη καταστροφική χρήση των φυσικών πόρων και η χρήση τους κατά τρόπο συμβατό με την εθνική νομοθεσία που αφορά στην πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και την ανάπτυξη.

Το ζήτημα με τη σύναψη τέτοιων συμφωνιών εστιάζεται στη διατήρηση μίας σωστής ισορροπίας ανάμεσα σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και την αξιοποίηση των ευρημάτων προς όφελος του παρόχου και όχι αποκλειστικά και μόνο του χρήστη. Η συμφωνία αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας ορθά δομημένης διαδικασίας με κοινά πλεονεκτήματα για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.

4.2. Το Πρόβλημα του Ορισμού της Βιοπειρατείας και οι Προσπάθειες Προσδιορισμού του Περιεχομένου της

Ο όρος βιοπειρατεία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον ακτιβιστή Pat Mooney¹³⁸ στο πλαίσιο της δράσης του με την καναδική ΜΚΟ RAFI, για να περιγράψει την αυξανόμενη απογοήτευση από τους τρόπους χρήσης και το μονοπώλιο που είχαν αναπτύξει σε σχέση με τους γενετικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση, οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες που είχαν ως χώρες προέλευσης κατά κύριο λόγο τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την Ευρώπη, πράξεις που οι περισσότερες ΜΚΟ χαρακτήρισαν ως κλοπή και αδικία σε βάρος του αναπτυσσόμενου Νότου. Παρά το γεγονός ότι η συλλογή φυτικών και ζωικών πόρων αποτελούσε μακροχρόνια πρακτική ήδη από την περίοδο της αποικιοκρατίας, ο διάλογος σε σχέση με το φαινόμενο της βιοπειρατείας αποτέλεσε απόρροια των θεσμικών και τεχνολογικών αλλαγών, οι οποίες φαίνεται να νομιμοποιούν τις παλαιότερες ανισότητες και να δημιουργούν νέες. Σε αντίθεση με τον Reid, ο οποίος ανέφερε ότι θα μπορούσαν να συναφθούν αμοιβαία επωφελείς συμφωνίες ανάμεσα σε παρόχους και χρήστες γενετικών πόρων, ο Mooney υποστήριξε ότι η δομή και το πεδίο αναφοράς διεθνών συμφωνιών, όπως η CBD και η TRIPS αντανakλούν κατά κύριο την ευρω-αμερικανική οπτική και ιδεολογία αναφορικά με τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας της φύσης και κατ'επέκταση των πόρων της. Όπως υποστήριξε αργότερα ο Dutfield¹³⁹, όλες οι δηλώσεις και οι Εκθέσεις των ΜΚΟ αναφορικά με ενδεχόμενες υποθέσεις βιοπειρατείας ήταν σκόπιμα «στρατηγικά ασαφείς», χωρίς να αποδίδουν ένα ακριβές περιεχόμενο στον όρο. Συγκεκριμένα, η ΜΚΟ RAFI προσδιόρισε τη βιοπειρατεία ως «οικειοποίηση της γνώσης, καθώς και των γενετικών πόρων των αγροτικών και αυτοχθόνων κοινοτήτων από ιδιώτες ή οργανισμούς που επιδιώκουν τον αποκλειστικό μονοπωλιακό έλεγχο (μέσω των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και των πνευματικών δικαιωμάτων) στους πόρους αυτούς¹⁴⁰. Η Vandana Shiva απέδωσε, επίσης, έναν ορισμό με αντίστοιχη προσέγγιση,

---

¹³⁸ Βλ. Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, op. cit., pp. 14-15.

¹³⁹ Βλ. Dutfield, G., *Protecting Traditional Knowledge: Pathways to the Future*, ICTSD, Issue Paper No 16, Geneva, 2006, pp. 44-45.

¹⁴⁰ Βλ. www.etcgroup.org/en/issues/biopiracy.html, (προσπελάστηκε 6/4/2013).

τόσο ως προς το περιεχόμενο, όσο και σε σχέση με τον τρόπο διατύπωσης: «Η βιοπειρατεία αναφέρεται στη χρήση του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων ως μέσο νομιμοποίησης της αποκλειστικής ιδιοκτησίας και ελέγχου των βιολογικών πόρων και προϊόντων, καθώς και των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται εδώ και αιώνες σε μη βιομηχανικές καλλιέργειες»¹⁴¹.

Υπάρχουν αρκετά ερωτήματα που εύλογα ανακύπτουν σε σχέση με τη διατύπωση των συγκεκριμένων ορισμών. Το πρώτο αφορά, στον προσδιορισμό του ακριβούς περιεχομένου της παραδοσιακής γνώσης, καθώς αποτελεί αλληλένδετη παράμετρο μείζονος σημασίας αναφορικά με οποιαδήποτε ενδεχόμενη ρύθμιση που αφορά στο ζήτημα της βιοπειρατείας. Άρα με βάση ποιες παραμέτρους θα πρέπει να προσδιορίσουμε τελικά την ουσία της παραδοσιακής γνώσης; Ποια είναι τα ακριβή υποκείμενα δικαίου που λειτουργούν ως θεματοφύλακες του ζητήματος των γενετικών πόρων και ποια είναι τα όρια ανάμεσα στο ίδιο το κράτος και τους αυτόχθονες πληθυσμούς σε σχέση με την απόδοση προηγούμενης συναίνεσης για τη χρήση τους; Ένας ενδεχόμενος ορισμός θα πρέπει να θέσει τις παραμέτρους αποκλειστικά σε σχέση με τους εξωτερικούς χρήστες των γενετικών πόρων ή θα πρέπει να περιλάβει κανόνες χρήσης και εκμετάλλευσης από τους ίδιους τους κατόχους; Με βάση ποιους μηχανισμούς χρήσης, η συλλογή και η χρήση των γενετικών πόρων θεωρείται πράξη βιοπειρατείας; Τελικά, τι συμβαίνει στις περιπτώσεις που η χρήση έχει επιτραπεί με άδεια των νόμιμων κρατικών αρχών; Τα ερωτήματα αυτά αποτελούν μία πρώτη κατευθυντήρια προσέγγιση αναφορικά με όλες τις παραμέτρους που ενδεχομένως θα πρέπει να ληφθούν υπόψη σε σχέση με τον καθορισμό του περιεχομένου της βιοπειρατείας. Οι περισσότεροι ορισμοί που απορρέουν από την πλευρά των ΜΚΟ ή ακτιβιστές του περιβάλλοντος εστιάζουν κατά κύριο λόγο στη συνιστώσα μιας νέας νεοαποικιοκρατικής πολιτικής που προωθείται μέσα από το σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων, αλλά δεν προσδιορίζουν ποιες παράμετροι καθορίζουν ακριβώς μία τέτοια πράξη.

---

¹⁴¹ Βλ. Shiva, V., *Protect or Plunder: Understanding Intellectual Property Rights*, Zed Books, London and New York, 2001, pp. 48-49.

Ο Dutfield, το 2004, λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω οπτικές, προσπάθησε να αποδώσει ένα πιο συγκεκριμένο ορισμό στη βιοπειρατεία¹⁴², επεκτείνοντας το πεδίο εφαρμογής του, ώστε να περιλαμβάνει τη δραστηριότητα της μη νόμιμης εξαγωγής των πόρων και καθορίζοντας ως βασικό γεωγραφικό πεδίο αναφοράς τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Επιπλέον, συσχετίζει το ζήτημα της βιοπειρατείας αποκλειστικά με την παράμετρο της κατοχύρωσης των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ως βασικού εργαλείου του ελέγχου του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων στους βιολογικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση. Συγκεκριμένα, εστιάζει στις λεγόμενες «ψευδείς» εφευρέσεις, υπονοώντας έμμεσα ότι αν οι διαδικασίες εξέτασης που αφορούν στην κατοχύρωση μίας πατέντας ήταν επαρκείς, θα μπορούσαν να περιοριστούν οι περιπτώσεις που χαρακτηρίζονται ως χαρακτηριστικά παραδείγματα βιοπειρατείας. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, ο Dutfield προσδιόρισε τη βιοπειρατεία ως «τη μη εξουσιοδοτημένη αφαίρεση βιολογικών πόρων και/ή της συναφούς παραδοσιακής γνώσης από τα αναπτυσσόμενα κράτη, ή την κατοχύρωση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ‘ψευδών εφευρέσεων’, οι οποίες έχουν ως βάση τους πόρους αυτούς ή τη συναφή παραδοσιακή γνώση, χωρίς αποζημίωση».¹⁴³ Άρα ως υποκείμενα πράξεων βιοπειρατείας χαρακτηρίζουμε ιδιώτες ή εταιρείες που διαπράττουν πράξεις κλοπής, κατάχρησης και αθέμιτης ελεύθερης εκμετάλλευσης των γενετικών πόρων μέσω του συστήματος κατοχύρωσης πατεντών και επίσης προβαίνουν σε μη εξουσιοδοτημένη συλλογή και χρήση γενετικών πόρων και παραδοσιακής γνώσης για εμπορικούς σκοπούς χωρίς την παροχή ανταποδοτικού οφέλους προς τους κατόχους τους.

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία υπάρχουν τρεις κατηγοριοποιήσεις τύπων που χαρακτηρίζουν μία πράξη βιοπειρατείας:

1. Οι περιπτώσεις που αφορούν σε χορηγήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (Patent-based Biopiracy), μέσω των οποίων παρέχεται στο δικαιούχο αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μιας νέας μεθόδου, ουσίας ή μηχανισμού. Στην κατηγορία αυτή

---

¹⁴² Βλ. Dutfield, G., *Intellectual Property, Biogenetic Resources and Traditional Knowledge*, Earthscan, London, 2004, p.-52.

¹⁴³ “normally refers either to the unauthorized extraction of biological resources and/or associated traditional knowledge from developing countries, or to the patenting of spurious ‘inventions’ based on such knowledge or resources without compensation”, βλ. Ibid.

εντάσσεται η πλειοψηφία των καταγεγραμμένων υποθέσεων βιοπειρατείας. Η κατηγορία αυτή σχετίζεται, επίσης, με την αξιολόγηση της ορθότητας ή μη του διπλώματος ευρεσιτεχνίας (right or wrong patent)¹⁴⁴. Μία μη ορθή πατέντα αφορά κυρίως στην κατοχύρωση συχνά «ψευδών νέων εφευρέσεων» που βασίζονται στη χρήση των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης που εξαγονται παράνομα, χωρίς τη χορήγηση της απαιτούμενης άδειας ή την τήρηση των όρων που διέπουν ένα σωστά δομημένο σύστημα χρήσης των γενετικών πόρων, όπως προβλέπεται από τη CBD και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια.

Η εφεύρεση αυτή χαρακτηρίζεται ως ψευδής, καθώς δεν αποτελεί καινοτόμο δραστηριότητα, αλλά βασίζεται στην ύπαρξη προηγούμενης παραδοσιακής γνώσης, ενώ τα συγκεκριμένα διπλώματα ευρεσιτεχνίας μπορεί να έχουν χορηγηθεί λόγω σκόπιμης παράβλεψης κατά τη διάρκεια της εξέτασης, ή λόγω μη πρόσβασης στη συγκεκριμένη γνώση, καθώς σε πολλές περιπτώσεις η παραδοσιακή γνώση δεν είναι καταγεγραμμένη, αλλά μεταδίδεται προφορικά από γενιά σε γενιά¹⁴⁵.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχει περίπτωση ακόμα και η ορθή χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας να συνιστά πράξη βιοπειρατείας. Αυτό μπορεί να συμβεί αν τα κριτήρια αξιολόγησης είναι πολύ ελαστικά ή αν δεν ακολουθούνται και σε αυτήν την περίπτωση οι διαδικασίες που καθορίζονται μέσω του προβλεπόμενου ρυθμιστικού πλαισίου. Οι καταγεγραμμένες περιπτώσεις μπορούν να ταξινομηθούν ακολούθως στον παρακάτω πίνακα¹⁴⁶:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

---

¹⁴⁴ Βλ. Sahai, S., Pavithran, P., Barpujari, I., *Biopiracy: Imitations not Innovations*, Gene Campaign, New Delhi, 2007, pp. 9-10.

¹⁴⁵ Βλ. Mgbeoji, I., *Global Biopiracy: Patents, Plants, and Indigenous Knowledge*, UBC Press, Canada, 2006, pp. 29-30.

¹⁴⁶ Βλ. Dutfield, G., "Identification of Outstanding ABS Issues: Access to GR and IPR. What is Biopiracy?", *International Expert Workshop on Access to Genetic Resources and Benefit Sharing*, November 24, 2009, διαθέσιμο στο: <http://www.canmexworkshop.com/documents/papers/l.3.pdf>, (προσπελάστηκε 7/8/2013).

Σε σχέση με τους Γενετικούς Πόρους	Σε σχέση με την Παραδοσιακή Γνώση
Κατοχυρώνει τον ίδιο τον πόρο	Κατοχύρωση της ΠΓ στη μορφή που αποκτήθηκε
Κατοχυρώνει μία απλούστερη εκδοχή του πόρου	Κατοχυρώνει την ΠΓ σε μία πιο εξελιγμένη μορφή
Κατοχυρώνει ένα παράγωγο που προέρχεται από τον πόρο	Κατοχυρώνει μία νέα εφεύρεση που βασίζεται στην υπάρχουσα ΠΓ
Βασίζεται σε παραπάνω από έναν γενετικό πόρο	

2. Οι περιπτώσεις που δεν αφορούν σε χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας (Non-patent Biopiracy). Αφορούν σε άλλες μεθόδους ελέγχου μέσω των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, (κυρίως μέσω του συστήματος PVP ή άλλης παραπλανητικής εμπορικής σήμανσης) των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης. Οι συγκεκριμένες περιπτώσεις σχετίζονται με τον τομέα της ανάπτυξης φυτών (plant breeding) με στόχο την καλλιέργεια βελτιωμένων ποικιλιών¹⁴⁷. Η δυνατότητα κατοχύρωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε μία ποικιλία, δίνει τη δυνατότητα του αποκλειστικού δικαιώματος χρήσης στο δημιουργό της (PBRs) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα¹⁴⁸, καθώς και τη δυνατότητα αποτροπής παρεμφερούς παράνομης δραστηριότητας, καθώς απαιτείται προηγούμενη συναίνεση του δημιουργού για οποιαδήποτε ενέργεια χρήσης του υλικού με σκοπό κυρίως:

- Την παραγωγή ή την αναπαραγωγή
- Την προετοιμασία με σκοπό τη διάδοση της ποικιλίας
- Την προσφορά προς πώληση
- Την πώληση ή οποιαδήποτε άλλη μορφή marketing
- Την εξαγωγή και την εισαγωγή
- Την αποθήκευση με στόχο την επίτευξη οποιουδήποτε από τους ανωτέρω στόχους.

¹⁴⁷ Βλ. Dutfield, G., *Intellectual Property, Biogenetic Resources, and Traditional Knowledge*, Routledge, September 3, 2004, UK and USA, pp. 66-68.

¹⁴⁸ Βλ. Lesser, W., "Plant Breeders' Rights: An Introduction", in: Krattiger, A., Mahoney, R.T., Nelsen, L., (eds.), *Intellectual Property Management in Health and Agricultural Innovation: A Handbook of Best Practices*, MIHR, Oxford, U.K., 2007, pp.382-384.

Ως εκ τούτου πολλά κράτη αναπτύσσουν ένα νομικό καθεστώς για την προστασία των νέων καλλιεργειών στο πλαίσιο του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων. Το Εθνικό Σύστημα Προστασία Φυτικών Ποικιλιών (PVP) αποτελεί προαπαιτούμενο της Συμφωνίας TRIPS¹⁴⁹ και εφαρμόζεται από αρκετά κράτη που έχουν αναπτύξει ένα διευρυμένο γεωργικό βιομηχανικό τομέα, ενώ για πολλά αναπτυσσόμενα κράτη ή ΕΑΧ η εφαρμογή του αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την προσχώρησή τους στον ΠΟΕ¹⁵⁰. Σε κάποιες περιπτώσεις, τα PBRs έχουν κατοχυρωθεί σε σχέση με ποικιλίες φυτών που δεν διέπονται από το στοιχείο της καινοτομίας, καθώς έχουν ανακαλυφθεί σε άλλο κράτος, ενώ οι αυτόχθονες πληθυσμοί δεν έχουν συναινέσει αναφορικά με τη χρήση της αρχικής ποικιλίας ή έχουν επιδιώξει να θέσουν όρους για τη χρήση της στη βάση μίας συμφωνίας κατανομής του οφέλους. Καθώς πολλές από τις ποικιλίες αυτές έχουν αποτελέσει απόρροια συλλογής ή προϊόν «δωρεάς» που έχει σταλεί σε διεθνείς τράπεζες γονιδίων, δεν υπάρχει δυνατότητα του προσδιορισμού της προέλευσης τους ή αναδρομική ευκαιρία να διεκδικήσουν δικαιώματα ελέγχου σε σχέση με τη χρήση του γενετικού υλικού. Στο σημείο αυτό τίθεται και το ηθικό δίλημμα της εξισορρόπησης ανάμεσα στη διατήρηση και τη νομιμότητα. Παρά τη σοβαρότητα του ζητήματος, οι καταγεγραμμένες περιπτώσεις είναι αρκετά λιγότερες συγκριτικά με την πρώτη κατηγορία.

3. Η Τρίτη κατηγοριοποίηση αφορά στην περίπτωση της καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης (misappropriations) των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης¹⁵¹. Η κατηγορία αυτή σχετίζεται κυρίως με την συλλογή, εξαγωγή και χρήση χωρίς την προβλεπόμενη τήρηση των διαδικασιών που καθορίζονται μέσω του υπάρχοντος ρυθμιστικού πλαισίου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι πολυεθνικές

---

¹⁴⁹ Βλ. Reza Parvin, M., "Patentability of Plants: Technical and Legal Aspects", *Journal of Intellectual Property Rights*, Vol. 14, May 2009, pp.203-213 και Chiarolla, C., "Commodifying Agricultural Biodiversity and Development-Related Issues", *Journal World Intellectual Property*, Vol 9, pp. 25-28 2006.

¹⁵⁰ Βλ. Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, op. cit., pp. 77-78.

¹⁵¹ Βλ. Correa, C. M., *Protection and Promotion of Traditional Medicine. Implications for Public Health in Developing Countries*, University of Buenos Aires, Buenos Aires, 2002, pp. 40-42.

εταιρείες εκμεταλλεύονται τις περισσότερες φορές άμεσα και χωρίς κανένα μανδύα νομιμοποίησης, κυρίως στο φαρμακευτικό τομέα, την παραδοσιακή γνώση, η οποία είναι δημόσια διαθέσιμη χωρίς να ακολουθούν τις διαδικασίες που προβλέπονται τόσο από τη CBD, όσο και το σύστημα των κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων. Συχνά έχει παρατηρηθεί η ύπαρξη μίας πολύ λεπτής ισορροπίας ανάμεσα σε διαδικασίες *bioprospecting* και στην περίπτωση πράξεων βιοπειρατείας, οι οποίες σχετίζονται με την κατηγορία αυτή, κυρίως στην Ταϊλάνδη και τη Λατινική Αμερική, όπου οι εθνικές κρατικές αρχές παρείχαν ελεύθερη πρόσβαση και πληροφόρηση αναφορικά με την παραδοσιακή χρήση σπάνιων γενετικών πόρων παρακάμπτοντας εντελώς το ρόλο των αυτοχθόνων, καθώς πολλές φορές κυριαρχεί η άποψη ότι η μη καταγεγραμμένη παραδοσιακή γνώση δεν χρήζει ανάγκης προστασίας.

Η τυπολογία της παραπάνω κατηγοριοποίησης αντλεί τα περισσότερα στοιχεία με βάση την περιπτωσιολογική μελέτη και ανάλυση των καταγεγραμμένων παραδειγμάτων βιοπειρατείας υπό το πρίσμα του εξελισσόμενου διεθνούς θεσμικού πλαισίου. Η εκτίμηση του φαινομένου της βιοπειρατείας ως εργαλείο πολιτικής μπορεί να αποτελέσει τη βάση, πάνω στην οποία θα μπορούσε να στηριχθεί η αξιολόγηση της ορθότητας και της ευθυδικίας του συστήματος κατανομής των ωφελημάτων που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων. Ωστόσο, αν η διεθνής κοινότητα δεν καταλήξει σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό για το τι συνιστά και τι περιλαμβάνει ακριβώς μία πράξη βιοπειρατείας, δεν θα φτάσουμε σε μία επωφελή ρύθμιση του ζητήματος αυτού.

4.3. Βιοπειρατεία και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η Παραδοσιακή Γνώση στη Σύγχρονη Εποχή

4.3.1. Παραδοσιακή Γνώση: Το Ζήτημα Προσδιορισμού ενός ακριβούς Περιεχομένου

Το ζήτημα της ρύθμισης του φαινομένου της βιοπειρατείας συναρτάται άμεσα από τον καθορισμό του περιεχομένου της παραδοσιακής γνώσης. Δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός που να προσδιορίζει την παραδοσιακή γνώση στο διεθνές ρυθμιστικό πλαίσιο παρά το γεγονός ότι αναφέρεται ως όρος τόσο στη CBD, όσο και στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια¹⁵². Ίσως, γιατί αν αποφύγουμε να προσδιορίσουμε το περιεχόμενο θα υπάρχει μεγαλύτερο περιθώριο ευελιξίας στον τρόπο χρήσης και εκμετάλλευσης των γενετικών πόρων. Ο ανθρωπολόγος Johnson¹⁵³ προσδιόρισε την παραδοσιακή γνώση ως «ένα σώμα γνώσης που οικοδομήθηκε από μία ομάδα ανθρώπων που διαβιούν σε ένα πλαίσιο στενής επαφής με τη φύση. Περιλαμβάνει ένα σύστημα ταξινόμησης, ένα σύστημα εμπειρικών παρατηρήσεων αναφορικά με το τοπικό περιβάλλον, καθώς και ένα σύστημα αυτοδιαχείρισης που διέπει τη χρήση των πόρων». Σύμφωνα με τον Johnson, τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής γνώσης περιλαμβάνουν: α) Την καλλιέργεια μιας μακροχρόνιας πρακτικής, η οποία κληροδοτείται από γενιά σε γενιά και β) Συνεχή βελτίωση και εξέλιξη, καθώς καινούριες πτυχές γνώσης ενσωματώνονται στις παλαιότερες μέσω της ομαδικής προσπάθειας. Η γνώση για τα χαρακτηριστικά και τον τρόπο χρήσης μίας ουσίας που απορρέει από τους φυσικούς πόρους αποτελεί και την προστιθέμενη αξία τους τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο και σχετίζεται, επιπλέον, με την ίδια την πολιτιστική ταυτότητα των αυτοχθόνων κοινοτήτων. Ίσως, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως η δική τους πνευματική ιδιοκτησία.

Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει μία σειρά από γενικά αποδεκτές έννοιες και κριτήρια που συνδέονται με όλες τις συζητήσεις που αφορούν στο ζήτημα της παραδοσιακής γνώσης, τα οποία ωστόσο δεν συνθέτουν ένα τελικό ορισμό, αλλά αποτελούν σημαντικές παραμέτρους, οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη σε μία ενδεχόμενη προσπάθεια προσδιορισμού της. Έτσι, τα βασικά

---

¹⁵² Βλ. Fotinakopoulou, A., “Redefining the Relationship between CBD and the TRIPS Agreement: The First Step towards confronting Biopiracy?”, in: Westra, L., Gray, J., Karagiorgou, V., (eds.), *Ecological Systems Integrity. Governance, Law and Human Rights*, Earthscan, New York, 2015, pp. 36-48.

¹⁵³ Βλ. Walter, L., Ramani, V., “Ethics and Practice in Ethnobiology: Analysis of the International Cooperative Biodiversity Group Project in Peru”, in: McManis, Ch., *Biodiversity and the Law: Intellectual Property, Biotechnology and Traditional Knowledge*, Routledge, 2009, pp. 394-395.

χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την παραδοσιακή γνώση στη σημερινή πραγματικότητα είναι τα ακόλουθα¹⁵⁴:

- Η γνώση που αναπτύσσεται με την πάροδο του χρόνου
- Η γνώση που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά
- Συνήθως, μεταδίδεται προφορικά και δεν είναι καταγεγραμμένη
- Διαχειρίζεται ή κατέχεται στο πλαίσιο της συλλογικότητας
- Έχει πρακτική κυρίως φύση και σχετίζεται με τη χρήση των φυσικών πόρων (όπως προσδιορίζεται από τους κύκλους του συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλιώς εμπίπτει στη λαογραφία ή αποτελεί έκφραση της πολιτιστικής έκφρασης)
- Έχει δυναμικό χαρακτήρα και εξελίσσεται με βάση τις περιβαλλοντικές και εξωτερικές επιδράσεις
- Συχνά περιλαμβάνει στοιχεία καινοτομίας και πειραματισμού
- Ενσωματώνεται σε συγκεκριμένες περιβαλλοντικές ρυθμίσεις
- Ενσωματώνεται σε εθιμικές και τοπικές πρακτικές, τη γλώσσα και την πολιτιστική κληρονομιά
- Υπάρχει ακόμη στη μνήμη όταν αφαιρείται από την πολιτιστική κουλτούρα ή το τοπικό περιβάλλον, αλλά περιορίζεται σε «λιγότερο παραδοσιακή»
- Συχνά συνδέεται με παραδοσιακές ιστορίες, τραγούδια, λαογραφικές αναφορές, παροιμίες, πολιτιστικές αξίες, πεποιθήσεις, τελετουργίες, κοινοτικούς νόμους και γεωργικές πρακτικές
- Έχει ολιστική διάσταση

Συνεπώς, είναι γεγονός ότι μία τόσο σύνθετη και πολύπλευρη οντότητα είναι δύσκολο να γενικευθεί και προσδιοριστεί επαρκώς. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να προσδιοριστεί και να αναγνωριστεί ο ουσιαστικός ρόλος των βασικών κατόχων της παραδοσιακής γνώσης που είναι κατά κύριο λόγο οι αυτόχθονες πληθυσμοί. Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) απέδωσε τον εξής ορισμό στους αυτόχθονες λαούς¹⁵⁵: «άνθρωποι (που διαβιούν) σε

---

¹⁵⁴ Βλ. Berkes; F., Colding; J., Folke, C., “Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management”, *Ecological Applications*, Vol. 10, No. 5, 2000, pp. 1251-1262 και Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, op. cit., pp. 18-19.

¹⁵⁵ Βλ. ILO Convention Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (1989), (referred as Convention 169), Article 1, “[P]eoples in independent countries who are regarded as

ανεξάρτητα κράτη και θεωρούνται αυτόχθονες εξαιτίας της προέλευσής τους εξαιτίας της προέλευσής τους από πληθυσμούς που κατοικούσαν στο κράτος ή σε γεωγραφική περιφέρεια, στην οποία ανήκει το κράτος, κατά τη χρονική στιγμή της κατάκτησής του, είτε του αποικισμού του, είτε τη στιγμή της κατοχύρωσης των σημερινών γεωγραφικών του συνόρων και οι οποίοι ανεξάρτητα από το νομικό τους status, διατηρούν ένα μέρος ή σύνολο των δικών τους κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών θεσμών». Επομένως, ο ILO συνδέει την ταυτότητα των αυτοχθόνων με 4 ζωτικούς προσδιοριστικούς παράγοντες: το χρόνο, το γεωγραφικό χώρο, την αντοχή στο χρόνο και την εδαφική κατοχή από εξωγενείς πληθυσμούς, οι οποίοι θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε συζήτηση που αφορά στην παραδοσιακή γνώση και τους κατόχους της.

Οι Darrell Posey and Graham Dutfield¹⁵⁶ έθιξαν το ζήτημα της εναλλαγής της χρήσης των όρων «αυτόχθονας» και «παραδοσιακός», υποστηρίζοντας ότι με βάση τον παραπάνω ορισμό του ILO, οι παραδοσιακή γνώση μπορεί να διαφοροποιηθεί από τη γνώση των αυτοχθόνων. Οι παραδοσιακές κοινότητες είναι εκείνες που διατηρούν ένα άγραφο σώμα από μακροχρόνιες πρακτικές και πεποιθήσεις που τους έχουν κληροδοτηθεί από τις προηγούμενες γενιές και δεν συνδέονται απαραίτητα με τους παράγοντες της προηγούμενης εδαφικής κατοχής, καθώς θα μπορούσαν να αποτελούν και απόρροια μεταναστευτικών ροών. Με βάση το σκεπτικό αυτό, οι παραδοσιακές κοινότητες δεν αποτελούνται απαραίτητα από αυτόχθονες, ενώ οι αυτόχθονες πληθυσμοί αποτελούν παραδοσιακές συλλογικότητες. Το ίδιο ακριβώς συμπέρασμα αποδίδεται και σε σχέση με τον προσδιορισμό της διαφοροποίησης ανάμεσα στην παραδοσιακή γνώση και τη γνώση των αυτοχθόνων πληθυσμών. Το παρακάτω σχήμα¹⁵⁷ απεικονίζει επακριβώς τη σχέση αυτή:

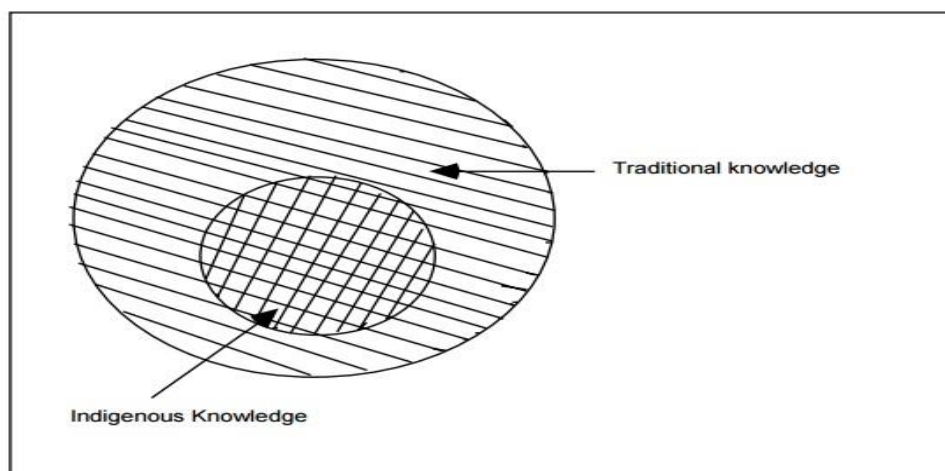
indigenous on account of their descent from populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonization or the establishment of present state boundaries and who irrespective of their legal status, retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions”.

¹⁵⁶ Βλ. Posey, D., Dutfield, G., *Beyond Intellectual Property: Toward Traditional Resource Rights for Indigenous Peoples and Local Communities*, International Development Research Center, Ottawa, 1996, pp. 3 and 22-41.

¹⁵⁷ Βλ. Mugabe, J., “Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge”, διαθέσιμο στο: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_unhchr_ip_pnl_98/wipo_unhchr_ip_pnl_98_4.pdf, (προσπελάστηκε 5/6/2016).

ΣΧΗΜΑ 6

Traditional knowledge system

Από το 2000, ο WIPO προσπαθεί να συνεισφέρει στο ζήτημα του προσδιορισμού της παραδοσιακής γνώσης μέσω της σύστασης της Διακυβερνητικής Επιτροπής για τα Πνευματικά Δικαιώματα, τους Γενετικούς Πόρους, την Παραδοσιακή Γνώση και τη Λαϊκή Παράδοση (Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore-IGC), στο πλαίσιο της οποίας διαπραγματεύεται από το 2013 την υιοθέτηση ενός διεθνούς κειμένου σε σχέση με την ιδιαίτερη αξία και την προστασία της παραδοσιακής γνώσης¹⁵⁸. Σύμφωνα με το WIPO, ως παραδοσιακή γνώση προσδιορίζεται «η γνώση, η τεχνογνωσία, οι δεξιότητες και οι πρακτικές που αναπτύσσονται, διατηρούνται και μεταφέρονται από γενιά σε γενιά στο πλαίσιο μίας κοινότητας, και συχνά αποτελούν μέρος της πολιτιστικής ή πνευματικής της ταυτότητας»¹⁵⁹.

Έχοντας αναπτυχθεί και αναδειχθεί ως συλλογική κληρονομιά, η χρήση της διέπεται κυρίως από άγραφους εθιμικούς νόμους. Οι τοπικές κοινότητες που αποτελούν τους βασικούς φορείς της παραδοσιακής γνώσης αναφέρονται σε έννοιες, όπως η φύλαξη και η διαχείριση και όχι η ιδιοκτησία,

¹⁵⁸ Βλ. http://www.wipo.int/tk/en/igc/draft_provisions.html, (προσπελάστηκε 5/5/2016).

¹⁵⁹ “Traditional knowledge (TK) is knowledge, know-how, skills and practices that are developed, sustained and passed on from generation to generation within a community, often forming part of its cultural or spiritual identity”

υποδηλώνοντας έτσι την ταυτόχρονη ύπαρξη τόσο δικαιωμάτων, όσο και υποχρεώσεων. Ένα άλλο βασικό πρόβλημα εντοπίζεται σε σχέση με το θέμα της καινοτομίας. Πολλές φορές έχουν παρατηρηθεί κατοχυρώσεις πατεντών για καινοτομίες που βασίζονται σε ήδη προηγούμενη και μακροχρόνια παραδοσιακή γνώση. Σε πολλές περιπτώσεις, η εσωτερική νομοθεσία ισχυρών αναπτυγμένων κρατών, όπως οι ΗΠΑ παραγκωνίζει την ύπαρξη της παραδοσιακής γνώσης, αναγνωρίζοντας το στοιχείο της προηγούμενης γνώσης (prior art)¹⁶⁰, μόνο εντός των ορίων δικαιοδοσίας τους. Αναμφισβήτητα, μία τέτοια πρακτική ενθαρρύνει την ανάπτυξη της βιοπειρατείας και τη διαίωνηση του αποικιοκρατικού παρελθόντος εκμετάλλευσης των αναπτυσσόμενων κρατών. Επιπλέον, με βάση την υπάρχουσα Συμφωνία TRIPS, η παραδοσιακή γνώση δεν πληροί τις προϋποθέσεις προστασίας που προβλέπονται, ώστε να ενταχθεί στο καθεστώς αυτό. Έτσι, κάθε προσπάθεια χορήγησης δικαιωμάτων στις αγροτικές κοινότητες, καθώς και τις κοινότητες των αυτοχθόνων σε σχέση με τη ρύθμιση και τη διαχείριση της παραδοσιακής τους γνώσης δεν συμμορφώνεται με το πνεύμα της Συμφωνίας¹⁶¹. Για παράδειγμα, το νόμιμο δικαίωμα με βάση τη CBD να λαμβάνουν μερίδιο από την κατανομή του οφέλους που απορρέει από τη χρήση της παραδοσιακής γνώσης αντιβαίνει στο αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης του δικαιούχου του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, παρά το γεγονός ότι μπορεί να στηρίζεται σε ήδη υπάρχουσα γνώση, κάτι που συνιστά παραβίαση των ίδιων κανόνων. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος που αποτελεί και τον κεντρικό πυρήνα του ζητήματος της βιοπειρατείας και σχετίζεται με τη συγκρουσιακή σχέση των δύο κειμένων, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο.

4.3.2. Η Περίπτωση των Biocultural Rights (BCRs): Μία νέα Έκφραση των Συλλογικών Δικαιωμάτων;

---

¹⁶⁰ “Prior art is any evidence that your invention is already known Prior art does not need to exist physically or be commercially available. It is enough that someone, somewhere, sometime previously has described or shown or made something that contains a use of technology that is very similar to your invention”, Definition by the European Patent Office.

¹⁶¹ Βλ. Taubman, A. “Saving the Village: Conserving Jurisprudential Diversity in the International Protection of Traditional Knowledge”, in: Maskus, K. E., Reichman, J.H., (eds.), *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalised Intellectual Property Regime*, Cambridge University Press, Cambridge, (2005), pp. 521–564.

4.3.2.1. Το Ζήτημα της Πνευματικής Ιδιοκτησίας των Αυτοχθόνων: Μία Σύντομη Αναδρομή

Το υπάρχον σύστημα προστασίας των πόρων των αυτοχθόνων αντιμετωπίζει το ζήτημα της γης και των λοιπών φυσικών πόρων διαφορετικά από τους πολιτισμικούς πόρους. Υπάρχουν δύο βασικοί μηχανισμοί προστασίας των φυσικών πόρων των αυτοχθόνων: Η έκφανση της ιστορικής κυριαρχίας και η κατοχύρωση των δικαιωμάτων αυτών μέσω διεθνών κειμένων υποχρεωτικού και μη υποχρεωτικού δικαίου (hard law και soft law).

Η έννοια της ιστορικής κυριαρχίας αναπτύχθηκε κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου και υιοθετήθηκε στη συνέχεια από το παγκόσμιο κίνημα για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων κατά τη δεκαετία του '70. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 2007, το ζήτημα της «ιστορικής κυριαρχίας» μετεξελήχθηκε σε κάτι περισσότερο από ένα πολιτικό αίτημα στο πλαίσιο της Διακήρυξης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων λαών¹⁶², στο πλαίσιο της οποίας επιβεβαιώθηκε η διεκδίκηση αυτή ως «το δικαίωμα στη γη, τα εδάφη και τους πόρους, τους οποίους παραδοσιακά κατείχαν, είχαν καταλάβει, ή είχαν αποκτήσει και χρησιμοποιούσαν με άλλους τρόπους».

Ο άλλος μηχανισμός σχετίζεται με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται μέσω Συνθηκών¹⁶³. Την περίοδο από το 1700-1800 συνάφθηκαν αρκετές συμβάσεις ανάμεσα στις ομάδες των αυτοχθόνων και τις αποικιοκρατικές τους κυβερνήσεις. Ωστόσο, η ανισότητα ισχύος μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών έχουν οδηγήσει σε πολλές διαφορετικές ερμηνείες των κειμένων αυτών, οι οποίες είναι αρκετά επιζήμιες ως προς το περιεχόμενό τους για τους αυτόχθονες και τα ζητήματα που αφορούν στην κυριαρχία τους ως προς τα εδάφη και τους φυσικούς πόρους που παραδοσιακά κατείχαν. Η Διακήρυξη του 2007 προσπάθησε να επαναπροσδιορίσει¹⁶⁴ τα δικαιώματα των

---

¹⁶² Βλ. Declaration on the Rights of Indigenous People (2007), Article 26, “the right to the lands, territories and resources which they have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired”.

¹⁶³ Βλ. Weixia Chen, C., Gilmore, M., “Biocultural Rights: A New Paradigm for Protecting Natural and Cultural Resources of Indigenous Communities”, *The International Indigenous Policy Journal*, Vol. 6, Issue 3, June 2015, pp.4-5.

¹⁶⁴ Βλ. Declaration on the Rights of Indigenous People (2007), Article 37, “Indigenous peoples have the right to the recognition, observance and enforcement of treaties, agreements and other constructive arrangements concluded with States or their successors and to have States honour and respect such treaties, agreements and other constructive arrangements”.

αυτοχθόνων που είχαν κατοχυρωθεί μέσω της σύναψης Συνθηκών, ωστόσο μακροπρόθεσμα η προσπάθεια αυτή δεν ευδοκίμησε.

Το ζήτημα της προστασίας των πολιτιστικών και πνευματικών δικαιωμάτων των αυτοχθόνων απουσίαζε από την agenda του διεθνούς λόγου πριν τη δεκαετία του '80. Το 1993, υιοθετήθηκε το πρώτο soft law κείμενο, το οποίο επικεντρωνόταν στην προστασία της πολιτιστικής και πνευματικής ιδιοκτησίας των αυτοχθόνων: Η Διακήρυξη Mataatua¹⁶⁵ για την Προστασία των Πολιτιστικών και Πνευματικών Δικαιωμάτων, δηλαδή της παραδοσιακής γνώσης που διατηρούσαν οι ομάδες αυτές και κληροδοτούσαν συνήθως προφορικά από γενιά σε γενιά. Ένα χρόνο αργότερα, η σημασία του ζητήματος της κατοχύρωσης των πνευματικών δικαιωμάτων των αυτοχθόνων ήρθε ξανά στο προσκήνιο κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων σε σχέση με το Σχέδιο Διακήρυξης για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών. Η Επιτροπή του WIPO, IGC, βρίσκεται σε μία αρκετά μακρόπνοη διαδικασία διαπραγμάτευσης προκειμένου να καταλήξει σε ένα διεθνές νομικό εργαλείο αποτελεσματικής προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων και κατ'επέκταση της παραδοσιακής γνώσης των αυτοχθόνων. Υπάρχουν, όμως, αρκετά ακανθώδη και πολύπλοκα προβλήματα σε σχέση τόσο με τον προσδιορισμό της παραδοσιακής γνώσης, αλλά και τον προσδιορισμό της ακριβούς έκτασης των δικαιωμάτων των ομάδων αυτών, κυρίως από ισχυρά κράτη του αναπτυσσόμενου Βορρά. Η σημασία του ζητήματος της παραδοσιακής γνώσης έχει ευρέως αναγνωριστεί, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια (2010), το οποίο καλύπτει την έκφανση της παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με τη χρήση των γενετικών πόρων.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η δομή του υπάρχοντος συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων δεν μπορεί να υποστηρίξει την κατοχύρωση της προστασίας της παραδοσιακής γνώσης και δεν υποστηρίζει την έννοια της συλλογικότητας. Για το λόγο αυτό έχει αναπτυχθεί η άποψη, κυρίως από την πλευρά των ερευνητών, ότι θα πρέπει να υπάρξει ενδεχόμενη τροποποίηση

---

¹⁶⁵ Βλ. Mataatua Declaration on Cultural and Intellectual Property Rights of Indigenous Peoples, "Declare that Indigenous Peoples of the world have the right to self determination and in exercising that right must be recognised as the exclusive owners of their cultural and intellectual property".

του παρόντος συστήματος, με ένα παγκόσμια εναρμονισμένο σύστημα πνευματικής ιδιοκτησίας, στο οποίο θα υπάρξει κατοχύρωση της κοινής και συλλογικής ιδιοκτησίας¹⁶⁶ αντικαθιστώντας ενδεχομένως τον όρο «παραδοσιακή πνευματική ιδιοκτησία» με τον όρο «παραδοσιακά δικαιώματα αναφορικά με τους φυσικούς πόρους»¹⁶⁷. Υπάρχει, επίσης, και η αντίθετη άποψη, αυτή της εγκατάλειψης της ιδέας ενός συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων για την προστασία της παραδοσιακής γνώσης¹⁶⁸, και της υιοθέτησης ενός εναλλακτικού μηχανισμού προστασίας μέσω της κατοχύρωσης προστασίας των πολιτιστικών τους δικαιωμάτων.

4.3.2.2. Προσδιορίζοντας τα Biocultural Rights(BCRs)

Η έννοια των βιοπολιτισμικών δικαιωμάτων των αυτοχθόνων υπογραμμίζει τη σημασία της αλληλένδετης και αλληλοεξαρτώμενης φύσης των πόρων τους. Συγκεκριμένα, η ύπαρξη της πολιτιστικής τους ταυτότητας είναι άμεσα συνυφασμένη με τους φυσικούς πόρους και το περιβάλλον, στο οποίο διαβιούν. Έτσι, το σύστημα των BCRs δεν προσδιορίζει ένα νέο άξονα δικαιωμάτων, αλλά ενοποιεί τον υπάρχοντα, όπως φαίνεται και στο παρακάτω σχήμα:

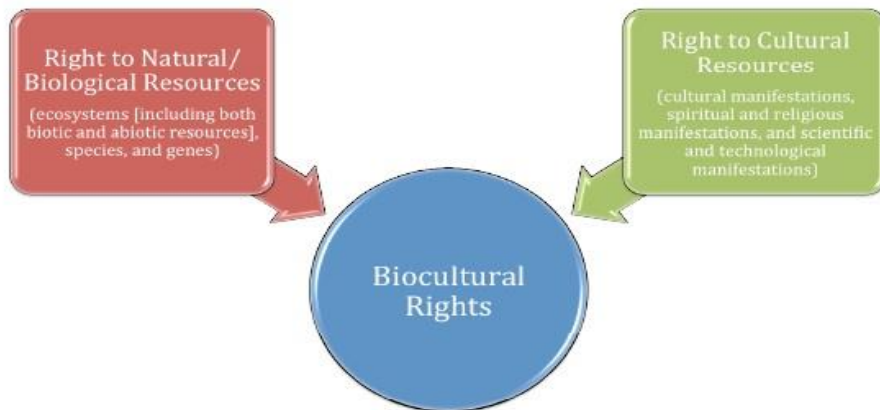
ΣΧΗΜΑ 7

---

¹⁶⁶ Βλ. Carpenter, M., “Intellectual Property Law and Indigenous Peoples: Adapting Copyright Law to the Needs of a Global Community”, *Yale Human Rights and Development Law Journal*, Vol. 7, 2004, pp. 52-78.

¹⁶⁷ Βλ. Posey, D. A., Dutfield, G., Plenderleith, K., da Costa e Silva, E., Argumedo, A. *Traditional Resource Rights: International Instruments for Protection and Compensation for Indigenous Peoples and Local Communities*, International Union for the Conservation of Nature, Gland, 1996, pp. 55-57.

¹⁶⁸ Βλ. Heald, P. J. , “The Rhetoric of Biopiracy”, *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, Vol. 11, 2003, pp. 519-546, και Heald, P. J., Sherry, S., “Implied Limits on the Legislative Power: The Intellectual Property Clause as an absolute Constraint on Congress”, *University of Illinois Law Review*, Vol. 4, 2000, pp. 1119-1197.

Πηγή: Weixia Chen, C., Gilmore, M., “Biocultural Rights: A New Paradigm for Protecting Natural and Cultural Resources of Indigenous Communities”, *The International Indigenous Policy Journal*, Vol. 6, Issue 3, June 2015.

Το φιλοσοφικό υπόβαθρο της σύλληψης της έννοιας των βιοπολιτισμικών δικαιωμάτων εντοπίζεται στην ολιστική προσέγγιση του περιεχομένου τους. Η ολιστική αυτή προσέγγιση εντοπίζεται σε τρεις συγκεκριμένες συνιστώσες¹⁶⁹. Αρχικά, τη σύζευξη ανάμεσα στην φύση και την πολιτισμική ταυτότητα. Η βιολογική και η πολιτισμική ποικιλομορφία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και αλληλοεξαρτώμενες. Δεύτερον, εστιάζει στο ζήτημα της διαγενεακής δικαιοσύνης, μέσω της διατήρησης και της κληροδότησης της παραδοσιακής γνώσης στις επόμενες γενιές. Η τρίτη συνιστώσα σχετίζεται με την ιδέα του «ιδιαίτερου» στοιχείου της πολιτιστικής κληρονομιάς της κάθε ομάδας αυτοχθόνων, και πως αυτό τοποθετείται σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Η ιδέα των BCRs συνδέεται με την έννοια της διατήρησης της διακριτής και ιδιαίτερης βιοπολιτισμικής τους κληρονομιάς, απαραίτητη παράμετρο για τη διατήρηση τόσο της παγκόσμιας βιοποικιλότητας, όσο και της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η CBD αποτέλεσε την πρώτη διεθνή Σύμβαση, η οποία αναγνωρίζει τη διασύνδεση ανάμεσα στην παραδοσιακή γνώση και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Συγκεκριμένα, στα Άρθρα 8(j) και 10(c) δίνεται έμφαση στην προάσπιση και την ανάγκη διαφύλαξης του παραδοσιακού τρόπου ζωής

¹⁶⁹ Βλ. Weixia Chen, C., Gilmore, M., “Biocultural Rights: A New Paradigm for Protecting Natural and Cultural Resources of Indigenous Communities”, *The International Indigenous Policy Journal*, op.cit., pp.9-10.

των αυτοχθόνων, διασφαλίζοντας την ακεραιότητα της πολιτισμικής τους ταυτότητας, αλλά και την παραδοσιακή χρήση των φυσικών πόρων. Έτσι, η CBD καλλιέργησε ένα πλαίσιο, όπου τα βιοπολιτισμικά δικαιώματα αποτελούν έναν εναλλακτικό ανθρωποκεντρικό άξονα, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με τις κρατοκεντρικές τεχνοκρατικές λύσεις που δίνονται συχνά ως απάντηση στα περιβαλλοντικά προβλήματα. Με πολλούς τρόπους μπορούμε να πούμε, ότι τα BCRs βρίσκονται στην αφετηρία του προσδιορισμού τους ως συνιστώσα των συλλογικών δικαιωμάτων Τρίτης Γενιάς¹⁷⁰.

Τη μεγαλύτερη νίκη σε σχέση με την νομική κατοχύρωση των BCRs αποτελεί το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια (2010) που αφορά στον τρίτο εξειδικευτικό στόχο της CBD, σε σχέση με την Πρόσβαση και την Κατανομή των Ωφελημάτων που απορρέουν από τη χρήση των Γενετικών Πόρων. Το Πρωτόκολλο υπογραμμίζει 4 δικαιώματα καίριας σημασίας που συνδέονται άμεσα με τη συνιστώσα της αυτοδιάθεσης των αυτοχθόνων:

- 1) Το Δικαίωμα των Αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων στην παραδοσιακή γνώση (η οποία δεν προσδιορίζεται)
- 2) Το Δικαίωμα των Αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων στους γενετικούς τους πόρους
- 3) Το Δικαίωμα των Αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων στην αυτοδιοίκηση και στη διαμόρφωση λήψης αποφάσεων
- 4) Το Δικαίωμα να επωφελούνται από την αξιοποίηση της παραδοσιακής τους γνώσης και των γενετικών τους πόρων από τρίτα μέρη, εξωτερικά του παραδοσιακού τους κύκλου.

Τα συγκεκριμένα δικαιώματα συνδέονται άμεσα με τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας, αλλά αποτελούν και ένα αμυντικό μέσο κατά της βιοπειρατείας, καθώς οι αυτόχθονες και οι τοπικές κοινότητες υπογραμμίζουν ουσιαστικά την ανάγκη της κρατικής προστασίας απέναντι σε οποιαδήποτε προσπάθεια κλοπής και αξιοποίησης της παραδοσιακής τους γνώσης και των πόρων τους. Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια αναγνώρισε την ανάγκη ανάπτυξης σχετικών Πρωτοκόλλων (Biocultural Protocols) από τους αυτόχθονες και τις τοπικές κοινότητες, τα οποία θα διέπουν όλες τις διαδικασίες που συνδέονται με τη χρήση των γενετικών πόρων και της

---

¹⁷⁰ Βλ. Sanjay Bavikatte, K., *Stewarding The Earth: Rethinking Property and the Emergence of Biocultural Rights*, Oxford University Press, 2014, pp. 9-10.

παραδοσιακής γνώσης. Τα Πρωτόκολλα αυτά αποτελούν, επίσης, εσωτερικό εργαλείο διακυβέρνησης σε σχέση με την κατανομή των οφελών μεταξύ των κοινοτήτων και για τον περιορισμό ενδεχόμενων συγκρούσεων που απορρέουν από τη Σύναψη Συμφωνιών ABS. Τα Πρωτόκολλα αυτά αποτελούν, επίσης, μία ευκαιρία για τις ομάδες αυτές να θεσπίσουν και να θέσουν τους δικούς τους κανόνες αναφορικά με την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης περιορίζοντας τους κινδύνους αθέμιτης εκμετάλλευσης. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν η περίπτωση των αυτοχθόνων του Παναμά¹⁷¹ και η περίπτωση της διακοινοτικής συμφωνίας για την ισότιμη κατανομή του οφέλους στο Περού¹⁷².

4.4. Οι Προεκτάσεις της Βιοπειρατείας: Η Αναπτυξιακή Συνιστώσα

Στο πλαίσιο της COP 11, συζητήθηκε για πρώτη φορά στο πλαίσιο ενός ειδικού πάνελ, το ζήτημα του φαινομένου της βιοπειρατείας υπό ένα ολοκληρωμένο πρίσμα σε σχέση με τις επιπτώσεις του τόσο σε σχέση με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, όσο και σε ένα ευρύτερο πεδίο που σχετίζεται άμεσα με τις προεκτάσεις που λαμβάνει σε σχέση με το αναπτυξιακό φαινόμενο. Έτσι, μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις επιπτώσεις της βιοπειρατείας σε οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές¹⁷³.

α) Οικονομικές Επιπτώσεις:

---

¹⁷¹ Το Πρωτόκολλο αυτό αναπτύχθηκε από τους αυτόχθονες Kuna στον Παναμά, προκειμένου να ρυθμίσει την πρόσβαση στη βιοποικιλότητα, να προστατεύσει την πνευματική ιδιοκτησία και να διασφαλίσει τη δίκαιη κατανομή των οφελών. Περιγράφει τη διαδικασία για τη λήψη προηγούμενης συναίνεσης κατόπιν ενημέρωσης και τις σχετικές πληροφορίες που θα πρέπει να λάβει η κοινότητα. Θα πρέπει να κατατεθεί πρόταση στο Γενικό Συμβούλιο της Kuna, η οποία θα αξιολογηθεί από μια τεχνική επιτροπή και θα συζητηθεί με τις αρχές των 49 κοινοτήτων των αυτοχθόνων Kuna. Εάν εγκριθεί, πρέπει να δοθεί άδεια από την κοινότητα και τον κάτοχο της παραδοσιακής γνώσης, ο οποίος μπορεί επίσης να επιτρέψει ή να αρνηθεί την πρόσβαση. Βλ. <https://biocultural.iied.org/community-biocultural-protocols>, (προσπελάστηκε 7/8/2013).

¹⁷² Υιοθετήθηκε το 2009 από τις 6 κοινότητες των Quechua, οι οποίες διαβιούν στο Πάρκο Potato των Άνδεων. Το Πρωτόκολλο αυτό ρυθμίζει το σύστημα κατανομής των οφελών μέσω της βιοπολιτισμικής κληρονομιάς και βασίζεται στους εθιμικούς νόμους που τη διατηρούν. Βλ. *ibid.*

¹⁷³ Βλ. Mgbeoji, I., *Global Biopiracy: Patents, Plants, and Indigenous Knowledge*, Cornell University Press, 2006, pp. 64-75.

Η βιοπειρατεία ασκεί αρνητική επιρροή σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους. Οι οικονομικές επιπτώσεις αναφέρονται κατά κύριο λόγο στην ενδυνάμωση νεοαποικιοκρατικών πολιτικών διευρύνοντας την εξάρτηση από τις πολυεθνικές εταιρείες που κατέχουν το μονοπωλιακό δικαίωμα πρόσβασης και χρήσης στους πόρους που σε πολλές περιπτώσεις έχουν αποκτηθεί με μη νόμιμο τρόπο. Επιπλέον, έχουν καταγραφεί πολλές περιπτώσεις μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων, οι οποίοι εξαιρούνται από κάθε εξαγωγική δραστηριότητα των προϊόντων τους ως απόρροια της χορήγησης των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ή υποχρεώνονται να καταβάλλουν υψηλότερο οικονομικό αντίτιμο για πατενταρισμένα προϊόντα που προέρχονται από τους δικούς τους πόρους. Ως παράπλευρη συνιστώσα, τίθεται και το ζήτημα της απαγόρευσης ή της περιορισμένης πρόσβασης και χρήσης ενός συγκεκριμένου πόρου για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Η βιοπειρατεία δείχνει όντως να δημιουργεί νέες ανισότητες προάγοντας μία νέα μορφή νεοαποικιοκρατικής οικονομικής εξάρτησης. Από την άλλη πλευρά, μία ενδεχόμενη ρύθμιση του ζητήματος, αλλά και η θέσπιση μίας ισχυρής εσωτερικής νομοθεσίας στο πλαίσιο των διαδικασιών που προβλέπονται από το υπάρχον ρυθμιστικό πλαίσιο θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική πηγή οικονομικού οφέλους για τα αναπτυσσόμενα κράτη, όχι μόνο βραχυπρόθεσμα, αλλά και μακροπρόθεσμα μέσα από τη σύναψη συμβολαίων και συμπεριλαμβάνοντας τα οφέλη που απορρέουν από τον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης.

β) Κοινωνικές Επιπτώσεις:

Οι κοινωνικές επιπτώσεις της βιοπειρατείας αφορούν κυρίως στις συνεχείς παραβιάσεις των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων πληθυσμών, καθώς και την παράπλευρη απώλεια και διάβρωση της πολιτιστικής τους αξίας και ταυτότητας, η οποία συνδέεται κατά κύριο λόγο με την παραδοσιακή γνώση. Οι αυτόχθονες δεν διαθέτουν δυνατότητα πρόσβασης στην πληροφόρηση που αφορά στο υπάρχον νομικό πλαίσιο, το οποίο θα μπορούσε να τους παρέχει το κατάλληλο υπόβαθρο, ώστε να υποστηρίξουν και να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματά τους ή την οικονομική δυνατότητα να την αποκτήσουν. Παρά το γεγονός ότι τόσο η CBD, όσο και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια αναφέρονται στην ανάγκη συμμετοχής των αυτοχθόνων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων

σε σχέση με τους τρόπους πρόσβασης και χρήσης στους γενετικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση, που ιστορικά κατέχουν, από δυνητικούς χρήστες, οι παραδοσιακές κοινότητες δεν έχουν τη δυνατότητα στην πλειοψηφία των περιπτώσεων να συμμετέχουν στη διαμόρφωση ενός εθνικού ή διεθνούς πλαισίου αναφορικά με το ζήτημα αυτό. Σε πολλές περιπτώσεις, η παραδοσιακή γνώση δεν λαμβάνεται υπόψη, καθώς δεν διαθέτει το στοιχείο της καινοτομίας, απαραίτητο στοιχείο για την καταβολή ενός ανταποδοτικού οφέλους. Η διαδικασία αυτή έχει σε πολλές περιπτώσεις αρνητικό αντίκτυπο και αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις για τις παραδοσιακές ομάδες που συμβάλλουν και στην ίδια τη διάβρωση της ιδιαίτερης πολιτισμικής κουλτούρας τους.

γ) Περιβαλλοντικές (και ηθικές) Επιπτώσεις:

Η βιοπειρατεία έχει σημαντικές οικολογικές επιπτώσεις, καθώς και αρνητική επίδραση στην ίδια την ανθρώπινη υγεία μέσω της προώθησης της βιοτεχνολογικής βιομηχανίας «ιδιαίτερα μέσω μίας εισδοχής μεγάλης κλίμακας ΓΤΟ, στον τομέα της γεωργίας», όπως υπογραμμίζει η Vandana Shiva¹⁷⁴. Τα αποτελέσματα απώλειας της βιοποικιλότητας, μία άμεση συνέπεια που ανακύπτει μέσω της αυξανόμενης εφαρμογής της μονοκαλλιέργειας, προκαλεί ενδεχόμενους κινδύνους, όπως η βιολογική ρύπανση, η ευπάθεια σε ασθένειες, η προβολή και η κυριαρχία ενός είδους σε ένα οικοσύστημα, αλλά και οι ενδεχόμενες μεταβολές του γενετικού υλικού μέσω της μεταφοράς γονιδίων. Οι δράσεις αυτές οδηγούν σε χειραγώγηση της λειτουργίας της φύσης και καταδεικνύει πολλές σημαντικές πτυχές ζητημάτων βιοασφάλειας. Στις περισσότερες περιπτώσεις η προσέγγιση κόστους-οφέλους σε σχέση με τα επιτεύγματα της βιοτεχνολογίας, καθώς και τις κοινωνικές και ηθικές επιπτώσεις της είναι διαρκώς υπό συζήτηση και οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι αρκετά σημαντική, ώστε να υποσκελιστούν. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, τίθεται το δίλημμα μέχρι ποιο σημείο μπορεί να φτάσει το όριο της τεχνολογικής προόδου μέσω της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων χωρίς να αποβεί επιζήμιο για το ίδιο το φυσικό περιβάλλον και όλα τα είδη που διαβιούν σε αυτό. Με βάση τα παραπάνω, η ανάγκη

---

¹⁷⁴ Βλ. Shiva, V., *Biopiracy, The Plunder of Nature and Knowledge*, op. cit., pp.33-34.

ρύθμισης όλων αυτών των προβλημάτων μέσα από ένα ενιαίο ρυθμιστικό πλαίσιο κρίνεται ως επιτακτική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Εδώ και αρκετά χρόνια συζητείται το status των νόμιμων κατόχων των γενετικών πόρων. Ανήκουν αποκλειστικά στα κράτη, στα οποία βρίσκονται; Θα πρέπει να αποτελέσουν τμήμα των Παγκόσμιων Κοινών (Global Commons); Ποιος έχει τη δικαιοδοσία χρήσης και εκμετάλλευσης των πόρων αυτών; Μπορεί να βρεθεί ένα σύστημα ισορροπίας ανάμεσα στην οικονομική μεγέθυνση και το σεβασμό στην κρατική κυριαρχία; Αυτά είναι μερικά από τα βασικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η διεθνής κοινότητα, ώστε να μπορέσει να καταλήξει σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο ρύθμισης που να αφορά στο φαινόμενο της βιοπειρατείας. Στο πλαίσιο του διεθνούς διαλόγου για τα ζητήματα της κατανομής των οφελών που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων πολλά από αυτά τα ερωτήματα έχουν τεθεί από την πλευρά των κρατών υπό εξέταση χωρίς να μπορέσουν να απαντηθούν μέσα από μία ολοκληρωμένη οπτική. Η επικρατούσα άποψη αναφορικά με μία ενδεχόμενη επίλυση του ζητήματος της βιοπειρατείας εστιάζεται στην εξέταση της σχέσης μεταξύ δύο διεθνών συμφωνιών: της CBD και της Συμφωνίας TRIPS.

Τα βασικό ζήτημα που ανακύπτει σε σχέση με τα δύο αυτά διεθνή κείμενα αφορά στη μεταξύ τους συγκρουσιακή σχέση ως προς την αμοιβαία εφαρμογή τους και πώς ακριβώς συσχετίζονται με διαφορετικές εκφάνσεις του ζητήματος της βιοπειρατείας. Η CBD και κατ'επέκταση το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, αποτελούν το βασικό οδηγό που διέπει την ορθή διαδικασία πρόσβασης και εκμετάλλευσης των γενετικών πόρων, ενώ αποτελεί, επίσης, μία πρώτη προσπάθεια ρύθμισης του ζητήματος της βιοτεχνολογίας, κυρίως μέσω του περίφημου Άρθρου 16, το οποίο αποτέλεσε και το βασικό λόγο της μη υπογραφής αρχικά της Σύμβασης από τις ΗΠΑ, οι οποίες αποτελούν μέχρι και σήμερα ίσως το μεγαλύτερο χρήστη γενετικό πόρων. Σε αρκετές αναφορές στη βιβλιογραφία υπονοείται έντονα, ότι η Συμφωνία TRIPS υιοθετήθηκε ως αντίβαρο στη CBD με στόχο να προστατεύσει το σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων. Εδώ και αρκετά χρόνια το σύνολο των αναπτυσσόμενων κρατών ζητάει την τροποποίηση της εν λόγω Συμφωνίας, η οποία θεωρούν πως υποθάλλει και νομιμοποιεί πράξεις βιοπειρατείας. Το ερώτημα που

τίθεται τελικά εντοπίζεται στο κατά πόσο τα δύο αυτά κείμενα, εφόσον εφαρμοστούν με αμοιβαίο υποστηρικτικό τρόπο, θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση, στην οποία θα μπορούσε να στηριχθεί η οικοδόμηση ενός νέου ρυθμιστικού πλαισίου, το οποίο θα μπορούσε να συμβάλλει στην επαρκή συλλογική αντιμετώπιση μιας νέας παγκόσμιας πρόκλησης, όπως η βιοπειρατεία.

5.1. Το Συμβατικό Πλαίσιο για τη Χρήση των Γενετικών Πόρων

5.1.1. Ανάμεσα στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας (Common Heritage of Mankind) και το Κοινό Ενδιαφέρον (Common Concern of Mankind)

Τόσο η CBD, όσο και η Συμφωνία TRIPS, η οποία θα αναλυθεί παρακάτω, αποτελούν απόρροια της παγκόσμιας διένεξης ανάμεσα στον αναπτυγμένο Βορρά και τον αναπτυσσόμενο Νότο σε σχέση με το καθεστώς της προστασίας των βιολογικών πόρων και τα δικαιώματα που σχετίζονται με τη χρήση τους. Η διένεξη αυτή εκδηλώθηκε ακόμα πιο έντονα σε σχέση με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας αναφορικά με τους πόρους αυτούς, καθώς και τη συσχετιζόμενη παραδοσιακή γνώση. Ο αναπτυσσόμενος Νότος υποστηρίζει ότι η υπάρχουσα δομή του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων ουσιαστικά υποθάλλει την πράξη της βιοπειρατείας, αφού ο αναπτυγμένος Βορράς δεν μπόρεσε να νομιμοποιήσει το αίτημά του να ενταχθούν οι γενετικοί πόροι στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας. Η πρόταση αυτή αποτέλεσε απόρροια των διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο της Επιτροπής του FAO για τους φυτικούς γενετικούς πόρους και κατοχυρώθηκε μέσω της Απόφασης 8/83¹⁷⁵ το 1983, η οποία ανέφερε ότι οι φυτικοί γενετικοί πόροι αποτελούν Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, η οποία θα πρέπει να διατηρηθεί και να διατίθεται ελεύθερα προς χρήση προς όφελος των παρόντων, αλλά και των μελλοντικών γενεών. Ωστόσο, είναι εμφανές ότι μία τέτοια αντίληψη βρίσκεται στον αντίποδα των θεμελιωδών αρχών του διεθνούς δικαίου που διέπουν την πρόσβαση, τον έλεγχο ή την κυριαρχία

¹⁷⁵ Βλ. Resolution 8/83, International Undertaking on Plant Genetic Resources, “(a) plant genetic resources are a heritage of mankind to be preserved, and to be freely available for use, for the benefit of present and future generations;”.

στους φυσικούς πόρους που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία ενός κράτους. Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας αποτελεί ένα από τα συλλογικά δικαιώματα Τρίτης Γενιάς¹⁷⁶ και συνδέεται με περιοχές ή πόρους που βρίσκονται εκτός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας¹⁷⁷ αποτελώντας *res communis humanitatis*¹⁷⁸.

Ιδεολογικά, η ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας θα μπορούσαμε να πούμε, ότι αποτελεί ουσιαστικά ένα πολιτικό και ρητορικό εργαλείο συμφέροντος που χρησιμοποιείται από τις αναπτυγμένες είτε από τις αναπτυσσόμενες χώρες με γνώμονα τις εκάστοτε διεκδικήσεις τους. Οι ισχυρισμοί σε σχέση με τη δυνατότητα της εφαρμογής της Αρχής αυτής αναφορικά με οποιοδήποτε πόρο, θα πρέπει να εξεταστεί ενδελεχώς πριν αποτελέσει ορθή νομική έκφραση. Παρά το γεγονός, ότι τα κράτη του αναπτυγμένου Βορρά έχουν απορρίψει ρητά την ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας σε συνάρτηση με την προώθηση μιας Νέας Διεθνούς Οικονομικής Τάξης που επιζητούσαν τα αναπτυσσόμενα κράτη ήδη από τη δεκαετία του '60, επιδίωξαν την εφαρμογή της Αρχής αυτής σε συνάρτηση με το καθεστώς των γενετικών πόρων που βρίσκονται στο μεγαλύτερο ποσοστό στον αναπτυσσόμενο Νότο. Όπως αναφέρει ο Kloppenburg¹⁷⁹, «Η ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς και ο κανόνας της ελεύθερης ανταλλαγής γενετικού υλικού έχουν πριμοδοτήσει σημαντικά τα αναπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη, που αποτελούν τους βασικότερους συλλέκτες και χρήστες εξωτικών φυτικών υλικών, αλλά έχουν και την αναπτυγμένη επιστημονική δυνατότητα να τα χρησιμοποιήσουν».

---

¹⁷⁶ Βλ. Τσάλτας, Γρ. Ι., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 275-280.

¹⁷⁷ Η ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας συνδέεται με τα Παγκόσμια Κοινά (Global Commons). Αυτά περιλαμβάνουν την Ανοιχτή Θάλασσα, το βυθό και το υπέδαφος, το διάστημα και την Ανταρκτική. Η ατμόσφαιρα νοείται, επίσης, ενίοτε ως τμήμα των Παγκόσμιων Κοινών. Βλ. Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, op. cit., p. 14.

¹⁷⁸ Υπάρχουν κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας και αυτής του *res communis humanitatis*. Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Shaw, M., *International Law*, Cambridge University Press, UK, 13 November 2008, pp. 533-534 και Mgbeoji, I., "Beyond Rhetoric: State Sovereignty, Common Concern, and the Inapplicability of the Common Heritage Concept to Plant Genetic Resources", *Leiden Journal of International Law*, Vol.16, 2003, pp. 821-837.

¹⁷⁹ Βλ. Kloppenburg, J., *First the Seed-The Political Economy of Plant Biotechnology*, University of Wisconsin Press, Wisconsin, March 16 2005, pp. 170-175.

Από την άλλη πλευρά, ο Vogel¹⁸⁰ σχολίασε σε σχέση με την ιδέα της εφαρμογής της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, ότι αποτελεί ένα πυρήνα συγκρουσιακής φύσης που μοιράζεται ανάμεσα στην επιδίωξη του οφέλους μέσω της ιδιωτικοποίησης των γενετικών πόρων και το κοινωνικό κόστος σε σχέση με την πρόσβαση σε αυτούς. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι «η βιομηχανία του αναπτυγμένου Βορρά έχει προβεί στην ιδιωτικοποίηση των οφελών των βιοτεχνολογικών επιτευγμάτων που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, αλλά στη διεύρυνση της βάσης του κόστους που αφορούν στην πρόσβαση σε αυτά. Αντί για έναν διεθνή διάλογο στη βάση της επιδίωξης μιας συμμετρικής αναμόρφωσης του καθεστώτος αυτού και για τις δύο πλευρές, τόσο τα αναπτυγμένα, όσο και τα αναπτυσσόμενα κράτη επιδιώκουν την ιδιωτικοποίηση της πηγής του κέρδους τους και το συλλογικό επιμερισμό του κόστους. Για τον αναπτυσσόμενο Νότο, η ιδέα αυτή σχετίζεται με την εγκατάλειψη της προώθησης του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων, αναγνωρίζοντας τις αξιώσεις και τις διαδικασίες που προωθούν τα αναπτυσσόμενα κράτη σε σχέση με τη χρήση των γενετικών πόρων, ενώ για τον αναπτυγμένο Βορρά συνδέεται με την ελεύθερη πρόσβαση υπό την αίρεση της ιδέας της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας και την αναγνώριση του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων».

Η διατύπωση στην Απόφαση του FAO, αποτέλεσε πηγή ικανοποίησης για τον αναπτυγμένο Βορρά, ο οποίος επιδίωξε στη συνέχεια τη νομική κατοχύρωση της ίδια πρότασης σε ένα διεθνές συμβατικό κείμενο. Τρία χρόνια αργότερα μετά την υιοθέτηση της Απόφασης 8/83, το 1987, στο πλαίσιο του UNEP, οι ΗΠΑ πρότειναν την υιοθέτηση μιας Σύμβασης-ομπρέλας, η οποία θα αποσκοπούσε στην ενσωμάτωση και την εναρμόνιση των διαφορετικών προηγούμενων Συμφωνιών διατήρησης της βιοποικιλότητας¹⁸¹. Έτσι, συστήθηκε μία Ad Hoc Ομάδα Εργασίας Ειδικών με στόχο να εκπονήσει μία Σύμβαση για τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη επιμερισμού του κόστους και των δυνητικών οφελών ανάμεσα στα αναπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα

---

¹⁸⁰ Βλ. Vogel, J., *An Economic Analysis on the Convention on Biological Diversity: The Rationale for a Cartel*, IUCN, 1997, pp. 3-15.

¹⁸¹ Βλ. Keating, D., "Access to Genetic Resources and Equitable Benefit Sharing Through a New Disclosure Requirement in the Patent System: An Issue in Search of a Forum", *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 87, 2005, pp. 525-528.

κράτη, καθώς και τα μέσα και τους τρόπους υποστήριξης της καινοτομίας που προέρχεται από τους ντόπιους πληθυσμούς. Μέσα από την μακροχρόνια διαπραγματευτική διαδικασία, οι τρεις βασικοί άξονες του διεθνούς πλαισίου για τη βιοποικιλότητα αποκρυσταλλώθηκαν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, της βιώσιμης χρήσης των πόρων της και την ισότιμη κατανομή των οφελών που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων.

Όπως αναφέρει ο Κατσιμπάρδης¹⁸², αν και η Σύμβαση δείχνει να αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο αλληλένδετους αλλά και αντιφατικούς στόχους, οι οποίοι εντοπίζονται στην προστασία των βιολογικών και γενετικών αποθεμάτων του Νότου και την πολιορκία των εταιριών του αναπτυσσόμενου Βορρά στα συγκεκριμένα αποθέματα, αναφέρεται τελικά στο δίκαιο και ισότιμο καταμερισμό των ωφελημάτων, τα οποία προκύπτουν από την επιστημονική και εμπορική αξιοποίηση των γενετικών πόρων. Επιπλέον, ικανοποιείται και το βασικό αίτημα, που τέθηκε από την Ομάδα των 77 σε σχέση με την πρόσβαση των αναπτυσσόμενων κρατών στα οφέλη της βιοτεχνολογίας, όταν οι πρώτες ύλες προέρχονται από το φυσικό τους πλούτο¹⁸³. Αυτός, ήταν και ένας από τους βασικούς λόγους, που οι ΗΠΑ, αρνήθηκαν να προσυπογράψουν τη Σύμβαση¹⁸⁴ μέχρι και το 1993.

Η Ομάδα των 77 χαρακτήρισε τη συμπεριφορά του αναπτυσσόμενου Βορρά «ως διαιώνιση ενός αποικιοκρατικού συστήματος, που συνηθίζει να ληστεύει τους πόρους του αναπτυσσόμενου Νότου χωρίς, ωστόσο να καταβάλλει κανένα αντίτιμο, ενώ τους επανεισάγει σε πολύ υψηλές τιμές»¹⁸⁵. Το αίτημα, λοιπόν, για παροχή πρόσθετης οικονομικής και τεχνολογικής ενίσχυσης, δεν αποτελούσε παρά μια μορφή αποζημίωσης για τη χρόνια εκμετάλλευση εκ μέρους των αναπτυσσόμενων κρατών. Κάθε νέα χρήση, λοιπόν, των γενετικών πόρων των αναπτυσσόμενων κρατών θα έπρεπε να αποτελεί απόρροια συμφωνίας, αλλά και καταβολής ενός οικονομικού αντίτιμου. Για την προστασία των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων, τα αναπτυσσόμενα κράτη

---

¹⁸² Βλ. Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 148-149.

¹⁸³ Βλ. Sachs, W., *Rio+10 and the North-South Divide*, Heinrich Böll Foundation, Germany, December 2001, pp. 9-10.

¹⁸⁴ Βλ. Γρηγορίου, Π., Η., Σαμιώτης, Γ., Δ., Τσάλτας, Γρ., Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, *op.cit.*, σελ 155-156 και de Castro Fialho, B., *Biodiversity and Technological Development Opportunities for Developing Countries?*, Belfer Center for Science and International Affairs, May 2004, pp. 8-15.

¹⁸⁵ Βλ. Sachs, W., *Rio+10 and the North-South Divide*, *op.cit.*, pp. 9-10.

δεν θέλησαν να χρησιμοποιηθεί ο όρος της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας», καθώς θεώρησαν, ότι μια τέτοια διατύπωση θα εξέθετε τους φυσικούς και βιολογικούς τους πόρους προς εκμετάλλευση από τις εταιρείες του αναπτυσσόμενου Βορρά και θα εξακολουθούσε να διαιωνίζει τη νεοαποικιοκρατική πολιτική της βιοπειρατείας. Γι' αυτό το λόγο αντιπρότειναν να χαρακτηριστεί στο Προοίμιο της Σύμβασης το ζήτημα της διατήρησης της βιοποικιλότητας, ως «Ζήτημα Κοινού Ενδιαφέροντος»¹⁸⁶ για όλη την ανθρωπότητα».

Ποια, ωστόσο, θεωρείται η ουσία της έννοιας ενός ζητήματος «κοινού ενδιαφέροντος»; Ο Alexander Kiss αναφέρει ότι η έννοια του κοινού ενδιαφέροντος προσδιορίζεται από τη σημασία των αξιών που διακυβεύονται¹⁸⁷. Τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος σχετίζονται με την αναγνώριση υποχρεώσεων *erga omnes*, καθώς και με τη σύσταση θεσμών και διαδικασιών συλλογικής συμμόρφωσης, που ενισχύουν τις υποχρεώσεις αυτές, οι οποίες επιβάλλονται με γνώμονα το κοινό συμφέρον. Πράγματι, στο πλαίσιο της συμβουλευτικής γνωμοδότησής σχετικά με τη νομιμότητα της απειλής ή της χρήσης πυρηνικών όπλων, το Διεθνές Δικαστήριο αναγνώρισε σιωπηρά την ύπαρξη *erga omnes* περιβαλλοντικών υποχρεώσεων από την πλευρά των κρατών¹⁸⁸: «Το περιβάλλον δεν αποτελεί μία αφηρημένη ιδέα, αλλά αντιπροσωπεύει έναν ζωτικό χώρο, την ποιότητα ζωής και την ίδια την υγεία των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των μελλοντικών γενεών. Η ύπαρξη γενικών υποχρεώσεων των κρατών, οι οποίες διασφαλίζουν ότι οι δραστηριότητες εντός της δικαιοδοσίας τους, καθώς και ο σεβασμός του περιβάλλοντος άλλων κρατών ή περιοχών πέραν του εθνικού ελέγχου αποτελούν τώρα τμήμα του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος». Ασφαλώς, η σημασία ενός ζητήματος μπορεί να το ανάγει σε περίπτωση ενδιαφέροντος αναφορικά με ρύθμισή του, αλλά δεν το καθιστά απαραίτητα «κοινό ή συλλογικό». Από την άλλη πλευρά, μπορεί να παρατηρηθεί ότι τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος είναι εκείνα που αναπόφευκτα υπερβαίνουν τα όρια

---

¹⁸⁶ Βλ. CBD Preamble, “Affirming that the conservation of biological diversity is a common concern of humankind”...

¹⁸⁷ Βλ. Shelton, D., “Common Concern of Humanity”, *Iustum Aequum Salutare*, Vol. 1, 2009, pp. 33–40.

¹⁸⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion (1996), ICJ Rep. 226, para. 29.

ενός και μόνο κράτους και απαιτούν συντονισμένη και συλλογική δράση για την επίλυσή τους (διασυνοριακή διάσταση).

Τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος σχετίζονται, αλλά διαφέρουν από την έννοια της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Η διαφορά εστιάζεται σε σχέση με την έννοια του χώρου, καθώς επικεντρώνονται σε μία πράξη που μπορεί να λάβει χώρα εντός και εκτός του χώρου εθνικής δικαιοδοσίας. Η Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά του 1972, χρησιμοποιεί τον όρο «κληρονομιά» προκειμένου να αναφερθεί στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, ωστόσο τους αντιμετωπίζει ως ζήτημα κοινού ενδιαφέροντος και όχι υπό την αίρεση της κοινής κληρονομιάς¹⁸⁹. Τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι κοινά, καθώς δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν επαρκώς σε εθνικό ή και περιφερειακό επίπεδο. Επιπλέον, τόσο το περιβαλλοντικό κόστος, όσο και τα περιβαλλοντικά οφέλη, θα πρέπει να είναι ισότιμα κατανεμημένα. Τα μέσα προστασίας και διατήρησης οικοδομούνται μέσα από το δίκαιο και τις πολιτικές κατευθύνσεις και ενδυναμώνονται μέσα από εθνικούς και διεθνείς θεσμικούς μηχανισμούς.

Αναφορικά με το ζήτημα των φυσικών πόρων ήδη και πριν από τη Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972, διατυπώθηκε στο πλαίσιο της Αφρικανικής Σύμβασης για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (1968)¹⁹⁰, η ανάγκη να λάβουν τα συμβαλλόμενα μέρη τα απαραίτητα εθνικά και συλλογικά μέτρα δράσης με γνώμονα τη διατήρηση, τη χρήση και την ανάπτυξη των φυσικών πόρων μέσω της ορθολογικής χρήσης με γνώμονα την ευημερία των παρόντων, αλλά και μελλοντικών γενεών. Αντίστοιχα, και ο Παγκόσμιος Χάρτης για τη Φύση¹⁹¹ αναφέρει ότι η διατήρηση και η προστασία των ειδών και των οικοσυστημάτων θα πρέπει να διασφαλιστεί προς όφελος των μελλοντικών γενεών. Τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος και η διασύνδεσή τους με την έννοια της διαγενεακής δικαιοσύνης επηρέασαν

---

¹⁸⁹ Βλ. World Heritage Convention (1972), Preamble, Considering that parts of the cultural or natural heritage are of outstanding interest and therefore need to be preserved as part of the world heritage of mankind as a whole” and Article 1 & 2.

¹⁹⁰ Βλ. African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources (1968), Preamble, “desirous of undertaking individual and joint action for the conservation, utilization and development of these assets by establishing and maintaining their rational utilization for the present and future welfare of mankind.

¹⁹¹ Βλ. World Charter for Nature (1982), A/RES/37/7, “Reaffirming that man must acquire the knowledge to maintain and enhance his ability to use natural resources in a manner which ensures the preservation of the species and ecosystems for the benefit of present and future generations”.

ουσιαστικά το πνεύμα της CBD, η οποία ρητά διακηρύσσει ότι η διατήρηση της βιοποικιλότητας αποτελεί ζήτημα κοινού ενδιαφέροντος για όλη την ανθρωπότητα. Με αυτό τον τρόπο αναβαθμίζεται ο ρόλος του κράτους και δίνεται έμφαση στο ζήτημα της κυριαρχίας του σε σχέση με τους φυσικούς του πόρους, κάτι που επίσης τονίζεται στο Προοίμιο της Σύμβασης, αλλά ταυτόχρονα τονίζεται η ανάγκη της συλλογικής δράσης με γνώμονα την υλοποίηση των βασικών στόχων που θέτει η Σύμβαση.

5.1.2. Η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα και το Σύστημα ABS (Access and Benefit-Sharing System) (1992)

Πριν από την υιοθέτηση της CBD, οι «γενετικοί πόροι» δεν υφίσταντο ως νομικός όρος. Στο πλαίσιο της CBD διατυπώθηκε ένας ορισμός που βασίζεται στην έννοια του γενετικού υλικού¹⁹². Άρα ως γενετικός πόρος προσδιορίζεται «το γενετικό υλικό τρέχουσας ή δυνητικής αξίας»¹⁹³. Την περίοδο υιοθέτησης της CBD, υπήρξε μία γενική πεποίθηση, ότι η αξία που θα πρέπει να εστιάσουμε ως προς τη χρήση των γενετικών πόρων, τοποθετείται στη γενετική πληροφορία του βιολογικού υλικού. Στη συνέχεια, όμως, η πρόοδος της επιστήμης κατέδειξε ότι η επιλογή των λειτουργικών μονάδων κληρονομικότητας ως κριτηρίου οριοθέτησης του πεδίου εφαρμογής υπήρξε ως ένα βαθμό ατυχής. Το ζήτημα δεν εστιάζεται μόνο στο γενετικό υλικό, καθώς οι μονάδες κληρονομικότητας δεν αποτελούν συχνά την άμεση βάση σε σχέση με την ωφέλιμη αξιοποίηση των γενετικών πόρων. Η αξία των πόρων αυτών βρίσκεται κατά κύριο λόγο στα οργανικά συστατικά τους, την αλληλεπίδραση των γονιδίων και τις βιοχημικές ενώσεις που τα εκφράζουν¹⁹⁴. Τα πολύτιμα αυτά συστατικά είναι τα λεγόμενα «παράγωγα» (derivatives), τα οποία αποτελούν και το νέο κεντρικό άξονα διαμάχης στη βάση πολλών εμβληματικών περιπτώσεων βιοπειρατείας, ιδιαίτερα πριν την υιοθέτηση του

---

¹⁹² Βλ. CBD, Use of Terms, "Genetic material" means any material of plant, animal, microbial or other origin containing functional units of heredity".

¹⁹³ Βλ. CBD, Use of Terms, "Genetic resources" means genetic material of actual or potential value".

¹⁹⁴ Βλ. Cabrera Medaglia, J., Lopez Silva, C., *Addressing the Problems of Access: Protecting Sources, While Giving Users Certainty*, IUCN Environmental Policy and Law Paper, No. 67/1, 2007, p.58.

Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια το 2010, όπου και δόθηκε ένα προσδιοριστικό περιεχόμενο στον όρο αυτό¹⁹⁵.

Επίσης, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις η γραμμή που διαχωρίζει τους παρόχους (providers) από τους χρήστες (users) είναι αρκετά λεπτή και διφορούμενη. Πράγματι, τα κράτη μπορούν να αποτελέσουν ταυτόχρονα τόσο πάροχο, όσο και χρήστη γενετικών πόρων. Επιπλέον, οι διαφορετικές περιπτώσεις και συνθήκες που σχετίζονται με τη χρήση των γενετικών πόρων καθιστούν σχεδόν αδύνατο για τα κράτη να προσδιορίσουν a priori τα οφέλη που θα πρέπει να κατανεμηθούν, αλλά και το διαδικαστικό μηχανισμό που θα διευκολύνει τον τρόπο της κατανομής. Ποια θα είναι τα επιθυμητά αιτήματα του κράτους παροχής των πόρων, αλλά και τι από αυτά γίνεται αποδεκτό από τον εκάστοτε χρήστη ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση. Αυτό εξαρτάται μεταξύ άλλων από τους ακόλουθους παράγοντες¹⁹⁶:

- τη φύση των γενετικών πόρων που παρέχονται (in situ ή ex situ)
- την τοποθεσία που βρίσκονται (κράτος, προστατευόμενη περιοχή, περιοχές αυτοχθόνων, περιοχές που δεν υπάρχει καθεστώς διατήρησης)
- τον τύπο χρήσης που προτείνεται (π.χ. επιστημονική έρευνα)
- αν οι γενετικοί πόροι από πολλαπλούς παρόχους θα χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία ενός συγκεκριμένου τελικού προϊόντος
- αν το τελικό προϊόν και ο τελικός χρήστης έχουν καθοριστεί.

Σε κάθε περίπτωση, ο Jeffery¹⁹⁷ σημειώνει αναφορικά με τη CBD ότι πρόκειται για μία πολύ σημαντική Συμφωνία (grand bargain), καθώς επιδιώκει να ισορροπήσει τη διευκόλυνση της πρόσβασης στους γενετικούς πόρους με επακόλουθη την κατανομή των οφελών που απορρέουν από τη χρήση τους. Πρόκειται, επομένως, για έναν συμβιβασμό ανάμεσα στις

---

¹⁹⁵ Βλ. Nagoya Protocol, Use of Terms, “Derivative” means a naturally occurring biochemical compound resulting from the genetic expression or metabolism of biological or genetic resources, even if it does not contain functional units of heredity”.

¹⁹⁶ IUCN, *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing*, Environmental Policy and Law Paper N° 83, *International Union for the Conservation of Nature*, 2012, pp.6-7.

¹⁹⁷ Βλ. Jeffery, M.I., “Intellectual Property Rights and Biodiversity Conservation: Reconciling Incompatibilities between the TRIPS Agreement and the Convention on Biological Diversity”, in: Ong, B., (edt.) *Intellectual Property and Biological Resources*, Marshall Cavendish Academic, Singapore, 2004, pp. 204-205.

επιδιώξεις των αναπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων κρατών και αποτελεί τη νομική βάση του συστήματος ABS. Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να δούμε μία συνοπτική αποτύπωση των διατάξεων της CBD αναφορικά με το σύστημα αυτό:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
CBD ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ABS

Provision	Content
Preamble	Notes the desirability of equitably sharing benefits arising from the use of traditional knowledge, innovations, and practices relevant to the conservation of biological diversity and the sustainable use of its components.
Article 1	Lists ABS as one of the three CBD objectives.
Article 2	Defines the terms “genetic resources” and “genetic material”, as well as the terms “country of origin of genetic resources” and “country providing genetic resources”.
Article 8(j)	Requires CBD Parties to respect, preserve, and maintain the knowledge, innovations, and practices of ILCs; promote their wider application with their holders’ approval and involvement; and encourage the equitable sharing of the benefits arising from their utilisation.
Article 15(1)	Clarifies that States have sovereign rights over their natural resources and the authority to regulate access.
Article 15(2)	Requires CBD Parties to facilitate access for environmentally sound purposes and not to impose restrictions that are counter to the CBD.
Article 15(3)	Provides that only the country of origin or a country that has acquired genetic resources in compliance with the CBD may grant access to genetic resources.
Article 15(4)	Provides for access only on MAT.
Article 15(5)	Provides for access subject to PIC.
Article 15(6)	Provides for full participation of the provider in scientific research based on the genetic resources provided.
Article 15(7)	Requires CBD Parties to take legislative, administrative, or policy measures to share benefits from research and development and commercialization equitably and based on MAT.
Article 16(3)	Requires CBD Parties to take legislative, administrative, or policy measures to provide access to and transfer of technology that makes use of genetic resources accessed on MAT and in accordance with international law.
Article 19(1)	Requires parties to the CBD to take legislative, administrative, or policy measures to ensure the effective participation by providers in biotechnological research on the genetic resources.
Article 19(2)	Provides for priority access to the results and benefits from biotechnologies based on genetic resources provided.

Πηγή: IUCN, An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing, Environmental Policy and Law Paper N° 83, International Union for the Conservation of Nature, 2012, p. 11.

Το Άρθρο 15 αποτελεί τη λειτουργική βάση που διέπει το σύστημα αυτό, το οποίο έχει ως βασικό στόχο την *in situ* συλλογή και χρήση των γενετικών πόρων, ενώ η λειτουργία του είναι σχετικά απλή. Οι χρήστες που επιθυμούν να αξιοποιήσουν τους γενετικούς πόρους μέσω της διαδικασίας έρευνας και ανάπτυξης (R & D) ή για άλλες επακόλουθες εμπορικές ή μη εφαρμογές, θα πρέπει να ζητήσουν εξουσιοδότηση μέσω της διαδικασίας Προηγούμενης Συναίνεσης (PIC)¹⁹⁸ από το κράτος προέλευσης του πόρου. Στη συνέχεια συνάπτοντας μία συμφωνία ιδιωτικού δικαίου, η οποία στηρίζεται σε Αμοιβαία Συμφωνηθέντες Όρους (MAT)¹⁹⁹, ο πάροχος και ο χρήστης ορίζουν τους όρους και τις προϋποθέσεις που διέπουν την πρόσβαση και τη χρήση των εν λόγω πόρων, καθώς και τη διαδικασία της δίκαιης κατανομής των οφελών που προκύπτουν από την αξιοποίησή τους. Όταν η χρήση των εν λόγω γενετικών πόρων αποφέρει οφέλη, οι χρήστες καλούνται να τα κατανεύουν στους εκάστοτε παρόχους με βάση την προσυμφωνημένη διαδικασία, στη βάση της αρχής της δικαιοσύνης, της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και της διατήρησης της βιοποικιλότητας. Οι τρόποι κατανομής των οφελών εξαρτώνται αποκλειστικά από τους όρους που προβλέπονται από τον χρήστη και το κράτος παροχής των πόρων και μπορεί να περιλαμβάνουν προκαταβολικές πληρωμές, δικαιώματα εκμετάλλευσης, ανταλλαγή αποτελεσμάτων που απορρέουν από την ερευνητική διαδικασία, καθώς και κοινά πνευματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας (IPRs), ή δυνατότητα δημιουργίας επιστημονικών υποδομών με γνώμονα την προώθηση της έρευνας και της ανάπτυξης²⁰⁰. Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται πώς λειτουργεί σχηματικά το σύστημα ABS αναφορικά με τους φορείς που συμμετέχουν και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις τους:

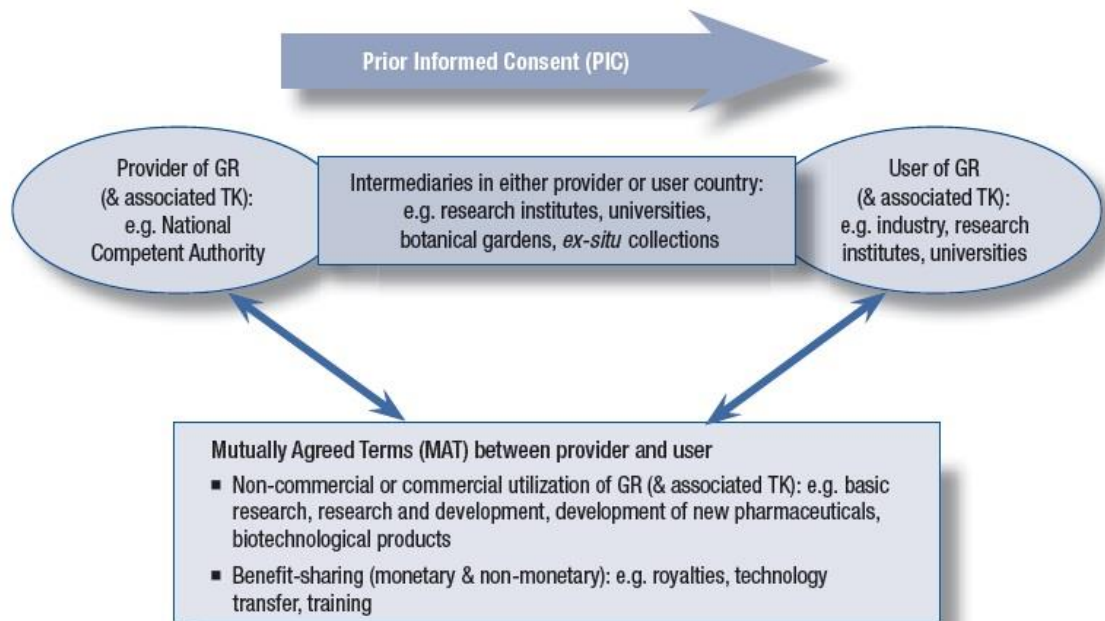
---

¹⁹⁸ Βλ. CBD, Article 15, par.5.

¹⁹⁹ Βλ. CBD, Article 15, par.4 and 7. Η σημασία των Αμοιβαία Συμφωνηθέντων Όρων (MAT) υπογραμμίστηκε στη συνέχεια και από τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Βόννης (Bonn Guidelines), ενώ η διαδικασία του ABS αποτέλεσε και τον κεντρικό άξονα του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια.

²⁰⁰ Βλ. Rabitz, F., “Biopiracy after the Nagoya Protocol: Problem Structure, Regime Design and Implementation Challenges”, *Brazilian Political Science Review*, Vol. 9, No. 2, São Paulo, May/Aug. 2015, διαθέσιμο στο: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1981-38212015000200030, (προσπελάστηκε 5/5/2016).

ΣΧΗΜΑ 8

Source: CBD, *Frequently Asked Questions on Access and Benefit-Sharing (ABS)*, at: www.cbd.int/abs/doc/abs-factsheet-faq-en.pdf.

Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε, ότι τα μέτρα που θεσπίζει για τους παρόχους (providers) των γενετικών πόρων σχετίζονται περισσότερο με το διαδικαστικό κομμάτι (PIC, MAT), ενώ τα μέτρα που αφορούν στους χρήστες (users) ακολουθούν μία προσέγγιση με βάση το αποτέλεσμα που θα προκύψει κατόπιν της συλλογής και της χρήσης. Ωστόσο, στη βάση της διάκρισης της CBD μεταξύ PIC και MAT, είναι δυνατόν να προκύψουν δύο νομικά διακριτοί τύποι περιπτώσεων βιοπειρατείας: αυτή της καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης (misappropriation) και αυτής της χρήσης κατά τρόπο μη συμφωνημένο (misuse)²⁰¹. Ενώ οι περιπτώσεις κατάχρησης είναι πολύ εύκολο να παραβλεφθούν λόγω των γραφείων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, τα οποία στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν ελέγχουν συστηματικά, αν έχουν τηρηθεί οι προβλεπόμενες διαδικασίες Προηγούμενης Συναίνεσης (PIC) και Αμοιβαία Συμφωνηθέντων Όρων (MAT), η κατάχρηση είναι ευκολότερη στην ανίχνευση καθώς η ταυτότητα του χρήστη και ο σκοπός της χρήσης είναι ήδη

²⁰¹ IUCN, *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing*, Environmental Policy and Law Paper N° 83, op.cit., pp.12-18.

γνωστά στο κράτος παροχής των πόρων. Επιπλέον, η επιβολή της νομοθεσίας διευκολύνεται μέσω της σύναψης ιδιωτικών συμφωνητικών.

Τα αναπτυσσόμενα κράτη θεώρησαν ότι η CBD αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την αντιμετώπιση του φαινομένου της βιοπειρατείας, καθώς κατοχυρώνει νομικά το δικαίωμα της κυριαρχίας τους στους φυσικούς τους πόρους²⁰², ενώ τους δίνει τη δυνατότητα μέσω της κρατοκεντρικής αντίληψης που διέπει το περιεχόμενο της, να καθορίζουν μέσα από ένα σύστημα *sui generis* τους όρους πρόσβασης στους πόρους τους, αποκομίζοντας ταυτόχρονα ανταποδοτικά οφέλη. Τα κράτη θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να δημιουργούν τις σωστές συνθήκες, ώστε να διευκολύνουν την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους με γνώμονα περιβαλλοντικά ορθές χρήσεις από άλλα συμβαλλόμενα μέρη και να μην επιβάλλουν περιττούς περιορισμούς, οι οποίοι αντιβαίνουν στους όρους της CBD²⁰³.

Η τρίτη παράγραφος του Άρθρου 15²⁰⁴ αποτέλεσε ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα σημεία της Σύμβασης καθώς υπογράμμισε ότι «οι γενετικοί πόροι, που παρέχονται από ένα συμβαλλόμενο μέλος, προέρχονται από τα μέρη εκείνα που αποτελούν κράτη προέλευσης των εν λόγω πόρων ή από συμβαλλόμενα κράτη που έχουν αποκτήσει τους πόρους αυτούς σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση». Σύμφωνα με τον Glowka²⁰⁵, η κατηγορία αυτή χρίζει αποσαφήνισης, καθώς αποκλείει δύο διακριτές περιπτώσεις: α) τις περιπτώσεις των πόρων που αποκτήθηκαν πριν τεθεί η Σύμβαση σε ισχύ²⁰⁶ και β) τις περιπτώσεις των πόρων που αποκτήθηκαν με μη νόμιμες διαδικασίες μετά τη θέση της Σύμβασης σε ισχύ. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις ενθαρρύνουν την ύπαρξη φαινομένων βιοπειρατείας, καθώς στην πρώτη

---

²⁰² Βλ. CBD, Article 15, par.1, “Recognizing the sovereign rights of States over their natural resources, the authority to determine access to genetic resources rests with the national governments and is subject to national legislation.”

²⁰³ Βλ. CBD, Article 15, par.2.

²⁰⁴ Βλ. CBD, Article 15, par.3. “For the purpose of this Convention, the genetic resources being provided by a Contracting Party, as referred to in this Article and Articles 16 and 19, are only those that are provided by Contracting Parties that are countries of origin of such resources or by the Parties that have acquired the genetic resources in accordance with this Convention”.

²⁰⁵ Βλ. Glowka, L., “A guide to designing legal frameworks to determine Access to Genetic Resources”, *Environmental Policy and Law Paper*, No. 34, IUCN-ELC, 1998, p.78.

²⁰⁶ Στο σημείο αυτό η Σύμβαση ενσωματώνει την Αρχή της μη αναδρομικότητας (non-retroactivity principle). Ως αποτέλεσμα της Αρχής αυτής, οι πόροι που αποκτήθηκαν πριν τεθεί η Σύμβαση σε ισχύ εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής των Άρθρων 15, 16 και 19. Βλ. Paternostre, R., *The Nagoya ABS Protocol: A Legally Sound Framework for an Effective Regime?*, Utrecht University, 2011, pp. 31-32.

περίπτωση υπάρχει νομικό κενό σε σχέση με την ύπαρξη θεσμικών μηχανισμών που καθορίζουν τους όρους πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, ισχυρά κράτη που αποτελούν σημαντικούς χρήστες γενετικών πόρων, όπως οι ΗΠΑ, μπορεί να μην έχουν λάβει Προηγούμενη Συναίνεση ή να εκμεταλλεύονται τους ασθενείς θεσμικούς μηχανισμούς των αναπτυσσόμενων κρατών προκειμένου να προβούν στην εκμετάλλευση των πόρων με βασικό γνώμονα το μονομερές οικονομικό όφελος που δεν βασίζεται σε μία ισότιμα κατανομημένη συναλλαγή, όπως προβλέπεται με βάση το σύστημα ABS.

Αν και η ίδια η CBD θέτει αρκετούς γενικούς στόχους, αφού πρόκειται για ένα γενικό πλαίσιο αρχών, τους οποίους τα κράτη θα πρέπει να προσπαθήσουν να υλοποιήσουν, δεν προσδιορίζει συγκεκριμένα μέτρα για τον τρόπο, με τον οποίο οι στόχοι αυτοί θα μπορούσαν να επιτευχθούν. Ο Buck²⁰⁷ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «το Άρθρο 15.7²⁰⁸ σε σχέση με την υιοθέτηση των κατάλληλων μέτρων (νομοθετικών, διοικητικών πολιτικών) με γνώμονα την οικοδόμηση ενός σωστού συστήματος κατανομής του οφέλους, ακολουθεί μία προσέγγιση government to government, δίνοντας έμφαση στον προσδιοριστικό ρόλο του κράτους, το οποίο θα ρυθμίζει κάθε έκφανση της διαδικασίας σε σχέση με τη χρήση των πόρων του. Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι διαφορετική σε κάποιες περιπτώσεις, καθώς στην πράξη ιδιωτικοί και όχι δημόσιοι φορείς διαχειρίζονται τις συναλλαγές σε σχέση με τη χρήση των γενετικών πόρων. Συχνά η εξουσιοδότηση χορήγησης της Προηγούμενης Συναίνεσης δίνεται σε μη κρατικούς δρώντες, όπως τα ερευνητικά ινστιτούτα, ενώ και η χρήση κυρίως πραγματοποιείται, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, από μη κρατικούς δρώντες, με προεξάρχουσες τις ιδιωτικές πολυεθνικές εταιρείες.

---

²⁰⁷ Βλ. Buck, M., Hamilton, C., “The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity”, *Review of European Community & International Environmental Law* , Vol. 20, No. 1, 2011, p. 48.

²⁰⁸ Βλ. CBD, Article 15, par.7, “Each Contracting Party shall take legislative, administrative or policy measures, as appropriate, and in accordance with Articles 16 and 19 and, where necessary, through the financial mechanism established by Articles 20 and 21 with the aim of sharing in a fair and equitable way the results of research and development and the benefits arising from the commercial and other utilization of genetic resources with the Contracting Party providing such resources. Such sharing shall be upon mutually agreed terms”.

Από την άλλη πλευρά, η CBD περιλαμβάνει ακόμα μία σημαντική παράμετρο που άπτεται άμεσα σε πρακτικές βιοπειρατείας, αυτή της συνιστώσας της παραδοσιακής γνώσης. Στο πλαίσιο της CBD δεν αποδίδεται κάποιος ορισμός αναφορικά με το περιεχόμενο της παραδοσιακής γνώσης, ωστόσο στο Άρθρο 8(j)²⁰⁹ προβλέπεται ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος στη βάση της εθνικής του νομοθεσίας:

- θα σέβεται, και θα συμβάλλει στη διατήρηση της γνώσης, των καινοτομιών και των πρακτικών των αυτοχθόνων και τοπικών κοινοτήτων, ενσωματώνοντας τον παραδοσιακό τρόπο ζωής που σχετίζεται με τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας
- θα προωθεί την ευρύτερη εφαρμογή τους μέσω της συμμετοχής των κατόχων της γνώσης, των καινοτομιών και των πρακτικών
- θα ενθαρρύνει την ισότιμη κατανομή του οφέλους που προκύπτει από τη χρήση τους

Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να τονιστεί, ότι οι περιπτώσεις βιοπειρατείας δεν αφορούν μόνο στην παράνομη συλλογή και χρήση γενετικών πόρων, αλλά και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης που σχετίζεται με τη χρήση τους, η οποία έχει καθοδηγήσει την ανάπτυξη πολλών νέων προϊόντων, ωστόσο σπανίως αναγνωρίζεται.

Η CBD θίγει, επιπλέον, το ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων σε σχέση με την πρόσβαση στα οφέλη της βιοτεχνολογίας που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων. Αναφορικά με το ζήτημα αυτό, καταδεικνύεται ότι η CBD δημιουργεί μία αντίφαση, καθώς αποτελεί το πρώτο κείμενο που προσπαθεί να υποσκελίσει το κενό που υπάρχει ανάμεσα σε δύο αντιφατικές μεταξύ τους θεματικές: αυτή της ιδιωτικοποίησης των γενετικών πόρων και της παγκοσμιοποίησης των πνευματικών δικαιωμάτων. Η αντίληψη αυτή εκπορεύεται από τη διατύπωση του Άρθρου 16, η οποία αφορά στο ρόλο των πνευματικών δικαιωμάτων σε σχέση με την εφαρμογή της Σύμβασης. Παρά το γεγονός, ότι η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι τα πνευματικά δικαιώματα

---

²⁰⁹ Βλ. CBD, Article 8(j), Subject to its national legislation, respect, preserve and maintain knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities embodying traditional lifestyles relevant for the conservation and sustainable use of biological diversity and promote their wider application with the approval and involvement of the holders of such knowledge, innovations and practices and encourage the equitable sharing of the benefits arising from the utilization of such knowledge, innovations and practices;

αποτελούν μία παράμετρο που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αναφορικά με την πρόσβαση και τη μεταφορά της τεχνολογίας στα αναπτυσσόμενα κράτη, περιέλαβε και μία διφορούμενη διάταξη στο πλαίσιο του Άρθρου 16. 5²¹⁰. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι «τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζοντας ότι τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, αλλά και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας μπορούν να επηρεάσουν την εφαρμογή της παρούσας Σύμβασης θα συνεργάζονται στο πλαίσιο της εθνικής τους νομοθεσίας, αλλά και του διεθνούς δικαίου προκειμένου να διασφαλίσουν ότι τα δικαιώματα αυτά υποστηρίζουν και δεν αντιβαίνουν στους υπάρχοντες Στόχους της Σύμβασης». Βασική επιδίωξη της CBD αποτελούσε η προώθηση της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων, παράλληλα με τη δυνατότητα άσκησης επιρροής αναφορικά την εφαρμογή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα της βιοτεχνολογίας.

Το Άρθρο αυτό αποτέλεσε μία δικλείδα ασφαλείας για τον αναπτυσσόμενο Νότο, καθώς διασφάλιζε μία ρήτρα σχετικής προστασίας των γενετικών του πόρων, αλλά και την πρόσβασή του στα οφέλη της βιοτεχνολογίας που προέρχονταν από τη χρήση των πόρων του, μία επιδίωξη που διεκδικούσε σθεναρά για μεγάλο χρονικό διάστημα. Από την άλλη πλευρά, το συγκεκριμένο Άρθρο προκάλεσε την έντονη αντίδραση του αναπτυγμένου Βορρά και ιδιαίτερα των ΗΠΑ, οι οποίες υποστήριξαν ότι οι διατάξεις σε σχέση με τη μεταφορά τεχνολογίας και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας δεν ήταν σωστά ισορροπημένες κατ' επέκταση αρνήθηκαν να υπογράψουν τη Σύμβαση²¹¹. Αυτός ήταν και ένας από τους βασικούς λόγους, της απουσίας σε κάθε μνεία στη βιοτεχνολογία τόσο στο Προοίμιο, όσο και στους στόχους της Σύμβασης, προς αποφυγή της περαιτέρω αρνητικής φόρτισης που συνοδεύει το συγκεκριμένο όρο και αφορά σε πολλές αμφισβητήσιμες πλευρές του²¹².

---

²¹⁰ Βλ. CBD, Article 16(5), “The Contracting Parties, recognizing that patents and other intellectual property rights may have an influence on the implementation of this Convention, shall cooperate in this regard subject to national legislation and international law in order to ensure that such rights are supportive of and do not run counter to its objectives”.

²¹¹ Οι ΗΠΑ προσυπέγραψαν τη Σύμβαση ένα χρόνο αργότερα το 1993, καθώς πολλές πολυεθνικές εταιρείες υποστήριξαν ότι η μη προσχώρηση στη Σύμβαση θα ήταν ακόμα πιο επιβλαβής, ωστόσο δεν την επικύρωσαν ποτέ, παρά το γεγονός ότι ίσως αποτελούν το μεγαλύτερο χρήστη γενετικών πόρων παγκοσμίως.

²¹² Βλ. Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ. Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, Νομική και Θεσμική Διάσταση*, *op. cit.*, σελ. 146-147

Οι ΗΠΑ αντιμετώπισαν τη CBD ως ένα νομικό εργαλείο που θα υποχρέωνε τα αναπτυγμένα κράτη να μεταφέρουν την τεχνολογία τους, ενώ παράλληλα ο αναπτυσσόμενος Νότος θα μπορούσε ίσως και να εμποδίσει την πρόσβασή τους σε σημαντικούς βιολογικούς πόρους. Τα αναπτυσσόμενα κράτη, υποστήριξαν, ωστόσο, ότι η διάταξη αυτή αποτελούσε μία δικλείδα ασφαλείας έναντι περιπτώσεων βιοπειρατείας, καθώς με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να ελέγχουν καλύτερα τους πόρους τους, ενώ θα έπαυαν να καταβάλλουν υψηλό οικονομικό αντίτιμο σε μεγάλες εταιρείες βιοτεχνολογίας, οι οποίες ανέπτυσαν τεχνολογικές καινοτομίες, οι οποίες βασιζόνταν στους πόρους τους.

Παρά το φιλόδοξο περιεχόμενο της, ανέκυψαν αρκετά πρακτικά προβλήματα σε σχέση με την εφαρμογή της Σύμβασης, ιδιαίτερα σε σχέση με τη λειτουργικότητα του συστήματος ABS. Τα προβλήματα αυτά σχετιζόνταν με την εφαρμογή σε διαφορετικά εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια, τα οποία αντιλαμβάνονταν με διαφορετικό τρόπο την εφαρμογή του συστήματος ABS σε κρατικό επίπεδο. Κάθε κράτος έχει το δικό του ξεχωριστό νομικό σύστημα και ανάλογες εθνικές αρχές, οπότε σε περιπτώσεις κρατών που μπορεί να διαθέτουν παρεμφερείς πόρους, ο τρόπος πρόσβασης μπορεί να ποικίλλει, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει αδυναμία οικοδόμησης σχετικού θεσμικού πλαισίου λόγω ανταγωνισμού των υπαρχόντων θεσμών σε σχέση με τον προσδιορισμό της αρμόδιας αρχής χορήγησης Προηγούμενης Συναίνεσης. Ένα άλλο ζήτημα αποτελεί ο προσδιορισμός των κατόχων της παραδοσιακής γνώσης, καθώς και η αποσαφήνιση αν έχει δοθεί η απαιτούμενη εξουσιοδότηση από τις τοπικές κοινότητες για τη χρήση της, αφού δεν υπάρχει πάντα η δυνατότητα ελέγχου ή ο κάτοχος δεν είναι γνωστός. Τέλος, η CBD επικεντρώνεται κυρίως σε περιπτώσεις διμερών και όχι πολυμερών προσεγγίσεων σε σχέση με το σύστημα ABS και δεν ξεκαθαρίζει πως θα επιλυθεί μία περίπτωση διασυννοριακής κατοχής ενός συγκεκριμένου πόρου, όπου οι πάροχοι είναι περισσότεροι του ενός. Σε αυτή την περίπτωση αν κάποιος από τους δύο δεν προβεί στη χορήγηση Προηγούμενης Συναίνεσης θα μπορούσε να υπάρξει Συμφωνία ή μία τέτοια ενέργεια θα λειτουργούσε σε αντιδιαστολή με τις διαδικασίες που ορίζει η Σύμβαση.; Κάποια από τα προβλήματα αυτά κλήθηκε να καλύψει το πεδίο αναφοράς του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, το οποίο θα αναλυθεί στη συνέχεια.

5.1.3 Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την Πρόσβαση στους Γενετικούς Πόρους και τη Δίκαιη και Ορθόνομη Κατανομή των Ωφελημάτων που απορρέουν από τη Χρήση τους (ABS) (2010)

Οι διαπραγματεύσεις για την υιοθέτηση ενός καθεστώτος που σχετίζεται με το σύστημα ABS, είχαν ήδη ξεκινήσει από την COP 7 (2004) και ολοκληρώθηκαν 10 χρόνια αργότερα, κατά την COP 10, με την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, το οποίο τέθηκε τελικά σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2014. Ο βασικός του στόχος αφορά στη δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των ωφελημάτων που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας, πραγματοποιώντας μία διασύνδεση ανάμεσα στο σύστημα ABS και τους άλλους δύο βασικούς στόχους της CBD²¹³. Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια επικεντρώνεται κυρίως στη διαχείριση της συμμόρφωσης, ενώ δεν διαθέτει τις αναγκαίες διατάξεις για την επιβολή νομικών μέτρων με γνώμονα την αποτροπή της μη συμμόρφωσης μέσω της αποτελεσματικής παρακολούθησης (monitoring) και επιβολής ανάλογων κυρώσεων. Τα αναπτυσσόμενα κράτη θεώρησαν την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου ένα ουσιαστικό πρώτο βήμα κατά της βιοπειρατείας, αφού αποτελεί μία ολοκληρωμένη πρόταση σε σχέση με τον τρόπο πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων που βρίσκονται εντός των ορίων της εθνικής τους δικαιοδοσίας, ενώ ενθαρρύνει τη διαφάνεια και τη συμμόρφωση σε σχέση με τον ακριβή προσδιορισμό της λειτουργικής διαδικασίας ABS.

Το πεδίο αναφοράς του Πρωτοκόλλου αποτέλεσε ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα στη διαδικασία της διαπραγματεύσεως. Ο προσδιορισμός του ουσιαστικού, χρονικού, καθώς και γεωγραφικού πεδίου αναφοράς θεωρήθηκε εξαιρετικά καθοριστικός σε σχέση με τη δυνατότητα εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, αλλά και τη διασφάλιση νομικής σαφήνειας. Το πεδίο αναφοράς προσδιορίζεται στο Άρθρο 3²¹⁴ και αφορά στη χρήση

---

²¹³ Βλ. Buck, M., H., C., “The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity”, *Review of European Community & International Environmental Law*, Vol. 20, No. 01, 2011, pp. 47-61.

²¹⁴ Βλ. Nagoya Protocol, Article 3, “This Protocol shall apply to genetic resources within the scope of Article 15 of the Convention and to the benefits arising from the utilization of such resources.

γενετικών πόρων που εμπíπτουν στο Άρθρο 2. Το Άρθρο 3 δεν περιλαμβάνει ρήτρα εξαιρέσεων κάτι που αρχικά είχε συζητηθεί κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, καθώς τα κράτη δεν μπόρεσαν να φτάσουν σε συμφωνία σε σχέση με τον καθορισμό του περιεχομένου των εξαιρέσεων, αλλά ούτε και σε σχέση με τον προσδιορισμό συγκεκριμένων γενετικών πόρων προς χρήση, γι' αυτό έμειναν σε μία γενική διατύπωση που θα τους έδινε τη δυνατότητα μίας πιο ευέλικτης προσέγγισης και αναφέρεται στους «γενετικούς πόρους που εμπíπτουν στο πεδίο αναφοράς του Άρθρου 15 της CBD και τη συναφή παραδοσιακή γνώση». Είναι γεγονός, ότι η γενική διατύπωση του Άρθρου 3 δεν συμβάλλει στην ουσιαστική κατανόησή του περιεχομένου του, γι' αυτό θα πρέπει να μελετηθεί σε συνδυασμό με άλλες διατάξεις του Πρωτοκόλλου, προκειμένου να μπορέσουμε να αποκτήσουμε μία ολοκληρωμένη εικόνα. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τα εξής:

- Το Άρθρο 2, το οποίο έχει ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία, καθώς περιλαμβάνεται για πρώτη φορά συγκεκριμένος ορισμός τόσο σε σχέση με το αντικείμενο της βιοτεχνολογίας²¹⁵ που αποτέλεσε ένα από τα καίρια συγκρουσιακά ζητήματα της CBD, αλλά και ορισμός των παραγώγων των γενετικών πόρων (derivatives), ένα ουσιαστικό βήμα που θέτει το ζήτημα της χρήσης των γενετικών πόρων σε μία περισσότερο μακροχρόνια βάση, καθώς συχνά συζητείται πως το ζήτημα της βιοπειρατείας δεν αφορά μόνο στη συλλογή ή τη χρήση των γενετικών πόρων μεμονωμένα ή σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αλλά και των παραγώγων που προκύπτουν κατά τη διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης²¹⁶. Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ότι ο όρος παράγωγο δεν χρησιμοποιείται στο λειτουργικό τμήμα του Πρωτοκόλλου. Ωστόσο, συνδέεται με τον όρο «χρήση» (utilization), ο οποίος χρησιμοποιείται άμεσα (κατά λέξη) ή έμμεσα (προσαρμοσμένος ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται) σε πολλές διατάξεις του

This Protocol shall also apply to traditional knowledge associated with genetic resources within the scope of the Convention and to the benefits arising from the utilization of such knowledge”.

²¹⁵ Βλ. Nagoya Protocol, Article 2, “Biotechnology” as defined in Article 2 of the Convention means any technological application that uses biological systems, living organisms, or derivatives thereof, to make or modify products or processes for specific use;”

²¹⁶ Βλ. Wallbott, L., Wolff, F., Pozarowska, J., “The Negotiations of the Nagoya Protocol: Issues, Coalitions, and Process”, in: Oberthür, S., Rosendal, K., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, Abingdon, 2014, pp. 33-59.

Πρωτοκόλλου. Για μία ακόμα φορά, υπήρξε ουσιαστική έλλειψη σε σχέση με το προσδιοριστικό περιεχόμενο του όρου «παραδοσιακή γνώση», αν και χρησιμοποιείται σε αρκετές διατάξεις του Πρωτοκόλλου, αλλά και τον όρο «πρόσβαση» (access), για τον οποίο δεν υπάρχει προσδιοριστικό περιεχόμενο ούτε και στη CBD²¹⁷. Δεδομένου ότι η πρόσβαση απαιτεί τη χορήγηση PIC και ενδεχομένως οδηγεί σε κατανομή των ωφελημάτων μέσω MAT, το τι ακριβώς συνιστά την ουσία της πρόσβασης έχει σημαντικές επιπτώσεις σε περιπτώσεις γενετικών πόρων που βρίσκονται σε *ex situ* συλλογές. Ενώ οι εν λόγω γενετικοί πόροι έχουν αφαιρεθεί φυσικά από τις αντίστοιχες χώρες προέλευσής τους, η πρόσβαση εξακολουθεί να υπόκειται στην απαίτηση PIC. Ο όρος «πρόσβαση» μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει δύο διαφορετικές έννοιες: τη φυσική απόκτηση ενός γενετικού πόρου από κράτος προέλευσης ή τη χρήση του σε διαδικασίες βιοτεχνολογικής καινοτομίας²¹⁸. Αυτό σημαίνει ότι δεν καθίσταται σαφές αν το Πρωτόκολλο είναι εφαρμόσιμο στο σημείο πρόσβασης στους γενετικούς πόρους (στα κράτη παρόχους) ή στο σημείο χρήσης (στα κράτη χρήστες)²¹⁹. Με βάση την παραπάνω παρατήρηση, σημαντικές ποσότητες συλλογών *ex situ* δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου και η αξιοποίησή τους δεν θα οδηγήσει σε υποχρέωση κατανομής των οφελών που υπόκεινται στις διατάξεις συμμόρφωσης του Πρωτοκόλλου. Τα μέτρα ως προς τη χρήση των γενετικών πόρων θα ισχύουν μόνο σε σχέση με γενετικούς πόρους που αποκτήθηκαν από τις αντίστοιχες χώρες προέλευσής τους μετά τις 12 Οκτωβρίου 2014, ημερομηνία που το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ. Αναφορικά με την πρόσβαση σε γενετικούς πόρους πριν από τον Οκτώβριο του 2014 εφαρμόζεται το καθεστώς που προβλέπεται από τη CBD.

- Το Άρθρο 4, το οποίο αφορά στη σχεσιακή διασύνδεση που εντοπίζεται ανάμεσα στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια και άλλα συναφή διεθνή

²¹⁷ Βλ. Rabitz, F., “Biopiracy after the Nagoya Protocol: Problem Structure, Regime Design and Implementation Challenges”, *op.cit.*

²¹⁸ Βλ. Tvedt, M. W., Schei, P., “The Term ‘Genetic Resources’: Flexible and Dynamic While Providing Legal Certainty?”, in: Oberthür, S., Rosendal, Kr. G., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit-Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, New York/London, 2014, pp. 18-32.

²¹⁹ Βλ. Wallbott, L., Wolff, F., Pozarowska, J., “The Negotiations of the Nagoya Protocol: Issues, Coalitions, and Process”, *op. cit.*, pp. 33-59.

όργανα και διαδικασίες που σχετίζονται με το σύστημα ABS, αποτέλεσε ένα επιπλέον παράγοντα προστριβών στη διαπραγματευτική διαδικασία. Σε αυτό διευκρινίζεται, ότι η εφαρμογή των διατάξεων του Πρωτοκόλλου δεν θα αντιβαίνει στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από άλλες υφιστάμενες διεθνείς συμφωνίες²²⁰, ενώ τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να αναπτύξουν και να υιοθετήσουν και άλλες ειδικές συμφωνίες ABS στο μέλλον, αρκεί να είναι σύμφυτες με τους στόχους του Πρωτοκόλλου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα διεθνούς συμφωνίας που σχετίζεται με τη διαδικασία ABS αποτελεί η Διεθνής Συνθήκη σε Σχέση με τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία²²¹, η οποία πληροί ακριβώς τα κριτήρια που προβλέπονται από το εν λόγω Άρθρο.

- Το Άρθρο 10, το οποίο αποτελεί ίσως και τη σημαντικότερη καινοτομία που προβλέπεται από το Πρωτόκολλο, καθώς δημιουργεί τη νομική βάση για την εξέταση ενός μελλοντικού πολυμερούς μηχανισμού για την παγκόσμια κατανομή των ωφελημάτων (Global Multilateral Benefit-sharing Mechanism). Ουσιαστικά πρόκειται για την εξελικτική προσέγγιση ως προς την έλλειψη της CBD αναφορικά με περιπτώσεις, όπου οι προϋποθέσεις για μία ορθή διαδικασία ABS δεν μπορούν να επιτευχθούν μέσω διμερούς προσέγγισης. Σε αυτήν κατηγορία εμπíπτουν τρία συγκεκριμένα παραδείγματα περιπτώσεων: α) την περίπτωση που οι γενετικοί πόροι βρίσκονται εκτός των συνόρων εθνικής δικαιοδοσίας ή σε περισσότερα από ένα κράτη, β) τις περιπτώσεις γενετικών πόρων που δεν είναι δυνατή η χορήγηση PIC και γ) τις περιπτώσεις δεν είναι δυνατή η απόκτηση PIC²²². Παρά το

---

²²⁰ Χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα εξής: η Διεθνής Συνθήκη σε Σχέση με τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture), η UNCLOS, Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία Νέων Ποικιλιών Φυτών (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants), το Συμβατικό Πλαίσιο Προστασίας της Ανταρκτικής, αλλά και Συμφωνίες στα πλαίσια των εξής Διεθνών Οργανισμών: ΠΟΕ, WIPO, WHO και FAO. Βλ. IUCN, *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing*, Environmental Policy and Law Paper N° 83, op.cit., p. 76.

²²¹ Η Σύμβαση αυτή υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του FAO το 2001 και τέθηκε σε ισχύ το 2004. Σε αρκετές περιπτώσεις λέγεται ότι λειτουργεί συμπληρωματικά με τη CBD και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια. Βλ. Moore, G., Tymowski, W., *Explanatory Guide to the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*, IUCN, Switzerland and UK, 2005, pp. 10-11.

²²² Βλ. IUCN, *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing*, Environmental Policy and Law Paper N° 83, op.cit., p. 26.

γεγονός ότι το Άρθρο αυτό βοήθησε σημαντικά στην αίσια κατάληξη των διαπραγματεύσεων καλύπτοντας τα ενδεχόμενα κενά που υπήρχαν ιδιαίτερα αναφορικά με το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, παρέχει μόνο μία ρήτρα εξουσιοδότησης, πράγμα που σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη είναι αυτά που θα πρέπει να αποφασίσουν για την πραγματική ανάγκη και τις λεπτομέρειες ενός τέτοιου μηχανισμού. Επίσης, δεν αποσαφηνίζεται επαρκώς πως θα πρέπει να λειτουργήσει ένας τέτοιος μηχανισμός και ποιοι θα τον απαρτίζουν, τη διαδικασία κατανομής του οφέλους, όταν υπάρχει διασυνοριακή διαφορά ή δεν υπάρχει προηγούμενη συναίνεση από καθένα από τα δύο ή περισσότερα μέρη χωρίς να παραβιάζονται οι υποχρεώσεις που προβλέπονται τόσο από τη CBD, όσο και από το Πρωτόκολλο. Η δημιουργία του μηχανισμού αυτού αποτέλεσε άτυπη πρόταση της ομάδας των αφρικανικών κρατών²²³ ως προϋπόθεση, για να αποσύρουν κάποιες διεκδικήσεις τους που αφορούσαν στην εφαρμογή του Πρωτοκόλλου σε περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας ή σε πόρους που είχαν συλλεχθεί και χρησιμοποιηθεί πριν την υιοθέτηση της CBD. Το θέμα της εγκαθίδρυσης του Παγκόσμιου Μηχανισμού ήρθε ξανά στην επιφάνεια το 2013²²⁴, χωρίς ωστόσο τα κράτη να καταλήξουν σε κάποιο από τα παραπάνω ζητήματα, λέγοντας ότι υπάρχουν ανοιχτά πολλά ενδεχόμενα προς εξέταση.

Ένα κοινό πρόβλημα που σχετίζεται με την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους αποτελεί η αδιαφανής, γραφειοκρατική και γεμάτη διακρίσεις νομοθεσία αναφορικά με τη διαδικασία ABS των κρατών προέλευσης, η οποία συχνά υποθάλλει περιπτώσεις μη νόμιμης πρόσβασης και χρήσης²²⁵. Τα «Διεθνή Πρότυπα Πρόσβασης» του Πρωτοκόλλου (Άρθρο 6) εισήχθησαν αρχικά ως θεματική στις διαπραγματεύσεις από την πλευρά της ΕΕ ως μέτρο στήριξης της διαδικασίας συμμόρφωσης. Το Άρθρο 6.3 καλεί τα συμβαλλόμενα μέρη που έχουν θέσει τη χορήγηση PIC ως προϋπόθεση

²²³ Βλ. Paternostre, R., *The Nagoya ABS Protocol: A Legally Sound Framework for an Effective Regime?*, Utrecht University, 2011, pp. 55-56.

²²⁴ Στο πλαίσιο συνάντησης ειδικών που στηρίχθηκε από το ABS Clearing House. Βλ. <https://www.cbd.int/abs/benefitsharing-whatdone.shtml>, (προσπελάστηκε 5/5/2016).

²²⁵ Βλ. Medaglia, J. C., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-Sharing. Challenges and Opportunities in Implementing the Nagoya Protocol*. Centre for International Sustainable Development Law, Montreal, 2012, pp. 66-71.

αναφορικά με τους γενετικούς πόρους εντός της δικαιοδοσίας τους, να λάβουν, μεταξύ άλλων, «νομοθετικά, διοικητικά ή πολιτικά μέτρα, όπως ενδείκνυται», προκειμένου να παράσχουν και να διασφαλίσουν «ασφάλεια δικαίου, σαφήνεια και διαφάνεια» με γνώμονα τη θέσπιση «δίκαιων και μη αυθαίρετων κανόνων». Η διαδικασία που διέπεται από κανόνες μπορεί να κυριαρχήσει σε σχέση με τη μεγιστοποίηση του κέρδους, κυρίως σε περιπτώσεις, όπου το εμπορικό μερίδιο είναι περιορισμένο, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση μη εμπορικής ακαδημαϊκή έρευνας²²⁶. Σε αυτό το πλαίσιο, το Πρωτόκολλο αναφέρει, ότι τα μέρη να πρέπει να θεσπίζουν απλουστευμένα μέτρα πρόσβασης (Άρθρο 8α). Με τον εξορθολογισμό των διαδικασιών, θα ενισχυθεί η συμμόρφωση ως προς την τήρηση των προϋποθέσεων PIC και MAT, τουλάχιστον για τους φορείς αυτούς χωρίς σαφή και ξεκάθαρη προτίμηση σε σχέση με τα εμπορικά κέρδη.

Το Άρθρο 5²²⁷ αποτελεί τον κεντρικό άξονα του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια, καθώς εστιάζει στη διαδικασία κατανομής των ωφελημάτων, κατ' αναλογία του Άρθρου 15 στο πλαίσιο της CBD. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η κατανομή των ωφελημάτων περιλαμβάνει όσα προκύπτουν ως αποτέλεσμα της χρήσης των γενετικών πόρων, αλλά και όσα μπορεί να προκύψουν από ενδεχόμενη μελλοντική χρήση και εμπορευματοποίηση. Επίσης, η κατανομή των οφελών αφορά μόνο στο κράτος προέλευσης των γενετικών πόρων ή ένα συμβαλλόμενο μέρος που τους έχει αποκτήσει μέσω των διαδικασιών που προβλέπονται από τη CBD. Τέλος, οι ειδικές εκφάνσεις που σχετίζονται με τη διαδικασία διανομής θα προσδιοριστούν στη βάση ενός συμβολαίου που στηρίζεται σε Αμοιβαία Συμφωνηθέντες Όρους (MAT). Η σημασία του Άρθρου αυτού εντοπίζεται και στη χρήση του όρου «κράτος προέλευσης» (country of origin), ο προσδιορισμός του οποίου κρίνεται αναγκαίος προκειμένου να περιοριστούν ως ένα βαθμό οι περιπτώσεις βιοπειρατείας,

---

²²⁶ Βλ. Biber-Klemm, S.; Davis, K.; Gautier, L., Martinez, S. I., "Governance Options for *ex-situ* Collections in Academic Research", in: Oberthür, S., Rosendal, Kr. G., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit-Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, New York/London, 2014, pp. 213-230.

²²⁷ Το Άρθρο 5 αποτελεί τη βασική διάταξη καθορισμού του τρόπου κατανομής των ωφελημάτων, ενώ τα Άρθρα 9 (Contribution to Conservation and Sustainable Use), 10 (Global Multilateral Benefit-sharing Mechanism), 19 (Model Contractual Clauses), 20 (Codes of Conduct, Guidelines and Best Practices and/or Standards) και 23 (Technology Transfer, Collaboration and Cooperation), καθώς και το Παράρτημα εξετάζουν συγκεκριμένες πτυχές στο πλαίσιο αυτό.

ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που σχετίζονται με την κατοχύρωση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Τα Άρθρα 15-18 του Πρωτοκόλλου υποχρεώνουν τα συμβαλλόμενα μέρη να θεσπίσουν μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι η χρήση των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης εντός της εθνικής τους δικαιοδοσίας θα πραγματοποιείται σύμφωνα με τις αρχές της Προηγούμενης Συναίνεσης (PIC) και των Αμοιβαίων Συμφωνηθέντων Όρων (MAT), και θα είναι σύμφυτες με τον στόχο της κατανομής των οφελών. Η έμφαση στο ρόλο του κράτους κατ' αναλογία με τη CBD είναι εμφανής και στο συγκεκριμένο κείμενο. Έτσι, το Άρθρο 15 προβλέπει ότι από κάθε κράτος θα λαμβάνει «κατάλληλα, αποτελεσματικά και αναλογικά νομοθετικά, διοικητικά ή πολιτικά μέτρα, ώστε να εξασφαλίζεται ότι η πρόσβαση στους γενετικούς πόρους που διατίθενται προς χρήση εντός της δικαιοδοσίας του, διέπεται από την αρχή της Προηγούμενης Συναίνεσης και έχει καθοριστεί στο πλαίσιο Αμοιβαία Συμφωνηθέντων Όρων». Το Άρθρο 16 προβλέπει μία ανάλογη διαδικασία σε σχέση με την παραδοσιακή γνώση που συνδέεται με τη χρήση των γενετικών πόρων, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία των κρατών σε ενδεχόμενες παραβιάσεις της εθνικής τους νομοθεσίας ή των κανονιστικών απαιτήσεων που προβλέπουν σε σχέση με την πρόσβαση σε αυτήν. Τα δύο αυτά Άρθρα, αποσκοπούν στην προώθηση της συμμόρφωσης των χρηστών εστιάζοντας στην τήρηση της εθνικής νομοθεσίας των κατόχων των γενετικών πόρων, ενώ έχουν πρωταρχική σημασία στην κατηγορία των περιπτώσεων βιοπειρατείας που σχετίζονται με την καταχρηστική πρόσβαση και χρήση.

Ιδιαίτερη είναι και η προστιθέμενη αξία του Άρθρου 17, όπου προωθείται η ενίσχυση της διαφάνειας σε σχέση με τη χρήση των γενετικών πόρων μέσω της παρακολούθησης (monitoring), καθώς και της δημιουργίας προτύπων συμμόρφωσης. Έτσι, το Πρωτόκολλο καλεί τα συμβαλλόμενα μέρη να ορίσουν «σημεία ελέγχου» (checkpoints), τα οποία θα «συλλέγουν ή θα λαμβάνουν τις απαραίτητες σχετικές πληροφορίες, αναφορικά με τη χορήγηση της PIC, την πηγή του γενετικού πόρου, τον καθορισμό των MAT και τις διαδικασίες που αφορούν στη χρήση των γενετικών πόρων». Οι χρήστες οφείλουν να παρέχουν όλες τις «σχετικές πληροφορίες» στο κατάλληλο σημείο ελέγχου μέσω της χρήσης του πιστοποιητικού συμμόρφωσης (certificate of compliance). Το πιστοποιητικό συμμόρφωσης

συνδέεται με τη χορήγηση Προηγούμενης Συναίνεσης σε σχέση με την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους. Όταν δοθεί η άδεια από την αρμόδια εθνική αρχή του κράτους προέλευσης, θα πρέπει να ενημερώνεται η βασική πλατφόρμα ανταλλαγής πληροφοριών του Πρωτοκόλλου (ABS Clearing House)²²⁸, προκειμένου η άδεια αυτή να αποτελέσει ένα διεθνώς αναγνωρισμένο πιστοποιητικό συμμόρφωσης, το οποίο θα λειτουργήσει ως αποδεικτικό στοιχείο, ότι η πρόσβαση στους γενετικούς πόρους πραγματοποιήθηκε με βάση της προβλεπόμενες διαδικασίες. Ενώ το πιστοποιητικό συμμόρφωσης είναι εννοιολογικά πλησιέστερο στην προϋπόθεση της γνωστοποίησης προέλευσης (disclosure of origin), που συζητείται επί μακρόν τόσο στο πλαίσιο της CBD, όσο και σε άλλα διεθνή fora²²⁹, δεν ασκεί απαραίτητα νομική επιρροή σε σχέση με τους κανόνες δικαίου που διέπουν τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας.

Παρά το γεγονός ότι έχει αναπτυχθεί εκτεταμένος διάλογος σε σχέση με τη διασύνδεση ανάμεσα στα σημεία ελέγχου και τα γραφεία χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας²³⁰, λόγω της σχεσιακής φύσης ανάμεσα στο συμβατικό πλαίσιο που διέπει την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών πόρων και τη Συμφωνία TRIPS, τα συμβαλλόμενα μέρη δεν υποχρεούνται να ορίζουν ως σημεία ελέγχου τα γραφεία αυτά. Η περίπτωση της γνωστοποίησης της προέλευσης θα μπορούσε να αποτελέσει δικαιολογητική βάση για τον καθορισμό ενός γραφείου χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ως σημείο ελέγχου, ωστόσο δεν θα πληρούνταν επαρκώς οι προϋποθέσεις που

---

²²⁸ Η πλατφόρμα ανταλλαγής πληροφοριών του Πρωτοκόλλου, δημιουργήθηκε με βάση το Άρθρο 14 και αποτελεί το εργαλείο-κλειδί σε σχέση με τη διευκόλυνση των διαδικασιών εφαρμογής μέσω της ενίσχυσης της νομικής σαφήνειας και της διαφάνειας, όσον αφορά στις διαδικασίες πρόσβασης και παρακολούθησης της χρήσης των γενετικών πόρων στη βάση των Αρχών που διέπουν το Πρωτόκολλο, συμπεριλαμβανομένου του διεθνούς αναγνωρισμένου πιστοποιητικού συμμόρφωσης. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ABS Clearing House, <https://absch.cbd.int/about>, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

²²⁹ Βλ. Blakeney, M., *Proposals for the Disclosure of Origin of Genetic Resources in Patent Applications*, Study for the World Intellectual Property Organization, WIPO/IP/GR/05/01, University of London, London, 2005, pp. 4-5 και Dutfield, G., *Thinking Aloud on Disclosure of Origin*, QUNO Occasional Paper 18, United Nations Office, Geneva, 2005, pp. 2-4.

²³⁰ Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια αποφεύγει τη διασύνδεση ανάμεσα στην αρμόδια αρχή που ελέγχει την τήρηση των διαδικασιών PIC και MAT με τα σημεία ελέγχου. Ωστόσο, μία ουσιαστική εφαρμογή του Πρωτοκόλλου, καθώς και η σχεσιακή αλληλεπίδραση των πνευματικών δικαιωμάτων με τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου, απαιτεί τη διασύνδεση ανάμεσα στην αρμόδια αρχή και τα σημεία ελέγχου, αλλιώς παραμένει ασαφές ποιον αφορούν οι πληροφορίες που συλλέγονται σε αυτά. Βλ. UNCTAD, *The Convention on Biological Diversity and the Nagoya Protocol: Intellectual Property Implications*, UNCTAD, Geneva, 2014, pp. 53-55.

προβλέπονται από το Άρθρο 13 σε σχέση με τα εθνικά κέντρα συντονισμού (national focal points) και τις αρμόδιες εθνικές αρχές.

Τέλος, το ζήτημα της παραδοσιακής γνώσης αποτελεί, επίσης, ένα κομβικό σημείο του Πρωτοκόλλου και αναπτύσσεται σε αρκετά πιο εκτεταμένο βαθμό σε σύγκριση με τη CBD²³¹. Σύμφωνα με το Άρθρο 7 θα πρέπει να διασφαλίζεται, ότι η πρόσβαση στην παραδοσιακή γνώση που συνδέεται με τη χρήση των γενετικών πόρων που βρίσκονται στις περιοχές που διαβιούν τοπικές κοινότητες ή αυτόχθονες θα γίνεται στη βάση της λήψης PIC, ή έγκρισης ή συμμετοχής τους, ενώ θα έχουν καθοριστεί σχετικοί Αμοιβαία Συμφωνηθέντες Όροι (MAT). Παρά τη σημαντική πρόοδο σε σχέση με την αναγνώριση του ρόλου των αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων ως φορέα δικαιωμάτων αναφορικά με την πρόσβαση και την κατανομή του οφέλους, οι περιπτώσεις λειτουργικότητας αυτής της διάταξης είναι περιορισμένες έως ανύπαρκτες.

Το Άρθρο 12 προβλέπει, επίσης, κάποιες συγκεκριμένες υποχρεώσεις σε σχέση με τις τοπικές κοινότητες και τους αυτόχθονες πληθυσμούς, όπως η αναγνώριση με βάση την εσωτερική νομοθεσία των εθιμικών νόμων και διαδικασιών που σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση, τη δημιουργία μηχανισμών για την ενημέρωση δυνητικών χρηστών σε σχέση με τις υποχρεώσεις που αφορούν στα ζητήματα της παραδοσιακής γνώσης, την παροχή υποστήριξης για την ανάπτυξη παραδοσιακών Πρωτοκόλλων και προτύπων συμβολαίων από τις παραδοσιακές κοινότητες, και τέλος, να μην περιορίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την συνήθη χρήση και την ανταλλαγή γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης, η οποία είναι σύμφυτη με τους Στόχους της CBD, εντός και μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων ή των αυτοχθόνων.

Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια έχει περιγραφεί ως ένα «αριστούργημα δημιουργικής ασάφειας»²³², δημιουργώντας μια σειρά μερικώς αντικρουόμενων ερμηνειών. Η αμφισημία του κειμένου επέτρεψε στα συμβαλλόμενα μέρη με διαφορετικό διακύβευμα συμφερόντων, να συμφωνήσουν σε ένα νομικά δεσμευτικό αποτέλεσμα μετά από μια ιδιαίτερα

---

²³¹ Στα Άρθρα 5(5), 10, 11(2), και 18(1). Λόγω της ιδιαίτερης σημασίας του ζητήματος, τίθεται ως ζήτημα και σε αυτόνομες διατάξεις όπως τα Άρθρα 7 και 16 και το Άρθρο 12.

²³² Βλ. ENB, "Tenth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity", *Earth Negotiation Bulletin*, Vol. 09, No. 544, 2010, pp.26.

δύσκολη διαδικασία διαπραγμάτευσης η οποία, μέχρι το τέλος της, κινδύνευε να μην τελεσφορήσει. Παρόλο που η διεθνής συγκρότηση συμφερόντων μπορεί ως ένα βαθμό να εξηγήσει την έλλειψη ακρίβειας και αυστηρότητας, οι συνιστώσες της εφαρμογής του Πρωτοκόλλου είναι απίθανο να συμβάλλουν σημαντικά στην υλοποίηση του στόχου της δίκαιης και ορθόνομης κατανομής των οφελών των γενετικών πόρων, ιδιαίτερα λόγω της έλλειψης και της περιορισμένης σε αρκετές περιπτώσεις δυνατότητας ανάπτυξης επαρκών θεσμικών υποδομών. Από την άλλη πλευρά, αποτελεί ένα σημαντικό πρώτο βήμα σε σχέση με την αντίληψη διαχείρισης ενός ζητήματος που απασχολεί τη διεθνή κοινότητα από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Αν λειτουργήσουν επαρκώς οι εθνικές θεσμικές υποδομές θα μπορέσει ίσως να υπάρξει ένας βαθμός αποτελεσματικότητας της εφαρμογής, καθώς και πιθανά ενδεχόμενος περιορισμός φαινομένων βιοπειρατείας στα αναπτυσσόμενα κράτη.

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη τη συνολική προβληματική διάρθρωση, δηλαδή, τις έντονες αποκλίσεις σε σχέση με τα οικονομικά συμφέροντα μεταξύ των βασικών φορέων, των πρακτικών δυσκολιών αναφορικά με την παρακολούθηση της διακρατικής χρήσης των γενετικών πόρων, καθώς και της γενικευμένης αβεβαιότητας σε σχέση με την ακριβή έκταση της βιοποικιλότητας και του κόστους απώλειάς της, το Πρωτόκολλο επισημαίνει πώς ο σχεδιασμός του καθεστώτος (τουλάχιστον εν μέρει) είναι ενδογενής στη βάση της δομής των προβλημάτων²³³. Δεδομένου ότι τα εσωτερικά νομοθετικά μέτρα είναι απαραίτητα για την υλοποίηση του στόχου της κατανομής του οφέλους, προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι χώρες προέλευσης των γενετικών πόρων, οι οποίες άσκησαν σημαντική πίεση ως προς την υιοθέτηση ενός τέτοιου Πρωτοκόλλου, απέτυχαν να επιτύχουν ευνοϊκότερο αποτέλεσμα.

5.2. Η Συμφωνία TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights). Το Σύστημα Πνευματικών Δικαιωμάτων ως Μέσο Νομιμοποίησης της Βιοπειρατείας;

Η Συμφωνία TRIPS αποτελεί μία πηγή συνεχόμενης προστριβής ανάμεσα στα αναπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη. Η κριτική που

---

²³³ Βλ. Mitchell, R. B., "Problem Structure, Institutional Design, and the Relative Effectiveness of International Environmental Agreements", *Global Environmental Politics*, Vol. 06, No. 03, 2006, pp. 72-89.

ασκείται συνήθως αναφορικά με το περιεχόμενό της εστιάζεται στο ότι αποτελεί ένα σύγχρονο όχημα του δυτικού ιμπεριαλισμού²³⁴ και είναι αντίθετο προς τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων κρατών. Η Συμφωνία TRIPS υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του Γύρου της Ουρουγουάης, το 1994, και θεωρείται παγκοσμίως ως το πιο ολοκληρωμένο κείμενο αναφορικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Το κείμενο της Συμφωνίας αποτελεί μία διευρυμένη και εξελιγμένη προσέγγιση, συγκριτικά με τις Συμβάσεις του WIPO, της Βέρνης²³⁵ και του Παρισιού²³⁶, στο πλαίσιο των οποίων στηριζόταν στο παρελθόν η διαχείριση οποιουδήποτε ενδεχόμενου ζητήματος αφορούσε στα πνευματικά δικαιώματα. Σύμφωνα με το WIPO, ο όρος «πνευματική ιδιοκτησία αναφέρεται σε κάθε δημιουργία του νου (creation of the mind): εφευρέσεις, λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα ή σύμβολα, ονόματα, εικόνες και σχέδια που χρησιμοποιούνται για εμπορικούς σκοπούς».

Η βασική επιδίωξη αναφορικά με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας εστιάζεται στην προώθηση της πνευματικής δημιουργικότητας και της καινοτομίας²³⁷. Η Συμφωνία TRIPS επιδιώκει να επιβάλλει και να παγκοσμιοποιήσει τα επίπεδα και τις μορφές προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας που υπάρχουν στον αναπτυγμένο Βορρά. Ακόμα και εννοιολογικά, είναι εύλογα προφανές ότι η πνευματική ιδιοκτησία δεν συνάδει ακριβώς με το πνεύμα της απελευθέρωσης του εμπορίου, η οποία προωθεί την άρση των εμποδίων στον ανταγωνισμό της αγοράς, σε αντίθεση με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας που δημιουργεί ιδιωτικά δικαιώματα με στόχο την αποτροπή ενδεχόμενου ανταγωνισμού στην αγορά.

---

²³⁴ Βλ. Smith, M., “Bringing Developing Countries’ Intellectual Property Laws’ to TRIPS’ Standards: Hurdles and Pitfalls facing Vietnam’s Efforts to normalize an Intellectual Property Regime”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 31, 1999, pp.221-227.

²³⁵ Η Σύμβαση της Βέρνης καταπιάνεται με το αντικείμενο της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων (copyright law). Τέθηκε σε ισχύ το Δεκέμβριο του 1887 και σήμερα απαριθμεί 172 κράτη-μέλη. Βλ. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Work, http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283698, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

²³⁶ Η Σύμβαση του Παρισιού αποτελεί μία από τις πρώτες Συμβάσεις πνευματικής ιδιοκτησίας. Δημιούργησε μια Ένωση για την προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Η Σύμβαση εξακολουθεί να ισχύει έως και σήμερα. Οι ουσιαστικές διατάξεις της Σύμβασης εμπίπτουν σε τρεις βασικές κατηγορίες: την εθνική μεταχείριση, το δικαίωμα προτεραιότητας και τους κοινούς κανόνες. Η Σύμβαση υπογράφηκε το 1883 και σήμερα απαριθμεί 177 κράτη-μέλη. Βλ. Paris Convention for the Protection of Industrial Property, http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=288514, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

²³⁷ Βλ. Bautista, L., “Bioprospecting or Biopiracy: Does the TRIPS Agreement Undermine the Interests of Developing Countries?”, *Philippine Law Journal*, Vol. 82, Issue 1, 2007, pp.14-33.

Η Συμφωνία TRIPS είναι δεσμευτική για όλα τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ και θέτει συγκεκριμένα πρότυπα σε σχέση με την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων²³⁸. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά πρότυπα αποτελεί ότι τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας χορηγούνται σε όλα τα πεδία της τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένων των προϊόντων και των διαδικασιών²³⁹. Ένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας αποτελεί ουσιαστικά ένα δικαίωμα που χορηγείται στον δημιουργό μιας εφεύρεσης που είναι νέα και έχει χρηστική αξία. Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας χορηγεί στον εφευρέτη, σε αντάλλαγμα για την ανακάλυψή του αποκλειστικά δικαιώματα δημιουργίας, χρήσης ή πώλησης της εφεύρεσης για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με τη Συμφωνία TRIPS, το διάστημα προστασίας διαρκεί τουλάχιστον 10 έως και 20 χρόνια από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας²⁴⁰.

Το ζήτημα της γενικής προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας μέσω της χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας περιέχεται στο Άρθρο 27 της Συμφωνίας TRIPS, το οποίο προβλέπει ότι: «τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας είναι διαθέσιμα για οποιαδήποτε εφεύρεση, είτε πρόκειται για προϊόντα, είτε για διαδικασίες, σε όλα τα πεδία της τεχνολογίας υπό την προϋπόθεση ότι αποτελούν προϊόν καινοτομίας, πληρούν το κριτήριο της εφευρετικότητας και είναι κατάλληλα για βιομηχανική εφαρμογή»²⁴¹. Η προστασία αυτή υπόκειται στις αρχές της εθνικής μεταχείρισης και του μάλλον ευνοούμενου κράτους. Ένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο από τα αναπτυσσόμενα κράτη αναφορικά με περιπτώσεις βιοπειρατείας, αφορά στο κομμάτι της καινοτομίας, αφού υποστηρίζουν ότι πολλές από τις «νέες» εφευρέσεις του αναπτυγμένου Βορρά βασίζονται στην

---

²³⁸ Βλ. Keating, D., “Access to Genetic Resources and Equitable Benefit Sharing Through a New Disclosure Requirement in the Patent System: An Issue in Search of a Forum”, *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 87, 2005, pp 525-528

²³⁹ Βλ. Venbrux, G., “When Two Worlds Collide: Ownership of Genetic Resources under the Convention on Biological Diversity and the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights”, *University of Pittsburgh Technology Law & Policy*, Vol.6, 2005, pp. 5-6.

²⁴⁰ Πρέπει να σημειωθεί ότι, παρόλο που το θέμα της επέκτασης του διπλώματος ευρεσιτεχνίας για την αντιστάθμιση των ρυθμιστικών καθυστερήσεων αναφορικά με το εμπόριο νέων φαρμακευτικών προϊόντων ανέκυψε κατά τις διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης, η Συμφωνία TRIPS δεν περιλαμβάνει την υποχρέωση να εισαχθεί ένα τέτοιο σύστημα. Βλ. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/pharma_ato186_e.htm, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

²⁴¹ Βλ. TRIPS Convention, Article 27(1) “Subject to the provisions of paragraphs 2 and 3, patents shall be available for any inventions, whether products or processes, in all fields of technology, provided that they are new, involve an inventive step and are capable of industrial application”.

παράνομη αξιοποίηση της παραδοσιακής γνώσης των αυτοχθόνων κοινοτήτων χωρίς την τήρηση της διαδικασίας Προηγούμενης Συναινέσης, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις υποστηρίζεται πως ο κάτοχος ήταν άγνωστος, επομένως δεν μπορούσε να τηρηθεί επαρκώς το διαδικαστικό κομμάτι αναφορικά με τη χρήση ή η ύπαρξη παραδοσιακής γνώσης δεν αναγνωρίζεται²⁴².

Παράλληλα, στο Άρθρο 27.2, προβλέπεται το δικαίωμα των κρατών-μελών να αποκλείσουν από την κατοχύρωση με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, εφευρέσεις των οποίων η εμπορική χρήση θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την «δημόσια τάξη» ή την ηθική του κράτους. Με αυτόν τον τρόπο καλύπτεται από το πεδίο αναφοράς της Συμφωνίας, ο αποκλεισμός ορισμένων εφευρέσεων από τη δυνατότητα κατοχύρωσης με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας με γνώμονα την προστασία της ζωής ή της υγείας των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών ή να αποφευχθεί η πιθανότητα επιβλαβών συνεπειών στο περιβάλλον.

Το πλέον διφορούμενο Άρθρο της Συμφωνίας TRIPS που αποτελεί και τον κεντρικό άξονα προστριβών ανάμεσα στα αναπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη, είναι το Άρθρο 27. 3(b)²⁴³ που αφορά στις περιπτώσεις εξαίρεσης από την κατοχύρωση με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Συγκεκριμένα εξαιρούνται: «Φυτά και ζώα εκτός των μικροοργανισμών και των απαραίτητων βιολογικών διεργασιών για την παραγωγή φυτών ή ζώων, εκτός των μη βιολογικών και μικροβιολογικών διεργασιών. Ωστόσο, τα συμβαλλόμενα μέρη θα φροντίσουν για την προστασία των φυτικών ποικιλιών είτε με διπλώματα ευρεσιτεχνίας είτε μέσω της καθιέρωσης ενός αποτελεσματικού *sui generis* συστήματος είτε μέσω του συνδυασμού τους». Η διατύπωση του συγκεκριμένου Άρθρου προκάλεσε αρκετές αντιφατικές ανησυχίες. Αυτές εστιάζονται στην ανάγκη της ομάδας των κρατών του αναπτυσσόμενου Βορρά να διασφαλίσει ότι οι βιοτεχνολογικές καινοτομίες θα

---

²⁴² Βλ. Plomer, A., “The Right to Access the Benefits of Science and Intellectual Property Rights”, in: Bin, R., Lorenzon, S., Lucchi, N., (eds.), *Biotech Innovations and Fundamental Rights*, Springer, Milan /Dordrecht/ Heidelberg/ London/ New York, 2012, pp. 53-54.

²⁴³ Βλ. TRIPS Convention, Article 27 (3b), “Members may also exclude from patentability: b) plants and animals other than micro-organisms, and essentially biological processes for the production of plants or animals other than non-biological and microbiological processes. However, Members shall provide for the protection of plant varieties either by patents or by an effective *sui generis* system or by any combination thereof. The provisions of this subparagraph shall be reviewed four years after the date of entry into force of the WTO Agreement”.

μπορούσαν να προστατευθούν, στο πεδίο αναφοράς που αφορά στα όρια της προστασίας αυτής, αλλά και τον ευρύτερο προβληματισμό των αναπτυσσόμενων κρατών σε σχέση με δυνατότητα κατοχύρωσης μέσω διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας των διαφορετικών μορφών ζωής. Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι ανωτέρω όροι (δηλ. μικροοργανισμοί, βιολογικές διεργασίες, μη βιολογικές και μικροβιολογικές διεργασίες) που χρησιμοποιούνται στο Άρθρο 27.3 (b) δεν προσδιορίζονται στο πλαίσιο της Συμφωνίας TRIPS και επομένως υπόκεινται σε εθνική ερμηνεία. Η ασαφής διατύπωση του Άρθρου αυτού αποτελεί μία προσπάθεια εξισορρόπησης των πολλών ανταγωνιστικών συμφερόντων όσον αφορά στο ευαίσθητο ζήτημα της βιοτεχνολογίας. Τα αναπτυσσόμενα κράτη υποστηρίζουν πως το Άρθρο αυτό θα πρέπει να τροποποιηθεί, αφού ουσιαστικά είναι ασύμβατο με τους Στόχους που προβλέπονται από τη CBD.

Η συμφωνία TRIPS απαιτεί αυτόματη αναθεώρηση του συγκεκριμένου Άρθρου, η οποία αποτελεί μία διαδικασία σε εξέλιξη εδώ και αρκετά χρόνια. Στην παράγραφο 19 της Διακήρυξης της Doha (2001), η ανάγκη επανεξέτασης του Άρθρου αυτή επεκτάθηκε, ώστε να συμπεριληφθεί το ζήτημα της αξιολόγησης της σχέσης μεταξύ της Συμφωνίας TRIPS και της CBD, αλλά και της προστασίας της παραδοσιακής γνώσης. Η εξέταση της σχέσης ανάμεσα στα δύο αυτά συμβατικά κείμενα αποτελεί αυτή τη στιγμή τον κεντρικό άξονα σε σχέση με το ζήτημα της βιοπειρατείας, καθώς λέγεται ότι υπάρχει μία πολύ λεπτή γραμμή που διαχωρίζει την κατοχύρωση πνευματικών δικαιωμάτων από τη βιοπειρατεία σε σχέση με τον μονομερή τρόπο αξιοποίησης των γενετικών πόρων με στόχο το κέρδος. Σε πολλές περιπτώσεις η κατοχύρωση αυτή συνεπάγεται απομάκρυνση των τοπικών πληθυσμών από το συγκεκριμένο πόρο για το χρονικό διάστημα που βρίσκεται σε ισχύ το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ή τη μη αναγνώριση της παραδοσιακής τους γνώσης, όπως συνέβη με το παράδειγμα της υπόθεσης San Hoodia, η οποία θα αναλυθεί στο επόμενο μέρος²⁴⁴.

Τα αναπτυσσόμενα κράτη ασκούν κατά κύριο λόγο πιέσεις σε σχέση με τον προσδιορισμό του κράτους προέλευσης και της πηγής των γενετικών πόρων στην αίτηση χορήγησης ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας, όπως και της

---

²⁴⁴ Βλ. Hamilton, Ch., “Biodiversity, Biopiracy and Benefits: What Allegations of Biopiracy tell us about Intellectual Property”, *Developing World Bioethics*, Vol. 6, Issue 3, 2006, pp. 164-169

συναφούς παραδοσιακής γνώσης που χρησιμοποιήθηκε, καθώς και ενδείξεις λήψης Προηγούμενης Συναίνεσης, αλλά και της ύπαρξης συμφωνίας δίκαιης κατανομής του οφέλους. Οι συζητήσεις αυτές συνεχίστηκαν από το 2005 και μετά, αλλά δεν φαίνεται να σημειώνουν κάποια πρόοδο. Κράτη, όπως οι ΗΠΑ, υποστηρίζουν ότι μία ρήτρα προσδιορισμού προέλευσης θα επιβραδύνει σημαντικά τη διαδικασία εξέτασης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, καθώς και ότι οι συμφωνίες σε σχέση με την κατανομή των οφελών θα πρέπει να συνάπτονται κατά περίπτωση, μέσω συμβολαίων. Η ΕΕ, από την άλλη πλευρά, δείχνει να είναι περισσότερο ανοιχτή στο διάλογο σε σχέση με μία ενδεχόμενη τροποποίηση, αλλά δεν έχει καταλήξει αν αυτή θα πρέπει να αφορά στη Συμφωνία TRIPS ή στο πλαίσιο της Patent Cooperation Treaty²⁴⁵ (PCT), του WIPO, ενώ έχει εκφράσει την ανησυχία της και σε σχέση με κάποιες τεχνικές λεπτομέρειες αναφορικά με τις ενδεχόμενες κυρώσεις που αφορούν στη μη συμμόρφωση αναφορικά με τη γνωστοποίηση της προέλευσης των γενετικών πόρων. Μία ενδεχόμενη τροποποίηση αυτού του περιεχομένου, θα συνέβαλε ουσιαστικά στην καταπολέμηση φαινομένων βιοπειρατείας, αν φυσικά γινόταν αποδεκτή από το Συμβούλιο της Συμφωνίας TRIPS.²⁴⁶

Η βασική οπτική αναφορικά με τη Συμφωνία TRIPS είναι ότι πριμοδοτεί ουσιαστικά τα συμφέροντα των ισχυρών βιομηχανικών κρατών και κατά κύριο λόγο των ΗΠΑ. Η Ινδία έχει σε πολλές περιπτώσεις εκφράσει έντονη διαμαρτυρία σε σχέση με την κατοχύρωση μονοπωλίων σε φυτά και σπόρους, ενώ η Αργεντινή αγνοεί επιδεικτικά τόσο την εν λόγω Συμφωνία, όσο και τους κανόνες δικαίου που διέπουν τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας τόσο στις ΗΠΑ, όσο και στην ΕΕ, παράγοντας γενόσημα φάρμακα στην εγχώρια αγορά σε τιμές 15-80% χαμηλότερα σε σύγκριση με την τιμή της παγκόσμιας

---

²⁴⁵ Η PCT βοηθά τους αιτούντες να επιδιώξουν διεθνώς την προστασία των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για τις εφευρέσεις τους, βοηθά τα γραφεία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας με τις αποφάσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και διευκολύνει την πρόσβαση του κοινού σε πληθώρα τεχνικών πληροφοριών σχετικών με τις εφευρέσεις Υποβάλλοντας μία διεθνή αίτηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας στο πλαίσιο της PCT, οι αιτούντες μπορούν ταυτόχρονα να αναζητήσουν προστασία για μια εφεύρεση σε ένα πολύ μεγάλο αριθμό χωρών. Η PCT τέθηκε σε ισχύ το 1978 και σήμερα απαριθμεί 152 κράτη-μέλη.

²⁴⁶ Βλ. Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, op. cit., pp. 30-32.

αγοράς²⁴⁷. Πολλά αναπτυσσόμενα κράτη θεωρούν τη μέθοδο αυτή ως απάντηση στην παράνομη εκμετάλλευση των πόρων τους, κάνοντας ίδια χρήση και αξιοποίηση της παραδοσιακής τους γνώσης, αποκόπτοντας εν μέρει την εξάρτηση από την εισαγωγή προϊόντων από τον αναπτυσσόμενο Βορρά. Εκτός, από τις οικονομικές επιπτώσεις που λέγεται ότι απορρέουν από την εφαρμογή της Συμφωνία TRIPS λόγω της υπόθαλψης της βιοπειρατείας, τα αναπτυσσόμενα κράτη υποστηρίζουν, επιπλέον, ότι η συμμόρφωση σε σχέση με την εφαρμογή της Συμφωνίας συνδέεται με ένα δυσβάσταχτο οικονομικό φορτίο²⁴⁸.

5.3. Επαναπροσδιορίζοντας τη Σχέση ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS ως Μέσο Καταπολέμησης της Βιοπειρατείας

5.3.1. Η Σχεσιακή Διασύνδεση ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS

Λίγο καιρό μετά την υιοθέτηση τόσο της CBD, όσο και της Συμφωνίας TRIPS, ήρθαν στο προσκήνιο αρκετές απόψεις σε σχέση με την ασυμβατότητα ανάμεσα στις δύο αυτές διεθνείς Συμφωνίες. Ενώ η Συμφωνία TRIPS επιδιώκει την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, η CBD στοχεύει στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλομορφίας, διασφαλίζοντας παράλληλα τη νομική κατοχύρωση της κυριαρχίας των κρατών στους βιολογικούς τους πόρους, αποκομίζοντας οφέλη από τα βιοτεχνολογικά επιτεύγματα που απορρέουν από τη χρήση τους. Η Αιθιοπία αποτέλεσε ένα από τα πρώτα συμβαλλόμενα μέρη της CBD, που πρότεινε την εξέταση της ενδεχόμενης σχέσης ανάμεσα στα δύο αυτά κείμενα. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι η Γραμματεία της CBD θα έπρεπε να ζητήσει από το Συμβούλιο της Συμφωνίας

---

²⁴⁷ Βλ. Carr, J., "Agreements that Divide: TRIPS vs CBD and Proposals for Mandatory Disclosure of Source and Origin of Genetic Resources in Patent Applications", *Transnational Law and Policy*, Vol. 18, Issue 1, pp. 130-154.

²⁴⁸ Η UNCTAD αναφέρει ότι στο Μπαγκλαντές το πάγιο κόστος συμμόρφωσης ως προς την εφαρμογή της Συμφωνίας TRIPS μέσω της σύστασης ενός σωστά δομημένου διοικητικού μηχανισμού ανέρχεται περίπου στα 250.000 δολάρια, με ετήσιες δαπάνες για συναφή έξοδα, όπως οι δικαστικές διαδικασίες και ο κατάλληλος εξοπλισμός, πάνω από 1 εκατομμύριο δολάρια. Στη Χιλή και την Αίγυπτο, οι προβλέψεις κόστους είναι παρόμοιες Βλ. Maskus, K., *Intellectual Property Rights in the Global Economy*, Peterson Institute for International Economics, August 2000, p. 225.

TRIPS να λάβει υπόψη τις ενδεχόμενες ανησυχίες των συμβαλλόμενων μέρων (της CBD) πριν προβεί στη λήψη οποιωνδήποτε μέτρων που μπορεί να έχουν επίπτωση στη βιοποικιλότητα και την παραδοσιακή γνώση των αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων²⁴⁹. Στη συνέχεια, ότι το 1996, η Ινδία αποτέλεσε το πρώτο κράτος που πρότεινε επισήμως στο πλαίσιο στο ΠΟΕ, να εξετάσει η CTE το ζήτημα της συνοχής ανάμεσα στις δύο Συμβάσεις. Το επιχείρημα της Ινδίας βασιζόταν στη σκέψη ότι η Συμφωνία TRIPS θα προκαλούσε δυνητικά περιορισμένο ανταγωνισμό σε σχέση με «περιβαλλοντικά ορθές τεχνολογίες και προϊόντα αυξάνοντας τις τιμές και μειώνοντας το απόθεμά τους». Σε αυτή τη βάση, η Ινδία πρότεινε να γίνει μια προσπάθεια διασύνδεσης ανάμεσα στα δύο κείμενα μέσω μίας ρήτρας γνωστοποίησης προέλευσης στις αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας μέσω τροποποίησης της συμφωνίας TRIPS²⁵⁰.

Το βασικό ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε είναι κατά πόσο υφίσταται συγκρουσιακή σχέση αναφορικά με την παράλληλη εφαρμογή των δύο κειμένων. Από τη δεκαετία του '90 και μετά έχουν αναπτυχθεί 4 κατηγορίες απόψεων σε σχέση με το ζήτημα αυτό²⁵¹. Η πρώτη υποστηρίζει ότι δεν τίθεται θέμα συγκρουσιακής σχέσης ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS και ότι τα κράτη μπορούν να τις εφαρμόσουν στη βάση μιας αμοιβαίας υποστηρικτικής διαδικασίας (*mutually supportive way*). Η δεύτερη κατηγορία απόψεων αναφέρει ότι δεν εντοπίζεται ζήτημα συγκρουσιακής φύσης ανάμεσα στα δύο κείμενα, ωστόσο θα πρέπει σίγουρα να επανεξεταστεί η δομική μορφή του συστήματος που διέπει τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται τα κράτη που υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει φανερή εγγενής σύγκρουση, ωστόσο είναι αναγκαία ως ένα βαθμό μία διεθνής παρέμβαση, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα δύο κείμενα λειτουργούν με αμοιβαία υποστηρικτικό τρόπο. Τέλος, στην τέταρτη

---

²⁴⁹ Βλ. Keating, D., "Access to Genetic Resources and Equitable Benefit Sharing Through a New Disclosure Requirement in the Patent System: An Issue in Search of a Forum", *op .cit.*, pp 531-533.

²⁵⁰ Βλ. Carr, J., "Agreements that Divide: TRIPS vs CBD and Proposals for Mandatory Disclosure of Source and Origin of Genetic Resources in Patent Applications", *op .cit.*, pp 138-139.

²⁵¹ Βλ. Biswajat, D., "The Convention on Biological Diversity and the TRIPs Agreement: Compatibility or Conflict?", in: Bellman, C., Dutfield, G., Meléndez-Ortiz, R., (eds), *Trading in Knowledge*, Routledge, UK, 2003, p.79 και Kuei-Jung, N., "The Incorporation of the CBD Mandate on Access and Benefit-Sharing into TRIPS Regime: An Appraisal of the Appeal of Developing Countries with Rich Genetic Resources", *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, Vol. 1, 2006, p. 433.

κατηγορία, διατυπώνεται η άποψη ότι υπάρχει συγκρουσιακή σχεσιακή συνάφεια ανάμεσα στα δύο κείμενα, η οποία επιτάσσει την άμεση τροποποίηση της Συμφωνίας TRIPS, ώστε να μπορέσει να επιλυθεί επαρκώς. Σύμφωνα με την άποψη αυτή η προτεινόμενη τροποποίηση της Συμφωνίας TRIPS θα πρέπει να ενσωματώσει κάποιες προϋποθέσεις που να συμβαδίζουν με το πνεύμα και τις διαδικασίες που προβλέπονται από τη CBD, όπως τον προσδιορισμό του κράτους και της πηγής προέλευσης των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης που χρησιμοποιήθηκε σε κάθε νέα εφεύρεση, διαδικασία ή προϊόν, καθώς και την απόκτηση PIC από την αρμόδια εθνική αρχή, συνάπτοντας, παράλληλα, μία δίκαιη και ορθόνομη διαδικασία ABS.

Ποιες όμως είναι οι ακριβείς αντεγκλήσεις που εντοπίζονται ανάμεσα στα δύο κείμενα; Τα βασικά σημεία²⁵² μπορούν να καταγραφούν στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

CBD	TRIPS
a) Το κράτος καθορίζει τη διαδικασία πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων	a) Κεντρικοί φορείς κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων πολυεθνικές εταιρείες ή άτομα
b) Η χορήγηση PIC αποτελεί προϋπόθεση για την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών πόρων	b) Ο κάτοχος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας δεν απαιτείται να αποκαλύψει την πηγή του γενετικού υλικού
c) Οι αναπτυσσόμενες χώρες που προμηθεύουν γενετικό υλικό πρέπει να συμμετέχουν στη βιοτεχνολογική έρευνα.	c) Δεν υπάρχει άμεση αναφορά στη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων χωρών στις δραστηριότητες βιοτεχνολογικής έρευνας.

Η συγκρουσιακή σχέση ανάμεσα στα δύο αυτά κείμενα θα πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα της ευρύτερης διάστασης Βορρά-Νότου. Ενώ τα

²⁵² Βλ. Smith, M., “The Relationship between TRIPS and the CBD: A Way Forward?,” SSRN, May 11, 2009, p.4-5.

αναπτυγμένα κράτη συνεχίζουν να ασκούν πιέσεις για διεύρυνση του πεδίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, τα αναπτυσσόμενα κράτη αναζητούν τρόπους ελέγχου των δικαιωμάτων αυτών, ώστε να μπορούν στη βάση μιας αμοιβαία επωφελούς συμφωνίας να λαμβάνουν μερίδιο των οφελών που προέρχονται από τους πόρους τους. Τα αναπτυσσόμενα κράτη αναφέρουν ότι τα αιτήματά τους σχετίζονται κατά κύριο λόγο με μία προσπάθεια συνολικής αντιμετώπισης του ζητήματος της βιοπειρατείας, ενώ κάνουν λόγο για υποκριτική συμπεριφορά του αναπτυγμένου Βορρά αναφορικά με την απαίτηση του σε σχέση με τους κανόνες προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο λόγος είναι διττός: Τα αναπτυσσόμενα κράτη καταβάλλουν ένα υψηλό οικονομικό αντίτιμο για τα πατενταρισμένα προϊόντα που επανεισάγονται στα κράτη τους, ωστόσο η δημιουργία τους προέρχεται από τους δικούς τους γενετικούς πόρους, ενώ παράλληλα δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν αντίστοιχα το σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων προκειμένου να προστατεύσουν την παραδοσιακή τους γνώση²⁵³.

5.3.2. Οι Προτεινόμενες Τροποποιήσεις στο Πλαίσιο της Συμφωνία TRIPS

Το 2005, μία ομάδα αναπτυσσόμενων κρατών²⁵⁴, με προεξάρχουσα τη Βραζιλία, υπέβαλε έγγραφο στον ΠΟΕ αναφορικά με την εξέταση της σχέσης μεταξύ της CBD και της Συμφωνίας TRIPS. Στο έγγραφο αυτό συνοψίζουν τρεις προϋποθέσεις γνωστοποίησης στο πλαίσιο ενδεχόμενης τροποποίησης της Συμφωνίας TRIPS:

(1) τη γνωστοποίηση της πηγής και της χώρας προέλευσης των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη της εφεύρεσης στην αίτηση χορήγησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας.

---

²⁵³ Βλ. Ewens, L., “Seed Wars: Biotechnology, Intellectual Property, and the Quest for High Yield Seeds”, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 23, 2000, pp. 285-305.

²⁵⁴ Απαρτιζόταν από τη Βολιβία, την Κολομβία, την Κούβα, την Ινδία και το Πακιστάν. Βλ. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, *Communication from Bolivia, Brazil, Colombia, Cuba, India and Pakistan: The Relationship Between the TRIPS Agreement and the Convention on Biological Diversity (CBD) and the Protection of Traditional Knowledge*, IP/C/W/459 (Nov. 18, 2005)

(2) τη γνωστοποίηση της χορήγησης PIC από την αρμόδια εθνική αρχή

(3) τη γνωστοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων σύναψης μιας συμφωνίας για τη δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των ωφελημάτων.

Ο βασικός στόχος της γνωστοποίησης της χώρας προέλευσης εστιάζεται στην αποφυγή κακών πατεντών (bad patents), καθώς και η εξασφάλιση μεγαλύτερης ασφάλειας δικαίου²⁵⁵. Η ανάκληση ενός εσφαμένου διπλώματος ευρεσιτεχνίας είναι ακριβότερη και πιο επαχθής ως διαδικασία από την τήρηση της προϋπόθεσης της γνωστοποίησης. Σύμφωνα με την ομάδα των αναπτυσσόμενων κρατών, η γνωστοποίηση της προέλευσης θα ευνοούσε σημαντικά ως προς τον καθορισμό της δυνατότητας κατοχύρωσης της βιοτεχνολογίας με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ενώ θα συνέβαλε στη δημιουργία βάσεων δεδομένων για την παροχή πληροφόρησης αναφορικά με την ύπαρξη προηγούμενης παραδοσιακής γνώσης ή “prior art”, η οποία είναι διαθέσιμη στους εξεταστές χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, αλλά και στο κοινό. Η ενδεχόμενη τροποποίηση της Συμφωνίας TRIPS θα έπρεπε παράλληλα να συμπεριλαμβάνει την υποχρέωση να ενσωματωθεί η προϋπόθεση της γνωστοποίησης της προέλευσης και στις εθνικές νομοθεσίες και κανονισμούς.

Στο πλαίσιο αυτό, έχουν προταθεί τρεις τροποποιήσεις στη Συμφωνία TRIPS, οι οποίες περιλάμβαναν τα ακόλουθα σημεία:

α) Σε σχέση με την τροποποίηση του Άρθρου 27.3 (b) προτάθηκε να εξαιρούνται από την κατοχύρωση με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, τα προϊόντα και οι διαδικασίες, που άμεσα ή έμμεσα περιλαμβάνουν γενετικούς πόρους ή συναφή παραδοσιακή γνώση, τα οποία αποκτήθηκαν υπό την αίρεση μη συμμόρφωσης με το διεθνές και εθνικό νομικό πλαίσιο αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα. Η μη συμμόρφωση αναφέρεται στην αποτυχία της γνωστοποίησης της PIC του κράτους προέλευσης ή της αρμόδιας τοπικής κοινότητας, καθώς και την αποτυχία σύναψης μιας αμοιβαίας επωφελούς συμφωνία για τη δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των ωφελημάτων που απορρέουν από τη χρήση τους. Η προσχώρηση στη Συμφωνία TRIPS, καθώς και οι προϋποθέσεις εφαρμογής της δεν θα πρέπει να εμποδίζουν τα συμβαλλόμενα μέρη να λαμβάνουν μέτρα σύμφωνα με τις Αρχές και τις

---

²⁵⁵ Βλ. *ibid*, par. 6.

υποχρεώσεις που προβλέπονται από τη CBD²⁵⁶. Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει ονομαστική αναφορά στη βιοπειρατεία, η συγκεκριμένη διατύπωση ουσιαστικά περιγράφει την ανάγκη των αναπτυσσόμενων κρατών να περιορίσουν την έκταση των μη νόμιμων πρακτικών εκμετάλλευσης των πόρων τους στηριζόμενα στο υπάρχον διεθνές ρυθμιστικό πλαίσιο.

β) Η δεύτερη πρόταση αφορά την τροποποίηση του Άρθρου 29 της Συμφωνίας TRIPS, το οποίο αφορά στις προϋποθέσεις που θα πρέπει να τηρούν όσοι αιτούνται χορήγησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Συγκεκριμένα, προτείνεται στο εν λόγω Άρθρο να συμπεριληφθεί ο όρος, ότι οι αιτούντες διπλώματος ευρεσιτεχνίας θα πρέπει να δηλώνουν το κράτος ή την περιοχή προέλευσης των βιολογικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης που χρησιμοποιήθηκαν στη δημιουργία της νέας εφεύρεσης, καθώς και της ανάγκης παροχής των απαραίτητων εγγράφων που υποδηλώνουν τη συμμόρφωση με όλους τους κανόνες και τις διαδικασίες πρόσβασης και χρήσης που προβλέπονται από το κράτος προέλευσης²⁵⁷.

Γενικά, οι προτάσεις αυτές αποτελούν μία προσπάθεια κατευνασμού της ανησυχίας του αναπτυσσόμενου Νότου για τη διαιώνιση της βιοπειρατείας, αλλά και της εξάρτησης από τον αναπτυσσόμενο Βορρά μέσω της ενίσχυσης της διαφάνειας σε σχέση με τη χρήση των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης. Τα αναπτυσσόμενα κράτη υποστηρίζουν ότι το σύστημα που προάγεται από τα αναπτυσσόμενα κράτη και υποστηρίζεται κατά κύριο λόγο από τις ΗΠΑ και βασίζεται στη σύναψη συμβολαίων σε εθνικό επίπεδο δεν καλύπτει περιπτώσεις που αφορούν στα προβλήματα της καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης, της κατοχύρωσης μίας κακής πατέντας ή του παράνομου *bioprospecting*²⁵⁸. Αναφερόμενη στο αρχικό ζήτημα αναφορικά με τη συγκρουσιακή σχέση που μπορεί να υφίσταται ανάμεσα στα δύο κείμενα CBD και TRIPS, η ομάδα των αναπτυσσόμενων

---

²⁵⁶ Βλ. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Communication from Peru: Article 27.3(B), Relationship Between the TRIPS Agreement and the CBD and Protection of Traditional Knowledge and Folklore, pt. VII, IP/C/W/447 (June 8, 2005).

²⁵⁷ Βλ. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Joint Communication from the African Group: Taking Forward the Review of Article 27.3(b) of the TRIPS Agreement, 6, IP/C/W/404 (June 26, 2003).

²⁵⁸ Βλ. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Communication from Bolivia, Brazil, Colombia, Cuba, India and Pakistan: The Relationship Between the TRIPS Agreement and the Convention on Biological Diversity (CBD) and the Protection of Traditional Knowledge, IP/C/W/459 (Nov. 18, 2005).

κρατών υποστήριξε ότι η υπάρχουσα δομή της Συμφωνίας TRIPS φαίνεται να αντιμετωπίζει τους γενετικούς πόρους ως κοινόχρηστο αγαθό και διαθέσιμο προς χρήση από τον οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο φορέα. Επιπλέον, η προτεινόμενη ρήτρα γνωστοποίησης κρίνεται απαραίτητη για τον προσδιορισμό του στοιχείου της καινοτομίας και θα εμπόδιζε τα γραφεία ευρεσιτεχνίας να εκδίδουν λανθασμένα διπλώματα. Επιπλέον, τα κράτη θα μπορούν να δημιουργήσουν ολοκληρωμένες βάσεις δεδομένων σχετικά με την προέλευση και την πηγή των γενετικών πόρων, αλλά και την καταγραφή της ιστορικότητας των παραδειγμάτων συμφωνιών ABS, κάτι που θα διευκολύνει σημαντικά τη διαδικασία της εξέτασης της αίτησης για χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας²⁵⁹.

Από την άλλη πλευρά οι ΗΠΑ, αντιτίθενται πλήρως στο σύνολο των προτάσεων που αφορούν στο ενδεχόμενο της Συμφωνίας TRIPS, ενώ το 2001 κατέθεσε σχετικό έγγραφο στον ΠΟΕ σύμφωνα με το οποίο, υποστήριξε ότι δεν υπάρχει συγκρουσιακή φύση ανάμεσα στα δύο κείμενα²⁶⁰. Επιπλέον, ανέφερε ότι οποιαδήποτε τροποποίηση θα πρέπει να αφορά μόνο στο Άρθρο 27.3 (b) χωρίς να συμπεριληφθούν άλλες διεθνές Συμβάσεις. Παρόλα αυτά θεωρείται ότι τα δύο κείμενα είναι αμοιβαία υποστηρικτικά ως προς την εφαρμογή τους, ενώ αναφορικά με την παράλειψη αναφοράς σε περιπτώσεις καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης επισημαίνεται ότι το ζήτημα αυτό δεν θεωρείται ως έκφανση συγκρουσιακής σχέσης ανάμεσα στα δύο κείμενα, αλλά στοιχείο ότι τα ζητήματα αυτά δεν εντάσσονται στο πεδίο αναφοράς της Συμφωνίας TRIPS, αλλά αφορούν περιοχή εξέτασης ενός άλλου κανονιστικού συστήματος. Σε σχέση με την προϋπόθεση της ρήτρας γνωστοποίησης της προέλευσης των γενετικών πόρων, οι ΗΠΑ υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε νομική ανασφάλεια, ενώ δεν θα έπρεπε να θεωρείται αυτομάτως ότι η απόκτηση ενός γενετικού πόρου πραγματοποιήθηκε με μη νόμιμο τρόπο και αμφισβητήσιμα μέσα. Μερικές φορές, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί επακριβώς το κράτος προέλευσης ενός γενετικού πόρου, καθώς υπάρχουν πολλά παραδείγματα πώλησης γενετικών πόρων προς βιομηχανική

---

²⁵⁹ Βλ. Carr, J., “Agreements that Divide: TRIPS vs CBD and Proposals for Mandatory Disclosure of Source and Origin of Genetic Resources in Patent Applications”, *op .cit.*, pp 148-149.

²⁶⁰ Βλ. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Communication from the United States: Views of the United States on the Relationship between the Convention on Biological Diversity and the TRIPS Agreement, IP/C/W/257 (June 13, 2001).

επεξεργασία ή αποτελούν προϊόν διαμετακόμισης. Οι ΗΠΑ τονίζουν ότι τα στοιχεία που είναι γνωστά ως προς τη χρήση ενός γενετικού πόρου δεν εξηγούν πάντα τη λογική πίσω από τη χρήση του πόρου αυτού σε μία νέα εφεύρεση.

Παρά το γεγονός ότι υφίσταται διάσταση απόψεων στο κατά πόσο ισχύει η ενδεχόμενη συγκρουσιακή συνάφεια ανάμεσα στη Συμφωνία TRIPS και τη CBD, είναι σίγουρο ότι τα δύο αυτά κείμενα τείνουν να διαπλέκονται. Οι δύο αυτές διεθνείς συμφωνίες θα πρέπει να εφαρμόζονται με αμοιβαία υποστηρικτικό τρόπο χωρίς ωστόσο να υποβαθμίζουν τους διαφορετικούς στόχους που η καθεμία έχει θέσει στο πεδίο αναφοράς της. Η προσπάθεια για την επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα στην εφαρμογή των δύο αυτών κειμένων απαιτεί την εξέταση μιας αρκετά εκτεταμένης σειράς παραμέτρων, οι οποίες φαίνεται να καταλήγουν στη διάσταση Βορρά-Νότου. Η ακριβής έκταση των φαινομένων της βιοπειρατείας δεν μπορεί να προσδιοριστεί κατ' αναλογία με την αδυναμία του προσδιορισμού της ίδιας της έννοιας και δεν προέκυψε ως απόρροια της συγκρουσιακής φύσης ή μη των δύο αυτών κειμένων. Η εξέταση, ωστόσο, της μεταξύ τους σχέσης θα μπορούσε να αποτελέσει δυνητικά ενδεχομένως ένα πρώτο βήμα προς την επίλυσή της.

Μία άλλη σημαντική πλευρά του ζητήματος αυτού αφορά στη συνέργεια ανάμεσα στα δύο αυτά κείμενα. Ίσως η συνεχιζόμενη άρνηση του Συμβουλίου της Συμφωνίας TRIPS να δώσει τη δυνατότητα στη Γραμματεία της CBD να συμμετάσχει με το καθεστώς του παρατηρητή²⁶¹ στις διαβουλεύσεις που αφορούν στη Συμφωνία στο πλαίσιο του ΠΟΕ, θα πρέπει να επανεξεταστεί ως ενδεχόμενο υπό το φως των νέων προκλήσεων, οι οποίες θα πρέπει να αντιμετωπιστούν συλλογικά από τη διεθνή κοινότητα. Το ζήτημα της νομιμότητας και της νομικής σαφήνειας και βεβαιότητας θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική βάση για την αντιμετώπιση της βιοπειρατείας σε παγκόσμια κλίμακα.

5.4. Ζητήματα Εφαρμογής και Εναρμόνισης: Μία Επισκόπηση Περιφερειακών και Εθνικών Μέτρων ως Βάση Αντιμετώπισης της Βιοπειρατείας

---

²⁶¹ Βλ. <http://sdg.iisd.org/news/disclosure-requirement-gains-support-at-trips-council-meeting-consultations-to-begin-on-cbd-observer-status/>, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

Υπό το πρίσμα της επίτευξης του 16^{ου} Στόχου Aichi, σε σχέση με τη θέση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια σε ισχύ, είναι σημαντικό για τα κράτη που έχουν ή βρίσκονται στη διαδικασία θέσπισης εθνικών διοικητικών, νομοθετικών ή πολιτικών μέτρων σχετικά με τη διαδικασία ABS, να μοιραστούν την εμπειρία τους, αλλά και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν αναφορικά με την εφαρμογή της. Αυτό θα έχει καθοριστική σημασία για την εκτίμηση και την απεικόνιση των διαφόρων επιλογών και προσεγγίσεων που ακολουθούν τα κράτη αναζητώντας τους καλύτερους θεσμικούς μηχανισμούς που θα συμβάλλουν στη νομική σαφήνεια και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του Πρωτοκόλλου. Επιπλέον, τα πρακτικά αυτά παραδείγματα θα βοηθήσουν σε μεγάλο βαθμό στην επισήμανση ενδεχόμενων ρυθμιστικών κενών που αφορούν τόσο τους χρήστες όσο και τους παρόχους των γενετικών πόρων. Πολλές από τις πρακτικές αυτές μπορεί να αποτελέσουν και την εποικοδομητική βάση ως προς την επίλυση σε διεθνές επίπεδο προβλημάτων που σχετίζονται με τα ζητήματα αυτά, όπως η βιοπειρατεία.

5.4.1. Παραδείγματα από τον Αναπτυσσόμενο Νότο (Providers)

5.4.1.1. Τα κράτη της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής

α) Κοινότητα των Άνδεων

Το 1996, ο ο περιφερειακός οργανισμός της Κοινότητας των Άνδεων²⁶² υιοθέτησε την Απόφαση 391²⁶³ σε σχέση με την υιοθέτηση ενός Κοινού Καθεστώτος Πρόσβασης στους Γενετικούς Πόρους. Μετά την υιοθέτησή της, η απόφαση είχε άμεση εφαρμογή στα κράτη-μέλη της Κοινότητας των Άνδεων, ωστόσο διάφοροι άλλοι παράγοντες, όπως οι κοινωνικές διαμαρτυρίες, οι τεχνικές αμφισημίες, οι νομικές διαφορές και οι θεσμικοί περιορισμοί ανάγκασαν τα κράτη μέλη του οργανισμού να αναπτύξουν

---

²⁶² Ιδρύθηκε το 1969 και αποτελείται από 4 κράτη: Βολιβία, Κολομβία, Ισημερινός, Περού.

²⁶³ Βλ. Common Regime on Access to Genetic Resources, Decision 391, 2 July 1996, Official Gazette 17 July 1996.

εθνικές πολιτικές και κανονισμούς για να διευκολύνουν την εφαρμογή της Απόφασης σε εθνικό επίπεδο²⁶⁴.

Η Απόφαση 391 θεσπίζει τόσο γενικές αρχές όσο και συγκεκριμένους κανόνες πρόσβασης στους γενετικούς πόρους. Μεταξύ άλλων αναγνωρίζει την εθνική κυριαρχία των κρατών στους γενετικούς τους πόρους, καθώς και των συναφών συστατικών και παραγώγων τους, το δικαίωμα συμμετοχής των αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων στις αρχές λήψης αποφάσεων που συνδέονται με την παραδοσιακή τους γνώση, τη σημασία της περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ των κρατών της κοινότητας των Άνδων, αλλά και την αρχή της προφύλαξης. Οι κανονισμοί πρόσβασης αναφέρονται στους γενετικούς πόρους, τα παράγωγά τους, αλλά και γενετικούς πόρους αποδημητικών ειδών που βρίσκονται εντός της εθνικής δικαιοδοσίας των κρατών για φυσικούς λόγους. Η διαδικασία πρόσβασης περιλαμβάνει τη διαδικασία της αίτησης πρόσβασης, τη σύναψη ενός συμβολαίου, την έκδοση επίσημης απόφασης από την αρμόδια εθνική αρχή και την εγγραφή σε δημόσιο κατάλογο²⁶⁵. Με αυτόν τον τρόπο υπάρχει πλήρης έλεγχος σε όλη τη διαδικασία ABS, ώστε να περιοριστούν τα φαινόμενα μη νόμιμης πρόσβασης και εκμετάλλευσης.

Το συμβόλαιο πρόσβασης υπογράφεται από την αρμόδια εθνική αρχή και τον αιτούντα, αλλά η Απόφαση 391 προϋποθέτει, επίσης, ότι για τον καθορισμό των όρων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των παρόχων γενετικών πόρων. Σε κάθε περίπτωση, ο αιτών μπορεί να κληθεί να συνάψει συμπληρωματικό συμβόλαιο με άλλους εμπλεκόμενους φορείς που εμπλέκονται στην παροχή πρόσβασης²⁶⁶. Σε περίπτωση πρόσβασης στην παραδοσιακή γνώση, το συμβόλαιο θα πρέπει να περιλαμβάνει και ένα παράρτημα σε σχέση με την κατανομή των ωφελημάτων ανάμεσα στον πάροχο και το χρήστη. Οι αιτήσεις και τα

---

²⁶⁴ Βλ. Carrizosa, S., "Diversity of Policies in Place and in Progress". in: Carrizosa, S., et al., (eds.), *Assessing Biodiversity and Sharing the Benefits: Lessons from Implementing the Convention on Biological Diversity*, IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 54, IUCN, Gland, Switzerland & Cambridge, 2004, pp.9-10.

²⁶⁵ Βλ. Torres, E., "Chronological Overview of Developments in Bolivian and Latin American Cultural Heritage Legislation with a Special Emphasis on the Protection of Indigenous Culture", in: Hoffman, B., (edt.), *Art and Cultural Heritage*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 128.

²⁶⁶ Για παράδειγμα, ο ιδιοκτήτης γης όπου αναζητείται ο γενετικός πόρος ή ο φορέας που είναι υπεύθυνός για την *ex situ* διατήρηση.

συμβόλαια μπορούν να περιλαμβάνουν τον καθορισμό των ακόλουθων όρων και προϋποθέσεων:

- Συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών σε ερευνητικές δραστηριότητες
- Υποστήριξη της έρευνας σε σχέση με την αξιοποίηση και τη χρήση των γενετικών πόρων στο εσωτερικό της χώρας
- Μεταφορά φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών και παροχή γνώσεων (συμπεριλαμβανομένης και της βιοτεχνολογίας)
- Μέτρα για τη δημιουργία υποδομών
- Κατάθεση των συλλεχθέντων υλικών σε αρμόδια εθνικά ινστιτούτα
- Αναφορά του κράτους προέλευσης σε σχετικές δημοσιεύσεις
- Κοινοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας στις εθνικές αρχές
- Προϋποθέσεις μεταβίβασης του υλικού πρόσβασης σε τρίτα μέρη

Σύμφωνα με τις συμπληρωματικές διατάξεις της Απόφασης 391, οι αιτήσεις κατοχύρωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας θα μπορούσαν να λειτουργούν ως μηχανισμός παρακολούθησης. Τα εθνικά γραφεία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας των κρατών της Κοινότητας των Άνδρων θα πρέπει να ζητούν από τους αιτούντες να υποβάλλουν το συναφθέν συμβόλαιο πρόσβασης, όταν το προϊόν ή η διαδικασία που επιθυμούν να προστατεύσουν ενδέχεται να έχει προέλθει από γενετικούς πόρους ή παράγωγα συστατικά αυτών. Τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που έχουν ήδη χορηγηθεί θα ανακληθούν, στις περιπτώσεις που η διαδικασία της πρόσβασης δεν συνάδει με το προβλεπόμενο νομικό καθεστώς.

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μπορούμε να πούμε ότι το περιεχόμενο της Απόφασης 391 έχει συγκρουσιακή σχεσιακή συνάφεια με το περιεχόμενο της Συμφωνίας TRIPS. Συγκεκριμένα, η αναφορά σε σχέση με την αναγνώριση της κυριαρχίας στα παράγωγα των γενετικών πόρων αποτελεί, όπως υποδεικνύει ο Hassemer²⁶⁷, υπέρβαση της λειτουργικής εφαρμογής της CBD, η οποία αντιβαίνει στο περιεχόμενο της Συμφωνίας TRIPS. Επίσης, η Συμπληρωματική Διάταξη (Complementary Provision) της Απόφασης προβλέπει ότι «τα κράτη-μέλη δεν θα αναγνωρίζουν δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, σε

---

²⁶⁷ Βλ. Hassemer, M., "Genetic Resources", in: von Lewinski, S., (edt.), *Indigenous Heritage and Intellectual Property: Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, Kluwer, Netherlands, 2004, pp. 151 & 212.

γενετικούς πόρους, παραπροϊόντα ή συνθετικά προϊόντα και συναφή άυλα στοιχεία που αποκτήθηκαν ή αναπτύχθηκαν μέσω μιας δραστηριότητας πρόσβασης που δεν συμμορφώνεται με τις διατάξεις της (Απόφασης)»²⁶⁸. Στο πλαίσιο των προτάσεων αυτών, φαίνεται προφανές ότι η Απόφαση ουσιαστικά παραμερίζει τη Συμφωνία TRIPS και έχει στραφεί προς μια μη ισορροπημένη προσέγγιση της ρύθμισης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας υπέρ της CBD²⁶⁹.

Τον Ιούλιο του 2002, η Κοινότητα των Άνδεων υιοθέτησε την Περιφερειακή Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα (Απόφαση 52321)²⁷⁰, η οποία υπογραμμίζει τις νομικές και θεσμικές δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα κράτη της Κοινότητας των Άνδεων κατά την εφαρμογή της Απόφασης 391. Η Στρατηγική προτείνει, μεταξύ άλλων, τη λήψη συμπληρωματικών μέτρων προκειμένου να προσδιοριστούν ενδεχόμενες ελλείψεις ή σημεία νομικής ασάφειας ως προς το περιεχόμενο της Απόφασης, τη δημιουργία νέων διοικητικών μηχανισμών, καθώς και τη δημιουργία ενός συστήματος πληροφοριών, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη συνοχή και διαφάνεια ως προς τη συνεργασία μεταξύ των κρατών. Τα κράτη-μέλη ερμηνεύουν μέχρι και σήμερα την Απόφαση 391 με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τα δικά τους συμφέροντα και τις εθνικές τους ιδιαιτερότητες, κάτι που καθιστά δύσκολη την ομοιόμορφη εφαρμογή της²⁷¹.

β) Βραζιλία

Η Βραζιλία αποτελεί μία από τις πλουσιότερες χώρες σε βιοποικιλότητα, ενώ έχει, επίσης, αναπτύξει σημαντικές δυνατότητες στον τομέα της βιοτεχνολογίας. Η κυβέρνηση της Βραζιλίας υιοθέτησε ένα Προσωρινό Μέτρο

---

²⁶⁸ “Member Countries shall not acknowledge rights, including intellectual property rights, over genetic resources, by-products or synthesized products and associated intangible components that were obtained or developed through an access activity that does not comply with the provisions of [the Decision]»

²⁶⁹ Βλ. Dutfield, G., *Intellectual Property Rights, Trade and Biodiversity: The Case of Seeds and Plant Varieties*, IUCN Intersessional Meeting on the Operations of the Convention, Montreal, 28-30 June 1999, pp. 68-69.

²⁷⁰ Βλ. <http://www.conservation.org/NewsRoom/pressreleases/Pages/061103-Andean-Nations-CI-Sign-Deal-to-Implement-Regional-Conservation-Strategy.aspx>, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

²⁷¹ Βλ. Cabrera Medaglia, J., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-sharing. Challenges and Opportunities in Implementing the Nagoya Protocol*, CISDL, Montreal, July 2012, pp.11-12.

(Provisional Measure-MP)²⁷², το οποίο καλύπτει όλες τις προϋποθέσεις που αφορούν στη διαδικασία πρόσβασης στους γενετικούς πόρους. Στο πλαίσιο αυτό συγκροτήθηκε το Συμβούλιο για τη Διαχείριση της Γενετικής Κληρονομιάς της Βραζιλίας, (Conselho de Gestao Patrimonio Genetico-CGEN). Οι κύριες αρμοδιότητές του αφορούν στην εφαρμογή εθνικών πολιτικών σε σχέση με τη διαδικασία πρόσβασης στους γενετικούς πόρους και τη συναφή παραδοσιακή γνώση, καθώς και στην ανάπτυξη τεχνικών και διοικητικών δραστηριοτήτων για την αποδοχή ή την άρνηση της πρόσβασης.

Η πρόσβαση στη γενετική κληρονομιά απαιτεί προηγούμενη έγκριση από το Συμβούλιο. Ανάλογα με τους τομείς και τις περιοχές συγκέντρωσης των γενετικών πόρων, καλούνται και οι συναφείς εμπλεκόμενοι φορείς να συμμετάσχουν στη διαδικασία χορήγησης συναίνεσης, ενώ η πρόσβαση στους γενετικούς πόρους πρέπει να συντονίζεται από ένα αρμόδιο εθνικό όργανο. Αν η χρήση συνδέεται με εμπορικούς σκοπούς, ο αιτών θα πρέπει εκτός από την εξασφάλιση προηγούμενης έγκρισης, να προβεί στη σύναψη συμβολαίου, όπου θα αναφέρεται με ποιο τρόπο θα πραγματοποιηθεί η διαδικασία κατανομής των ωφελημάτων²⁷³. Σύμφωνα με το κεφάλαιο 8 του MP, η μη συμμόρφωση μπορεί να επισείει ποινή, με διαφορετικούς τύπους κυρώσεων, όπως την καταβολή προστίμου, την κατάσχεση δειγμάτων και προϊόντων, την αναστολή της πώλησης των προϊόντων που προέρχονται από τη χρήση γενετικών πόρων, το κλείσιμο των εγκαταστάσεων έρευνας, την αναστολή του διπλώματος ευρεσιτεχνίας και της άδειας ή εξουσιοδότησης πρόσβασης, αλλά και την απαγόρευση σύναψης μελλοντικών συμβολαίων πρόσβασης με το κράτος. Τα μέτρα επιβολής συμμόρφωσης της Βραζιλίας έχουν αποτελέσει ως πρότυπο και για άλλα αναπτυσσόμενα κράτη που έχουν θεσπίσει στην εσωτερική τους νομοθεσία παρεμφερή αυστηρά μέτρα συμμόρφωσης, ώστε να μπορέσουν ως ένα βαθμό να περιορίσουν την έκταση της βιοπειρατείας στο εσωτερικό τους.

---

²⁷² Βλ. Medida provisoria N° 2186-16. 23.8.2001. Regulamenta o inciso II do §1° e o §4° do art. 225 da Constituição o, os arts. 1°, 8°, alínea —jll, 10, alínea —cII, 15 e 16, alíneas 3 e 4 da Convenção sobre Diversidade Biológica.

²⁷³ Βλ. Kleba, J., “A Socio-legal Inquiry into the Protection of Disseminated Traditional Knowledge- leaning From Brazilian Cases”, Santilli, J., “Brazil’ experience in implementing its ABS Regimen- Suggestions for Reform and Relationship with the International Treaty on Plant Genetic Resources”, both in: Kamau, E., Winter, G., (eds.), *Genetic Resources, Traditional Knowledge and the Law: Solutions for Access to Genetic Resources and Benefit Sharing*, Earthscan, UK, 2009, pp. 120-123 & 190-195.

Η διαδικασία υποβολής αίτησης χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στη Βραζιλία μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός παρακολούθησης της ορθότητας της διαδικασίας πρόσβασης. Η εξισορρόπηση ανάμεσα στην εφαρμογή της CBD και της Συμφωνίας TRIPS με αμοιβαία υποστηρικτικό τρόπο είναι ίσως η μόνη βιώσιμη λύση στην ολιστική προσέγγιση μιας σωστά δομημένης διαδικασίας ABS, η οποία θα αποφέρει ισότιμα πλεονεκτήματα σε όλες τις πλευρές.

γ) Κόστα Ρίκα

Η νομοθετική προσέγγιση της Κόστα Ρίκα όσον αφορά στην πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και την κατανομή των οφελών είναι παρόμοια με εκείνη της γειτονικής Κοινότητας των Άνδεων. Ο Νόμος για τη Βιοποικιλότητα (Law of Biodiversity No. 7788) ενσωματώνει τους στόχους της CBD, προβλέποντας τη «διατήρηση της βιοποικιλότητας και την αειφόρο χρήση των πόρων της, καθώς και τη δίκαιη κατανομή των οφελών και του συναφούς προβλεπόμενου κόστους»²⁷⁴. Η Κόστα Ρίκα αποτελεί ένα σχετικά επιτυχημένο παράδειγμα σύναψης συμβολαίων *bioprospecting*, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, από το οποίο κέρδισε αναγνώριση, αλλά και οικονομικά και μη οικονομικά οφέλη.

Το μεγαλύτερο μέρος του *bioprospecting* στην Κόστα Ρίκα διεξήχθη από το Εθνικό Ινστιτούτο Βιοποικιλότητας (InBio). Το InBio ιδρύθηκε το 1989 ως μη κυβερνητική ένωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και η βασική αποστολή του ήταν η προαγωγή της ιδιαίτερης αξίας της βιοποικιλότητας και, συνεπώς, η διατήρηση και η βιώσιμη χρήση της για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Το 1991, το InBio ανέπτυξε την πρακτική του *bioprospecting* ως μιας απάντησης στην ανάγκη για βιώσιμη χρήση της βιοποικιλότητας της Κόστα Ρίκα προς όφελος του κοινωνικού συνόλου²⁷⁵. Η αρχική συμφωνία *bioprospecting* της InBio με την Merck & Co., αλλά και άλλες επακόλουθες συμφωνίες με εταιρίες και ιδρύματα οδήγησε σε κονδύλια έρευνας, την απόκτηση τεχνολογίας και

---

²⁷⁴ “conservation of biodiversity and the sustainable use of the resources as well as to distribute in an equitable manner the benefits and derived costs. Βλ. Article 1, Biodiversity Law 7788.

²⁷⁵ Βλ. Gamez, R., “The Link between Biodiversity and Sustainable Development: Lesson From InBio’s Bioprospecting Programme in Costa Rica”, in: McManis, C., (edt.), *Biodiversity and the Law: Intellectual Property, Biotechnology and Traditional Knowledge*, Routledge, UK, 2007, pp. 77-90.

την ανάπτυξη υποδομών ύψους περίπου 10 εκατομμυρίων δολαρίων²⁷⁶. Το 2007, το InBio έλαβε περίπου 4,6 εκατομμύρια δολάρια από συμφωνίες με οργανισμούς, συμβάσεις έρευνας και συμβάσεις με πολυεθνικές εταιρείες, αριθμός που αυξάνεται σταθερά κάθε χρόνο. Δεδομένου ότι η ισχύ ορισμένων συμφωνιών τοποθετείται στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και ότι η ανάπτυξη ενός προϊόντος μπορεί να διαρκέσει από πέντε έως είκοσι χρόνια έρευνας πριν από την είσοδό του στην αγορά, τα πιθανά μελλοντικά οφέλη που θα αποκομίσει η Κόστα Ρίκα είναι πολύ περισσότερα²⁷⁷. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται ενδεικτικά οι σημαντικότερες συμφωνίες συνεργασίας τόσο με τον κλάδο της βιομηχανίας, αλλά και ακαδημαϊκούς φορείς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Industry or Academic partner	Natural resources accessed or main goal	Application fields	Research activities in Costa Rica
Cornell University	InBio's capacity building	Chemistry	1990-1992
Merck & Co	Plants, insects, micro organisms	Human and animal health	1991-1999
British Technology Group	DMDP, compound with nematocidal activity	Pest control	1992-present
ECOS	<i>Lonchocarpus felipei</i> , source of DMDP	Pest control	1993-present
Cornell University and NIH	Insects	Human health	1993-1999
Bristol Myers & Squibb	Insects	Human health	1994-1998
Givaudan Roure	Plants	Fragrances and essences	1995-1998
University of Massachusetts	Plants and insects	Biological pest control	1995-1998
Diversa	DNA from Bacteria	Biotech industry	1995-present
INDENA SPA	Plants	Human health	1996-present
Phytera Inc.	Plants	Human health	1998-2000
Strathclyde University	Plants	Human health	1997-2000
Eli Lilly	Plants	Human health and agriculture	1999-2000
Akkadix Corporation	Bacteria	Pest control	1999-2001
Follajes Ticos	Plants	Ornamental horticulture	2000-present
La Gavilana S.A.	<i>Trichoderma</i> spp	Biological pest control	2000-present
Laboratorios Lisan S.A.	None	Phytopharmaceuticals	2000-present
Bougainvillea S.A.	None	Biological pest control	2000-present
Agrobiot S.A.	Plants	Ornamental horticulture	2000-present
Guelph University	Plants	Agriculture and Conservation	2000-present
Florida Ice & Farm	None	Technical and scientific support	2001-present
ChagasSpaceProgram	Plants, fungi	Human health	2001-present
SACRO	Plants	Ornamental horticulture	2002-

²⁷⁶ Βλ. Ibid.

²⁷⁷ Βλ. Sittenfeld, A., Gámez, R., "Biodiversity prospecting by InBio", in: Reid, W. V., et al., *Biodiversity Prospecting: Using Genetic Resources for Sustainable Development*, World Resources Institute Washington, 1993, pp. 69-97.

Πηγή: Tamayo, G.; Guevara, A.L., Gámez, R. "Biodiversity Prospecting: The InBio Experience". in: Bull, A T., (ed.), *Microbial Diversity and Bioprospecting*, American Society for Microbiology Press, Washington, D.C., 2003.

Η περίπτωση της Κόστα Ρίκα αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα όσον αφορά στα προβλήματα καθώς και στα επιτεύγματα, τα οποία απορρέουν από τους κανόνες που διέπουν την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και τη συναφή παραδοσιακή γνώση. Τα βασικότερα σημεία της εμπειρίας της Κόστα Ρίκα μπορούν να συνοψιστούν ακολούθως²⁷⁸:

- Τα οικονομικά οφέλη του προγράμματος bioprospecting είναι σημαντικά και συμβάλλουν στην ανάπτυξη της τεχνολογίας, στη δημιουργία εθνικού συστήματος ζωνών διατήρησης και, το σημαντικότερο, στην ανάπτυξη των εθνικών δυνατοτήτων για την προστασία και την προώθηση της αξίας της βιοποικιλότητας, καθώς και την ενδυνάμωση της διαπραγματευτικής της δυνατότητας.
- Οι περίπλοκοι εσωτερικοί κανόνες ABS ορισμένων κρατών κατέδειξαν πώς μπορεί σε αρκετές περιπτώσεις να οδηγηθούμε σε έλλειψη συμμόρφωσης με τους στόχους της CBD. Αρκετοί εθνικοί κανόνες επικεντρώνονται περισσότερο στον έλεγχο παρά στην προώθηση της πρόσβασης με γνώμονα την αμοιβαία επωφελή συνεργασία. Η εσωτερική νομοθεσία αυτού του τύπου αυξάνει το κόστος συναλλαγής, ενώ οι περίπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες αποθαρρύνουν τις αιτήσεις πρόσβασης ή την τήρηση των νόμιμων διαδικασιών. Ο Νόμος για τη Βιοποικιλότητα στην Κόστα Ρίκα έχει δημιουργήσει τις κατάλληλες νομικές εγγυήσεις μέσα από το πρίσμα ενός ευέλικτου καθεστώτος που στηρίζεται στη διαφάνεια και την πρόθεση συνεργασίας.
- Παρά το γεγονός, ότι η εσωτερική νομοθεσία των αναπτυσσόμενων κρατών εστιάζει στη διαδικασία πρόσβασης στους γενετικούς πόρους προκειμένου να περιορίσουν το φαινόμενο της βιοπειρατείας, υποσκελίζοντας τους άλλους δύο στόχους της CBD, ο Νόμος της Κόστα Ρίκα πραγματοποιεί μία

---

²⁷⁸Βλ. Cabrera Medaglia, J., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-sharing*, op.cit., pp.17-18.

ουσιαστική διασύνδεση του συστήματος ABS με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τη βιώσιμη χρήση των πόρων της.

δ) Περού

Το Περού, παράλληλα με την ανάπτυξη εθνικών πολιτικών για την εφαρμογή της Απόφασης 391 της Κοινότητας των Άνδεων έχει αναπτύξει νόμο που θεσπίζει το καθεστώς προστασίας της συλλογικής γνώσης των αυτοχθόνων πληθυσμών που συνδέεται με τους βιολογικούς τους πόρους²⁷⁹. Ωστόσο, γνωρίζοντας τους εθνικούς περιορισμούς ως προς τη δικαιοδοσία του συγκεκριμένου νόμου, η κυβέρνηση προχώρησε στην ίδρυση της Εθνικής Επιτροπής για την Προστασία της Πρόσβασης στη Βιοποικιλότητα και τη Συλλογική Γνώση του Περού²⁸⁰ (γνωστή και ως Εθνική Επιτροπή κατά της Βιοπειρατείας). Η Επιτροπή έχει ως βασική της αποστολή την «ανάπτυξη δράσεων για τον εντοπισμό, την πρόληψη και την αποφυγή πράξεων βιοπειρατείας έχοντας ως βασικό γνώμονα την προάσπιση των συμφερόντων του Περού»²⁸¹.

Οι βασικές της λειτουργίες της είναι οι ακόλουθες:

- Η δημιουργία και διατήρηση ενός μητρώου βιολογικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης
- Η παροχή προστασίας από πράξεις βιοπειρατείας
- Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των αιτήσεων για χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο εξωτερικό που αφορούν στη χρήση γενετικών πόρων και παραδοσιακής γνώσης από το Περού
- Η πραγματοποίηση τεχνικών αξιολογήσεων που αφορούν στις προαναφερθείσες αιτήσεις
- Η έκδοση εκθέσεων για τα περιστατικά που μελετήθηκαν
- Η κατάθεση ενστάσεων ή προσφυγές ακυρώσεως σχετικά με τα προαναφερθέντα διπλώματα ευρεσιτεχνίας

---

²⁷⁹ Law No. 27811, published on 10 August 2002

²⁸⁰ National Commission for the Protection of Access to Peruvian Biological Diversity and to the Collective Knowledge of the Indigenous Peoples (known as the National Anti-Biopiracy Commission, Law No. 28216 of 1 May 2004.

²⁸¹ Βλ. Peru, WIPO/GTRKF/IC/8/12, 2005, p.3

- Η δημιουργία διαύλων πληροφόρησης με τα βασικά γραφεία πνευματικής ιδιοκτησίας σε όλο τον κόσμο
- Η δημιουργία προτάσεων για την προάσπιση των συμφερόντων του Περού σε όλα τα fora

Η Εθνική Επιτροπή αποτελεί τον πιο ενεργό εθνικό οργανισμό όσον αφορά στην καταγραφή και την αντιμετώπιση περιπτώσεων βιοπειρατείας. Έχει επιδιώξει ενεργά να εντοπίσει και να αναδείξει υποθέσεις βιοπειρατείας σε διεθνή fora, ενώ μέσω της καταγραφής και της τεκμηρίωσης περιπτώσεων πλαστών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, προσπάθησε να ασκήσει πιέσεις για την ανάκλησή τους. Παράλληλα, έχει προσπαθήσει να ασκήσει πίεση στα εξωτερικά γραφεία χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε σχέση με τη βελτίωση των διαδικασιών εξέτασης των αιτήσεων. Τέλος, υποστηρίζει ότι η γνωστοποίηση της προέλευσης των γενετικών πόρων θα συμβάλλει ουσιαστικά στον περιορισμό των πιθανοτήτων ύπαρξης φαινομένων βιοπειρατείας.

5.4.1.2. Τα Ασιατικά κράτη

α) ASEAN (Association of South East Asian Nations)

Η ASEAN²⁸², το 1997, οι αποφάσισε να διερευνήσει την πιθανότητα υιοθέτησης ενός Περιφερειακού Πρωτοκόλλου Πρόσβασης, προκειμένου να περιορίσει τα φαινόμενα της βιοπειρατείας στην περιφέρεια αυτή. Έκτοτε έχουν ληφθεί μέτρα για την ανάπτυξη μιας περιφερειακής συμφωνίας-πλασιού για την πρόσβαση σε βιολογικούς και γενετικούς πόρους. Στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκαν δύο συνεδριάσεις τεχνικών εμπειρογνομόνων με αποτέλεσμα το Σχέδιο Συμφωνίας ASEAN Framework²⁸³, το οποίο αρχικά θα έπρεπε να έχει υιοθετηθεί μέχρι το 2004, αν και αυτό δεν φαίνεται να συνέβη²⁸⁴. Το Σχέδιο δεν καθιερώνει συγκεκριμένη διαδικασία πρόσβασης. Αφήνει το περιθώριο σε κάθε κράτος-

²⁸² Ιδρύθηκε το 1967 και σήμερα περιλαμβάνει 10 κράτη-μέλη: Βιετνάμ, Ινδονησία, Καμπότζη, Λάος, Μαλαισία, Μιανμάρ, Μπρουνέι, Σιγκαπούρη, Ταϊλάνδη, Φιλιππίνες.

²⁸³ Βλ. ASEAN Framework Agreement on Access to Biological and Genetic Resources, 24 February 2000 (draft).

²⁸⁴ Βλ. Cabrera Medaglia, J., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-sharing*, op.cit., p. 25.

μέλος να καθορίσει τη φύση του οργάνου που θεσμοθετεί τη διαδικασία πρόσβασης της του κάθε κράτους. Έτσι, κάθε κράτος μέλος υποχρεούται να ορίσει μία Κατάλληλη Εθνική Αρχή (Competent National Authority-CAN), η οποία είναι υπεύθυνη, μεταξύ άλλων, για τη δημιουργία και την εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας αναφορικά με τη διαδικασία πρόσβασης στους γενετικούς πόρους. Επίσης, προβλέπεται και η χρήση ενός ήδη υπάρχοντος φορέα της ASEAN ως όργανο συντονισμού σε σχέση με την εφαρμογή της Συμφωνίας²⁸⁵. Η χορήγηση PIC αποτελεί βασική προϋπόθεση σε σχέση με τη δυνατότητα πρόσβασης, ενώ στη διαπραγμάτευση αναφορικά με την κατανομή των ωφελημάτων θα πρέπει να συμμετέχουν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη που σχετίζονται με την πρόσβαση στους πόρους. Τέλος, ο φορέας της ASEAN που θα λειτουργήσει ως συντονιστικό όργανο μεταξύ των κρατών θα πρέπει να υιοθετήσει ένα σύστημα προειδοποίησης για τα κράτη-μέλη σχετικά με αιτήσεις πρόσβασης που έχουν γίνει αποδεκτές ή έχουν απορριφθεί.

β) Κίνα

Το 2008, η Κίνα προχώρησε σε μία αρκετά καινοτόμο δράση δρομολογώντας μία σειρά πιλοτικών σχεδίων για την προστασία της παραδοσιακής γνώσης μέσα από το πρίσμα του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων και την εφαρμογή μέτρων, όπως η δημιουργία βάσεων δεδομένων και μητρώων παραδοσιακής γνώσης, συμπεριλαμβανομένης της γνωστοποίησης της προέλευσης και της χορήγησης PIC στις αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας²⁸⁶.

Βάσεις δεδομένων και μητρώα παραδοσιακής γνώσης έχουν δημιουργηθεί σε κράτη, όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βενεζουέλα με στόχο την «αμυντική» και τη «θετική προστασία» της παραδοσιακής γνώσης μέσω της καταγραφής της²⁸⁷. Η αμυντική προστασία σχετίζεται με αυτό που

---

²⁸⁵ Βλ. ASEAN Framework Agreement, Article 6.

²⁸⁶ Βλ. Andanda, P., *Striking a Balance between Intellectual Property Protection of Traditional Knowledge, Cultural Preservation and Access to Knowledge*, SECO / WTI Academic Cooperation, Project Working Paper Series 2, South Africa 2012, pp. 12-13.

²⁸⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κατάρτιση της βάσης δεδομένων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας της παραδοσιακής κινεζικής ιατρικής (TCM) από το Κρατικό Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας (SIPO) για να καλύψει τις ανάγκες της εξέτασης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Η βάση αυτή περιέχει βιβλιογραφικές εγγραφές και τύπους χρήσης

αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως «αμυντική γνωστοποίηση» σε σχέση με την οποία «οι πληροφορίες ή τα έγγραφα τεκμηρίωσης σε σχέση με το περιεχόμενο της παραδοσιακής γνώσης είναι σκόπιμα διαθέσιμα στο κοινό ως “prior art” προκειμένου να καταστήσουν οποιεσδήποτε μεταγενέστερες αξιώσεις εφεύρεσης ή δυνητικής ανακάλυψης ως ακατάλληλες προς χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας²⁸⁸. Η θετική προστασία συνεπάγεται την υποβολή αίτησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας με γνώμονα την προστασία της παραδοσιακής γνώσης²⁸⁹.

Παράλληλα, ο νέος νόμος για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, αφού τροποποιήθηκε για τρίτη φορά, τέθηκε σε ισχύ την 1η Οκτωβρίου 2009, και περιλαμβάνει δύο νέες παραγράφους που σχετίζονται άμεσα με την προστασία των γενετικών πόρων:

- Το Άρθρο 5.2, το οποίο ορίζει ότι «δεν θα χορηγείται κανένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για οποιαδήποτε εφεύρεση / δημιουργία που βασίζεται σε γενετικούς πόρους, των οποίων η διαδικασία πρόσβασης και χρήσης έχει πραγματοποιηθεί κατά παράβαση των διατάξεων της σχετικής εθνικής νομοθεσίας
- Το Άρθρο 26.5, το οποίο ορίζει ότι «για τη χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας αναφορικά με εφευρέσεις / δημιουργίες που βασίζονται σε γενετικούς πόρους, ο αιτών θα πρέπει να γνωστοποιεί την πηγή του πόρου, ενώ σε περίπτωση που κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό θα πρέπει να υπάρχει μία συγκεκριμένη δικαιολογητική βάση».

γ) Ινδία

Η Ινδία αποτελεί ίσως το πιο ενδιαφέρον παράδειγμα, καθώς αποτελεί μία από τις λίγες χώρες με σημαντικούς βιολογικούς πόρους και ισχυρά ερείσματα παραδοσιακής γνώσης, αλλά και τη δυνατότητα ανάπτυξης

παραδοσιακής ιατρικής. Βλ. Liu, Y., Sun, Y., “China Traditional Chinese Medicine (TCM) Patent Database”, *World Patent Information*, Vol. 26, 2004, pp. 91–96.

²⁸⁸ Βλ. Hansen, S. A., Van Fleet, J. W., *A Handbook on Issues and Options for Traditional Knowledge Holders in Protecting their Intellectual Property and Maintaining Biological Diversity*, American Association for the Advancement of Science (AAAS), New York, 2003, p.24.

²⁸⁹ Βλ. Munzer, S. R. Raustiala, K., “The uneasy Case for Intellectual Property Rights in Traditional Knowledge”, *Cardozo Arts & Entertainment*, Vol. 27, 2009, pp. 37-97.

βιοτεχνολογίας. Η Ινδία κατέχει περίπου το 8% της συνολικής παγκόσμιας βιοποικιλότητας και 49.000 είδη φυτών²⁹⁰.

Η εφαρμογή της νομοθετικής μεταρρύθμισης για την πνευματική ιδιοκτησία στην Ινδία οφειλόταν εν μέρει στο αποτέλεσμα των διεθνών πιέσεων που της ασκήθηκαν, αφού αντιμετώπιζε το σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων με ιδιαίτερη καχυποψία, καθώς το συνέδεε με ιστορικά παραδείγματα βιοπειρατείας των γενετικών της πόρων. Μια από τις πιο γνωστές διεθνείς συγκρούσεις τα τελευταία χρόνια ήταν η κατοχύρωση με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας του φυτού κουρκούμη (turmeric) της Ινδίας στις Ηνωμένες Πολιτείες, το οποίο ανακλήθηκε μετά από μια μακρά διαδικασία διαμάχης²⁹¹. Η νομοθετική μεταρρύθμιση της Ινδίας περιλάμβανε την εφαρμογή του Νόμου για τη Βιοποικιλότητα (Biodiversity Act, 2002) και την τροποποίηση του Νόμου για τα Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας (Patent Act, 2005). Η τροποποίηση του Νόμου για τα Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας προϋποθέτει τη γνωστοποίηση της γεωγραφικής προέλευσης²⁹² του βιολογικού υλικού, που χρησιμοποιείται σε μία εφεύρεση.

Η Ινδία μέσω του Νόμου για τη Βιοποικιλότητα θέτει αρκετά πιο αυστηρούς κανόνες σε σχέση με την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών πόρων σε σύγκριση με τη CBD. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι δεν ανταποκρίνεται απλά στις απαιτήσεις που θέτει η Σύμβαση, αλλά ουσιαστικά τις υπερβαίνει. Η σημασία του Νόμου εντοπίζεται στο πλαίσιο των κανόνων πρόσβασης του Άρθρου 3.1 και 3.2. Τα Άρθρα αυτά προβλέπουν ότι κάθε πρόσωπο που δεν είναι πολίτης, εταιρεία, ένωση ή οργάνωση της Ινδίας δεν θα πρέπει να «αποκτήσει βιολογικό πόρο ή παραδοσιακή γνώση του κράτους, με σκοπό την έρευνα ή την εμπορική χρήση χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Εθνικής Αρχής Βιοποικιλότητας (National Biodiversity Authority-NBA). Η Εθνική Αρχή μπορεί να επιβάλλει τέλη ή να διεκδικήσει δικαιώματα καταμερισμού των οφελών που απορρέουν από την εμπορική εκμετάλλευση οποιουδήποτε διπλώματος ευρεσιτεχνίας που σχετίζεται με τη χρήση των γενετικών πόρων της Ινδίας, ενώ τονίζει ότι κανένα άτομο, είτε εντός είτε

---

²⁹⁰ Βλ. Cullet, Ph., Raja, J., "Intellectual Property Rights and Biodiversity Management: The Case of India", *Global Environmental Politics*, Vol. 4, 2004, pp. 97-101.

²⁹¹ Βλ. Gupta, R. K., Balasubrahmanyam, L., "The Turmeric Effect", *World Patent Information*, Vol. 20, 1998, p. 185.

²⁹² Βλ. Indian Patent Law, Sections 10 and 25.

εκτός της χώρας, δεν θα υποβάλει αίτηση για δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, το οποίο βασίζεται σε έρευνα ή σε πληροφορίες σχετικές με βιολογικό πόρο που προέρχεται από την Ινδία μέχρι να λάβει έγκριση από την Εθνική Αρχή. Έτσι, ο νόμος επιχειρεί να δημιουργήσει μια εξωεδαφική επίδραση, περιορίζοντας τις δυνατότητες πρόσβασης στους γενετικούς πόρους²⁹³

Όσον αφορά στις διακρίσεις των δικαιωμάτων πρόσβασης ανάμεσα στους αλλοδαπούς και τους μη αλλοδαπούς, ο Νόμος για τη Βιοποικιλότητα στερείται συνοχής και είναι ασυμβίβαστος με το περιεχόμενο της Συμφωνίας TRIPS²⁹⁴. Το Άρθρο 3 της Συμφωνίας TRIPS, προωθεί την Αρχή της Εθνικής Μεταχείρισης και ορίζει ότι τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ θα πρέπει να παρέχουν όχι λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση όσον αφορά στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας από αυτήν που παρέχει στους δικούς τους πολίτες. Το Άρθρο 27 προβλέπει, επίσης, ότι τα οφέλη που απορρέουν από τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας θα πρέπει να τα απολαμβάνουν όλοι ισότιμα, χωρίς διακρίσεις σε σχέση με τον τόπο παραγωγής της εφεύρεσης ή τη διαφοροποίηση ανάμεσα στα προϊόντα που εισάγονται με αυτά που παράγονται τοπικά²⁹⁵. Όπως σημειώνουν οι Cullet και Raja, «ο Νόμος για τη Βιοποικιλότητα στερείται της ουσίας που κρίνεται απαραίτητη για την κάλυψη της έλλειψης συνεκτικότητας και αμοιβαίας εφαρμογής μεταξύ των Συμφωνιών TRIPS και CBD, κάτι που εντοπίζεται επίσης σε διεθνές επίπεδο»²⁹⁶.

Παρόλο που ο Νόμος για τη Βιοποικιλότητα προβλέπει την αειφόρο χρήση και τη δίκαιη κατανομή των ωφελημάτων των βιολογικών πόρων, ο Νόμος για τα Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας προβλέπει ευρύτερη εφαρμογή του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων στην Ινδία. Το εύλογο συμπέρασμα που προκύπτει είναι η ανάγκη για αμοιβαία λειτουργική εφαρμογή των δύο νομοθετικών πράξεων. Ωστόσο, κανένα από τα δύο εθνικά νομικά κείμενα δεν πραγματοποιεί αναφορά στο άλλο για την επίτευξη της επίλυσης πιθανών ασυνεπειών που μπορεί να προκύψουν μεταξύ τους. Επιπλέον, και στα σημεία που οι δύο νομοθετικές πράξεις της Ινδίας αλληλοσυμπληρώνονται, σε τομείς

²⁹³ Βλ. Samush, M., *TRIPS: Issues, Impact and the Way Forward For Developing Countries Including India*, American Law and Economics Association Annual Meetings, Paper 7, 2007, p. 27.

²⁹⁴ Βλ. Brahmi, P., Dua R. P., Dhillon, B. S., “The Biological Diversity Act of India and Agro biodiversity Management”, *Current Science*, Vol. 86, 2004, pp. 659- 662.

²⁹⁵ Βλ. Basheer, S., “India’s Tryst with TRIPS: The Patents (Amendment) Act, 2005”, *The Indian Journal of Law and Technology*, Vol. 1, 2005, pp. 15-16.

²⁹⁶ Βλ. Cullet Ph., Raja, J., “Intellectual Property Rights and Biodiversity Management: The Case of India”, *Global Environmental Politics*, Vol. 4, 2004, pp. 97-101.

όπως η εξασφάλιση της Προηγούμενης Συναίνεσης²⁹⁷, μπορεί να υποστηριχθεί ότι και οι δύο πράξεις είναι ασυμβίβαστες με το περιεχόμενο της Συμφωνίας TRIPS²⁹⁸. Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι, ενώ ο νόμος για τη βιοποικιλότητα προβλέπει τη λήψη μίας σειράς φιλόδοξων μέτρων για τον έλεγχο της πρόσβασης, αλλά και των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σχετικά με τους βιογενετικούς πόρους της Ινδίας, το πράττει μέσω μιας διαδικασίας αμφίβολης αποτελεσματικότητας, υπονομεύοντας το περιεχόμενο της Συμφωνίας TRIPS.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί η πρωτοβουλία της κυβέρνησης της Ινδίας για τη δημιουργία της Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Παραδοσιακής Γνώσης. Σκοπός της Βιβλιοθήκης είναι η δημιουργία και η διατήρηση μιας ψηφιακής βάσης δεδομένων της παραδοσιακής γνώσης, η οποία θα είναι διαθέσιμη στα γραφεία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε όλο τον κόσμο, έτσι ώστε οι αξιολογητές να μπορούν να διαχωρίζουν τις περιπτώσεις “prior art”, όταν εξετάζουν το κριτήριο της καινοτομίας. Οι πληροφορίες παρέχονται σε διάφορες γλώσσες για τη μεγαλύτερη διευκόλυνση της χρήσης τους, αποτρέποντας στη συνέχεια την εσφαλμένη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που στηρίζονται στην αξιοποίηση της παραδοσιακής γνώσης της Ινδίας.

5.4.1.3. Η Περίπτωση της Αφρικανικής Ένωσης

Το 2000, η Αφρικανική Ένωση²⁹⁹ επεξεργάστηκε ένα Σχέδιο Νόμου (Model Law) ως απάντηση στην εξέταση του ζητήματος ύπαρξης συγκρουσιακών εκφάνσεων ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS, και συγκεκριμένα ανάμεσα στα Άρθρα 15 (CBD) και 27.3(b) (TRIPS). Ο Νόμος αυτός αποτέλεσε μία κοινή προσπάθεια δημιουργίας ενός *sui generis* συστήματος προστασίας, το οποίο συμβαδίζει με το περιεχόμενο του Άρθρου 27.3(b) της Συμφωνία TRIPS, ενσωματώνοντας παράλληλα και τους στόχους της CBD. Ο συγκεκριμένος Νόμος δεν δεσμεύει τα κράτη-μέλη, αλλά

²⁹⁷ Article 10 of the Patents Act and Articles 6 and 7 of the Biodiversity Act.

²⁹⁸ Βλ. de Carvalho, N. P., “Requiring Disclosure of the Origin of Genetic Resources and Prior Informed Consent in Patent Applications Without Infringing The TRIPs Agreement: The Problem and The Solution”, *Washington University Journal of Law and Policy*, Vol. 2, 2000, p. 371.

²⁹⁹ Η Αφρικανική Ένωση αποτελείται από 55 αφρικανικά κράτη. Ιδρύθηκε το 2001 με στόχο να αντικαταστήσει τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας.

λειτουργεί ως εργαλείο καθοδήγησης για τις αφρικανικές χώρες, καθώς δημιουργούν τα δικά τους εθνικά συστήματα διαδικασίας ABS.

5.4.2. Παραδείγματα από τον Αναπτυγμένο Βορρά (Users)

5.4.2.1. Η Περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο βαθμός στον οποίο θα επιτευχθεί η δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των ωφελημάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια από την πλευρά των μεγαλύτερων χρηστών γενετικών πόρων. Δεδομένου ότι οι ΗΠΑ δεν αποτελούν συμβαλλόμενο μέρος της CBD, καθώς δεν την έχουν επικυρώσει, η ΕΕ κατέχει παγκοσμίως το μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς γενετικών πόρων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της CBD και του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων του Πρωτοκόλλου, η ΕΕ έδειξε ότι είναι διατεθειμένη να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις που εξέφρασαν τα κράτη προέλευσης των γενετικών πόρων, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για ένα νομικά δεσμευτικό όργανο ήδη από τις αρχές της διαδικασίας, τονίζοντας παράλληλα ότι οι μηχανισμοί συμμόρφωσης δεν θα πρέπει να συνδέονται με το δικαίω που διέπει τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας³⁰⁰.

Ο Κανονισμός 511/2014³⁰¹, ο οποίος εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο το 2014, δημιουργεί ένα πρότυπο δέουσας επιμέλειας για τους χρήστες των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής στα κράτη μέλη της ΕΕ. Ο Κανονισμός αφορά σε γενετικούς πόρους, στους οποίους υπήρξε πρόσβαση μετά την έναρξη ισχύος του Πρωτοκόλλου, την οποία ορίζει ως «απόκτηση γενετικών πόρων ή συναφούς παραδοσιακής γνώσης ενός συμβαλλόμενου-μέλους του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια» (Άρθρο 3.3). Αυτό σημαίνει ωστόσο, ότι η μελλοντική χρήση γενετικών πόρων που αποκτήθηκαν πριν από τις 12 Οκτωβρίου 2014 και είναι

---

³⁰⁰ Βλ. Oberthür, S., Rabitz, F., “On the EU's Performance and Leadership in Global Environmental Governance: The Case of the Nagoya Protocol, *Journal of European Public Policy*, Vol. 21, N° 01, 2014, pp. 39-57.

³⁰¹ Regulation (EU) No 511/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on compliance measures for users from the Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization in the Union Text with EEA relevance.

αποθηκευμένοι σε συλλογές *ex situ* των κρατών-μελών της ΕΕ δεν υπόκεινται σε διαδικασία PIC. Καθώς τόσο η CBD, όσο και το Πρωτόκολλο δεν προσδιορίζουν την έννοια της πρόσβασης, η ερμηνεία του όρου από την ΕΕ αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού μεγάλες ποσότητες δειγμάτων που συλλέχθηκαν στο παρελθόν, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν δυνητικά στο μέλλον³⁰².

Ο Κανονισμός θεσπίζει τρεις μηχανισμούς συμμόρφωσης: τις βέλτιστες πρακτικές των χρηστών, οι οποίες αναγνωρίζονται από την Επιτροπή (Άρθρο 8), τη δημιουργία ενός κεντρικού μητρώου, στο οποίο μπορούν να προσχωρήσουν εθελοντικά (Άρθρο 5) και την υποχρέωση των χρηστών να επιδείξουν τη δέουσα επιμέλεια προκειμένου να διασφαλίσουν, «ότι η πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και τη συναφή παραδοσιακή γνώση που χρησιμοποιούν διέπεται από την ισχύουσα νομοθεσία, ενώ τα οφέλη κατανέμονται δίκαια στη βάση αμοιβαία αποδεκτών όρων» (Άρθρο 4.1).

Πρώτον, κάθε γενετικός πόρος που περιλαμβάνεται στο εθελοντικό διαδικτυακό Μητρώο Συλλογών, μπορεί να μεταβιβαστεί σε τρίτους μόνο υπό την προϋπόθεση έγγραφης απόδειξης ότι αποκτήθηκε σύμφωνα με τους κατάλληλους νόμους ή κανονισμούς ABS και, κατά περίπτωση (Άρθρο 5.3). Δεύτερον, η Επιτροπή μπορεί να αναγνωρίσει βέλτιστες πρακτικές όταν θεωρείται ότι τηρούν αποτελεσματικά τις προϋποθέσεις δέουσας επιμέλειας και παρακολούθησης. Η αναγνώριση μπορεί να ανακληθεί, όταν υπάρχουν ενδείξεις ότι η βέλτιστη πρακτική είναι αναποτελεσματική σε σχέση με τη συμμόρφωση των χρηστών. Μέσω της αναγνώρισης των βέλτιστων πρακτικών, δίνεται η δυνατότητα στην Επιτροπή να θεσπίσει ένα σύνολο προαιρετικών προτύπων προς διευκόλυνση της συμμόρφωσης.

Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 4.3 οι χρήστες θα πρέπει να «αναζητούν, να διατηρούν και να μεταφέρουν» ένα διεθνώς αναγνωρισμένο πιστοποιητικό συμμόρφωσης ή την τεκμηρίωση αναφορικά με την ημερομηνία και τον τόπο πρόσβασης, την περιγραφή του πόρου και την άμεση πηγή από την οποία αποκτήθηκε, αλλά και να κοινοποιούν τις διαθέσιμες άδειες πρόσβασης ή τους σχετικούς MAT, όπου υπάρχουν. Σύμφωνα με το Άρθρο 4.5, σε περιπτώσεις που οι χρήστες παρέχουν

---

³⁰² Βλ. Tvedt, M. W., “Beyond Nagoya. Towards a legally functional System of Access and Benefit Sharing”, in: Oberthür, S., Rosendal, K. G., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit-Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, New York/London, 2014 pp. 158-177.

ανεπαρκείς πληροφορίες ή όταν η πρόσβαση και η χρήση υπόκεινται σε συνεχή νομική αβεβαιότητα, οι χρήστες υποχρεούνται είτε να λάβουν άδεια πρόσβασης και να καθιερώσουν MAT είτε να παύσουν να χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο πόρο.

Παρόλα αυτά, ο Κανονισμός αφήνει περιθώριο στους χρήστες να αποφύγουν εύκολα ως ένα βαθμό την τήρηση των υποχρεώσεών τους σε σχέση με κατανομή των οφελών. Στην περίπτωση που το πιστοποιητικό συμμόρφωσης θεωρείται μη διαθέσιμο, το ελάχιστο επιτρεπτό όριο για τη χρήση του γενετικού πόρου αποτελεί η τεκμηρίωση σχετικά με την ημερομηνία και τον τόπο πρόσβασης, την περιγραφή του εν λόγω πόρου, και το κατά πόσο τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις συνάδουν με τη διαδικασία ABS. Οι άδειες πρόσβασης και οι MAT, από την άλλη πλευρά, απαιτούνται μόνο «εφόσον υπάρχουν». Στο σημείο αυτό, η δυσκολία έγκειται στη διάκριση μεταξύ γνήσια «ορφανού» γενετικού πόρου, για τον οποίο δεν μπορεί πλέον να προσδιοριστεί το κράτος προέλευσης, και των γενετικών πόρων που δηλώνονται ψευδώς ως άγνωστης προέλευσης, προκειμένου να αποφευχθεί η κατανομή των ωφελημάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τις συχνά ευρείες αλυσίδες ανεφοδιασμού μέσω των οποίων μεταφέρονται οι γενετικοί πόροι πριν από τη χρήση, η προϋπόθεση γνωστοποίησης της άμεσης πηγής ενδέχεται να μην είναι αρκετή, για να διαπιστωθεί αν η χρήση γίνεται ή όχι σύμφωνα με τις διαδικασίες PIC και MAT.

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη τη δυσκολία προσδιορισμού της ακριβούς ημερομηνίας κατά την οποία ένας γενετικός πόρος προστέθηκε σε μια *ex situ* συλλογή, τοποθετώντας την πριν την ημερομηνία θέσης σε ισχύ του Πρωτοκόλλου, αφαιρείται ο εν λόγω πόρος από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού.

5.4.2.2. Η Περίπτωση των ΗΠΑ

Οι περισσότερες καταγεγραμμένες υποθέσεις βιοπειρατείας συνδέονται με επιστήμονες ή εταιρίες που προέρχονται από τις ΗΠΑ. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι ΗΠΑ έχουν υπογράψει τη CBD, αλλά δεν την επικύρωσαν κυρίως λόγω του Άρθρου 16.5 σε σχέση με τα πνευματικά δικαιώματα. Πέρα από τα ζητήματα που σχετίζονται με τη Συμφωνία TRIPS, ως όργανο

προστασίας του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων, οι ΗΠΑ προτάσσουν και το Άρθρο 102 του αμερικανικού νόμου (American Patent Law) για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, σύμφωνα με το οποίο δεν αναγνωρίζονται τεχνολογίες ή παραδοσιακές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται σε άλλα κράτη ως *prior art*. Αν η γνώση είναι νέα για τις ΗΠΑ, αποτελεί προϊόν καινοτομίας, ακόμα και αν αποτελεί μέρος μιας αρχαίας παράδοσης άλλων πολιτισμών. Έτσι, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό της παραδοσιακής γνώσης δεν καταγράφηκε ποτέ, το εσωτερικό δίκαιο των ΗΠΑ δεν τη νοεί ως *prior art*, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σε μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες να αποκτήσουν δικαιώματα ευρεσιτεχνίας για παραδοσιακές χρήσεις γενετικών πόρων που οι αυτόχθονες είχαν αναπτύξει ως μακροχρόνια πρακτική³⁰³. Στο ίδιο πλαίσιο είχε κινηθεί και ο αντίστοιχος Νόμος του 1952 που ανέφερε ότι ένα πρόσωπο δικαιούται δίπλωμα ευρεσιτεχνίας εκτός αν: «η εφεύρεση ήταν γνωστή ή χρησιμοποιήθηκε από άλλον σε αυτή τη χώρα ή έχει κατοχυρωθεί με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ή περιγραφεί σε μια δημοσίευση σε αυτή ή σε άλλη χώρα πριν από την ημερομηνία αίτησης στις ΗΠΑ³⁰⁴.

Η προηγούμενη χρήση σε μια ξένη χώρα δεν αναγνωρίζεται ως *prior art* σύμφωνα με τον αμερικανικό νόμο για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Ο νόμος δεσμεύεται να απονείμει δίπλωμα ευρεσιτεχνίας στον πραγματικό, πρώτο εφευρέτη, προβαίνοντας σε διακρίσεις και παραβλέποντας τις ξένες εφευρέσεις. Για το λόγο αυτό πολλά αναπτυσσόμενα κράτη αποφάσισαν να αναπτύξουν βάσεις δεδομένων των γενετικών τους πόρων, αλλά και των τρόπων χρήσης τους προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια και να περιοριστούν τα φαινόμενα της βιοπειρατείας. Η προηγούμενη χρήση, στην οποία αναφέρεται ο νόμος του 1952 θα μπορούσε κάλλιστα να συνιστά *prior art*³⁰⁵. Μία ακόμα πρόταση πέρα από την προϋπόθεση γνωστοποίηση της προέλευσης ενός γενετικού πόρου θα μπορούσε να είναι η προσθήκη

---

³⁰³ Βλ. Levy, R., Green, S., “Pharmaceuticals and Biopiracy: How the AIA May Inadvertently Reduce the Misappropriation of Traditional Medicine”, *University of Miami Business Law Review*, Vol. 23, 2015, pp. 401-402.

³⁰⁴ Βλ. Robinson, D., “Legal Geographies of Intellectual Property, Traditional Knowledge and Biodiversity: Experiencing Conventions, Laws, Customary Law, and Karma in Thailand”, *Geographical Research*, Vol.51, 2013, pp. 375-379.

³⁰⁵ Βλ. Choudhury, P., Khanna, T., *Bio-Piracy or Prospering Together? Fuzzy Set and Qualitative Analysis of Herbal Patenting by Firms*, Harvard Business School, Vol. 24, Working Paper 14-081, 2014, pp. 31-32.

τροποποιητικού κανόνα στη Συμφωνία TRIPS, όπου θα δηλώνεται ότι μια αίτηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας δεν θα μπορεί να εγκριθεί αν η εφεύρεση είναι γνωστή, χρησιμοποιείται ή περιγράφεται σε εμπορική δημοσίευση σε οποιοδήποτε από τα κράτη-μέλη της Συμφωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

6.1. FAO

Το 1981 συζητήθηκε στο πλαίσιο του FAO η περίπτωση υιοθέτησης μιας διεθνούς Συμφωνίας, η οποία θα παρείχε ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο για τον έλεγχο της ροής των φυτικών γενετικών πόρων παγκοσμίως³⁰⁶. Ωστόσο, το Σχέδιο της Συμφωνίας του 1983³⁰⁷, δεν κατέληξε σε ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο λόγω της έντονης διάστασης Βορρά-Νότου σε σχέση με τον νομικό και πολιτικό έλεγχο των φυτικών γενετικών πόρων. Η Συμφωνία αυτή, αποτελούσε μία προσπάθεια του αναπτυσσόμενου Νότου να ανατρέψει το υφιστάμενο status quo³⁰⁸, ζητώντας ένα καθεστώς κοινής κληρονομιάς, το οποίο επιδίωκε να επεκταθεί στις λεγόμενες ποικιλίες ελίτ (elite varieties), που αποτελούσαν αποτέλεσμα παραγωγής των εργαστηρίων των αναπτυγμένων κρατών από γενετικό υλικό που είχε συλλεχθεί κατά κύριο λόγο από τα αναπτυσσόμενα κράτη μέσω των Διεθνών Ερευνητικών Κέντρων για τη Γεωργία (IARCs).

Αυτή η εσφαλμένη αντίληψη της χρησιμότητας των ποικιλιών ελίτ οδήγησε τον αναπτυσσόμενο Νότο να επιχειρήσει να καθιερώσει ένα καθεστώς ελεύθερης πρόσβασης σε παγκόσμια κλίμακα για τις τροποποιημένες ποικιλίες που διατίθεντο από τον αναπτυγμένο Βορρά υπό το καθεστώς των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σαν ανταπόδοση για την μη νόμιμη εκμετάλλευση των πόρων τους³⁰⁹. Η διεκδίκηση αυτή θεωρήθηκε από τον αναπτυγμένο Βορρά και κυρίως από την πλευρά των ΗΠΑ ως μη αποδεκτή. Αυτό που ήταν πράγματι αξιοσημείωτο, ήταν το γεγονός πως ενώ τα κράτη του αναπτυγμένου Βορρά υποστήριζαν με ενθουσιασμό το χαρακτηρισμό των

³⁰⁶ Βλ. Mgbeoji, I., *Global Biopiracy: Patents, Plants, and Indigenous Knowledge*, op.cit., pp. 111-112.

³⁰⁷ Βλ. FAO Resolution 8/83 International Undertaking on Plant Genetic Resources

³⁰⁸ Τα αιτήματα του αναπτυσσόμενου κόσμου αποτελούσαν απόρροια της επιρροής που άσκησε το βιβλίο του ακτιβιστή Pat Mooney. Ο Mooney ανέπτυξε τους μηχανισμούς της οικειοποίησης και ιδιωτικοποίησης του γενετικού πλούτου του αναπτυσσόμενου Νότου από μεγάλους πολυεθνικούς κολοσσούς του αναπτυγμένου Βορρά. Βλ. Mooney, P., *The Seeds of the Earth: A Private or Public Resource?*, Inter Pares, Ottawa, 1979, pp. 34-35.

³⁰⁹ Βλ. Ramanatha Rao, V., Hodgkin, T., "Genetic Diversity and Conservation and Utilization of Plant Genetic Resources", *Plant Cell, Tissue and Organ Culture*, Vol. 68, 2002, pp. 1-19.

φυτικών γενετικών πόρων ως Κοινής Κληρονομιάς, θεωρώντας ότι έτσι θα είχε δυνατότητα απεριόριστης και ελεύθερης πρόσβασης, αντέδρασε σθεναρά στην ένταξη των ποικιλιών ελίτ και των εμπορικών ποικιλιών υπό την ομπρέλα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.

Αν και η μεταφορά γενετικού υλικού φυτικών πόρων σε *ex situ* εγκαταστάσεις του αναπτυγμένου Βορρά νοήθηκε ως προσπάθεια ενίσχυσης της επιστημονικής έρευνας προς όφελος της ανθρωπότητας, αργότερα τα κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου άρχισαν να αντιδρούν λέγοντας ότι επρόκειτο για ιδιοποίηση του γενετικού υλικού των φυτικών γενετικών του πόρων, το οποίο σε αρκετές περιπτώσεις τροποποιήθηκε, κατοχυρώθηκε με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και στη συνέχεια μεταπωλήθηκε στην παγκόσμια αγορά χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο τόπος προέλευσης του. Ένα από τα καίρια ερωτήματα αναφορικά με τα ζητήματα αυτά αφορούσε στο νομικό καθεστώς των τραπεζών γονιδίων και τον έλεγχο των IARCs³¹⁰. Δεδομένου ότι αυτές οι τράπεζες γονιδίων κατέχουν τουλάχιστον το ένα τρίτο των δειγμάτων του γενετικού υλικού του πλανήτη, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι αποτελεί ένα ακανθώδες ζήτημα ανάμεσα στον αναπτυγμένο Βορρά και τον αναπτυσσόμενο Νότο ως προς το ακριβές νομικό καθεστώς τους.

Η Συνθήκη του FAO για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, 2001)³¹¹, είναι πλήρως εναρμονισμένη με τους στόχους της CBD και δημιουργεί ένα νομικό πλαίσιο ρύθμισης σε σχέση με τους φυτικούς γενετικούς πόρους, αλλά και την πρόσβαση στις συλλογές γενετικού υλικού των IARCs³¹². Το πλαίσιο αυτό στηρίζεται στη διαφάνεια και στη ρύθμιση της διαδικασίας της μεταφοράς των φυτικών γενετικών πόρων, αλλά και της κατανομής των οφελών που απορρέουν από τη χρήση τους. Η εφαρμογή της Σύμβασης στηρίζεται στην Επιτροπή του FAO για τους Γενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία³¹³. Η Σύμβαση συνδέεται με

---

³¹⁰ Βλ. Bretting, P. K., Widrlechner, M. P., “Genetic Markers and Plant Genetic Resource Management”, in: Janick, J., (ed.), *Plant Breeding Reviews*, Vol. 13, 1995, pp. 11–15.

³¹¹ Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ το 2004 και σήμερα απαριθμεί 139 κράτη-μέλη.

³¹² Βλ. Gerstetter, C., Grolach, B., Neumann, K., Schaffrin, D., “The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture within the Current Legal Regime Complex on Plant Genetic Resources”, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 10, No. 3–4, 2007, pp. 259–283.

³¹³ Η Επιτροπή για τους Γενετικούς Πόρους, τη Διατροφή και τη Γεωργία (Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture) ιδρύθηκε το 1983 και επικεντρώθηκε σε ζητήματα που σχετίζονται με τους φυτικούς γενετικούς πόρους. Το 1995, η Διάσκεψη του FAO διέυρνε την

το ζήτημα της βιοπειρατείας όσον αφορά στη γεωργία και στους φυτικούς γενετικούς πόρους, καθώς επιδιώκει να ρυθμίσει σε παγκόσμιο επίπεδο την ανταλλαγή γενετικού υλικού για την ανάπτυξη καλλιεργειών. Επιπλέον, διαθέτει μια σειρά σημαντικών ρυθμίσεων, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας ενός «Πολυμερούς Συστήματος Πρόσβασης και Κατανομής Οφελών» αναφορικά με μία ποικιλία καταγεγραμμένων φυτικών γενετικών πόρων για διατροφή και γεωργικούς σκοπούς³¹⁴. Ο μηχανισμός αυτός αποτέλεσε τη βάση, στην οποία στηρίχθηκε αργότερα η πρόταση για τη δημιουργία του Πολυμερούς Μηχανισμού για την Κατανομή του Οφέλους του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια³¹⁵. Οι κατηγορίες φυτικών γενετικών πόρων που δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I, και δεν διαθέτουν δυνητική αξία για τους σκοπούς της διατροφής και της γεωργίας ρυθμίζονται με βάση το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια³¹⁶.

Τα κράτη που επικυρώνουν την εν λόγω Σύμβαση δίνουν δυνατότητα πρόσβασης στους φυτικούς γενετικούς τους πόρους μέσω μιας τυποποιημένης συμφωνίας μεταφοράς υλικού (Material Transfer Agreement -MTA) (Άρθρο 12.4). Το Πολυμερές Σύστημα καλύπτει, επίσης, τις *ex situ* συλλογές των τραπεζών γονιδίων των Διεθνών Κέντρων Γεωργικής Έρευνας που εντάσσονται στη Συμβουλευτική Ομάδα Διεθνούς Γεωργικής Έρευνας³¹⁷ (Consultative Group for International Agricultural Research-CGIAR). Το πρότυπο της MTA υιοθετήθηκε τον Ιούνιο του 2006 και προωθεί τη σύναψη ενός συμβολαίου ανάμεσα στον πάροχο και τον παραλήπτη των φυτικών γενετικών πόρων αναφορικά με την παραγωγή προϊόντων που

εντολή της Επιτροπής για την κάλυψη όλων των συνιστωσών της βιοποικιλότητας που σχετίζονται με τη Διατροφή και τη Γεωργία. Η Επιτροπή στοχεύει στην επίτευξη διεθνούς συναίνεσης όσον αφορά στις πολιτικές για την αιεφόρο χρήση και διατήρηση των γενετικών πόρων για τη διατροφή και τη γεωργία και την δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των οφελών που απορρέουν από τη χρήση τους.

³¹⁴ Η ποικιλία αυτή καταγράφεται στο Παράρτημα I (Annex 1).

³¹⁵ Βλ. IUCN, *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing*, Environmental Policy and Law Paper N° 83, op.cit., p. 53.

³¹⁶ Βλ. FAO, *Introduction to the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*, FAO, Rome, 2011, pp. 135-136.

³¹⁷ Η CGIAR δημιουργήθηκε το 1971 και αποτελεί μία διεθνή σύμπραξη, η οποία συνδέει οργανισμούς που ασχολούνται με το ερευνητικό πεδίο για την εξασφάλιση ενός ασφαλούς μέλλοντος σε σχέση με τον τομέα της διατροφής. Η ερευνητική δραστηριότητα της CGIAR επικεντρώνεται στη μείωση της αγροτικής φτώχειας, την αύξηση της επισιτιστικής ασφάλειας, τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας και διατροφής και τη διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων και πραγματοποιείται μέσω 15 κέντρων που αποτελούν τμήμα της Κοινοπραξίας CGIAR σε συνεργασία με πολλούς διαφορετικούς εταίρους, όπως διεθνείς οργανισμοί και εθνικά και περιφερειακά ερευνητικά ινστιτούτα. Βλ. <http://www.cgiar.org/>.

περιλαμβάνουν γενετικά μέρη ή συστατικά προς εμπορευματοποίηση (Article 2, Standard MTA).

Όσον αφορά στην παροχή του γενετικού υλικού, ο πάροχος πρέπει να υποβάλει όλα τα διαθέσιμα δεδομένα μεταφοράς, καθώς και περιγραφικές πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο του υλικού (Article 5, Standard MTA). Η πρόσβαση στα υλικά αυτά, θα πρέπει να είναι συνεπής με τους διεθνείς και εθνικούς κανόνες. Κατά τη διάρκεια της περιόδου ανάπτυξης ενός φυτικού γενετικού πόρου, η δυνατότητα πρόσβασης βρίσκεται στη διακριτική ευχέρεια του δημιουργού του. Ο παραλήπτης θα πρέπει να χρησιμοποιεί το υλικό μόνο για την εξυπηρέτηση της έρευνας, της αναπαραγωγής και της κατάρτισης αναφορικά με ζητήματα που αφορούν στους τομείς της διατροφής και της γεωργίας και δεν θα πρέπει να διεκδικεί δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που ενδέχεται να περιορίσουν τη διευκόλυνση της πρόσβασης στα υλικά ή τα συστατικά τους (Άρθρο 6, Standard MTA). Το συγκεκριμένο Άρθρο αποτελεί μια προσπάθεια περιορισμού της βιοπειρατείας με τον αποκλεισμό της χρήσης των γενετικών πόρων από άλλα μέρη³¹⁸.

Το Πολυμερές Σύστημα συντονίζει, επίσης, την κατανομή των οφελών (Άρθρο 13) μέσω μιας σειράς μηχανισμών, όπως η ανταλλαγή πληροφοριών, η πρόσβαση και η μεταφορά τεχνολογίας, η ανάπτυξη υποδομών, καθώς και η κατανομή των οικονομικών και των λοιπών οφελών που προκύπτουν από την εμπορευματοποίηση. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται υπό την καθοδήγηση ενός διαχειριστικού οργάνου αποτελούμενου από το σύνολο των συμβαλλόμενων μερών (Άρθρο 19). Οι συμφωνίες που αφορούν στην κατανομή των οφελών εξακολουθούν να καθορίζονται στη βάση της ισότητας και της δικαιοσύνης ανάμεσα σε παρόχους και χρήστες. Το Άρθρο 17 καλεί, επίσης, τα συμβαλλόμενα μέρη να συνεργαστούν με γνώμονα την ανάπτυξη ενός παγκόσμιου συστήματος πληροφόρησης για τους φυτικούς γενετικούς πόρους, το οποίο θα συμπληρώσει τα ήδη υπάρχοντα συστήματα των Διεθνών Κέντρων Γεωργικής Έρευνας. Το σύστημα αυτό θα συμβάλλει ουσιαστικά

---

³¹⁸ Βλ. Robinson, D., *Exploring Components and Elements of Sui Generis Systems for Plant-Variety Protection and Traditional Knowledge in Asia*, ICTSD-UNCTAD and IDRC, Geneva, 2007, διαθέσιμο στο: <http://www.iprsonline.org/unctadictsd/docs/Robinson%20Sui%20Generis%20March07.pdf>, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

στην ανάπτυξη της κατανόησης σε σχέση με την κατανομή των *in situ* και *ex situ* γενετικών πόρων.

Αν και δεν μπορούν να προβληθούν αξιώσεις σε σχέση με την κατοχύρωση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στον μεταβιβασθέντα πόρο «με τη μορφή που ελήφθη», υπάρχει ανοιχτό ενδεχόμενο αξιώσεων στα προϊόντα, που αποτελούν αποτέλεσμα της χρήσης του, όπως και στα σχετικά παράγωγα. Το ενδεχόμενο αυτό προκάλεσε την ανησυχία κάποιων κρατών, όπως η Ταϊλάνδη, η οποία υποστήριξε ότι η επικύρωση της Σύμβασης μπορεί να συμβάλλει στην αυξανόμενη εκροή φυτικών γενετικών πόρων, αν οι ξένες οντότητες αποκτήσουν αποκλειστικά δικαιώματα για τη χρήση τους μέσω του συστήματος της πνευματικής ιδιοκτησίας³¹⁹. Το Περού, παρά το γεγονός, ότι υπήρξε από τα πρώτα κράτη που επικύρωσε τη συγκεκριμένη Σύμβαση εξέφρασε τα ακόλουθα προβλήματα που αντιμετώπισε σε σχέση με την εφαρμογή της³²⁰:

- Σε σχέση με τον καθορισμό του μηχανισμού για την κατανομή των οφελών σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης ·
- Σε σχέση με τη δημιουργία μηχανισμών που θα εξασφαλίζουν ότι ο αποδέκτης των υλικών στο πλαίσιο του Πολυμερούς Συστήματος συμμορφώνεται με τις συνθήκες ΜΤΑ.
- Σε σχέση με την ενίσχυση των αρμόδιων εθνικών αρχών, ώστε να υπάρχει αποτελεσματικότητα ως προς την εφαρμογή της Συνθήκης ·

Η Συνθήκη του FAO αποτελεί ένα φιλόδοξο έγγραφο, το οποίο επιζητεί να εξισορροπήσει τα διαφορετικά αιτήματα που εκφράστηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του '80 από τον αναπτυγμένο Βορρά και τον αναπτυσσόμενο Νότο. Αν και η Συνθήκη είναι πιο συγκεκριμένη ως προς το περιεχόμενό της σε σύγκριση με τη CBD, οι πολιτικές της κατευθύνσεις εκφράζονται με γενικό τρόπο και συχνά χωρίς να δοθούν σημαντικές πρακτικές διευκρινιστικές λεπτομέρειες. Η Συνθήκη αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πλατφόρμα,

---

³¹⁹ Βλ. Robinson, D., "Sui Generis Plant-variety Protection Systems: Liability Rules and Non-UPOV Systems of Protection", *Journal of Intellectual Property Law and Practice*, Vol. 3, No. 10, 2008, pp. 659-665.

³²⁰ Βλ. Correa, C.M., "The Access Regime and the Implementation of the FAO International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture in the Andean Group Countries", *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 6, No. 6, 2003, pp. 795-806.

στην οποία μπορεί να οικοδομηθεί μελλοντικά μία λεπτομερής δομή της διεθνούς πολιτικής για τους φυτογενετικούς πόρους. Η τελική μορφή του δομικού αυτού μορφώματος θα εξαρτηθεί από μια ποικιλία πολιτικών, οικονομικών και επιστημονικών παραγόντων που έχουν ήδη λειτουργήσει προσδιοριστικά στη διαμόρφωση του ρυθμιστικού πλαισίου για το ζήτημα αυτό.

6.2. WIPO

Το 2000, τα μέλη του WIPO ίδρυσαν τη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Πνευματική Ιδιοκτησία, τους Γενετικούς Πόρους και την Παραδοσιακή Γνώση (Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore-IGC). Το 2009 συμφώνησαν να αναπτύξουν ένα διεθνές νομικό μέσο που θα παρείχε αποτελεσματική προστασία σε σχέση με τους τομείς της παραδοσιακής γνώσης, των γενετικών πόρων και των παραδοσιακών πολιτιστικών εκφράσεων.

6.2.1. Το Ζήτημα της Προστασίας της Παραδοσιακής Γνώσης

Η παραδοσιακή γνώση αποτελεί ένα ζωντανό σώμα γνώσης που αναπτύσσεται, διατηρείται και μεταφέρεται από γενιά σε γενιά μέσα σε μια συλλογικότητα, που συχνά αποτελεί μέρος της πολιτιστικής ή πνευματικής της ταυτότητας. Ως εκ τούτου, δεν προστατεύεται εύκολα από το σημερινό σύστημα πνευματικής ιδιοκτησίας, το οποίο συνήθως παρέχει προστασία για περιορισμένη χρονική περίοδο σε εφευρέσεις και πρωτότυπα έργα. Η ζωντανή και εξελισσόμενη φύση της παραδοσιακής γνώσης είναι ο παράγοντας που λειτουργεί ανασταλτικά ως προς τον ακριβή καθορισμό του περιεχομένου της³²¹.

Καθώς το υφιστάμενο διεθνές σύστημα πνευματικής ιδιοκτησίας δεν προστατεύει την παραδοσιακή γνώση, αρκετές τοπικές κοινότητες και κυβερνήσεις έχουν ζητήσει την υιοθέτηση μιας διεθνούς νομικής ρύθμισης που θα παρέχει ένα *sui generis* σύστημα προστασίας. Ένα διεθνές νομικό

---

³²¹ Βλ. WIPO, *Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*, WIPO, 2015, pp. 10-18.

μέσο θα καθορίσει το ακριβές περιεχόμενο της παραδοσιακής γνώσης, τα υποκείμενα των δικαιωμάτων αναφορικά με τη χρήση της, τους τρόπους επίλυσης των ανταγωνιστικών αξιώσεων που ανακύπτουν μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων και τον καθορισμό των σχετικών εξαιρέσεων. Η επεξεργασία των λεπτομερειών είναι πολύπλοκη και υπάρχουν αποκλίνουσες απόψεις σχετικά με τον προσδιορισμό της καλύτερης δυνατής επίλυσης του ζητήματος, συμπεριλαμβανομένου του ερωτήματος κατά πόσο το σύστημα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι κατάλληλο για την προστασία παραδοσιακών μορφών καινοτομίας και δημιουργικότητας. Παρά το γεγονός ότι οι διαπραγματεύσεις έχουν ήδη ξεκινήσει δεν φαίνεται να μπορούν να καταλήξουν σε μία τελική ρύθμιση λόγω των διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα στον αναπτυγμένο Βορρά και τον αναπτυσσόμενο Νότο, αλλά και ανάμεσα στα κράτη, όπου υπάρχουν αυτόχθονες.

Σύμφωνα με τις μέχρι στιγμής διαπραγματεύσεις απαιτούνται δύο τύποι προστασίας σε σχέση με την πνευματική ιδιοκτησία της παραδοσιακής γνώσης³²²:

α) Η **αμυντική προστασία** θέτει ως βασικό στόχο να εμποδίσει άτομα και φορείς εκτός της κοινότητας να αποκτήσουν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που αφορούν στην παραδοσιακή της γνώση. Η Ινδία, για παράδειγμα, έχει δημιουργήσει μια βάση δεδομένων για την παραδοσιακή ιατρική, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απόδειξη *prior art* από τους αξιολογητές για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας

β) η **θετική προστασία** συνδέεται με την παραχώρηση δικαιωμάτων που επιτρέπουν στις τοπικές κοινότητες να προωθούν την παραδοσιακή τους γνώση, να ελέγχουν τη χρήση της και να επωφελούνται από την εμπορική εκμετάλλευσή της. Ορισμένες χρήσεις της παραδοσιακής γνώσης μπορούν να προστατευθούν μέσω του υπάρχοντος συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ ορισμένα κράτη έχουν ήδη αναπτύξει ειδική νομοθεσία. Ωστόσο, οποιαδήποτε ειδική προστασία παρέχεται βάσει της εθνικής νομοθεσίας μπορεί να μην ισχύει αναφορικά με τα υπόλοιπα κράτη, γι' αυτό το λόγο ασκούνται πιέσεις σε σχέση με την υιοθέτηση μιας ενιαίας διεθνούς ρύθμισης.

---

³²² Βλ. WIPO, *Traditional Knowledge and Intellectual Property*, Background Brief No.1, διαθέσιμο στο: http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/documents/pdf/background_brief_on_tk.pdf, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

Το έργο του WIPO σχετικά με την παραδοσιακή γνώση καλύπτει τρεις διαφορετικούς τομείς³²³: α) την παραδοσιακή γνώση υπό την αυστηρή και στενή ερμηνεία του όρου που συνδέεται με την τεχνική γνώση και τις πρακτικές, δεξιότητες και καινοτομίες που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα, τη γεωργία και την υγεία, β) τις παραδοσιακές πολιτιστικές εκφράσεις και τις εκφράσεις της λαογραφικής παράδοσης και γ) τους γενετικούς πόρους. Αν και για πολλές κοινότητες η παραδοσιακή γνώση, οι γενετικοί πόροι και οι παραδοσιακές πολιτιστικές εκφράσεις αποτελούν τμήμα μιας ενιαίας ολοκληρωμένης κουλτούρας και κληρονομιάς, από την άποψη του συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας εγείρουν διαφορετικά ζητήματα και μπορεί να απαιτούν διαφορετική ρυθμιστική προσέγγιση³²⁴. Και στους τρεις τομείς, εκτός από την επεξεργασία ενός διεθνούς οργάνου, ο WIPO ανταποκρίνεται στα αιτήματα των τοπικών κοινοτήτων και των κρατών για παροχή πρακτικής ενίσχυσης και τεχνικών συμβουλών, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιούν αποτελεσματικότερα τα υφιστάμενα συστήματα πνευματικής ιδιοκτησίας και να συμμετέχουν ενεργά στις διαπραγματεύσεις. Το έργο του WIPO περιλαμβάνει την ενίσχυση για την ανάπτυξη εθνικών και περιφερειακών συστημάτων σε σχέση με την προστασία της παραδοσιακής γνώσης (πολιτικές, νόμους, συστήματα πληροφόρησης και πρακτικών εργαλείων) και το Πρόγραμμα Δημιουργικής Κληρονομιάς³²⁵ που παρέχει πρακτική κατάρτιση για τη διαχείριση δικαιωμάτων και συμφερόντων πνευματικής ιδιοκτησίας κατά την καταγραφή της.

6.2.2. Το Ζήτημα της Προστασίας των Γενετικών Πόρων

Οι γενετικοί πόροι δεν αποτελούν προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας. Ωστόσο, οι εφευρέσεις που βασίζονται ή αναπτύσσονται μέσω της χρήσης τους μπορούν να κατοχυρωθούν με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ή να προστατευθούν μέσω των PBRs. Κατά την εξέταση των πτυχών του

---

³²³ Βλ. <http://www.wipo.int/tk/en/tk/>, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

³²⁴ Βλ. WIPO, *Traditional Knowledge and Intellectual Property*, Background Brief No.1, διαθέσιμο στο: http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/documents/pdf/background_brief_on_tk.pdf, (προσπελάστηκε 8/5/2015).

³²⁵ Βλ. Creative Heritage Project, διαθέσιμο στο: <http://csbweb01.uncw.edu/people/eversp/classes/BLA361/Intl%20Law/Additional%20Research/WIPO%20ore%20digitizing%20intangible%20cultural%20heritage.pdf>, (προσπελάστηκε 5/7/2015).

συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας αναφορικά με τη χρήση των γενετικών πόρων, το έργο του WIPO συμπληρώνει το διεθνές νομικό πλαίσιο που καθορίζεται από τη CBD και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια, αλλά και τη Συνθήκη του FAO για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία. Τα ζητήματα που συζητούνται στο πλαίσιο του WIPO περιλαμβάνουν τις εξής παραμέτρους:

α) την **αμυντική προστασία** των γενετικών πόρων, η οποία αποσκοπεί στην αποφυγή της χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε σχέση με τους γενετικούς πόρους και τη συναφή παραδοσιακή γνώση που δεν πληρούν τις υφιστάμενες απαιτήσεις καινοτομίας και εφευρετικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, προκειμένου να συνδράμουν τους αξιολογητές διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, ώστε να εντοπίσουν την περίπτωση συναφούς prior art, έχει συζητηθεί η ανάπτυξη βάσεων δεδομένων γενετικών πόρων και παραδοσιακής γνώσης, οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην αποφυγή χορήγησης λανθασμένων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Το δεύτερο και σίγουρα πιο αμφισβητούμενο σκέλος αφορά στην ενδεχόμενη απόρριψη αιτήσεων για χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που δεν συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη CBD σχετικά με την Προηγούμενη Συναίνεση, τους Αμοιβαία Συμφωνηθέντες Όρους, αλλά και τη δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των οφελών. Ο όρος βιοπειρατεία χρησιμοποιείται σε αρκετές περιπτώσεις, ώστε να περιγράψει τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που σχετίζονται με τη βιοποικιλότητα, ωστόσο δεν πληρούν τα ακριβή κριτήρια κατοχύρωσης ή δεν συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από τη CBD.

β) την **προϋπόθεση γνωστοποίησης της προέλευσης**: Παράλληλα με τις συζητήσεις για την τροποποίηση της Συμφωνίας TRIPS στο πλαίσιο του ΠΟΕ, αρκετά από τα κράτη-μέλη του WIPO θέλουν να καταστήσουν υποχρεωτική τη συμπερίληψη του τόπου προέλευσης ενός γενετικού πόρου στις αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, καθώς και την απόδειξη χορήγησης PIC και σύναψης συμφωνίας για την κατανομή των οφελών.

Τέλος, ο WIPO έχει αναπτύξει και ενημερώνει σε τακτική βάση μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων συναφών πρακτικών σύναψης συμβολαίων και έχει καταρτίσει σχέδιο κατευθυντήριων γραμμών για τις ρήτρες πνευματικής ιδιοκτησίας στις συμφωνίες πρόσβασης και κατανομής των οφελών.

6.3. WHO

Ήδη από τη δεκαετία του '70, ο WHO και η UNESCO αναγνώρισαν τη σημασία της συνδρομής της παραδοσιακής γνώσης στη βελτίωση του επιπέδου υγείας σε παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, μία σειρά υποθέσεων βιοπειρατείας σε σχέση με τη μη εξουσιοδοτημένη χρήση παραδοσιακής (ιατρικής) γνώσης, εστίασαν περαιτέρω την προσοχή στη σημασία της προστασίας των παραδοσιακών φαρμακευτικών μεθόδων θεραπείας.³²⁶ Η παραδοσιακή ιατρική (Traditional Medicine-TM) αποτελεί το άθροισμα των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των πρακτικών που βασίζονται στις θεωρίες, τις πεποιθήσεις και τις εμπειρίες που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς, ανεξάρτητα από το αν μπορούν να εξηγηθούν ή όχι, οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση της υγείας καθώς και στην πρόληψη, τη διάγνωση, τη βελτίωση ή τη θεραπεία μίας σωματικής ή ψυχικής ασθένειας³²⁷.

Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, μεγάλο μέρος του πληθυσμού, ιδίως στις αγροτικές περιοχές, εξαρτάται κυρίως ή αποκλειστικά από την παραδοσιακή ιατρική για την πρωτοβάθμια περίθαλψη. Αυτό αποδίδεται κυρίως στη δυνατότητα της εύκολης πρόσβασης, αλλά και στο προσιτό οικονομικό κόστος. Για παράδειγμα, έχει αναφερθεί ότι πάνω από το 65% του πληθυσμού της Ινδίας έχει πρόσβαση μόνο στα παραδοσιακά φαρμακευτικά συστήματα θεραπείας. Στην Αφρική, το 60 έως 90% του πληθυσμού χρησιμοποιεί την παραδοσιακή ιατρική ως την πρώτη επιλογή θεραπείας, ενώ στα περισσότερα ασιατικά κράτη, η παραδοσιακή ιατρική εξακολουθεί να είναι πολύ δημοφιλής, για ιστορικούς και πολιτιστικούς λόγους³²⁸. Στον παρακάτω χάρτη μπορούμε να διακρίνουμε πως διαμορφώνεται η γεωγραφική κατανομή των κρατών που αναπτύσσουν και χρησιμοποιούν παραδοσιακές φαρμακευτικές μεθόδους:

---

³²⁶ Βλ. Tedlock, B., "Indigenous Heritage and Biopiracy in the Age of Intellectual Property Rights", *Explore*, Vol. 2, Issue 3, 2006, pp. 256–259.

³²⁷ WHO, *Traditional Medicine Definitions*: "Traditional medicine is the sum total of the knowledge, skills, and practices based on the theories, beliefs, and experiences indigenous to different cultures, whether explicable or not, used in the maintenance of health as well as in the prevention, diagnosis, improvement or treatment of physical and mental illness".

³²⁸ Βλ. National Agency for Drug and Food Control, *TRIPS, CBD and Traditional Medicines: Concepts and Questions*, Report of an ASEAN Workshop on the TRIPS Agreement and Traditional Medicine, Jakarta, World Health Organization, February 2001, pp. 50-60.

ΧΑΡΤΗΣ 1

Source: World Health Organization, 1998³²⁹ and data collected by World Health Organization during period 1999–2001.

Πηγή: WHO, Medicine Strategy 2002-2005, WHO, Geneva, 2002, p.16

Όπως επισημαίνει ο WHO, οι γνώσεις που έχουν αποτυπωθεί στις πρακτικές της παραδοσιακής ιατρικής αποτελούν απόρροια παραδοσιακής γνώσης αρκετών αιώνων στο πλαίσιο της πολιτιστικής κουλτούρας των αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων. Η γνώση αυτή αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των τοπικών κοινοτήτων και θα πρέπει να αξιοποιείται προς όφελος τους. Ο WHO εγκαινίασε την πρώτη ολοκληρωμένη Στρατηγική για την Παραδοσιακής Ιατρικής το 2002³²⁹. Η Στρατηγική αυτή σχεδιάστηκε προκειμένου να ενισχύσει τα κράτη στους ακόλουθους τομείς:

- την ανάπτυξη εθνικών πολιτικών για την αξιολόγηση και τη ρύθμιση των πρακτικών Παραδοσιακής και Συμπληρωματικής και Εναλλακτικής Ιατρικής (Complementary and Alternative Medicine-CAM)³³⁰

³²⁹ Βλ. WHO, *Medicine Strategy 2002-2005*, WHO, Geneva, 2002.

³³⁰ Οι όροι «συμπληρωματική ιατρική» ή «εναλλακτική ιατρική» χρησιμοποιούνται σε πολλά κράτη και συνδέονται άρρηκτα με την παραδοσιακή ιατρική γνώση. Αναφέρονται σε ένα ευρύ φάσμα πρακτικών υγειονομικής περίθαλψης που δεν αποτελούν μέρος αποκλειστικά της παράδοσης μιας συγκεκριμένης χώρας, ενώ δεν ενσωματώνονται στο κυρίαρχο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης. Βλ. <http://who.int/medicines/areas/traditional/definitions/en/>, (προσπελάστηκε 3/5/2017).

- τη δημιουργία ισχυρότερης βάσης τεκμηρίωσης σχετικά με την ασφάλεια, την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των προϊόντων και πρακτικών της Παραδοσιακής Ιατρικής
- την εξασφάλιση της διαθεσιμότητας και της προσιτής τιμής των προϊόντων που απορρέουν από τη χρήση τους, όπως τα φυτικά φάρμακα
- την καταγραφή παραδοσιακών πρακτικών θεραπείας

Ο WHO προάγει την ανάγκη ανάπτυξης εθνικών πολιτικών, καθώς η ενσωμάτωση της παραδοσιακής ιατρικής στο εθνικό σύστημα υγείας θα επιτρέψει στα δύο συστήματα να λειτουργήσουν αποτελεσματικά μαζί, προς όφελος του κράτους, αλλά και των καταναλωτών. Τα κράτη θα πρέπει να αναπτύξουν μια σειρά μέτρων και πολιτικών προκειμένου να εξασφαλίσουν την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα της παραδοσιακής ιατρικής, συμπεριλαμβανομένης της σύστασης μιας εθνικής επιτροπής εμπειρογνομόνων, τη θεσμοθέτηση ενός αποτελεσματικού ρυθμιστικού πλαισίου, καθώς και την παροχή υποστήριξης για ερευνητική δραστηριότητα σε σχέση με τις δυνητικές εναλλακτικές εκφάνσεις της παραδοσιακής ιατρικής. Ένα σημαντικό βήμα για την εξασφάλιση της πρόσβασης στην παραδοσιακή ιατρική αποτελεί ο καθορισμός και η προστασία της παραδοσιακής γνώσης, αλλά και η βιώσιμη χρήση των φαρμακευτικών φυτικών πόρων. Ο WHO παρέχει υποστήριξη στα κράτη-μέλη για την καταγραφή και τη διατήρηση της παραδοσιακής ιατρικής μέσω της σύνταξης ενός εθνικού καταλόγου φαρμάκων³³¹ με στόχο να διασφαλιστεί η ορθή χρήση της παραδοσιακής γνώσης και η διαίωσή της από γενιά σε γενιά.

---

³³¹ Για παράδειγμα στην Ακτή του Ελεφαντοστού έχουν καταγραφεί περίπου 2000 φυτά που χρησιμοποιούνται για ιατρικούς σκοπούς, ενώ το Ιράν έχει προβεί στην καταγραφή 2.500 από τα 8000 αντίστοιχα φυτά που διαθέτει. WHO Secretariat, 2003.

ΜΕΡΟΣ Γ':
ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ:
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ

7.1. Περιπτώσεις Κατοχύρωσης με Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας (Patent-related)

Η πλειοψηφία των περιπτώσεων βιοπειρατείας συνδέεται με τη χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας για ένα προϊόν ή παράγωγο που προέρχεται από γενετικούς πόρους και τη συναφή σε αυτούς παραδοσιακή γνώση. Το κριτήριο της καινοτομίας, το οποίο αποτελεί μία από τις βασικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας δεν φαίνεται να τηρείται σε υποθέσεις βιοπειρατείας, συχνά λόγω ύπαρξης υπάρχουσας ανάλογης πρακτικής με τη μορφή παραδοσιακής γνώσης ή ήδη υπάρχουσας τεκμηριωμένης χρήσης. Ένα σημαντικό ζήτημα που ανακύπτει στις περιπτώσεις αυτές, είναι ότι κράτη, όπως οι ΗΠΑ, χρησιμοποιούν ένα πρότυπο εθνικής καινοτομίας (national novelty)³³², το οποίο δείχνει να λειτουργεί περιοριστικά σε σχέση με την ύπαρξη προηγούμενου “prior art” μόνο σε σχέση με αμερικανικά διπλώματα ευρεσιτεχνίας κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης. Συχνά, επίσης, υφίσταται διάκριση της επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης έναντι της παραδοσιακής γνώσης, η οποία συχνά αγνοείται ή δεν λαμβάνεται υπόψη κατά την εξέταση της αίτησης για τη χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας.

Πέρα από την τήρηση των κριτηρίων για τη χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας, το αντικείμενο της εφεύρεσης θα πρέπει να υπόκειται σε κάποιες προϋποθέσεις κατοχύρωσης βάσει του νόμου. Σε πολλά κράτη, για παράδειγμα, κάποιες φυτικές ή ζωικές ποικιλίες δεν μπορούν να κατοχυρωθούν με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις εφευρέσεων που υπόκεινται σε εξαιρέσεις για λόγους δημόσιας υγείας, δημόσιας τάξης ή ηθικής, όπως προβλέπεται από τη Συμφωνία TRIPS (Άρθρο

---

³³² Βλ. Urrutia-Vélez, Z., “Biopiracy: is there a Need for a more Extensive Definition of “Novelty” within the Context of US Patent Laws?, *U.P.R. Business Law Journal*, Vol.2, No.2, 2011, pp. 323-329.

27.2)³³³. Έτσι, κάθε κράτος μπορεί να θεσπίσει διαφορετικούς κανόνες σχετικά με τη δυνατότητα κατοχύρωσης με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ανάλογα με τα εθνικά του συμφέροντα, καθώς και τις διεθνείς του υποχρεώσεις. Παρά το γεγονός ότι τεχνικά δεν υφίσταται η δυνατότητα ενός «παγκοσμίου διπλώματος ευρεσιτεχνίας», η Συνθήκη Συνεργασίας για τη Χορήγηση Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (Patent Cooperation Treaty) του WIPO βελτιστοποιεί τη διαδικασία αυτή, δίνοντας τη δυνατότητα της διεθνούς αίτησης, η οποία προβλέπει την τήρηση μίας συγκεκριμένης διαδικασίας πριν από την παραπομπή της στα εθνικά γραφεία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, τα οποία θα λάβουν την τελική απόφαση με βάση την εθνική τους νομοθεσία.

Πολλές φορές οι καταγγελίες σε σχέση με υποθέσεις βιοπειρατείας αφορούν συνήθως σε πατέντες που κατοχυρώνονται σε άλλα κράτη, κυρίως στις ΗΠΑ, αλλά και σε χώρες όπως η Ιαπωνία, η Αυστραλία, ο Καναδάς, αλλά και στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Γραφείου Ευρεσιτεχνιών (European Patent Office)³³⁴. Πέρα από την ηθική διάσταση του ζητήματος της βιοπειρατείας, οι περιπτώσεις καταγγελιών αφορούν στη διαφύλαξη οικονομικών συμφερόντων, η οποία σχετίζεται με την επιθυμία των αναπτυσσόμενων κρατών να λαμβάνουν αποζημίωση βάσει της χρήσης της παραδοσιακής τους γνώσης, αλλά και των γενετικών πόρων που βρίσκονται εντός της εθνικής τους δικαιοδοσίας.

Μέσω της αξιοποίησης των περιπτώσιολογικών μελετών (case studies), το κεφάλαιο αυτό προσπαθεί να εντοπίσει και να εξετάσει όλες τις ενδεχόμενες συγκρουσιακές πτυχές που άπτονται των φαινομένων βιοπειρατείας, προσπαθώντας να προσεγγίσει την έννοια αυτή μέσα από μία ολοκληρωμένη οπτική, η οποία θα συμβάλλει στην κατανόηση της, καθώς και θα προσδιορίσει τις ακριβείς συνέπειες για τις διάφορες ομάδες που εμπλέκονται. Η επιλογή των υποθέσεων αυτών έγινε με βάση τα διαφορετικά χαρακτηριστικά και αποτελέσματα που παρουσιάζουν, καθώς μπορούν να

---

³³³ TRIPS Agreement, Article 27.2, “Members may exclude from patentability inventions, the prevention within their territory of the commercial exploitation of which is necessary to protect ordre public or morality, including to protect human, animal or plant life or health or to avoid serious prejudice to the environment, provided that such exclusion is not made merely because the exploitation is prohibited by their law”.

³³⁴ Αποτελεί ένα από τα δύο όργανα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Ευρεσιτεχνίας μαζί με το Διοικητικό Συμβούλιο και αποτελεί το εκτελεστικό όργανο του οργανισμού, καθώς οι αξιολογητές του εξετάζουν τις ευρωπαϊκές αιτήσεις χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας.

αποτελέσουν το υπόδειγμα ως προς τη διαχείριση με παρεμφερείς υποθέσεις μελλοντικά.

7.1.1. Η Υπόθεση Hoodia (San Hoodia Case)

Οι πρόγονοι του λαού των San εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Νότιας Αφρικής πριν από περίπου 150.000 χρόνια. Ο σημερινός αριθμός της τοπικής κοινότητας των San είναι περίπου 100.000 και ζει στην περιοχή Καλαχάρι της Νότιας Αφρικής, τη Μποτσουάνα και τη Ναμίμπια. Η γλώσσα, η κουλτούρα, καθώς και οι κυνηγετικές τους πρακτικές κινδύνευαν με εξαφάνιση στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αλλά μετά την κατάρρευση του Απαρτχάιντ το 1994, η νέα κυβέρνηση της Νότιας Αφρικής προχώρησε στην επιστροφή των προγονικών τους εδαφών, ενώ η κοινότητα δημιούργησε εθνικά και περιφερειακά συμβούλια για τη λήψη αποφάσεων³³⁵. Η κοινότητα των San χρησιμοποιούσε το φυτό Hoodia ως κατασταλτικό της όρεξης για πολλούς αιώνες, ειδικά κατά τη διάρκεια των αποστολών κυνηγιού, όπου υπήρχαν λίγα τρόφιμα για αρκετά μεγάλες χρονικές περιόδους.

Το 1963, το Συμβούλιο για την Επιστημονική και Βιομηχανική Έρευνα της Νότιας Αφρικής (South African Council for Scientific and Industrial Research-SACSIR)³³⁶ έμαθε για την παραδοσιακή χρήση του φυτού από μία Έκθεση του 1937, ενώ το 1980 προχώρησε στην απομόνωση του δραστικού συστατικού του, μια ένωση που ονομάζεται P57, την οποία και κατοχύρωσε με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας το 1995 (patent number 983170)³³⁷. Το 1998, το SACSIR υπέγραψε αποκλειστική συμφωνία με τη βρετανική εταιρεία

³³⁵ Βλ. Chennells, R., *San Hoodia Case. A Report for GenBenefit*, Chennells & Albertyn, Stellenbosch, South Africa, 2007, pp. 2-5, διαθέσιμο στο: www.uclan.ac.uk/genbenefit, (προσπελάστηκε 3/5/2017).

³³⁶ Το SACSIR έχει αναπτύξει ευρεία δραστηριότητα στους τομείς της έρευνας και της τεχνολογίας στη Νότια Αφρική. Παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα επιστημονικό συμβούλιο που ιδρύθηκε το 1945 από το κοινοβούλιο, η χρηματοδότησή του από το κράτος σταδιακά περιορίστηκε. Έτσι, από το 1996 μόνο το 40% των κεφαλαίων του προέρχεται από την κυβέρνηση, ενώ το υπόλοιπο 60% προέρχεται από τη σύναψη εμπορικών συμβάσεων, τις οποίες αναζητά προκειμένου να καλύψει την αποστολή, με την οποία έχει επιφορτιστεί από την κυβέρνηση. Βλ. Stevenson, D., *The Patenting of P57 and the Intellectual Property Rights of the San Peoples of Southern Africa*, First Peoples Worldwide, Virginia, 2003, p 24 και Munzer, S., Chen Simon, P., "Territory, Plants, and Land-Use Rights Among the San of Southern Africa: A Case Study in Regional Biodiversity, Traditional Knowledge, and Intellectual Property", *William & Mary Bill of Rights Journal*, Vol. 17, Issue 3, 2009, pp. 849-850.

³³⁷ Βλ. Stephenson, D., "San Reach Landmark IPR Benefit-Sharing Accord for Diet Pill", *Cultural Survival Quarterly*, Vol. 27, Issue 3, 2003, pp.7-8.

PhytoPharm και υπέβαλε, επίσης, αίτηση για την κατοχύρωση επιπλέον διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε άλλα κράτη³³⁸.

Στη συνέχεια, οι οργανισμοί που ενεπλάκησαν στη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και εμπορευματοποίησης του φυτού Hoodia επικρίθηκαν έντονα από διεθνείς ΜΚΟ και οργανώσεις για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, συμπεριλαμβανομένης της Ομάδας Εργασίας για τις Μειονότητες των Αυτοχθόνων στη Νότια Αφρική (Working Group on Indigenous Minorities in Southern Africa-WIMSA). Οι κύριες επικρίσεις εστιάζονταν στην έλλειψη εξασφάλισης Προηγούμενης Συναίνεσης από την κοινότητα των San πριν την ανάπτυξη, την κατοχύρωση με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και την εμπορευματοποίηση του φυτού Hoodia, καθώς και τη μη σύναψη οποιαδήποτε συμφωνίας καταμερισμού των οφελών. Η εταιρεία PhytoPharm επικαλέστηκε, στη συνέχεια, ως βασικό λόγο, την άποψη ότι η κοινότητα των San είχε πάψει να υφίσταται, επομένως δεν ήταν δυνατό να ζητηθεί η συναίνεση για την πρόσβαση και τη χρήση του φυτού³³⁹.

Υπό την αιγίδα του WIMSA, δημιουργήθηκε το 2001, το Συμβούλιο των San, το οποίο θα διαπραγματευόταν τη σύναψη μιας συμφωνίας με το SACSIR σε σχέση με την κατανομή των ωφελημάτων που θα απέρρευε ως αποτέλεσμα της χρήσης του φυτού, αλλά και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης. Έτσι, οι δύο πλευρές προχώρησαν στη σύναψη μιας Συμφωνίας ABS και την ίδρυση του “San Hoodia Benefit-Sharing Trust”, το 2003³⁴⁰, το οποίο θα επέβλεπε τη διαδικασία κατανομής των οικονομικών και μη οικονομικών οφελών και ταυτόχρονα θα διαχειριζόταν τα δικαιώματα εκμετάλλευσης του φυτού Hoodia. Το WIMSA ανέφερε ότι τα οφέλη θα κατανεμηθούν όχι μόνο με την κοινότητα των San της Νότιας Αφρικής, αλλά και με τις αντίστοιχες κοινότητες που διαβιούν σε άλλες περιοχές της Αφρικής, όπως η Ναμίμπια, η Μποτσουάνα, η Αγκόλα, η Ζάμπια και η Ζιμπάμπουε. Αυτό που αποτελεί αξιοσημείωτο γεγονός είναι ότι η τοπική κοινότητα των San δεν αμφισβήτησε

---

³³⁸ Το San Hoodia Benefit-Sharing Trust περιλαμβάνει εκπροσώπους

³³⁹ Βλ. http://www.gfbr.global/wp-content/uploads/2015/09/Fifth_Casestudy4.pdf, (προσπελάστηκε 3/5/2017).

³⁴⁰ Το San Hoodia Benefit-Sharing Trust περιλαμβάνει εκπροσώπους του SACSIR, των περιφερειακών Συμβουλίων των San, του WIMSA και έναν Παρατηρητή του Υπουργείου Επιστημών και Τεχνολογίας της Νοτίου Αφρικής. Το ταμείο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη χρηματοδότηση έργων τοπικής ανάπτυξης στην κοινότητα, για την προώθηση της εκπαίδευσης, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη διατήρηση της γλώσσας τους. Βλ. Dutfield, G., Intellectual Property, Biogenetic Resources and Traditional Knowledge, op. cit., 2004, p. 53.

το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας καθεαυτό, το οποίο θα μπορούσε να έχει κάνει λόγω της μη τήρησης των προβλεπόμενων διαδικασιών, αλλά και της ύπαρξης *prior art*, αντίθετα προέβη αμιγώς στη σύναψη συμφωνίας που αφορούσε στην ισότιμη κατανομή των ανταποδοτικών οφελών από τη χρήση του πόρου και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης.

Ο Wynberg³⁴¹ εξηγεί την πολυπλοκότητα των εκφάνσεων που σχετίζονται με τη σύναψη της εν λόγω συμφωνίας καταμερισμού των οφελών, συμπεριλαμβανομένων των ερωτήσεων σχετικά με τον προσδιορισμό των ομάδων που θα πρέπει να αποτελούν τους νόμιμους δικαιούχους των οφελών και τον τρόπο, με τον οποίο οι γνώσεις και η πολιτισμική ταυτότητα της τοπικής κοινότητας των San μπορεί να προστατευθεί. Η Phytopharm είχε συνάψει αρχικά συμφωνία με την Pfizer για την ανάπτυξη προϊόντων που προέρχονταν από τη χρήση του φυτού Hoodia. Ωστόσο, το 2003, η Pfizer σταμάτησε το αναπτυξιακό της πρόγραμμα σε σχέση με την ένωση P57 και επέστρεψε τα δικαιώματα παραχώρησης στην Phytopharm. Το 2004, η Unilever προχώρησε στη διαπραγμάτευση συμφωνίας κοινής ανάπτυξης με την Phytopharm για την ανάπτυξη ενεργών συστατικών του φυτού σε μια λειτουργική τροφή με στόχο την απώλεια βάρους³⁴². Ωστόσο ούτε αυτή η συμφωνία ευδοκίμησε, δημιουργώντας σημαντικά προβλήματα κερδοφορίας στη Phytopharm. Παρ' όλα αυτά, ένας αριθμός μικρότερων εταιρειών, οι οποίες δεν ακολουθούν την τήρηση των προβλεπόμενων διαδικασιών, έχουν προβεί στην εκμετάλλευση και πώληση του φυτού ως συμπλήρωμα διατροφής κάτι που αποτελεί σημαντική απειλή της *ex situ* ύπαρξής του, ως μη καταγεγραμμένη συλλογή από το φυσικό περιβάλλον³⁴³. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συμπεριληφθεί το φυτό Hoodia στο Παράρτημα II της Σύμβασης CITES³⁴⁴ από το 2004. Η ενέργεια αυτή θα συμβάλλει μελλοντικά στον περιορισμό του διεθνούς εμπορίου μόνο σε εταιρείες με νόμιμη άδεια.

---

³⁴¹ Βλ. Wynberg, R., "Rhetoric, Realism and Benefit-sharing: Use of Traditional Knowledge of Hoodia Species in the Development of an Appetite Suppressant", *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 7, No. 6, 2004, pp. 851–876.

³⁴² Βλ. Wynberg, R., "Access and Benefit-Sharing Agreements in the Commercial Development of Hoodia", in: Laird, S., Wynberg, R., (eds.), *Access and Benefit-sharing in Practice: Trends in Partnerships Across Sectors*, Technical Series No 38, CBD Secretariat, Montreal, 2008, p. 83.

³⁴³ Βλ. *ibid*

³⁴⁴ Βλ. <https://cites.org/eng/app/appendices.php>, (προσπελάστηκε 3/5/2017).

Η υπόθεση Hoodia έχει ειδική σημασία ως προς την εξέταση της, καθώς δεν αποτελεί μόνο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα βιοπειρατείας λόγω της μη εξασφάλισης Προηγούμενης Συναίνεσης, αλλά και παράδειγμα ως προς τις πολλές και διαφορετικές δυσκολίες που ανακύπτουν ως προς τη θέσπιση κατάλληλων ρυθμίσεων σε σχέση με την ορθή κατανομή των οφελών. Πολλά από αυτά τα ζητήματα δεν έχουν ακόμη επιλυθεί, ενώ θα πρέπει σε βάθος χρόνου να υπάρξει παρακολούθηση σε σχέση με τον τρόπο, που η κοινότητα των San θα διαχειριστεί μακροπρόθεσμα την πρόσβαση, τη διατήρηση, καθώς και τη δίκαιη κατανομή των οφελών από τη χρήση του φυτού Hoodia.

7.1.2. Η Υπόθεση της Κουρκούμης (Turmeric Case)

Η Κουρκούμη (*Curcuma Longa*) αποτελεί ένα φυτό που συναντάται στις τροπικές περιοχές της Νότιας Ασίας. Λειτουργεί ως παραδοσιακή φαρμακευτική αγωγή για τη θεραπεία διαφόρων παθήσεων. Η χρήση του στο ιατρικό πεδίο έχει συμβάλει στην αντιμετώπιση, μεταξύ άλλων, των φλεγμονών, των πεπτικών Διαταραχών, των παθήσεων του ήπατος, καθώς και του καρκίνου. Το 1995, δύο Ινδοί επιστήμονες που εργάζονταν στις ΗΠΑ έλαβαν δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για την ανακάλυψη μίας νέας μεθόδου αφορούσε στην επούλωση μιας πληγής μέσω της χορήγησης κουρκούμης (US Patent 5,401,504)³⁴⁵. Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δόθηκε στο Ιατρικό Κέντρο του Πανεπιστημίου του Μισισσιπή (University of Mississippi Medical Center).

Το Συμβούλιο Επιστημονικής και Βιομηχανικής Έρευνας (Council of Scientific and Industrial Research-CSIR) της Ινδίας αμφισβήτησε τη νομιμότητα του διπλώματος ευρεσιτεχνίας το 1996³⁴⁶, καθώς ισχυρίστηκε ότι δεν υφίστατο το κριτήριο της καινοτομίας, αφού η χρήση της κουρκούμης ως μεθόδου θεραπείας των πληγών αποτελούσε παραδοσιακή πρακτική στην Ινδία, συνεπώς συνιστούσε *prior art*. Το CSIR παρουσίασε 32 αναφορές, μερικές από τις οποίες πάνω από εκατό ετών, για να υποστηρίξει ότι οι ισχυρισμοί του ευσταθούσαν. Το 1997, το Γραφείο Ευρεσιτεχνίας των ΗΠΑ

---

³⁴⁵ Βλ. Ardhede, H., *Traditional Knowledge and the Patent System – Irreconcilable Differences or a Simple Case of Mistaken Identity?*, University of Lund, 2006, pp. 26-27.

³⁴⁶ USPTO Reexam. No. 90/004,433, Oct. 28, 1996.

(US Patent Office-USPTO) κήρυξε άκυρο το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας³⁴⁷. Το Ιατρικό Κέντρο του Πανεπιστημίου του Μισισσιπή αποφάσισε να εγκαταλείψει την πατέντα μετά την τροπή αυτή, ενώ οι εφευρέτες προέβησαν σε ένσταση με το επιχείρημα της χρήσης διαφορετικών συστατικών. Ωστόσο και η ένσταση αυτή απορρίφθηκε από το Γραφείο Ευρεσιτεχνίας, καθώς δηλώθηκε ότι υπήρχε επικάλυψη με βάση τα στοιχεία που είχαν υποβληθεί από το CSIR. Έτσι, οι αιτήσεις απορρίφθηκαν για δεύτερη φορά και η υπόθεση έκλεισε.

Η υπόθεση της κουρκούμης θεωρείται ευρέως ως η πρώτη περίπτωση επανεξέτασης διπλώματος ευρεσιτεχνίας, όπου η απόρριψη βασίστηκε στην παρουσίαση της συναφούς παραδοσιακής γνώσης. Αυτό που καταδεικνύει σαφώς η υπόθεση της κουρκούμης είναι ότι το στοιχείο της καινοτομίας πολλές φορές παραβλέπεται, καθώς η παραδοσιακή γνώση αγνοείται ως παράμετρος στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ενώ κυριαρχεί, παράλληλα το εθνικό κριτήριο.

7.1.3. Η Υπόθεση του Ρυζιού Basmati (Basmati Rice Case)

Η Ινδία διαθέτει μια αρκετά εκτεταμένη παράδοση σε σχέση με την ανάπτυξη του ρυζιού Basmati (650.000 τόνοι ετησίως), το οποίο εξάγεται τόσο σε άλλα ασιατικά κράτη, όσο και στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Το Basmati δεν μπορεί να κατοχυρωθεί με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας στην Ινδία, διότι τα τρόφιμα και τα φάρμακα εξαιρούνται από τη δυνατότητα αυτή, σύμφωνα με το νόμο (Patent Law) του 1970. Ωστόσο, αναμφίβολα υπάρχουν πολλά παραδείγματα καταγραφής που περιλαμβάνουν περιγραφή των ιδιοτήτων και των χαρακτηριστικών αναπαραγωγής του.

Η διαμάχη για το ρύζι Basmati προέκυψε στα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν το USPTO χορήγησε δίπλωμα ευρεσιτεχνίας (US Patent 5.663.484) σχετικά με τους κόκκους του ρυζιού Basmati στην εταιρεία RiceTec Inc., στις 2 Σεπτεμβρίου 1997. Αρχικά, υποστηρίχθηκε ότι το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας κάλυπτε τις νέες ποικιλίες basmati που οι ερευνητές ισχυρίστηκαν ότι έχουν αναπτύξει. Η εταιρεία ανέφερε ότι παρήγαγε νέες ποικιλίες ρυζιού, διασταυρώνοντας ουσιαστικά ποικιλίες από το Πακιστάν, με

---

³⁴⁷ Βλ Mashelkar, R. A., "Intellectual Property Rights and the Third World", *Journal of Intellectual Property Rights*, Vol. 7, 2002, pp 308-323.

αμερικανικές ποικιλίες προκειμένου να επιτύχει την παραγωγή μίας γραμμής ρυζιού, η οποία θα διέθετε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Basmati.

Αυτό προκάλεσε την αγανάκτηση μιας ομάδας Ινδών αγροτών, αλλά και ΜΚΟ, καθώς πολλοί ερμήνευσαν την κατοχύρωση αυτή ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης μονοπωλίου σε σχέση με το Basmati, το οποίο θα περιόριζε την εξαγωγική δραστηριότητα προς τις ΗΠΑ, όπου εγκρίθηκε το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Όπως αναφέρει ο Ghosh³⁴⁸, οι αξιώσεις (claims) της RiceTec αφορούσαν σε ένα συγκεκριμένο φυτό ρυζιού, (Αξιώσεις 1-11, 14), σε σπόρους που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του πατενταρισμένου φυτού ρυζιού (Αξίωση 12), στους κόκκους, οι οποίοι παράγονται από το φυτό ρυζιού (Αξιώσεις 13, 15-17), καθώς και στη μέθοδο επιλογής φυτών αναπαραγωγής και πολλαπλασιασμού συγκεκριμένων κόκκων ρυζιού (Αξιώσεις 18-20), ενώ παράλληλα, δινόταν η δυνατότητα της αποκλειστικής χρήσης του όρου Basmati. Η υπερβολικά ευρεία διατύπωση του πεδίου εφαρμογής του διπλώματος ευρεσιτεχνίας είναι ο παράγων που συνετέλεσε στη διατύπωση ενστάσεων.

Το βασικό μέλημα είναι η χρήση μιας παραλλαγής του όρου “**basmati**” από τη RiceTec, για να περιγράψει τις ποικιλίες του ρυζιού που παρήγαγε, καθώς η ονομασία «**Basmati**» συνδέεται με την ειδική αρωματική ποικιλία ρυζιού που καλλιεργείται στο Πακιστάν και την Ινδία³⁴⁹. Χρησιμοποιώντας το σύστημα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σχετικά με την κατοχύρωση του όρου, για να περιγράψει την εφεύρεσή της, η RiceTec μπορεί δυνητικά να ανατρέψει την υπαιτιότητα, καθιστώντας την Ινδία και το Πακιστάν ως παραβάτες των νόμιμα προστατευμένων δικαιωμάτων της, παρά το γεγονός ότι αποτελούν τους αρχικούς κατόχους και εκτροφείς (breeders) του ρυζιού. Με αυτό τον τρόπο, η RiceTec θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ως αμυντικό μέτρο³⁵⁰.

Λίγο μετά τη χορήγηση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, οι ινδικές ΜΚΟ άρχισαν εκστρατεία για την απόσυρσή του, λαμβάνοντας, επίσης, την υποστήριξη από την ινδική κυβέρνηση. Στη συνέχεια υποβλήθηκε αίτηση

---

³⁴⁸ Βλ. Ghosh, S., “Globalization, Patents, and Traditional Knowledge”, *Columbia Journal of Asian Law*, Vol. 17, No. 1, 2003–4, pp. 101-102.

³⁴⁹ Βλ. Jamil, U., *Biopiracy: The Patenting of Basmati by Ricetec*, Working Paper Series #37, Sustainable Development Policy Institute, Pakistan, 1998, pp. 8-10.

³⁵⁰ Βλ. Ibid

επανεξέτασης του διπλώματος ευρεσιτεχνίας από την οργάνωση “Agricultural and Processed Food Products Export Development Authority in India” και τελικά, η RiceTec συμφώνησε να αποσύρει ορισμένους από τους ισχυρισμούς της³⁵¹ στο πλαίσιο ενός πιστοποιητικού επανεξέτασης (4525, 29 Ιανουαρίου 2002). Παρά το γεγονός, ότι η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε σημαντική νίκη κατά της βιοπειρατείας, διατυπώθηκαν προβληματισμοί σε σχέση με τις αξιώσεις που δεν αποσύρθηκαν.

Σύμφωνα με τον νόμο περί διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας των ΗΠΑ, οι νέες ποικιλίες φυτών αποτελούν αντικείμενο προστασίας μέσω του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων, αντίθετα με την πλειοψηφία των κρατών, οι οποίες δεν επιτρέπουν τις πατέντες φυτών³⁵². Επιπλέον, ακόμα και σύμφωνα με τα ισχύοντα πρότυπα καινοτομίας των ΗΠΑ, το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δεν θα έπρεπε να είχε δοθεί, καθώς υπήρχε εκτενής καταγραφή των χαρακτηριστικών, αλλά και του τρόπου ανάπτυξης του Basmati ήδη από τη δεκαετία του '60, πολύ πριν την προβολή αξιώσεων από τη RiceTec³⁵³. Το ζήτημα, που επίσης εξακολουθεί να απασχολεί, σχετίζεται με το ευρύτερο πλαίσιο μεταφοράς γενετικού υλικού σε ξένες τράπεζες γονιδίων, όπου μέσω της τροποποίησης και της βελτίωσης των χαρακτηριστικών του από τους ερευνητές μπορεί να ανταγωνιστεί το πρωτότυπο γενετικό υλικό των αρχικών κατόχων του. Επιπλέον, πολλές ομάδες κρατών, όπως τα αφρικανικά κράτη, αναφέρουν ότι οι πατέντες φυτών αποτελούν μη ηθική πρακτική τόσο για πολιτιστικούς, όσο και για οικονομικούς λόγους³⁵⁴.

7.1.4. Η Υπόθεση του Δέντρου Neem (Neem Tree Case)

Το δέντρο Neem (*Azadirachta Indica*) βρίσκεται σε μεγάλη έκταση στην Ινδία (18.000.000 δέντρα), όπου η χρησιμότητά του είναι αρκετά εκτεταμένη

---

³⁵¹ Οι αξιώσεις 1-7, 10 και 14-20 ακυρώθηκαν και οι περιγραφές για το ρύζι μεταβλήθηκαν στο πιστοποιητικό. Ωστόσο, οι αξιώσεις 8, 9 και 11 για νέες γραμμές ρυζιού διατηρήθηκαν. Βλ. Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, op. cit., pp. 47-48.

³⁵² Βλ. Khush, G. S., Coffman, W. R., Beachell, H.M., “The History of Rice Breeding: IRRI’s Contribution”, in: Rockwood, W. G.. (ed.) *Rice Research and Production in the 21st Century*, IRRI, Los Banos, Philippines, 2001, pp. 117-136.

³⁵³ Βλ. Khush, G. S., “Rice Breeding: Past, Present and Future”, *Journal of Genetics*, Vol. 66, No. 3, 1987, pp. 195-216.

³⁵⁴ African Group, *Taking Forward the Review of Article 27.3(b) of the TRIPS Agreement*, WTO Document: IP/C/W/404, 26 June 2003.

και καταγεγραμμένη σε πολλούς τομείς για πάνω από 2000 χρόνια, όπως η αντισύλληψη, η οδοντική υγιεινή και τα παρασιτοκτόνα, ενώ αποτελεί σημαντικό κομμάτι παραδοσιακών ινδικών φαρμάκων και θεραπειών. Οι ευρείες πρακτικές εφαρμογές του, αλλά και η εκτεταμένη ανάπτυξή του, έχουν κάνει το δέντρο Neem πολύ αγαπητό στον Ινδικό λαό, για τον οποίο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της παραδοσιακής του και θρησκευτικής του κληρονομιάς³⁵⁵. Το χαρακτηριστικό της ανθεκτικότητας του δέντρου αποτελούσε κοινή γνώση των Ινδών αγροτών για αιώνες. Τόσο οι σπόροι του, όσο και τα φύλλα του, σε μικρότερο, όμως, βαθμό, περιέχουν μία δραστική ουσία, η οποία αποτελεί ισχυρό εντομοκτόνο, το οποίο, ωστόσο δεν είναι επιβλαβές για την ανθρώπινη ζωή και υγεία. Ήδη και πριν την ανακάλυψη της δραστικής του ουσίας στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, οι σπόροι του δέντρου είχαν χρησιμοποιηθεί από Ινδούς αγρότες ως φυσικό παρασιτοκτόνο.

Το πρώτο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας των ΗΠΑ για μια σταθερή σύνθεση αποθήκευσης του εκχυλίσματος του σπόρου του δέντρου Neem, χορηγήθηκε το 1985 στον εφευρέτη Robert O. Larsson³⁵⁶. Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας βελτιώθηκε περαιτέρω στη συνέχεια από την αμερικανική εταιρεία WR Grace, η οποία χρησιμοποίησε τη γνώση αυτή ως βάση για την ανάπτυξη μιας σταθερής σύνθεσης αποθήκευσης της δραστικής ουσίας του δέντρου, οποία αύξησε τη διάρκεια ζωής του φυτοφαρμάκου έως και δύο χρόνια³⁵⁷. Για την ανακάλυψη αυτή, της χορηγήθηκαν δύο αλληλοεξαρτώμενα διπλώματα ευρεσιτεχνίας το 1991 και το 1992 αντίστοιχα³⁵⁸.

Στη συνέχεια, η WR Grace σε συνεργασία με τις ΗΠΑ, οι οποίες εκπροσωπούνταν μέσω του Υπουργού Γεωργίας, υπέβαλαν από κοινού αίτηση χορήγησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνίας (European Patent Office-EPO), το οποίο μετά από μακροχρόνια διαδικασία εξέτασης έκανε την αίτηση δεκτή και προέβη στη χορήγησή του. Τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας που χορηγήθηκαν στην WR Grace, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στις ΗΠΑ δημιούργησαν αρνητικές αντιδράσεις στην Ινδία, καθώς υπήρξαν ισχυρισμοί ότι η εν λόγω εταιρεία εκμεταλλεύτηκε τη

---

³⁵⁵ Βλ. Marden, E., "The Neem Tree Patent: International Conflict over the Commodification of Life", *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 22, 1999, p. 283.

³⁵⁶ United States Patent 4,556,562

³⁵⁷ Βλ. Kadidal, S., "Subject-matter Imperialism? Biodiversity, Foreign Prior Art and the Neem Patent Controversy", *IDEA: The Journal of Law and Technology*, Vol. 37, 1996-97, p. 371.

³⁵⁸ United States Patent no. 5,001,146 and 5,124,349

μακροχρόνια παραδοσιακή γνώση αξιοποίησης των πόρων του δέντρου, η οποία είχε καλλιεργηθεί και ανήκε στο λαό της Ινδίας. Η σταθερή σύνθεση αποθήκευσης θεωρήθηκε ότι ήταν στην καλύτερη περίπτωση προφανής και δεν αποτελούσε ένα καινοτόμο εφευρετικό βήμα. Μία άλλη ανησυχία που εξέφρασε η Ινδία, εστιαζόταν στο γεγονός ότι η χρήση της παραδοσιακής γνώσης θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παραβίαση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, σε περίπτωση που υπήρχε κατοχύρωση της πατέντας στο εσωτερικό της, ενώ η WR Grace θα αύξανε αισθητά την τιμή των σπόρων που προέρχονταν από το δέντρο Neem.

Παρά το γεγονός ότι το αμερικανικό Ίδρυμα “Foundation on Economic Trends” (FOET)³⁵⁹ κατέθεσε αίτηση για επανεξέταση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας υπό το πρίσμα της ύπαρξης καταγεγραμμένης προγενέστερης πρακτικής (prior art) στην Ινδία³⁶⁰, η αίτηση απορρίφθηκε με βάση το κριτήριο του γεωγραφικού περιορισμού που ισχύει σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία των ΗΠΑ. Το 1995, το μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και εκπρόσωπος των Πρασίνων, Magda Aelvoet, κατέθεσε ένσταση στο EPO σε σχέση με το εν λόγω δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και ζητήθηκε η ανάκλησή στο σύνολό του, προβάλλοντας ως αιτιολογική βάση, ότι δεν πληροί τα κριτήρια της καινοτομίας και της εφευρετικής ενέργειας, σύμφωνα με τα Άρθρα 54 και 56 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ευρεσιτεχνίας (European Patent Convention-EPC), ενώ ήταν αντίθετο και σε σχέση με ηθικά κριτήρια (morality) (Άρθρο 53(a) EPC).

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αποδείχτηκε η ύπαρξη καταγεγραμμένου prior art, ενώ καταρρίφθηκε και το κριτήριο της καινοτομίας, αφού η πρακτική αυτή ήταν ήδη γνωστή στην Ινδία από το 1985. Το EPO εξέδωσε την τελική του απόφαση στις 8 Μαρτίου 2005 σύμφωνα με

---

³⁵⁹ Το FOET δραστηριοποιείται τόσο σε εθνικά όσο και σε διεθνή θέματα δημόσιας πολιτικής που σχετίζονται με το περιβάλλον, την οικονομία και την κλιματική αλλαγή. Το FOET εξετάζει τις νέες τάσεις και τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον, την οικονομία, τον πολιτισμό και την κοινωνία. Ο ιδρυτής του, Jeremy Rifkin, αποτέλεσε έναν από τους πρώτους σημαντικούς επικριτές του αναπτυσσόμενου κλάδου της βιοτεχνολογίας με την έκδοση του βιβλίου του 1978, “Who Should Play God?”, βλ. <http://www.foet.org/>, (προσπελάστηκε 05/01/17).

³⁶⁰ Βλ. Bullard, Linda, “Freeing the Free Tree – A Briefing Paper on the Paper on the First Legal Defeat of a Biopiracy Patent”, March 2005, διαθέσιμο στο: <http://www.patentinglives.org/NeemBriefingfinalaugust.doc>, (προσπελάστηκε 05/01/17)

την οποία το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ανακλήθηκε³⁶¹. Ωστόσο, τα αμερικανικά διπλώματα ευρεσιτεχνίας έχουν παραμείνει σε ισχύ με βάση το γεωγραφικό κριτήριο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω.

Την ημέρα της ανακοίνωσης της απόφασης, το κόμμα των Πρασίνων ανέφερε ότι «η απόφαση αυτή αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα για την αντιμετώπιση της βιοπειρατείας στην Ευρώπη, αλλά και παγκόσμια». Για τους Πράσινους, η απόφαση του ΕΡΟ αντιπροσωπεύει ένα τέλος μιας μακρίας πορείας 10 ετών με στόχο την ανάκληση της πατέντας.

7.1.5. Η Υπόθεση του Ayahuasca (Ayahuasca Case)

Το Ayahuasca (*Banisteriopsis caapi*) είναι ένα είδος αμπελιού, το οποίο συναντάται κατά κύριο λόγο στις βορειοδυτικές περιοχές του τροπικού δάσους του Αμαζονίου. Ο φλοιός του Ayahuasca αποτελεί φυσικό παραισθησιογόνο και χρησιμοποιείται σε σαμανιστικές τελετουργίες των αυτοχθόνων τόσο στο Περού, όσο και στο Εκουαδόρ, ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής τους ταυτότητας και της θρησκείας τους. Χρησιμοποιείται, επίσης, ως παραδοσιακή θεραπεία, μέσω της οποίας οι αυτόχθονες πιστεύουν ότι το πνεύμα της μητέρας της αμπέλου θα καθοδηγήσει τους ασθενείς προκειμένου να ξεπεράσουν το πρόβλημα υγείας που αντιμετωπίζουν³⁶².

Το 1984, ένας Αμερικανός πολίτης, ο Loren Miller, υπέβαλε αίτηση στο USPTO για τη χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας για μια παραλλαγή του Ayahuasca που είχε ονομάσει “Da Vine”. Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας (US Plant patent 5,751) χορηγήθηκε το 1986. Οι αυτόχθονες της περιοχής ενημερώθηκαν για τη χορήγηση του εν λόγω διπλώματος ευρεσιτεχνίας και ενοχλήθηκαν από το γεγονός ότι ένας ιδιώτης κατοχύρωσε τα αποκλειστικά δικαιώματα ενός φυτού που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής τους και θρησκευτικής τους παράδοσης, καθώς χρησιμοποιείται στο πλαίσιο πολλών ιερών τελετών.

---

³⁶¹ Βλ. “Neem tree oil case: European patent No. 0436 257 revoked”, διαθέσιμο στο: http://www.european-patent-office.org/news/pressrel/2000_05_11_e.htm, (προσπελάστηκε 05/01/17).

³⁶² Βλ. De Rios, D.. “A Note on the Use of Ayahuasca Among Urban Mestizo Populations in the Peruvian Amazon”, *American Anthropologist*, Vol. 72, 1970, pp. 1419-1421.

Το Κέντρο CIEL (Center for International Environmental Law)³⁶³, μία οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών, που εργάζεται για την προώθηση των διεθνών θεσμών ως μέσο προστασίας του περιβάλλοντος, υπέβαλε αίτημα επανεξέτασης στο USPTO για λογαριασμό του Συντονιστικού Οργάνου των Αυτοχθόνων της λεκάνης του Αμαζονίου (Coordinating Body of Indigenous Organizations of the Amazon Basin and the Coalition for Amazonian Peoples and Their Environment-COICA)³⁶⁴, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι το “Da Vine” δεν αποτελούσε προϊόν καινοτομίας και ότι η ύπαρξη prior art είχε τεκμηριωθεί ακόμη και εντός των ΗΠΑ. Επιπλέον, το CIEL ισχυρίστηκε ότι «το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δεν ανταποκρίνεται στις προϋποθέσεις που αφορούν στα ζητήματα της δημόσιας πολιτικής και της ηθικής», κάτι που παράλληλα αντιβαίνει στα κριτήρια που προβλέπονται από τη Συμφωνία TRIPS.

Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ανακλήθηκε το 1999, λόγω του ότι η χρήση του Ayahuasca ήταν ήδη γνωστή πριν την αίτηση του Miller³⁶⁵, ενώ δεν έγινε καμία αναφορά στο ζήτημα αναγνώρισης των ηθικών δικαιωμάτων των αυτοχθόνων. Το 2001, ωστόσο, το USPTO προέβη στην ανάκληση της απόφασης και επέτρεψε να τεθεί ξανά σε ισχύ το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για το προβλεπόμενο διάστημα, το οποίο του αναλογούσε, που ανερχόταν μόλις στα δύο έτη³⁶⁶. Καθώς οι εμπλεκόμενοι φορείς, όπως το CIEL και η COICA δεν κλήθηκαν να συμμετάσχουν στη διαδικασία επανεξέτασης, ο Miller μπόρεσε να αλλοιώσει τα ισχύοντα γεγονότα, ενώ το USPTO αγνόησε τους ισχύοντες διαδικαστικούς κανονισμούς εφαρμόζοντας εσφαλμένα το δίκαιο που σχετίζεται με περιπτώσεις παραβίασης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας κατά την επανεξέταση της υπόθεσης.

---

³⁶³ Το Κέντρο CIEL είναι μια μη κερδοσκοπική εταιρία περιβαλλοντικού δικαίου που ιδρύθηκε το 1989 στις Ηνωμένες Πολιτείες για την ενίσχυση του διεθνούς και συγκριτικού περιβαλλοντικού δικαίου και πολιτικής σε όλο τον κόσμο. Αποστολή του είναι η προώθηση των διεθνών θεσμών ως μέσο προστασίας του περιβάλλοντος, η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διασφάλιση μιας δίκαιης και βιώσιμης κοινωνίας. Βλ. <http://www.ciel.org/>, (προσπελάστηκε 05/01/17).

³⁶⁴ Η COICA ιδρύθηκε το 1984. Η βασική αποστολή της COICA είναι η προώθηση πολιτικών, προτάσεων και δράσεων σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο για την επίτευξη της δίκαιης ανάπτυξης των αυτοχθόνων λαών και εθνοτήτων του Αμαζονίου. Βλ. <http://coica.org.ec/web/historia/>, (προσπελάστηκε 05/01/17).

³⁶⁵ Βλ. <http://www.ciel.org/Biodiversity/AyahuascaRejectionPR.html>, (προσπελάστηκε 05/01/17).

³⁶⁶ Βλ. <http://www.ciel.org/Publications/PTODecisionAnalysis.pdf>, (προσπελάστηκε 05/01/17).

7.1.6. *Patented Biopiracy: Προκλήσεις και Προβλήματα*

Με βάση τις εξελίξεις σε επίπεδο διεθνούς ρυθμιστικού πλαισίου, αλλά και του διεθνούς διαλόγου που έχει αναπτυχθεί σε διάφορα διεθνή fora, όπως ο WIPO, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η διαδικασία εξέτασης για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σταδιακά θα βελτιώνεται και η μεταφορά γενετικού υλικού και πρακτικών παραδοσιακής γνώσης θα παρακολουθείται στενότερα. Το βήμα αυτό θα μπορούσε να σημαίνει και το τέλος ενδεχόμενων υποθέσεων βιοπειρατείας; Δυστυχώς, μία τέτοια άποψη δεν δείχνει να ευσταθεί λόγω μιας σειράς σημαντικών παραγόντων.

Αρχικά, οι ΗΠΑ, οι οποίες αποτελούν το μεγαλύτερο και σημαντικότερο χρήστη γενετικών πόρων δεν έχουν επικυρώσει τη CBD, ούτε τη Συνθήκη του FAO για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους. Αυτό σημαίνει ότι δεν καλούνται να τηρήσουν τις ίδιες υποχρεώσεις με άλλα κράτη, κατ' επέκταση όσον αφορά σε γενετικό υλικό ή άλλους βιολογικούς πόρους υφίστανται περιορισμένες νομικές υποχρεώσεις που δεσμεύουν τους ερευνητές που έχουν πρόσβαση στο υλικό, ενώ η επιβολή περιορισμών συναρτάται από τη σύναψη σχετικών συμβολαίων. Με δεδομένη τη μεγάλη ποσότητα βιολογικών υλικών που έχει συλλεχθεί στο πέρασμα του χρόνου υπάρχουν πολλές περιπτώσεις δυνητικών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που θα μπορούσαν να αποτελέσουν περιπτώσεις βιοπειρατείας χωρίς να χρειαστεί οι ερευνητές να καταφύγουν σε διαδικασίες *bioprospecting* εκτός συνόρων.

Επίσης, το κριτήριο της καινοτομίας είναι αρκετά διαφορετικό, καθώς το στοιχείο της ύπαρξης προηγούμενων πρακτικών ή συναφούς παραδοσιακής γνώσης δεν λαμβάνεται υπόψη. Ίσως, η αδυναμία προσδιορισμού του ίδιου του όρου, αλλά και η προφορική της φύση να μη συμβάλλουν ουσιαστικά στη συγκέντρωση του συνόλου των περιπτώσεων παραδοσιακής γνώσης παγκοσμίως. Αυτός ήταν και ο λόγος που η Ινδία προέβη στη δημιουργία Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Παραδοσιακής Γνώσης, ώστε να μπορεί να τη χρησιμοποιήσει ως δικαιολογητική βάση κατάρριψης ανάλογων ισχυρισμών που αφορούν στην κατοχύρωση των βιολογικών της πόρων μέσω διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Παράλληλα, ο αριθμός των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που χορηγούνται είναι αρκετά εκτεταμένος με αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις οι διαδικασίες να μην τηρούνται με τον

προβλεπόμενο τρόπο. Κατά συνέπεια, είναι πιθανό αιτήσεις που δεν πληρούν τα προβλεπόμενα κριτήρια να γίνονται δεκτές λόγω της κακής ποιότητας αξιολόγησης. Ως εκ τούτου, η εξέταση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, καθώς και η πιθανή μεταγενέστερη διαδικασία εμπορευματοποίησης, θα πρέπει να παρακολουθούνται, ώστε να μπορέσει επακριβώς να προσδιοριστεί κατά πόσο το σύστημα αυτό μπορεί να μετατραπεί σε μια δίκαιη ρύθμιση αναφορικά με την πρόσβαση και κατανομή των ωφελειών, ή αν θα αποτελέσει μια ακόμη περίπτωση της βιοπειρατείας.

7.2. Περιπτώσεις που δεν αφορούν σε Κατοχύρωση με Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας (Non-Patent Biopiracy Cases)

Παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες υποθέσεις βιοπειρατείας σχετίζονται με την έλλειψη δικαιοσύνης που διέπει το μονοπώλιο των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις, όπου βιολογικά υλικά και παραδοσιακή γνώση ιδιοποιήθηκαν για εμπορικούς σκοπούς χωρίς τη λήψη επαρκούς άδειας και την καταβολή ανταποδοτικών οφελών. Αναμφίβολα, οι ακόλουθες περιπτώσεις δημιουργούν παρόμοιες ανισότητες και ζητήματα δικαιοσύνης κατ' αντιστοιχία με τις περιπτώσεις των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και αξίζει να γίνει μία αναφορά σε αυτές στη συνέχεια.

Στο μεγαλύτερο ποσοστό, οι διεθνείς προσπάθειες που σχετίζονται με τη δυνητική επίλυση του ζητήματος της βιοπειρατείας έχουν επικεντρωθεί στην ανάγκη τροποποίησης του συστήματος των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Ωστόσο, υπάρχουν τομείς του δικαίου που αφορά στο σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων που έχουν λάβει ήσσονα προσοχή αναφορικά με το πλαίσιο των περιπτώσεων βιοπειρατείας. Αυτές αφορούν στην προστασία των φυτικών ποικιλιών, όπου ένας φυτικός πόρος μπορεί να αποτελεί προϊόν υπάρχουσας γνώσης και αναπτυξιακής εξέλιξης, ωστόσο ένα άτομο ή εταιρεία έχει κατοχυρώσει αποκλειστικό δικαίωμα προστασίας, καθώς και περιπτώσεις υπεξαίρεσης και καταχρηστικής χρήσης (misappropriation), οι οποίες σχετίζονται με την πρόσβαση και τη μεταφορά βιολογικών πόρων.

7.2.1. Προστασία Φυτικών Ποικιλιών vs Βιοπειρατεία

Τα εθνικά συστήματα προστασίας ποικιλιών φυτών (PVP) ή τα αντίστοιχα διπλώματα ευρεσιτεχνίας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση σύμφωνα με το Άρθρο 27.3 (b) της Συμφωνίας TRIPS. Ενώ πολλά από τα κράτη με αναπτυγμένη γεωργική βιομηχανική δραστηριότητα, έχουν καθιερώσει συστήματα PVP, για τα αναπτυσσόμενα κράτη και τις ΕΑΧ, η εγκαθίδρυση των συστημάτων αυτών αποτελεί προϋπόθεση της προσχώρησης τους στον ΠΟΕ. Τα περισσότερα κράτη έχουν υιοθετήσει το μοντέλο PVP που προβλέπεται από την UPOV³⁶⁷, παρά την περιορισμένη ευελιξία που προσφέρεται μέσα από τη διατύπωση της Συμφωνίας TRIPS. Σύμφωνα με την Πράξη της UPOV (UPOV Act, Άρθρα 6-9), τα κριτήρια που θα πρέπει να πληρούνται για την προστασία μίας φυτικής ποικιλίας είναι τα ακόλουθα:

- Το νέο φυτό θα πρέπει να αποτελεί προϊόν καινοτομίας, πράγμα που σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να έχει ήδη διακινηθεί στη χώρα, όπου γίνεται η αίτηση κατοχύρωσης δικαιωμάτων προστασίας.
- Το νέο φυτό θα πρέπει να έχει διακριτά χαρακτηριστικά που το διαχωρίζουν από άλλες διαθέσιμες ποικιλίες.
- Τα φυτά θα πρέπει να εμφανίζουν ομοιογένεια.
- Τα μοναδικά χαρακτηριστικά της νέας ποικιλίας θα πρέπει να είναι σταθερά, έτσι ώστε να ακολουθείται ένας συγκεκριμένος τύπος μετά από επανειλημμένους κύκλους της διάδοσης.

Τα κριτήρια ομοιομορφίας και σταθερότητας που προβλέπονται από την UPOV έχουν επικριθεί έντονα από ΜΚΟ, ακαδημαϊκούς και κυβερνήσεις αναπτυσσόμενων κρατών, καθώς υποστηρίζεται ότι ενθαρρύνουν την ανάπτυξη γενετικά ομοιόμορφων «μονοκαλλιεργειών»³⁶⁸. Πέρα από την

---

³⁶⁷ Η Διεθνής Ένωση για την Προστασία των νέων Ποικιλιών Φυτών ή UPOV (International Union for the Protection of New Varieties of Plants) είναι μια διακυβερνητική οργάνωση με έδρα τη Γενεύη της Ελβετίας. Η UPOV ιδρύθηκε από τη Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία των νέων Ποικιλιών Φυτών. Η σύμβαση υιοθετήθηκε στο Παρίσι το 1961 και αναθεωρήθηκε το 1972, το 1978 και το 1991. Ο στόχος της Σύμβασης είναι η προστασία των νέων ποικιλιών φυτών μέσω του συστήματος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Παράλληλα, μέσω της κωδικοποίησης της πνευματικής ιδιοκτησίας για τους εκτροφείς και καλλιεργητές φυτών, η UPOV έχει ως στόχο να ενθαρρύνει την ανάπτυξη νέων ποικιλιών φυτών προς όφελος της κοινωνίας. Βλ. <http://www.upov.int/portal/index.html.en>, (προσπελάστηκε 15/03/17).

³⁶⁸ Βλ. Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, op. cit., pp. 78-79.

αντίληψη αυτή, ο Tansey³⁶⁹ επισημαίνει ότι ο περιορισμός της αυστηρότητας αναφορικά με το κριτήριο της καινοτομίας, σημαίνει ότι η κατοχύρωση της προστασίας φυτικών ποικιλιών μπορεί να αποτελεί ευκολότερη διέξοδο από την απόκτηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Η περίπτωση αυτή προκαλεί έντονη ανησυχία, ειδικά αναφορικά με παραδείγματα υποθέσεων απόκτησης γενετικού υλικού από δυνητικούς εκτροφείς ή καλλιεργητές από τράπεζες γονιδίων ή εδάφη αυτοχθόνων, το οποίο στη συνέχεια επιζητούν να προστατεύσουν μέσω του δικαίου για την PVP.

Το νομικό καθεστώς για την προστασία φυτικών ποικιλιών, κατοχυρώνει μία μορφή μονοπωλιακού ελέγχου, που αποκαλείται ως τα «Δικαιώματα Καλλιεργητών Φυτών» (Plant Breeders Rights-PBRs), τα οποία έχουν διάρκεια ισχύος τα 20 έτη (ή τα 25 για τα δέντρα και αμπέλια). Μέσω των δικαιωμάτων αυτών, απαιτείται ουσιαστικά η άδεια του δημιουργού για τη χρήση του υλικού που έχει αναπτύξει και συλλέξει για συγκεκριμένες χρήσεις, τις οποίες έχουμε ήδη προαναφέρει στο Κεφάλαιο 4. Επομένως, τα PBRs μπορούν να διασφαλίσουν την άσκηση ενός περιοριστικού αποκλειστικού δικαιώματος αναφορικά με τη χρήση μιας φυτικής ποικιλίας.

Σε περιπτώσεις όπου το γενετικό υλικό έχει ληφθεί από συγκεκριμένες κοινότητες ή καλλιεργητές και στη συνέχεια η προστασία του κατοχυρώνεται σε ένα άλλο κράτος, προκύπτουν αρκετοί λόγοι ανησυχίας για τις επιπτώσεις που μία τέτοια διαδικασία θα έχει στους παρόχους. Επιπλέον, υπάρχουν αρκετά παραδείγματα, όπου τα PBRs έχουν χορηγηθεί για περιπτώσεις φυτικών ποικιλιών που δεν είναι νέες, αλλά έχουν ήδη ανακαλυφθεί σε ένα άλλο κράτος. Στην περίπτωση αυτή, η κατοχύρωση των PBRs μπορεί να επιβάλλει άδικους περιορισμούς στις εισαγωγές στο κράτος, όπου έγινε η κατοχύρωση. Ταυτόχρονα, πολλές από τις εν λόγω ποικιλίες έχουν συλλεχθεί και δοθεί ως δωρεά σε διεθνείς τράπεζες γονιδίων, ένας παράγοντας που λειτουργεί ανασταλτικά σε σχέση με την αναδρομική διεκδίκηση των δικαιωμάτων των τοπικών κοινοτήτων ως προς τον έλεγχο του γενετικού υλικού³⁷⁰.

---

³⁶⁹ Βλ. Tansey, G., Rajotte, T., (eds.), *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, Routledge, UK & USA, 2008, pp. 41-43.

³⁷⁰ Βλ. Dutfield, G., *Intellectual Property, Biogenetic Resources, and Traditional Knowledge*, op.cit., pp. 66-70.

7.2.1.1. “Plant Breeders Wrongs”. Η Περίπτωση της Αυστραλίας

Το 1998 η ΜΚΟ RAFI και η HSCA (Heritage Seed Curators Australia) δημοσίευσαν μία Έκθεση με τίτλο “Plant Breeders Wrongs”, στην οποία ανέφεραν, ότι είχαν καταγραφεί 147 περιπτώσεις προστασίας αμφίβολων φυτικών ποικιλιών, τις οποίες χαρακτήρισαν ως βιοπειρατεία ή «εν δυνάμει» βιοπειρατεία. Η Έκθεση επικεντρώνεται κυρίως στην κατοχύρωση PBRs για ποικιλίες φυτών που έχουν καταγραφεί στην Αυστραλία, στο πλαίσιο της Πράξης Δικαιωμάτων Καλλιεργητών (Australian Plant Breeder’s Rights Act) του 1994, πριν από την ημερομηνία δημοσίευσης της Έκθεσης. Εκεί καταγράφονται παραδείγματα υποθέσεων κατοχύρωσης δικαιωμάτων, όπου δεν πληρούνται τα προβλεπόμενα κριτήρια. Πολλά από τα δικαιώματα αυτά συνδέονται με φυτικές ποικιλίες, στις οποίες υπήρχε δυνατότητα πρόσβασης μέσω τραπεζών γονιδίων υπό την αιγίδα της CGIAR. Ο Blakeney³⁷¹ σημειώνει ότι δύο συγκεκριμένες οργανώσεις, οι Agriculture Western Australia και Grains Research and Development Corporation, είχαν αιτηθεί για την κατοχύρωση PBRs για δύο είδη φυτικών ποικιλιών ρεβιθιού, οι οποίες αναπτύχθηκαν από γενετικό υλικό που είχε συλλεχθεί από την Ινδία και το Ιράν. Στο πλαίσιο αυτό εκφράστηκαν ανησυχίες τόσο από την πλευρά ΜΚΟ, όσο και ακαδημαϊκών ότι τα δικαιώματα αυτά κάλυπταν ποικιλίες, οι οποίες αποτελούσαν απόρροια άμεσης οικειοποίησης χωρίς περαιτέρω ανάπτυξη και καλλιέργεια. Οι αιτήσεις αυτές³⁷² αποσύρθηκαν στη συνέχεια από τους αιτούντες λόγω της αρνητικής έκτασης που έλαβε το θέμα.

Το Γραφείο για τα PBRs της Αυστραλίας προέβη σε τροποποίηση των προϋποθέσεων για την καταχώριση PBRs. Η αρμόδια αρχή ζήτησε να προσκομίζονται λεπτομερείς περιγραφές των χαρακτηριστικών, της καταγωγής και αναπαραγωγής και πληροφορίες συγκριτικής μελέτης με ήδη υπάρχουσες ποικιλίες. Με την παροχή λεπτομερούς πληροφόρησης σχετικά με την προέλευση του γενετικού υλικού, το όνομα του μητρικού υλικού, τη διαδικασία αναπαραγωγής και τα στοιχεία διαφοροποίησης της υποψήφιας ποικιλίας από τη μητρική, το Γραφείο για τα PBR έχει περιορίσει αισθητά τη

---

³⁷¹ Βλ. Blakeney, M., “Bioprospecting and Biopiracy”, in: Ong, B., (edt.) *Intellectual Property and Biological Resources*, Marshall-Cavendish, Singapore, 2004, pp 393-396.

³⁷² Applications AU 97/092 and 095

την πιθανότητα κατοχύρωσης PBRs για ποικιλίες που ανήκουν στη συλλογή της CGIAR. Έτσι, οι πιο ακραίες περιπτώσεις ελεύθερης εκμετάλλευσης (free riding), όπου δεν υφίσταται διαδικασία αναπαραγωγής ή «ανακάλυψη», είναι απίθανο να γίνουν αποδεκτές λόγω της θέσπισης νέων κριτηρίων. Ως αποτέλεσμα της Έκθεσης RAFI-HSCA και της επακόλουθης διαμάχης, η CGIAR ζήτησε ένα moratorium σχετικά με τη χορήγηση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί του φυτικού γενετικού υλικού που βρίσκεται στα κέντρα της. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη ενός προτύπου συμφωνίας μεταφοράς υλικού για τη χρήση πόρων από τα κέντρα της CGIAR, η οποία έχει τώρα ενσωματωθεί στο πλαίσιο των κανόνων της Συνθήκης του FAO για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους που περιορίζει το σύστημα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί του γενετικού υλικού της CGIAR³⁷³.

Παρά το γεγονός ότι ορισμένα από τα θέματα που σχετίζονται με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας των ποικιλιών αυτών φαίνεται να έχουν επιλυθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν κάποια αναπάντητα ερωτήματα σε σχέση με την κατάλληλη αναγνώριση και αποζημίωση των τοπικών αγροτών και των αυτοχθόνων, οι οποίοι έχουν αναπτύξει τις αυθεντικές φυτικές ποικιλίες και έχουν συνεισφέρει στην παροχή σημαντικών πληροφοριών που οδήγησαν στη συλλογή τους από την CGIAR και άλλα συναφή ερευνητικά κέντρα.

7.2.1.2. Η Υπόθεση του *Arachis hypogaea*

Η υπόθεση της ποικιλίας φυσιτικού (*Arachis hypogaea*) έχει αναφερθεί από τον McGown³⁷⁴ ως πιθανό παράδειγμα βιοπειρατείας. Η US PVP no. 200000182 εκδόθηκε το 2002 για λογαριασμό του Agricultural Experiment Station³⁷⁵ του Πανεπιστημίου της Φλόριντα και αφορούσε μια ποικιλία φυσιτικού που ονομάζεται C-99R. Η γενεαλογία της ποικιλίας C-99R περιλαμβάνει τη διασταύρωση δύο άλλων ποικιλιών από το Μαλάουι και τη

³⁷³ Βλ. Leskien, D., Flitner, M., *Intellectual Property Rights and Plant Genetic Resources: Options for a Sui Generis System*, Issues in Genetic Resources No. 6, International Plant Genetic Resources Institute, Rome, 1997, pp. 35-37.

³⁷⁴ Βλ. McGown, J., *Out of Africa: Mysteries of Access and Benefit Sharing*, Edmonds Institute, Washington, and African Centre for Biosafety, Richmond, South Africa, 2006, p. 22.

³⁷⁵ Το Agricultural Experiment Station (AES) είναι ένα επιστημονικό ερευνητικό κέντρο, το οποίο ερευνά τις δυνητικές δυσκολίες και πιθανές βελτιώσεις στην παραγωγή τροφίμων.

Βραζιλία, οι οποίες συλλέχθηκαν κατά τη δεκαετία του 1950. Σύμφωνα με τον McGown, η ποικιλία από το Μαλάουι παρουσιάζει σημαντικά χαρακτηριστικά ανθεκτικότητας σε ασθένειες κατ' αναλογία με τη C-99R. Σημειώνει, επίσης, ότι η C-99R καλύπτει το 5,5 % της αγοράς φυσιτικού στις ΗΠΑ, ωστόσο θεωρεί απίθανο ένα μέρος της ροής των οφελών να καταβληθούν στους αρχικούς δωρητές γενετικού υλικού, το Μαλάουι και τη Βραζιλία. Αντίθετα, σύμφωνα με τις υπάρχουσες ρυθμίσεις, η δομή των δικαιωμάτων περιλαμβάνει μόνο όσους συμβάλλουν άμεσα στην ανάπτυξη της ποικιλίας³⁷⁶.

Η υπόθεση αυτή αναδεικνύει τα εκκρεμή ζητήματα σε σχέση με το γενετικό υλικό που έχει μεταφερθεί από *ex situ* περιβάλλοντα σε ξένες τράπεζες γονιδίων πριν από τη θέση σε ισχύ της CBD και της Συνθήκης του FAO. Στην περίπτωση αυτή, το PBR φαινομενικά στηρίζεται σε μία νέα και έγκυρη ποικιλία που αποτελεί αποτέλεσμα διασταύρωσης (*crossbred*) σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο των ΗΠΑ που αφορά στην PVP. Το ζήτημα εδώ είναι, αν θα πρέπει να υπάρξει αναγνώριση για την προηγούμενη διαδικασία ανάπτυξης (*breeding*), η οποία εισήγαγε το στοιχείο της ανθεκτικότητας σε δυνητικές ασθένειες, στη νέα ποικιλία

Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων του GRIN (*Germplasm Resources Information Network*)³⁷⁷, οι αιτούντες παρέχουν επαρκείς λεπτομέρειες, ώστε η ιστορικότητα που αφορά στην καλλιέργεια και την εκτροφή μπορεί να καταγράφεται και να παρακολουθείται. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις τα αρχεία του GRIN είναι πολύ περιορισμένα και έτσι οι εξωτερικοί χρήστες δεν μπορούν να ελέγξουν, για να προσδιορίσουν την προηγούμενη αναπαραγωγή και την προέλευση μιας ποικιλίας. Πολλά πιστοποιητικά λείπουν από αυτή τη βάση δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της PVP αριθ.200000182.

Επιπλέον, οι αιτούντες συχνά εντοπίζουν μόνο την ιστορία αναπαραγωγής των φυτικών τους ποικιλιών συγκριτικά με άλλες πρόσφατες γενεές εγχώριων ποικιλιών, αποφεύγοντας, έτσι, την πιθανότητα να αντιμετωπίσουν καταγγελίες βιοπειρατείας. Αυτή φαίνεται να είναι η τακτική

---

³⁷⁶ Βλ. Kuanpoth, J., "Closing in on Biopiracy: Legal Dilemmas and Opportunities", in: Melendez-Ortiz, R., Sanchez, V., (eds.), *Trading in Genes: Development Perspectives on Biotechnology, Trade and Sustainability*, Earthscan, London, 2005, pp.139–152.

³⁷⁷ Ο δικτυακός τόπος του Δικτύου Πληροφοριών Πόρων του GRIN παρέχει πληροφορίες σχετικά με φυτά, ζώα, μικροοργανισμούς και ασπόνδυλα. Αυτό το πρόγραμμα διεξάγεται από στην Υπηρεσία Γεωργικών Ερευνών του Υπουργείου Γεωργίας των ΗΠΑ. Βλ. <http://www.ars-grin.gov/>, (προσπελάστηκε 15/03/17).

που χρησιμοποιούν πολλοί καλλιεργητές που εγγράφονται στο παρόν σύστημα PVP στις ΗΠΑ, αλλά και σε άλλα κράτη. Αν υπάρχουν αρκετές γενεές αναπαραγωγής μεταξύ μιας ξένης ποικιλίας φυτών που συλλέχθηκε στο παρελθόν και μιας προστατευόμενης, τα αρχικά χαρακτηριστικά των φυτών θα μπορούσαν να έχουν αλλοιωθεί μέσω διαδικασιών διαδοχικής αναπαραγωγής. Αυτό σημαίνει, επίσης, ότι η συνεισφορά της παραδοσιακής γνώσης σε σχέση με την αρχική φυτική ποικιλία που έχει δοθεί ως δωρεά μπορεί να είναι συγκεχυμένες και οι αναφορές σε αυτήν έμμεσες, ώστε να μην ανακύψει πρόβλημα σε σχέση με το κριτήριο της καινοτομίας.

7.2.2. Η Περίπτωση της Καταχρηστικής Πρόσβασης και Χρήσης (Misappropriation)

Σε ορισμένες περιπτώσεις, επιχειρήσεις έχουν χρησιμοποιήσει την παραδοσιακή γνώση σχετικά με ένα φυτικό ή άλλο βιολογικό πόρο χωρίς την κατοχύρωση αποκλειστικών δικαιωμάτων μέσω διπλώματος ευρεσιτεχνίας ή κάποιου άλλου μέσου δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, κύριο μέλημα αποτελεί η ενδεχόμενη καταχρηστική εκμετάλλευση της παραδοσιακής γνώσης. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός, ότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένες αποδείξεις και απόδοση της παραδοσιακής γνώσης σε συγκεκριμένο κάτοχο, αλλά η ανακάλυψή της αποδίδεται σε ερευνητές, οι οποίοι στη συνέχεια προέβησαν στην εμπορευματοποίησή της. Σε συνάρτηση με το ζήτημα αυτό προκύπτουν αρκετές ενστάσεις, καθώς οι αυτόχθονες και οι τοπικές κοινότητες πιστεύουν, ότι πρέπει να εμπλακούν στην εμπορική δραστηριότητα ή ότι πρέπει να λάβουν ορισμένα από τα οφέλη που μπορεί να αποφέρει η διαδικασία αυτή. Σε άλλες περιπτώσεις, οι τοπικές κοινότητες ενδέχεται να προβάλλουν πολιτιστικές αντιρρήσεις για την ενδεχόμενη τροποποίηση και αλλοίωση ή την εμπορευματοποίηση του προϊόντος που στηρίζεται στη χρήση της παραδοσιακής γνώσης. Ο Correa³⁷⁸ έχει σημειώσει σχετικά: «Σε ορισμένες περιπτώσεις οι εταιρείες εκμεταλλεύονται επικερδώς την (παραδοσιακή

---

³⁷⁸ Βλ. Correa, C.M., “The Access Regime and the Implementation of the FAO International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture in the Andean Group Countries”, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 6, No. 6, 2003, pp. 795–806.

ιατρική) γνώση, η οποία είναι διαθέσιμη στο κοινό, χωρίς τη χρήση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και χωρίς να προβούν σε ισότιμη κατανομή των οφελών με τους κατόχους της παραδοσιακής γνώσης ή τις τοπικές κοινωνίες προέλευσης της».

Η υπεκφυγή αυτή συχνά υποβαθμίζεται από τους συλλέκτες πόρων ή τους ερευνητές, καθώς η έλλειψη κατοχύρωσης δικαιωμάτων μέσω του συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας υποδεικνύει ότι δεν υπάρχει αποκλειστική αξίωση για εμπορική χρήση του προϊόντος που προέρχεται από τη χρήση της παραδοσιακής γνώσης. Ωστόσο, αυτό το επιχείρημα είναι αφελές, καθώς προκύπτει ζήτημα εκμετάλλευσης, αφού οι εταιρείες εξαγουν τα προϊόντα αυτά χωρίς να καταβάλλουν οποιαδήποτε μορφή αποζημίωσης στις τοπικές κοινότητες, οι οποίες ανακάλυψαν, ανέπτυξαν και διατήρησαν το προϊόν αρκετά χρόνια πριν. Το ζήτημα αυτό συνδέεται άμεσα με την προφορική διατήρηση παραδοσιακών πρακτικών, για τις οποίες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένες αποδείξεις που να υποδεικνύουν τους βασικούς κατόχους τους. Έτσι, η παραδοσιακή γνώση αυτή χαρακτηρίζεται ως «δημόσιο αγαθό», το οποίο είναι ελεύθερα διαθέσιμο ως προς την πρόσβαση και τη χρήση του (public domain)³⁷⁹.

7.2.2.1. Ισορροπώντας ανάμεσα στο Bioprospecting και την Καταχρηστική Χρήση. Το Παράδειγμα της Ταϊλάνδης

Στην Ταϊλάνδη υπάρχει μία αρκετά μακροχρόνια ιστορία δραστηριοτήτων bioprospecting. Οι τοπικές αρχές και οι διοικητικές υπηρεσίες αποτέλεσαν γενναιόδωρους οικοδεσπότες για τους επισκέπτες επιστήμονες και τους ερευνητές και παρείχαν ουσιαστική ενίσχυση σε σχέση με τη διαδικασία συλλογής φυτικών πόρων, βοτάνων και άλλων βιολογικών δειγμάτων, παρέχοντας ταυτόχρονα χρήσιμες υποδείξεις σε σχέση με την παραδοσιακή τους εφαρμογή και χρήση.

Όπως αναφέρει ο Hayden³⁸⁰, σε αρκετές από τις δραστηριότητες bioprospecting που έλαβαν χώρα στη Λατινική Αμερική, έγινε προσπάθεια να

³⁷⁹ Βλ. Long, D., “Traditional Knowledge and the Fight for the Public Domain”, *John Marshall Review of Intellectual Property Law*, Vol. 5, Issue 4, 2006, p. 317.

³⁸⁰ Βλ. Hayden, C., “From Market to Market: Bioprospecting’s Idioms of Inclusion”, *American Ethnologist*, Vol. 30, No. 3, 2003, pp.1–13.

αποφευχθεί σκόπιμα η οποιαδήποτε επαφή με τις ομάδες των αυτοχθόνων και τις τοπικές κοινότητες, μέσω της οικοδόμησης σταθερών σχέσεων με τις εθνικές αρχές, την εξαγωγή υλικού από τοπικά ερευνητικά ιδρύματα, αλλά και την προμήθεια φυτών και γνώσης από αστικές αγορές, όπου αποτελούν ήδη προϊόν εμπορευματοποίησης³⁸¹. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση της Ταϊλάνδης. Οι ερευνητικοί φορείς εξακολουθούν να διεξάγουν έρευνες κυρίως για την κατάρτιση εθνοβοτανικών συλλογών, οι οποίες καταλήγουν σε τράπεζες γονιδίων³⁸². Έτσι, οι βιολογικοί πόροι και η συναφής παραδοσιακή γνώση αποτελούν απόρροια μιας σειράς συναλλαγών προκειμένου να αποφευχθεί οποιαδήποτε πολεμική από τις τοπικές κοινότητες, οι οποίες ουσιαστικά παρακάμπτονται.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιοχή Chiang Mai, όπου το 2006 έλαβε χώρα μία δραστηριότητα bioprospecting από το Φαρμακευτικό Τμήμα του πανεπιστημίου της περιοχής. Η κοινότητα των Karen, ανέφερε ότι μία ομάδα ερευνητών από το πανεπιστήμιο προέβη σε συλλογή βοτάνων από την περιοχή τους έχοντας λάβει εξουσιοδότηση από τις τοπικές αρχές. Λίγο αργότερα, έγινε γνωστό ότι η πρακτική αυτή αφορούσε σε φαρμακευτική έρευνα, ενώ παράλληλα, το ερευνητικό ινστιτούτο της περιοχής (Northern Research Centre) είχε αναπτύξει μία εκτεταμένη συλλογή πόρων από την ευρύτερη περιοχή, η οποία συνοδευόταν από την τεκμηριωμένη καταγραφή χρήσεων παραδοσιακής ιατρικής από διάφορες ομάδες αυτοχθόνων της Ταϊλάνδης, όπως οι Karen και οι Hmong. Η εκπρόσωπος του ερευνητικού ινστιτούτου, Suwanna Wadapikun, ανέφερε ότι οι αρχηγοί των τοπικών κοινοτήτων ήταν ενήμεροι για το στόχο του προγράμματος αυτού, ενώ δόθηκαν κάποια μη οικονομικά ανταποδοτικά οφέλη προς την κοινότητα, με τη μορφή παροχής πληροφόρησης και επιμόρφωσης σε σχέση με την εξέλιξη των παραδοσιακών ιατρικών μεθόδων. Το γεγονός αυτό πιστοποιεί, ότι πολλές ομάδες ερευνητών στην Ταϊλάνδη έχουν πρόσβαση σε βιολογικούς πόρους και τη συναφή παραδοσιακή γνώση των τοπικών κοινωνιών χωρίς να ακολουθούνται οι προβλεπόμενες διαδικασίες πρόσβασης, οι οποίες στηρίζονται στην αρχή της διαφάνειας, αλλά και η προβλεπόμενη εξασφάλιση

---

³⁸¹ Βλ. Greene, S., "Culture as Politics, Culture as Property in Pharmaceutical Bioprospecting (Indigenous People Incorporated?)", *Current Anthropology*, Vol. 45, Issue 2, 2004, pp. 211–238.

³⁸² Βλ. Brockelman, W.Y., "Bioprospecting in Thai Forests: Is it Worthwhile?", *Pure and Applied Chemistry*, Vol. 70, No. 11, 1998, pp. 117–126.

PIC. Συχνά κυριαρχεί η πεποίθηση ότι, αφού οι ομάδες των αυτοχθόνων και οι τοπικές κοινότητες δεν έχουν αναπτύξει γραπτή νομοθεσία σχετικά με τους τρόπους πρόσβασης και χρήσης των βιολογικών τους πόρων, η πρόσβαση μπορεί να είναι ελεύθερη. Επιπλέον, δεν υπάρχει καμία διασφάλιση ότι μελλοντικά τα δείγματα αυτά δεν θα κατοχυρωθούν μέσω διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Με βάση τις υποθέσεις αυτές, η παραδοσιακή γνώση των αυτοχθόνων χρησιμοποιείται αλόγιστα και χωρίς την εξασφάλιση επαρκούς συναίνεσης των νόμιμων κατόχων της.

7.3. Διδάγματα από την Πρακτική. Οι Επιπτώσεις της Βιοπειρατείας

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, υπάρχει μία σειρά άμεσων ή έμμεσων επιπτώσεων της βιοπειρατείας ανάλογα με τις συνθήκες και τους εμπλεκόμενους δρώντες. Οι επιπτώσεις αυτές δεν είναι αμιγώς οικονομικές, αλλά λαμβάνουν αρκετές διαφορετικές προεκτάσεις.

1) Ο αποκλεισμός από την εξαγωγική δραστηριότητα ή την πώληση.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, άτομα ή ομάδες μπορεί να διαπιστώσουν ότι εξαιρούνται από την εξαγωγή ή την πώληση προϊόντων ως αποτέλεσμα της χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ή PBRs. Σε αυτήν την περίπτωση, υπάρχουν σαφείς οικονομικές επιπτώσεις για τους παραγωγούς και τους εξαγωγείς που σχετίζονται με αυτό το είδος υποθέσεων βιοπειρατείας. Όσον αφορά στη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για φυτικές ποικιλίες και άλλα βιολογικά υλικά, υπάρχουν κάποιες κοινές παρανοήσεις σχετικά με τους περιορισμούς που δημιουργούν τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας σε άλλους εμπλεκόμενους δρώντες, όπως οι αγρότες, οι καλλιεργητές και οι εξαγωγείς³⁸³. Για παράδειγμα, αν ένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για μία φυτική ποικιλία χορηγείται εντός των ΗΠΑ, το μονοπώλιο της άσκησης αποκλειστικών δικαιωμάτων μπορεί να ασκηθεί μόνο εντός της δικαιοδοσίας των ΗΠΑ.

---

³⁸³ Βλ. Qaim, M., Traxler, G., “Roundup Ready Soybeans in Argentina: Farm Level and Aggregate Welfare Effects”, *Agricultural Economics*, Vol. 32, No. 1, 2005, pp. 73–86.

2) Το Ζήτημα των Ανισοτήτων ανάμεσα σε αναπτυγμένο Βορρά και αναπτυσσόμενο Νότο

Μία από τις βασικές ανησυχίες των αναπτυσσόμενων κρατών σε σχέση με τη βιοπειρατεία, απορρέει από τη διεύρυνση του χάσματος της ανισότητας που εγείρεται ανάμεσα στον αναπτυγμένο Βορρά και τον αναπτυσσόμενο Νότο. Σε περιπτώσεις ύπαρξης δυνητικής εμπορικής ανάπτυξης προϊόντων που βασίζονται στη χρήση των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης, υπάρχει πλέον μια ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση, η οποία στηρίζεται στο υπάρχον νομικό πλαίσιο, ότι οι ομάδες παρόχων των πόρων, συμπεριλαμβανομένων των τοπικών κοινοτήτων και των αυτοχθόνων, θα πρέπει να μετέχουν ενεργά στη διαδικασία ανάπτυξης και να λαμβάνουν ανταποδοτικά οφέλη. Στην πραγματικότητα δεν φαίνεται να υπάρχει συμμόρφωση ως προς την τήρηση των προβλεπόμενων διαδικασιών τόσο από την πλευρά των χρηστών των γενετικών πόρων, όσο και από την πλευρά των τοπικών αρχών, ειδικά σε σχέση με την εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων στη διαδικασία, αφού στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ο ρόλος τους υποσκελίζεται.

Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι υπάρχει αναγνώριση της ανάγκης για μεταφορά τεχνολογίας, στο πλαίσιο τόσο της CBD, όσο και της Συμφωνίας TRIPS, ελάχιστα έχει τηρηθεί από την πλευρά των αναπτυγμένων κρατών³⁸⁴.

3) Πολιτισμική Διάβρωση

Αγνοώντας τις συνήθεις εθμικές πρακτικές διαίωνισης και διαφύλαξης της παραδοσιακής γνώσης των αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων, παρατηρείται έντονα με την πάροδο των χρόνων, η αλλοίωση και η μετατροπή της ουσίας του περιεχομένου της³⁸⁵. Συχνά, η εμπορευματοποίηση της παραδοσιακής γνώσης

³⁸⁴ Βλ. Timmermans, K., "Intellectual Property Rights and Traditional Medicine: Policy Dilemmas in the Interface", *Social Science & Medicine*, Vol. 57, 2003, pp. 745–756.

³⁸⁵ Βλ. Taubman, A., "Saving the Village: Conserving Jurisprudential Diversity in the International Protection of Traditional Knowledge", in: Maskus, K. E., Reichman, J. H., (eds.), *International Public*

αποτελεί και το κομβικό σημείο της μετάβασής της από διακριτό και ιδιαίτερο γνώρισμα που συνδέεται άρρηκτα με την πολιτισμική προέλευση και ταυτότητα των παραδοσιακών κοινοτήτων σε δημόσιο αγαθό³⁸⁶, το οποίο χρίζει προστασίας. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει τη σημασία της εξασφάλισης PIC για κάθε δραστηριότητα που σχετίζεται με την πρόσβαση και τη χρήση της παραδοσιακής γνώσης. Συνήθως, το ζήτημα της πολιτισμικής διάβρωσης συνδέεται με τον υποσκελισμό του ρόλου των τοπικών κοινοτήτων, καθώς και την απουσία συναίνεσής τους σε σχέση με τη χρήση της παραδοσιακής τους γνώσης και της μετέπειτα κατοχύρωσης αποκλειστικών δικαιωμάτων αξιοποίησής της μέσω του συστήματος της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Όπως υποδεικνύεται στο παρακάτω σχήμα, η παραδοσιακή γνώση μετατρέπεται από μία μυστική πρακτική που κληροδοτείται και διαγωνίζεται σε επίπεδο των τοπικών κοινοτήτων σε ένα συλλογικό δημόσιο αγαθό, το οποίο υποβάλλεται σε μετατροπή των βασικών δομικών του χαρακτηριστικών προκειμένου να μπορέσουν να εφαρμοστούν σε αυτό επίσημοι κανόνες χρήσης κυρίως μέσω του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων. Η μετατροπή αυτή συντελεί στην απώλεια των παραδοσιακών μορφών ελέγχου της γνώσης, καθώς και των παραδοσιακών μορφών χρήσης των γενετικών πόρων³⁸⁷.

ΣΧΗΜΑ9

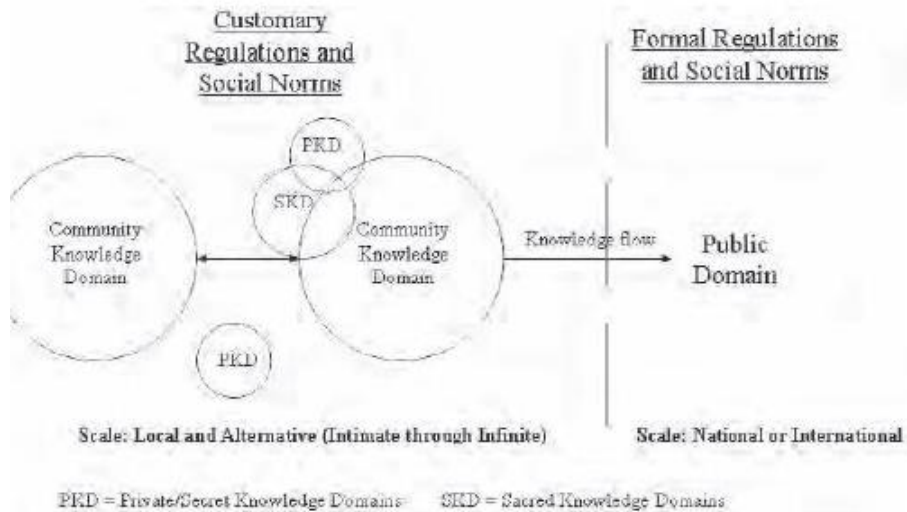
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΡΟΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Goods and Transfer of Technology Under a Globalised Intellectual Property Regime, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 521–564.

³⁸⁶ Βλ. Taubman, A., “The Public Domain and International Intellectual Property Law Treaties”, in: Waelde, C., MacQueen, H., (eds.), *Intellectual Property: The Many Faces of the Public Domain*, Edward Elgar, Cheltenham, 2007, pp. 53–85.

³⁸⁷ Βλ. Ibid.

Πηγή: Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, Earthscan, London, 2010, p. 110.

Τέλος, η συνολική τάση σύμφωνα με την οποία οι ερευνητές ισχυρίζονται ότι έχουν προβεί σε επιστημονικές ανακαλύψεις παρά το γεγονός ότι στηρίζονται σε ήδη υπάρχουσα παραδοσιακή γνώση, την οποία αρνούνται να αναγνωρίσουν ως προς τη συμβολή της, δημιουργούν διαφορούμενες απόψεις σε σχέση με την τήρηση του κριτηρίου της καινοτομίας. Η παραδοσιακή γνώση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη γλώσσα, τη λαογραφία, τον πολιτισμό και την πολιτισμική ταυτότητα, κατ' επέκταση χρειάζεται να αποτιμάται ως ένα διαφορετικό, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό σύστημα γνώσης.

4) Η Υπερεκμετάλλευση των Γενετικών Πόρων

Η υπερεκμετάλλευση των γενετικών πόρων αποτελεί άμεση ή έμμεση επίπτωση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας ή άλλων μορφών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Όσο η ζήτηση για συγκεκριμένα προϊόντα αυξάνεται, με τον ίδιο τρόπο αυξάνεται και δραστηριότητα συλλογής πόρων προκειμένου να καλυφθούν οι προβλεπόμενες ανάγκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το φυτό Hoodia, το οποίο συμπεριλήφθηκε στο Παράρτημα II της Σύμβασης CITES, κατά την 13^η COP το 2004. Οι παράγοντες που

συνετέλεσαν στην ένταξη αυτή ήταν αρκετοί, όπως η καταστροφή των οικοτόπων, όπως και η έντονη δραστηριότητα *bioprospecting*.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, το δικαίωμα της πρόσβασης στους γενετικούς πόρους δεν θα πρέπει απαραίτητα και αυτόματα να υποδηλώνει την ταυτόχρονη πρόσβαση στη συναφή παραδοσιακή γνώση. Οι αρμόδιες εθνικές αρχές θα πρέπει να καθορίσουν τις διακρίσεις μεταξύ της πρόσβασης στους γενετικούς πόρους και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης, ιδιαίτερα όταν εμπλέκονται οι τοπικές κοινότητες. Στη συνέχεια, οι τοπικές κοινότητες πρέπει να κληθούν να γνωμοδοτήσουν σε σχέση με τους ενδεδειγμένους τρόπους πρόσβασης και να εξασφαλιστεί σε κάθε περίπτωση η συγκατάθεσή τους, καθώς και της αρμόδιας εθνικής αρχής.

Οι Laird και Noejovich³⁸⁸ αναπτύσσουν τα υπέρ και τα κατά της απόκτησης ενός γραπτού εγγράφου συγκατάθεσης. Ενώ ένα γραπτό συμβόλαιο μπορεί να βελτιώσει τη σαφήνεια, την απομάκρυνση της αβεβαιότητας και να είναι νομικά δεσμευτικό για τα συμβαλλόμενα μέρη, μπορεί να δημιουργήσει συγκρουσιακές τάσεις μεταξύ των μελών της κοινότητας.

---

³⁸⁸ Βλ. Laird, S. A., Noejovich, F., “Building Equitable Research Relationships with Indigenous Peoples and Local Communities: Prior Informed Consent and Research Agreements”, in: Laird, S., (edt.), *Biodiversity and Traditional Knowledge: Equitable Partnerships in Practice*, Earthscan, London, 2002, p. 206.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΟΙ ΕΝΝΟΜΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ

Πριν από την υιοθέτηση της CBD, η νομιμότητα της απόκτησης δειγμάτων διαφορετικών τύπων γενετικών πόρων ήταν απλή. Σε πολλές περιπτώσεις, ένας ερευνητής θα μπορούσε να επισκεφτεί το πεδίο, στο οποίο εντοπίζονταν, να συλλέξει δείγματα και να τα χρησιμοποιήσει ελεύθερα προς χάριν της έρευνας και της ανάπτυξης. Δεν υπήρχε ισχύουσα νομοθεσία, η οποία θα αποτελούσε το ρυθμιστικό πλαίσιο που θα καθόριζε τον τρόπο πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων. Ο κάθε ερευνητής μπορούσε να λάβει ανεπίσημη άδεια από τις εκάστοτε τοπικές αρχές, η οποία θα δικαιολογούσε την παρουσία του στο χώρο, αλλά και θα του έδινε τη δυνατότητα της ελεύθερης συλλογής. Η πρακτική του “take and run”, χρησιμοποιήθηκε, ώστε να περιγράψει την παλαιότερη προσέγγιση που αφορούσε στη συλλογή γενετικών πόρων, η οποία αργότερα μετεξελίχθηκε στην έννοια της βιοπειρατείας³⁸⁹.

Στο πλαίσιο της CBD, η εξασφάλιση της PIC αποτελεί το πρότυπο για τη διασφάλιση μιας δίκαιης και ορθόνομης διαδικασίας ABS. Η χώρα προέλευσης δύναται να παρέχει πρόσβαση στους γενετικούς πόρους, ωστόσο θα πρέπει να γνωρίζει a priori το σκοπό χρήσης του πόρου, αλλά και τα οφέλη που πρόκειται να κατανεμηθούν. Χωρίς την οικοδόμηση μίας τέτοιας βάσης ανάμεσα στον πάροχο και το χρήστη, δεν θα μπορούσε να υπάρξει μία δίκαιη συμφωνία ως προς τη συμμετοχή της κάθε πλευράς στην κατανομή των οφελών. Τα οφέλη μπορεί να είναι οικονομικά ή να περιλαμβάνουν τη στήριξη σε σχέση με την έρευνα και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, καθώς και την ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων και των αυτοχθόνων μέσω της παροχής πληροφοριών σε σχέση με εναλλακτικές μορφές χρήσης της παραδοσιακής τους γνώσης.

Μέσα από τις εθνικές νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις που αφορούν στη βιοποικιλότητα, τα κράτη έχουν αρχίσει να ρυθμίζουν τον τρόπο άσκησης των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων επί των βιολογικών πόρων τους,

---

³⁸⁹ Βλ. Gollin, M., “Bioripiracy: A Legal Perspective”, *Action Bioscience*, February 2001, διαθέσιμο στο: <http://www.actionbioscience.org/biodiversity/gollin.html>, (προσπελάστηκε 15/03/17).

όπως ορίζεται στο πλαίσιο της CBD. Στην πραγματικότητα, οι νόμοι αυτοί επιδιώκουν την επαρκή διαχείριση μια νέας κατηγορίας φαινομένων λαθροθηρίας, σύμφωνα με τα οποία, βιολογικά υλικά συλλέγονται και εξαγονται χωρίς την απόκτηση της προβλεπόμενης άδειας (PIC), ενώ δεν πληρούνται ορισμένες βασικές προϋποθέσεις, όπως η προσκόμιση αποδείξεων σε σχέση με τη σύναψη συμφωνίας που αφορά στην κατανομή των οφελών. Τα τελευταία χρόνια συζητείται από τα κράτη ποια μορφή θα πρέπει να λάβουν οι προβλεπόμενες νομικές επιπτώσεις αναφορικά με υποθέσεις βιοπειρατείας. Με γνώμονα την επίτευξη της αναγκαίας συμμόρφωσης, οι επιπτώσεις θα πρέπει να προσδιοριστούν ως το ίδιο σοβαρές με την ίδια την πράξη.

8.1. Η Ακύρωση ή Απόσυρση Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (Cancelled Patents)

Η συνήθης πρακτική που έχει εφαρμοστεί στην πλειοψηφία των περιπτώσεων βιοπειρατείας μέχρι σήμερα αποτελεί η καταγγελία των αναπτυσσόμενων κυρίως κρατών (providers) για μη τήρηση των προβλεπόμενων κριτηρίων που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για τη χορήγηση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Οι περισσότερες καταγγελίες αφορούν στη μη τήρηση του κριτηρίου της καινοτομίας, το οποίο συνήθως καταρρίπτεται λόγω ύπαρξης προηγούμενου prior art, που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δείχνει να υποσκελίζεται. Στις περιπτώσεις που η ύπαρξη προηγούμενης παραδοσιακής γνώσης αποδεικνύεται, έχουν υπάρξει παραδείγματα ακύρωσης και απόσυρσης του διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, τέτοια παραδείγματα υποθέσεων αποτελούν η χρήση της κουρκούμης (turmeric) για την επούλωση πληγών, αλλά και η περίπτωση του φυτού ayahuasca. Στην περίπτωση της κουρκούμης, το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας του 1995 ακυρώθηκε κατόπιν ενδελεχούς έρευνας που διεξήγαγε το Συμβούλιο για την Επιστημονική και Βιομηχανική Έρευνα της Ινδίας, σύμφωνα με την οποία η κουρκούμη αποτελούσε γνωστή θεραπεία για την επούλωση πληγών για πολλές γενιές στην Ινδία. Στην ίδια ακριβώς κατεύθυνση κινήθηκε και η COICA αναφορικά με την επανεξέταση της χορήγησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας για το φυτό

ayahuasca, επιδιώκοντας να εξαλείψει το φαινόμενο της απαλλοτρίωσης της παραδοσιακής κληρονομιάς που σχετιζόταν με τη χρήση του συγκεκριμένου πόρου.

Για το λόγο αυτό το Περού έχει υιοθετήσει δύο νόμους που αφορούν στα κριτήρια χορήγησης ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας, με γνώμονα την πρόληψη και την περιφρούρηση της προστασίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων του στους γενετικούς του πόρους, αλλά και την παραδοσιακή του γνώση³⁹⁰. Συγκεκριμένα, ο Νόμος του Περού για τον Καθορισμό του Καθεστώτος Προστασίας της Συλλογικής Γνώσης των Αυτοχθόνων που σχετίζεται με τους Βιολογικούς Πόρους³⁹¹ αναφέρει: «Όταν η αίτηση για τη χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας σχετίζεται με προϊόντα ή διαδικασίες που αποτελούν απόρροια της συλλογικής γνώσης, ο αιτών υποχρεούται να υποβάλλει ένα αντίγραφο του συμβολαίου που αποδεικνύει τη χορήγηση άδειας, ως προϋπόθεση για τη χορήγηση του σχετικού δικαιώματος (ευρεσιτεχνίας), εκτός από περιπτώσεις που η σχετική συλλογική γνώση αποτελεί δημόσιο αγαθό. Η αποτυχία συμμόρφωσης με την παρούσα υποχρέωση αποτελεί αιτιολογική βάση για την άρνηση χορήγησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας ή όπου κρίνεται απαραίτητο την ανακήρυξη του ως άκυρου (void). Επιπλέον, το 2004, το Περού υιοθέτησε το Νόμο για την Προστασία της Πρόσβασης στη Βιοποικιλότητα και τη Συλλογική Γνώση των Αυτοχθόνων³⁹² μέσω του οποίου δημιουργήθηκε η Ειδική Επιτροπή για την αντιμετώπιση του ζητήματος της βιοπειρατείας. Για το Περού, η υποβολή των απαραίτητων εγγράφων, αλλά και η τήρηση των προβλεπόμενων κανόνων είναι υποχρεωτική, ενώ η μη τήρησή τους επισείει και τις ανάλογες συνέπειες, κατόπιν ενδελεχούς έρευνας με στόχο τη συμμόρφωση με την ισχύουσα νομοθεσία.

Παράλληλα, η Απόφαση 391 της Κοινότητας των Άνδεων σε σχέση με την Υιοθέτηση ενός Κοινού Καθεστώτος Πρόσβασης στους Γενετικούς

---

³⁹⁰ Βλ. Carr, J., “Agreements that Divide: TRIPS vs CBD and Proposals for Mandatory Disclosure of Source and Origin of Genetic Resources in Patent Applications”, *op. cit.*, pp. 149-150.

³⁹¹ Peru’s Law establishing the Regime for Protection of the Collective Knowledge of Indigenous Peoples relating to Biological Resources, Βλ. von Lewinski, S., Von Hahn, A., Hassemmer, M., *Indigenous Heritage and Intellectual Property: Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, Kluwer Law International, the Hague, Netherlands, 2004, pp. 93-95.

³⁹² Law on Protection of Access to Peruvian Biological Diversity and to the Collective Knowledge of the Indigenous Peoples, Βλ. Srivastava, S., *Commercial Use of Biodiversity: Resolving the Access and Benefit Sharing Issues*, Sage, India, 2015, pp. 216-217.

Πόρους³⁹³ (1996), ορίζει ότι τα εθνικά γραφεία θα πρέπει να ζητούν από τον αιτούντα να υποβάλλει τον αριθμό εγγραφής του συμβολαίου πρόσβασης, καθώς και ένα αντίγραφο αυτού. Επιπλέον, η συγκεκριμένη Απόφαση περιλαμβάνει και μία ρήτρα επιβολής (enforcement clause), η οποία αναφέρει: «τα κράτη-μέλη δεν θα αναγνωρίζουν ως νόμιμα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων και των πνευματικών δικαιωμάτων, σε γενετικούς πόρους, που αποκτήθηκαν ή αναπτύχθηκαν μέσω μιας δραστηριότητας πρόσβασης που δεν συμμορφώνεται με τις διατάξεις της Απόφασης αυτής.» Σύμφωνα με την Απόφαση αυτή κανένα δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δεν θα θεωρείται έγκυρο, όταν ο αιτών δεν υποβάλλει όλα τα προβλεπόμενα έγγραφα που ορίζονται από την ισχύουσα νομοθεσία.

8.2. Απώλεια Κέρδους από την Παράνομη Αφαίρεση των Γενετικών Πόρων

Τα αναπτυσσόμενα κράτη υποστηρίζουν ότι στις περιπτώσεις, όπου ομάδες ερευνητών αφαιρούν παράνομα γενετικό υλικό από το κράτος προέλευσης των πόρων και στη συνέχεια αποκομίζουν σημαντικά οικονομικά κέρδη από την εμπορευματοποίησή του, οι πάροχοι θα έπρεπε να είχαν τη δυνατότητα προσφυγής στη δικαιοσύνη προκειμένου να διεκδικήσουν μέσω της νομικής οδού το μερίδιο που τους αναλογεί από τη δυνητική κατανομή των οφελών, στηριζόμενοι στο επιχείρημα της καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης³⁹⁴. Έτσι, θα υφίστατο ουσιαστικός νομικός κίνδυνος για τους χρήστες που δεν τηρούν την προβλεπόμενη διαδικασία σύναψης συμφωνίας ABS, πριν τη συλλογή και την εξαγωγή του δείγματος από το κράτος προέλευσης. Η δικαστική διαδικασία, καθώς και η καταβολή αποζημίωσης θα μπορούσε ενδεχομένως να αποβεί αρκετά πιο δαπανηρή από τη σύναψη ενός συμβολαίου, το οποίο στηρίζεται σε αμοιβαία συμφωνηθέντες όρους, ενώ ο κίνδυνος θα ήταν αρκετά υψηλός σε κράτη που έχουν αναπτύξει συγκεκριμένους εσωτερικούς κανόνες πρόσβασης.

---

³⁹³ Common Regime on Access to Genetic Resources, Βλ. Cabrera Medaglia, J., “The Implementation of the Nagoya Protocol in Latin America”, in: Morgera, E., Bock, M., Tsioumani, E., (eds.), *The 2010 Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing in Perspective: Implications for International Law and Implementation Challenges*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Netherlands, pp.333-334.

³⁹⁴ Βλ. Gollin, M., “Biopiracy: A Legal Perspective”, op.cit.

Η Αίγυπτος αποτέλεσε υπέρμαχο της άποψης αυτής³⁹⁵ σε συνάρτηση κυρίως με την ανάπτυξη του καθεστώτος της PVP. Σύμφωνα με το Άρθρο 200 του Νόμου Ευρεσιτεχνίας (2002)³⁹⁶, υποχρεώνει τους καλλιεργητές φυτών να μοιράζονται υποχρεωτικά τα κέρδη από τη χρήση των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης σε σχέση με την ανάπτυξη και τη δημιουργία νέων ποικιλιών, αλλιώς έχει τη δυνατότητα να καταφύγει σε έννομες διεκδικήσεις. Η νομοθεσία της Αιγύπτου σχετίζεται αποκλειστικά με την προστασία των φυτικών ποικιλιών, αφού δεν έχει αναπτύξει ακόμα εσωτερικούς κανονισμούς σε σχέση με το πλαίσιο της διαδικασίας ABS.

8.3. Άρνηση της Πρόσβασης (Denial Of Access)

Ως πρακτική συνέπεια, αν ένας συλλέκτης δεν προβεί στη σύναψη μιας αμοιβαία επωφελούς συμφωνίας ABS με τον πάροχο των γενετικών πόρων, τότε η αρμόδια αρχή μπορεί να αρνηθεί την πρόσβαση και τη συλλογή δειγμάτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να προκύψει και μακροχρόνιος μόνιμος αποκλεισμός της συγκεκριμένης ομάδας ερευνητών από το κράτος προέλευσης.

Το Μπουτάν αποτελεί το βασικό υπέρμαχο της άποψης αυτής, την οποία και ενσωμάτωσε στην εσωτερική του νομοθεσία³⁹⁷. Σύμφωνα με την Πράξη για τη Βιοποικιλότητα, η πρόσβαση στους γενετικούς πόρους θα υπάγεται στην εξασφάλιση PIC από την αρμόδια Εθνική Αρχή, η οποία εκπροσωπεί τα εθνικά συμφέροντα σε σχέση με την προώθηση μέτρων ανάπτυξης και διατήρησης της βιοποικιλότητας. Ο αιτών υποβάλλει αίτηση για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους στην αρμόδια Εξουσιοδοτημένη Αρχή (Authorized Authority). Σε περίπτωση που ο Εξουσιοδοτημένος Οργανισμός πεισθεί ότι η αίτηση πρόσβασης συμμορφώνεται με τις προϋποθέσεις που θέτει το υπάρχον κανονιστικό πλαίσιο, η αίτηση μπορεί στη συνέχεια να παραπεμφθεί προς υποβολή στην Αρμόδια Αρχή (Competent Authority), η

---

³⁹⁵ Βλ. Cabrera Medaglia, J., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-sharing*, *op. cit.*, p. 34.

³⁹⁶ Βλ. Egyptian Intellectual Property Law 82/2002, Article 4.2.

³⁹⁷ Βλ. Biodiversity Act of Bhutan, διαθέσιμο στο: <http://www.nab.gov.bt/assets/uploads/docs/acts/2014/BiodiversityEng2003.pdf>, (προσπελάστηκε 15/03/17) και Mohan Bhattarai, A., *Protection of Himalayan Biodiversity: International Environmental Law and a Regional Legal Framework*, Sage, India, 2010, p. 29 και 310.

οποία θα λάβει την τελική απόφαση για τη χορήγηση ή την άρνηση άδειας πρόσβασης.

Η Αρμόδια Αρχή, μέσω του Εξουσιοδοτημένου Οργανισμού, μπορεί να επιτρέψει την πρόσβαση με βάση την τήρηση συγκεκριμένων προϋποθέσεων, όπως η κατάθεση αντιγράφων των συλλεχθέντων δειγμάτων στον Εξουσιοδοτημένο Οργανισμό, η ενημέρωση της Αρμόδιας Αρχής, μέσω του Εξουσιοδοτημένου Οργανισμού, σχετικά με το σύνολο των ευρημάτων που απορρέουν από την ερευνητική διαδικασία και η ενημέρωση της Αρμόδιας Αρχής πριν την υποβολή αίτησης χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε σχέση με εφευρέσεις που βασίζονται στη χρήση των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης του Μπουτάν. Οι προϋποθέσεις αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνονται και στο γραπτό συμβόλαιο που συντάσσεται ανάμεσα στον πάροχο και το χρήστη. Κατόπιν σχετικού ελέγχου της Αρμόδιας Αρχής, εκδίδεται το λεγόμενο Πιστοποιητικό Καταγωγής (Certificate of Origin), το οποίο ορίζει ότι οι προβλεπόμενες διαδικασίες και προϋποθέσεις για τη χορήγηση πρόσβασης στον αιτούντα, έχουν απολύτως τηρηθεί. Η Πράξη για τη Βιοποικιλότητα προβλέπει την επιβολή ποινικών κυρώσεων σε περιπτώσεις αδικήματος και αστικής ευθύνης, καθώς και ανάκληση της άδειας σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με το ρυθμιστικό πλαίσιο. Μέχρι στιγμής δεν έχουν καταγραφεί περιπτώσεις ανάκλησης της άδειας πρόσβασης³⁹⁸.

Αντίστοιχη πολιτική ακολούθησε και ο Παναμάς μέσω του Διατάγματος 257³⁹⁹, με το οποίο ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις πρόσβασης στους γενετικούς πόρους. Το Τμήμα Πρόσβασης στους Γενετικούς Πόρους (Unidad de Acceso al Recurso Genético –UNARGEN), αποτελεί το φορέα που εξετάζει όλες τις αιτήσεις πρόσβασης, ώστε να καταλήξει στη χορήγηση ή μη της σχετικής άδειας. Βασική προϋπόθεση για την αποδοχή της αίτησης, αποτελεί η συμπερίληψη της δήλωσης προέλευσης στο συμβόλαιο που συνάπτεται ανάμεσα στον πάροχο και το χρήστη, αλλά και σε όλες τις δημοσιεύσεις που αφορούν σε ερευνητικά πορίσματα που συνδέονται με τη χρήση των

---

³⁹⁸ Βλ. Cabrera Medaglia, J., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-sharing*, *op.cit.*, p. 29.

³⁹⁹ Βλ. Cabrera Medaglia, J., *The Disclosure of Origin Requirement in Central America Legal Texts, Practical Experience and Implementation Challenges*, International Centre for Trade and Sustainable Development, Issue Paper No. 3, Geneva, Switzerland, 2010, pp. 9-12.

γενετικών πόρων. Κατά τον ίδιο τρόπο, το πιστοποιητικό προέλευσης θα πρέπει να υποβάλλεται σαν συνοδευτικό έγγραφο των αιτήσεων χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε κάθε γραφείο ευρεσιτεχνίας των κρατών-μελών του WIPO. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης η άδεια πρόσβασης ανακαλείται αυτόματα.

8.4. Νομικές Κυρώσεις

Οι νομικές κυρώσεις μπορεί να περιλαμβάνουν ποινικές επιπτώσεις, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις οι υπαίτιοι θα μπορούσαν να τιμωρηθούν ακόμα και με φυλάκιση. Δεν είναι ασυνήθιστο σε κάποια κράτη, οι κυνηγοί να φυλακίζονται για λαθροθηρία ή παραβιάσεις της εσωτερικής νομοθεσίας. Στο πλαίσιο της παράνομης πρόσβασης στη βιοποικιλότητα έχει σημειωθεί τουλάχιστον μία περίπτωση ερευνητή που κρατήθηκε προσωρινά στην Αυστραλία για μη εξουσιοδοτημένη συλλογή φυτικών πόρων⁴⁰⁰. Η συλλογή και η πρόσβαση στους γενετικούς πόρους χωρίς τη σύναψη σχετικής συμφωνίας επιμερισμού των οφελών, είναι πιθανό αποτελέσει σημαντική πηγή παραβίασης της εσωτερικής νομοθεσίας, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει και σε ενδεχόμενη φυλάκιση.

Σύμφωνα με την Πράξη για την Άγρια Ζωή⁴⁰¹ (2001), που υιοθετήθηκε στις Φιλιππίνες, η οποία ρυθμίζει ανάμεσα στα άλλα τις λειτουργικές μεθόδους σε σχέση με τη δραστηριότητα *bioprospecting*, αναφέρεται ότι οι περιπτώσεις μη εξουσιοδοτημένης συλλογής γενετικού υλικού, κυνηγιού και κατοχής άγριας ζωής θα τιμωρούνται με φυλάκιση έως και 4 έτη και επιβολή προστίμου που ανέρχεται στα \$300.000, ανάλογα με το είδος, του οποίου το υλικό συλλέγεται ή άπτεται στις παραπάνω κατηγορίες.

Στο Καμερούν, η μη εξουσιοδοτημένη χρήση και εξαγωγή γενετικού υλικού τιμωρείται με την επιβολή προστίμου που κυμαίνεται ανάμεσα 50.000 με 200.000 CFA, καθώς και ποινή φυλάκισης που μπορεί να διαρκέσει από 20 ημέρες έως 2 μήνες.

---

⁴⁰⁰ Βλ. Ragnar, J., *Biopiracy, the CBD and TRIPS – The Prevention of Biopiracy*, University of Lund, Sweden, 2004, p. 30.

⁴⁰¹ Wildlife Act, Βλ. Carrizosa, S., Brush, S., Wright, B., McGuire, P., *Accessing Biodiversity and Sharing the Benefits: Lessons from Implementing the Convention on Biological Diversity*, IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 54, IUCN – The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, 2004, pp. 153-160.

8.5. Blacklisting

Μία εταιρεία που χαρακτηρίζεται ως φορέας πράξεων βιοπειρατείας μπορεί να αμαυρώσει σημαντικά τη φήμη της και να αντιμετωπίσει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις σε πολλαπλά επίπεδα. Αν αποκτήσει τη φήμη ότι παρακάμπτει τους κανόνες και τους περιορισμούς που σχετίζονται με τη διαδικασία της πρόσβασης μπορεί να δυσκολευτεί μελλοντικά να διευρύνει τους τομείς της ερευνητικής της δραστηριότητας μέσω του bioprospecting, λόγω της δυσπιστίας που θα λειτουργήσει ανασταλτικά προς τη δυνητική σύναψη συμφωνιών ABS. Η αρνητική φήμη μπορεί να συνδεθεί με καταγγελία υπαρχόντων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, προσφυγή στη δικαιοσύνη με στόχο την εκπλήρωση οικονομικών αξιώσεων από παρόχους που δεν έχουν ικανοποιηθεί, την απώλεια πρόσβασης σε πηγές συλλογής και εφοδιασμού, την αντιμετώπιση της προοπτικής μπόϊκοτάζ από την πλευρά των καταναλωτών, αλλά και των κυβερνήσεων, εμπόδια στην εισαγωγή βιοτεχνολογικών προϊόντων και άλλες απώλειες σε σχέση με το μερίδιό τους στην αγορά, ενώ ενδέχεται να αντιμετωπίσουν και οικονομικές κυρώσεις. Στην περίπτωση αυτή μπορεί να υπάρξει άρνηση της πρόσβασης από άλλες πηγές γενετικών πόρων και αποκλεισμός από κάθε σχετική δραστηριότητα.

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται αρκετά νομικά εργαλεία, σύμφωνα με τα οποία τα αναπτυσσόμενα κράτη, που αποτελούν τους σημαντικότερους κατόχους της βιοποικιλότητας μπορούν να ασκήσουν μεγαλύτερη επιρροή όσον αφορά στη χρήση και τον τρόπο πρόσβασης στους πόρους τους. Κατόπιν της υιοθέτησης της CBD, η σύναψη μιας αμοιβαίας συμφωνίας που προσδιορίζει τον τρόπο πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων, αλλά και της κατανομής των οφελών που προκύπτουν αποτελεί την ενδεδειγμένη και αμοιβαία επωφελή λύση τόσο για τους κατόχους, όσο και για τους χρήστες των γενετικών πόρων. Πολλές φορές οι εταιρείες αναρωτιούνται ποια είναι τα ακριβή οφέλη που απορρέουν μέσα από μία τέτοια διαδικασία που στηρίζεται στην αμοιβαιότητα και στην προώθηση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα οφέλη δεν είναι αμιγώς οικονομικά για καμία από τις δύο πλευρές. Μέσω της τήρησης των προβλεπόμενων διαδικασιών, οι εμπλεκόμενες εταιρείες μπορούν να επιτύχουν τη βελτίωση της αξιοπιστίας τους, αλλά και την παροχή

ποιοτικού υλικού, αλλά και ουσιαστική πληροφόρηση αναφορικά με τη χρήση του μέσω της πρόσβασης στη συναφή και μακροχρόνια πρακτική που σχετίζεται με το περιεχόμενο της παραδοσιακής γνώσης. Επιπλέον, η απόκτηση συγκριτικού πλεονεκτήματος έναντι ανταγωνιστών που μπορεί να αποκλειστούν λόγω των μη νόμιμων πρακτικών τους και η ταυτόχρονη οικοδόμηση μιας σχέσης μακροχρόνιας σχέσης εμπιστοσύνης και διασφάλισης πρόσβασης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΒΙΟΠΕΙΡΑΤΕΙΑ: ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η βιοπειρατεία θα πρέπει αναπόφευκτα να αντιμετωπιστεί σε πολλαπλά επίπεδα διακυβέρνησης. Η πλειοψηφία των ενστάσεων σε σχέση με το ζήτημα της βιοπειρατείας σχετίζεται με τις διεθνείς μεταφορές γενετικών πόρων και παραδοσιακής γνώσης, οι οποίες οδηγούν στην κατοχύρωση αποκλειστικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας εντός της εθνικής δικαιοδοσίας άλλων κρατών. Συνεπώς, είναι σημαντικό να προσεγγίσουμε το ζήτημα της βιοπειρατείας μέσα από μία ολιστική οπτική σε παγκόσμια κλίμακα. Καθώς οι κατηγοριοποιήσεις της βιοπειρατείας παρουσιάζουν διαφορετικά γνωρίσματα θα πρέπει η οποιαδήποτε ενδεχόμενη αντιμετώπιση να συμπεριλάβει στο πεδίο αναφοράς της αρκετές διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες μεταξύ τους πτυχές. Προκειμένου να υπάρξει μία συγκεκριμένη κατεύθυνση δράσης θα πρέπει να δημιουργηθεί πρώτα ένας προσδιοριστικός πυρήνας σε σχέση με τον καθορισμό του ακριβούς περιεχομένου της.

Στο πλαίσιο διεθνών Συμβάσεων, όπως η CBD και η Συνθήκη του FAO, έχουν πραγματοποιηθεί προσπάθειες⁴⁰² να ρυθμιστούν στη βάση των αρχών της διαφάνειας και της συνεργασίας πολλές από τις ιδιαίτερες εκφάνσεις που συνθέτουν το φαινόμενο τη βιοπειρατείας σήμερα. Επιπλέον, οι συζητήσεις στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Συμφωνίας TRIPS του ΠΟΕ, αλλά και του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO) σε σχέση με τους γενετικούς πόρους και την παραδοσιακή γνώση βρίσκονται σε εξέλιξη για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ δεν φαίνεται να έχουν καταλήξει σε κάποια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Οι διεθνείς αυτοί μηχανισμοί είναι πιθανό να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψη του φαινομένου της βιοπειρατείας τα επόμενα χρόνια, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα παράπλευρους

---

⁴⁰² Το σύστημα ABS, όπως προσδιορίζεται από τη CBD αποτελεί ένα σημαντικό βήμα σε σχέση με τον τρόπο κατανομής των οφελών που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, ενώ και η Συνθήκη του FAO, μέσω της θέσπισης των τυποποιημένων συμφωνιών μεταφοράς υλικού (Material Transfer Agreement), τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν πρότυπα για τη σύναψη συμβολαίων ABS και του Πολυμερούς Συστήματος Πρόσβασης και Κατανομής Οφελών, που αποτέλεσε στη συνέχεια τη βάση για τον αντίστοιχο μηχανισμό της Ναγκόγια, έχει θέσει σημαντικές προεκτάσεις ζητημάτων που αφορούν σε ιδιαίτερες πτυχές του φαινομένου της βιοπειρατείας.

στόχους, όπως η βελτίωση της ποιότητας της διαδικασίας αξιολόγησης για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, η προώθηση καινοτομιών που προέρχονται από την παραδοσιακή γνώση και ενδεχομένως η βελτίωση και ανάπτυξη ενός πιο συγκεκριμένου ρυθμιστικού πλαισίου αναφορικά με τη διαδικασία του *bioprospecting*. Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλύσουμε τη διασύνδεση που υπάρχει ανάμεσα σε ένα ορθά θεμελιωμένο σύστημα ABS ως μέσο περιορισμού των φαινομένων βιοπειρατείας, καθώς και τη σημασία μιας ενδεχόμενης νομικής ρύθμισης μελλοντικά. Το ζήτημα της βιοπειρατείας είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πρόσβαση και τη χρήση στους γενετικούς πόρους, άρα δεν θα πρέπει να το αντιμετωπίζουμε μεμονωμένα. Οι παράγοντες που επιδρούν προσδιοριστικά σε σχέση με την αποτελεσματικότητα ή μη ενός δομημένου συστήματος ABS μπορεί να λειτουργήσουν με ανάλογο τρόπο και σε σχέση με τον περιορισμό ή την επέκταση φαινομένων βιοπειρατείας. Τελικά, είναι μία διεθνής νομική ρύθμιση εφικτή, εφόσον παραμένουν ανοικτά αρκετά άλλα συναφή ζητήματα, όπως η σχεσιακή συνάφεια ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS;

9.1. Οι Έξι Προσδιοριστικοί Παράγοντες Καθορισμού μιας Αποτελεσματικής Διαδικασίας Διακυβέρνησης ABS

Για να υπάρξει λειτουργική αποτελεσματικότητα σε σχέση με τη διαδικασία ενός συστήματος ABS, υπάρχουν 6 καθοριστικοί παράγοντες που ασκούν σημαντική επιρροή. Ανάλογα με τη διαμόρφωση που λαμβάνουν οι συγκεκριμένες συνιστώσες, αλλά και τα αντίμετρα που μπορεί να ισχύουν, μπορούν να έχουν είτε θετική ή αρνητική επίδραση στην αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του ρυθμιστικού πλαισίου που αφορά στο σύστημα ABS. Η αποτελεσματική λειτουργία συστημάτων ABS μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα αντιμετώπισης της βιοπειρατείας μέσω της θέσπισης συγκεκριμένων μέτρων και διαδικασιών για την ορθή αξιοποίηση και κατανομή των οφελών που απορρέουν από τη χρήση και αξιοποίηση των γενετικών πόρων⁴⁰³.

---

⁴⁰³ Βλ. Richerzhagen, C., “Effective Governance of Access and Benefit-sharing under the Convention on Biological Diversity”, *Biodiversity Conservation*, Vol. 20, 2011, pp. 2243–2261.

9.1.1. Το Σύστημα των Πνευματικών Δικαιωμάτων και τα Δικαιώματα Ιδιοκτησίας (IPRs vs Property Rights)

Το σύστημα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αποτελούν τον πιο καθοριστικό παράγοντα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα ενός συστήματος ABS. Μπορούμε να εντοπίσουμε διαφορετικής φύσεως δικαιώματα ιδιοκτησίας σε σχέση με τη χρήση των γενετικών πόρων: (α) τα ιδιωτικά ή συλλογικά (community) δικαιώματα επί της γης και των γενετικών πόρων σε τοπικό επίπεδο, (β) τα δικαιώματα που σχετίζονται με την κρατική κυριαρχία επί των φυσικών πόρων σε εθνικό επίπεδο, αλλά και (γ) τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των χρηστών των γενετικών πόρων που συνδέονται με προϊόντα που προέρχονται από την αξιοποίηση τους.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, υπάρχει μια ασυμμετρία σε σχέση με την κατανομή των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας όσον αφορά στην αξία που απορρέει από τη χρήση των γενετικών πόρων. Η σημασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας μεγεθύνεται με βάση την οικονομική αποτίμηση. Ο καταμερισμός των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας σε τοπικό επίπεδο αποτελεί απόφαση των εθνικών κυβερνήσεων και παραμένει επί του παρόντος αρκετά ασαφής, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που υπάρχει και εμπλοκή άλλων ομάδων που σχετίζονται με τη χρήση των γενετικών πόρων, όπως οι αυτόχθονες ή οι τοπικές κοινότητες.

Η CBD αναγνωρίζει ότι τα κράτη (providers) έχουν ισχυρά κυριαρχικά δικαιώματα έναντι των γενετικών τους πόρων. Τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας κατοχυρώνουν ισχυρά αποκλειστικά δικαιώματα στους χρήστες (users) μετά από την ανάπτυξη ενός προϊόντος για περίπου 20 χρόνια εξασφαλίζοντας στον κάτοχο τους μακροπρόθεσμα κέρδη⁴⁰⁴. Ο ρόλος των πνευματικών δικαιωμάτων σε σχέση με τις παραμέτρους της καινοτομίας, της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και της διατήρησης των πόρων αποτελεί μία αμφιλεγόμενη συζήτηση που διαρκεί αρκετά χρόνια. Τα αναπτυσσόμενα κράτη υποστηρίζουν ότι η ίδια η υπάρχουσα δομή του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων αποτελεί σημαντική παράμετρο της αύξησης φαινομένων βιοπειρατείας, καθώς τα κριτήρια που προβλέπονται από τη

---

⁴⁰⁴Βλ. Lerch, A., "Property Rights and Biodiversity". *European Journal of Law and Economics*, Vol. 6, 1998, pp. 285-304.

Συμφωνία TRIPS δεν φαίνεται να τηρούνται. Τα αναπτυσσόμενα κράτη πλήττονται ουσιαστικά σε πολλαπλά επίπεδα από ισχυρά συστήματα προστασίας δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο πολλές από αυτά αρνήθηκαν να εισάγουν μέτρα αυξημένης προστασίας στην εσωτερική τους νομοθεσία, εκτός αν υποχρεωθούν να το πράξουν μέσω διεθνών συμφωνιών, στις οποίες αποτελούν συμβαλλόμενα μέρη.⁴⁰⁵

Η CBD αναγνώρισε την επιρροή που ασκεί το σύστημα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στην αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του συστήματος ABS. Για το λόγο αυτό περιέλαβε στο Άρθρο 16.5, τη διάταξη ότι τα εν λόγω δικαιώματα δεν πρέπει να αντιβαίνουν τους στόχους της Σύμβασης, αλλά να τους ενισχύουν. Καλεί συνεπώς τις κυβερνήσεις να μην παρεμποδίσουν την επίτευξη των στόχων που θέτει η CBD. Από την άλλη πλευρά, μερικές μελέτες έχουν καταδείξει ότι θα πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία ανάμεσα στους πυλώνες της προστασίας των γενετικών πόρων και της εφαρμογής του συστήματος πνευματικών δικαιωμάτων, εφαρμόζοντας τα σχετικά διεθνή κείμενα με αμοιβαία υποστηρικτικό τρόπο, γεγονός που μπορεί να συμβάλει θετικά στην άνθιση της προόδου και της καινοτομίας στο εσωτερικό των αναπτυσσόμενων κρατών, και τελικά στην οικονομική ανάπτυξη.⁴⁰⁶

Τα ισχυρά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας από την πλευρά του χρήστη απαιτούν ανάλογα αντισταθμιστικά μέτρα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Η περίπτωση κατοχύρωσης ισχυρών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας από την πλευρά του χρήστη και αδύναμων δικαιωμάτων από την πλευρά του παρόχου θα οδηγήσει σε ανεπάρκεια της αγοράς και περαιτέρω καταστροφής των γενετικών πόρων. Υπάρχουν δύο επιλογές για την ενίσχυση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας από την πλευρά των κατόχων των πόρων. Αφενός, οι εθνικές κυβερνήσεις θα πρέπει να διασφαλίσουν τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων δρώντων σε τοπικό επίπεδο όσον αφορά σε ζητήματα που σχετίζονται με τα δικαιώματα ιδιοκτησίας που συνδέονται με τη

---

⁴⁰⁵ Βλ. Chen, Y., Puttitanun, T., “Intellectual Property Rights and Innovation in Developing Countries, *Journal of Development Economics*, Vol. 78, 2005, pp. 474–493.

⁴⁰⁶ Βλ. Gould, D.M., Gruben, W.C., “The Role of Intellectual Property Rights in Economic Growth”, *Journal of Development Economics*, Vol. 48, Issue 2, 1996, pp. 323–350 και Rausser, G. C., Small, A. A., “Valuing Research Leads: Bioprospecting and the Conservation of Genetic Resources”, *Journal of Political Economy*, Vol. 108, 2000, pp. 173–206.

βιοποικιλότητα και τα οφέλη που απορρέουν από τη χρήση της. Από την άλλη πλευρά, τα αναπτυσσόμενα κράτη έχουν προτείνει να απαιτείται η γνωστοποίηση της προέλευσης των γενετικών πόρων, στο πλαίσιο χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε διεθνές και εθνικό επίπεδο⁴⁰⁷. Η γνωστοποίηση της προέλευσης σε συνδυασμό με την προσκόμιση αποδείξεων αναφορικά με την εξασφάλιση της Προηγούμενης Συναίνεσης και της σύναψης συμφωνίας σε σχέση με την κατανομή των οφελών θα συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαφάνεια και τη λειτουργική αποτελεσματικότητα των συναλλαγών ABS.

9.1.2. Το Ζήτημα της Έλλιπυς Παροχής Πληροφόρησης

Η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης μπορεί να αφορά τόσο στην πλευρά των παρόχων όσο και των χρηστών. Σε πολλές περιπτώσεις, οι πάροχοι έχουν έλλειψη στην πληροφόρηση που αφορά στα προσδοκώμενα οφέλη που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, αλλά και σε σχέση με την πραγματική χρήση των υλικών τους από τη στιγμή της απόκτησής τους από τους χρήστες. Σε πολλές περιπτώσεις οι κάτοχοι των γενετικών πόρων δεν μπορούν να εκτιμήσουν την ακριβή αξία των αναμενόμενων οφελών και ως εκ τούτου διεκδικούν μη ρεαλιστικά οφέλη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Κατά συνέπεια, οι χρήστες και οι πάροχοι των γενετικών πόρων δεν μπορούν σε αρκετές περιπτώσεις να συμφωνήσουν στους Αμοιβαία Συμφωνηθέντες Όρους που περιλαμβάνονται σε ένα συμβόλαιο. Επιπλέον, οι πάροχοι δεν μπορούν να διασφαλίσουν τους δυνητικούς μελλοντικούς τρόπους χρήσης του παρεχόμενου υλικού. Συνεπώς, εκφράζουν συχνά την ανησυχία τους για ενδεχόμενα μη εγκεκριμένης χρήσης, με αποτέλεσμα να προβαίνουν στη θέσπιση υπερβολικά αυστηρών εσωτερικών μέτρων αναφορικά με το ρυθμιστικό πλαίσιο χρήσης και να προβαίνουν κατά περιπτώσεις σε άρνηση της πρόσβασης⁴⁰⁸.

Οι χρήστες, από την άλλη πλευρά, ενδέχεται να μη διαθέτουν επακριβή πληροφόρηση σχετικά με την αποκλειστικότητα χρήσης του παρεχόμενου υλικού, την ποιότητα του υλικού, αλλά και τους τρόπους χρήσης των

---

⁴⁰⁷ Βλ. Reji, K. J., "International Regime on Access and Benefit sharing: where are we now?", *Asian Biotechnology Development Review*, Vol. 12, 2010, p. 83.

⁴⁰⁸ Βλ. Richerzhagen, C., *Protecting Biological Diversity—the Effectiveness of Access and Benefit-sharing Regimes*. Routledge, New York, 2010. p. 127.

ληφθέντων δειγμάτων. Μπορούν τότε να υποκαταστήσουν το κράτος που παρέχει τους πόρους με άλλο που παρέχει μεγαλύτερη πληρότητα ως προς την πληροφόρηση. Η ελλιπής πληροφόρηση δεν συνδέεται αποκλειστικά με τον περιορισμό στην πρόσβαση, αλλά και με το χαμηλό επίπεδο πληροφόρησης σε σχέση με τις ακριβείς παροχές που αφορούν στα προσδοκώμενα οφέλη. Το ζήτημα της ελλιπούς πληροφόρησης σχετίζεται, επιπλέον, με μη λειτουργικές δραστηριότητες διατήρησης της βιοποικιλότητας στο εσωτερικό του κράτους. Αν ο πάροχος δεν αποσαφηνίσει τις βέλτιστες μεθόδους πρόσβασης στους γενετικούς πόρους, είναι γεγονός ότι θα υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα του εν λόγω κράτους.

Παράλληλα, η επαρκής παροχή πληροφόρησης θα μπορούσε να συμβάλει στη σύναψη ευέλικτων συμβολαίων, τα οποία θα μπορούσαν να αφήσουν περιθώρια επαναδιαπραγμάτευσης σε ορισμένα σημεία, όπως σε περιπτώσεις νέων μορφών χρήσης ή με την ανακάλυψη νέων επιστημονικών δεδομένων⁴⁰⁹.

9.1.3. Η Πολυπλοκότητα των Διοικητικών Διαδικασιών

Η πολυπλοκότητα των διοικητικών διαδικασιών καθορίζει σημαντικά τον τρόπο διεξαγωγής των συναλλαγών ABS. Αφορά κυρίως στις γραφειοκρατικές διαδικασίες των εθνικών διοικητικών υπηρεσιών και την προσαρμογή τους στις ανάγκες των χρηστών⁴¹⁰ (users). Η διοικητική πολυπλοκότητα συνδέεται στενά με τη θεσμική ικανότητα. Η περιορισμένη θεσμική ικανότητα αυξάνει αισθητά τη διοικητική πολυπλοκότητα και το κόστος των συναλλαγών. Το γεγονός αυτό εντοπίζεται σε πολλά αναπτυσσόμενα κράτη. Οι πολυλειτουργικοί θεσμικοί μηχανισμοί στις χώρες παροχής των γενετικών πόρων είναι αρμόδιοι για το σχεδιασμό και την κατανομή των δικαιωμάτων που αφορούν στη χρήση των γενετικών πόρων, τη διαχείριση των περιοχών συντήρησης των γενετικών πόρων, το συντονισμό των δραστηριοτήτων πρόσβασης, τη διαπραγμάτευση των συμβολαίων ABS, καθώς και τον έλεγχο συμμόρφωσης και επιβολής κυρώσεων που αφορούν σε

---

⁴⁰⁹ Βλ. Mulholland, D. M., Wilman. E., “Bioprospecting and Biodiversity Contracts”, *Environment and Development Economics*, Vol. 8, 2003, pp. 417–435.

⁴¹⁰ Βλ. Brunnengraeber, A, Dietz, K., Hirschl, B., Walk, H., *Interdisciplinarity in Governance Research*, GARNET Working Paper 08/2006, p. 3.

περιπτώσεις καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων. Ο κατακερματισμός και ο αυξημένος αριθμός των αρμοδιοτήτων, με τις οποίες επιφορτίζονται τα όργανα αυτά, συχνά λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των μέτρων που καλούνται να εφαρμόσουν.

Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια προσπάθησε να αντιμετωπίσει το ζήτημα της πολυπλοκότητας των διοικητικών διαδικασιών ζητώντας από τα κράτη να υιοθετήσουν σαφείς κανονισμούς σχετικά με το σύστημα ABS, καθώς και οικονομικά αποδοτικές διαδικασίες για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των χρηστών.

9.1.4. Η Ορθή Διακυβέρνηση και το Περιβάλλον Συναλλαγών

Η χρηστή διακυβέρνηση σε μια χώρα επηρεάζει θετικά το περιβάλλον συναλλαγών. Η έννοια της χρηστής διακυβέρνησης εφαρμόζεται κυρίως στο πλαίσιο της αναπτυξιακής πολιτικής. Σύμφωνα με τους Δείκτες Διακυβέρνησης που προβλέπονται από την Παγκόσμια Τράπεζα⁴¹¹, συνυπολογίζονται έξι διαστάσεις παραμέτρων: η λογοδοσία, η πολιτική σταθερότητα και η απουσία χρήσης βίας, η αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης, η ποιότητα των νομοθετικών ρυθμίσεων, το κράτος δικαίου και ο έλεγχος της διαφθοράς. Ωστόσο, οι παράμετροι αυτές είναι πολύ ευρείες και για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε πώς επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας ABS, πρέπει να ορίσουμε ειδικούς δείκτες που σχετίζονται με το σύστημα αυτό. Έτσι, πέραν όλων των άλλων, είναι σημαντικό το κράτος που παρέχει τους γενετικούς πόρους να έχει εφαρμόσει ένα σαφές κανονιστικό πλαίσιο ABS, να έχει επικυρώσει το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια και να δείχνει την πολιτική βούληση να προωθήσει την αποτελεσματική εφαρμογή του συστήματος ABS. Αν η σχετική νομοθεσία είναι αδύναμη ή δεν εφαρμόζεται ακόμη, είναι πολύ πιθανό να αυξηθούν τα φαινόμενα βιοπειρατείας στο εσωτερικό των κρατών.

---

⁴¹¹ Βλ. Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M., *Governance Matters V: Governance Indicators for 1996–2008*, The World Bank, 2009, διαθέσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4170/WPS4978.pdf>, (προσπελάστηκε 15/03/17.)

Επίσης, η απουσία επαρκών θεσμικών υποδομών διευκολύνει τις περιπτώσεις ανεξέλεγκτης καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης.

9.1.5. Το Ζήτημα των Χρονικών Καθυστερήσεων

Οι χρονικές καθυστερήσεις υποβαθμίζουν το κίνητρο ως προς τη σύναψη συμβολαίων, δεδομένου ότι η συλλογή του γενετικού υλικού και η ανάπτυξη ενός προϊόντος δεν είναι ταυτόχρονα. Αν το χρονικό πλαίσιο που μεσολαβεί μεταξύ της συλλογής του γενετικού υλικού και της ροής των οφελών είναι αρκετά μεγάλο, μπορεί να προκύψουν νέες προεκτάσεις είτε μέσω της διαδικασίας της έρευνας και ανάπτυξης, ή μέσω της επιστημονικής εξέλιξης, οι οποίες δεν έχουν προβλεφθεί από το υπάρχον συμβόλαιο, κατ' επέκταση μπορεί η κατανομή των οφελών να μην είναι δίκαιη, ούτε ορθόνομη. Επιπλέον, αν το διάστημα που μεσολαβεί είναι αρκετά μακροχρόνιο δεν υπάρχουν επαρκή κίνητρα διατήρησης της βιοποικιλότητας⁴¹².

Η διακύμανση μεταξύ του χρονικού πλαισίου που χρειάζεται για την ανάπτυξη ενός εμπορεύσιμου προϊόντος από ένα φυσικό δείγμα είναι σημαντικά εκτεταμένη, όπως και η πιθανότητα ότι θα είναι επιτυχής. Στον φαρμακευτικό τομέα απαιτούνται 10-15 έτη έρευνας και ανάπτυξης προκειμένου να ανακαλυφθεί και να αναπτυχθεί ένα νέο φάρμακο. Στο γεωργικό τομέα, μπορεί να απαιτούνται 8-15 χρόνια για την ανάπτυξη μιας νέας φυτικής ποικιλίας, ενώ η ανάπτυξη ενός νέου χημικού παρασιτοκτόνου μπορεί να λάβει από 8 έως 14 χρόνια.⁴¹³ Η εμπειρία έχει καταδείξει, ότι οι χρήστες γενετικών πόρων δεν είναι πρόθυμοι να καταβάλλουν επαρκή ανταποδοτικά οφέλη, πριν την ανάπτυξη και τη διανομή ενός προϊόντος στην αγορά. Ωστόσο, η πράξη αυτή αντιβαίνει στους στόχους που θέτει η CBD, τόσο σε σχέση με τη δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των οφελών, όσο και σε σχέση με τη δημιουργία κινήτρων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Μια καλή λύση θα ήταν η υιοθέτηση ρητρών επαναδιαπραγματεύσης συμβολαίου, ώστε να εξετάζονται, εκ νέου και υπό το πρίσμα των νέων εξελίξεων, το περιεχόμενο της κατανομής των οφελών που προβλέπονται από την

---

⁴¹² Βλ. Boisvert, V., Caron, A., “The Convention on Biological Diversity: An Institutional Perspective of the Debates”, *Journal of Economic Issues*, Vol. 36, 2002, pp. 151-166.

⁴¹³ Βλ. ten Kate, K., Laird, S. A., *The Commercial Use of Biodiversity—Access to Genetic Resources and Benefit-sharing*, Earthscan, London, 1999, p.10.

αξιοποίηση των γενετικών πόρων μετά την πάροδο ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος ή κάποια μορφή αντισταθμιστικού οφέλους, είτε με τη μορφή χρηματικής προκαταβολής, είτε με την παροχή πληροφοριών αναφορικά με νέες μεθόδους χρήσης των γενετικών πόρων που απορρέουν ως αποτέλεσμα της ερευνητικής διαδικασίας.

9.1.6. Το Ζήτημα των Ex-situ Συλλογών

Με την πάροδο των ετών η χρήση των γενετικών πόρων για την ανάπτυξη νέων προϊόντων δεν δείχνει να φθίνει⁴¹⁴. Σε αρκετές περιπτώσεις δεν χρειάζεται η δυνατότητα παροχής πρόσβασης από δυνητικούς κατόχους των προς ζήτηση πόρων, καθώς υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης μέσω των ex situ συλλογών που περιλαμβάνουν αρκετά εκτεταμένα δείγματα γενετικού υλικού, τα οποία στην πλειοψηφία των περιπτώσεων συλλέχθηκαν πριν από την υιοθέτηση της CBD, η οποία προσφέρει εναλλακτικές λύσεις στους χρήστες αποδυναμώνοντας το διαπραγματευτικό πλεονέκτημα των μεμονωμένων παρόχων. Η ελεύθερη πρόσβαση στις συλλογές αυτές έχει χαρακτηριστεί σε πολλές περιπτώσεις ως βιοπειρατεία, αφού παρακάμπτεται ουσιαστικά ο κάτοχος των γενετικών πόρων, ενώ το κανονιστικό πλαίσιο που προβλέπεται από τη CBD, δεν εφαρμόζεται⁴¹⁵. Η γνωστοποίηση της προέλευσης των γενετικών πόρων θα μπορούσε, ενδεχομένως, να συμβάλλει στην οικοδόμηση μίας νομικής βάσης διεκδίκησης ανταποδοτικών οφελών.

9.2. Η Ανάγκη Λήψης Μέτρων από Παρόχους (Providers) και Χρήστες (Users)

Για την καλύτερη αντιμετώπιση και πρόληψη φαινομένων βιοπειρατείας είναι αναγκαία η υιοθέτηση και αποτελεσματική εφαρμογή μέτρων για την αντιμετώπιση βασικών σημαντικών παραμέτρων εντός της επικράτειάς τους. Ορισμένα από τα μέτρα αυτά έχουν ήδη εφαρμοστεί, ενώ κάποια άλλα

---

⁴¹⁴ Βλ. Holm-Mueller, K., Richerzhagen, C., Taeuber, S., Users of Genetic Resources in Germany Awareness, Participation and Positions regarding the Convention on Biological Diversity, Bundesamt für Naturschutz, Bonn, 2005, p. 46.

⁴¹⁵ Βλ. Laird, S., *Biodiversity and Traditional Knowledge: Equitable Partnerships in Practice*, Earthscan, London, 2002, pp.268-269.

βρίσκονται υπό συζήτηση. Τα περισσότερα από τα μέτρα αυτά θα πρέπει να προσαρμοστούν ή να εφαρμοστούν και να χρησιμοποιηθούν σε ένα καλύτερο και ευρύτερο πλαίσιο. Τα μέτρα που βασίζονται σε εθελοντικές πρωτοβουλίες και συμφωνίες, όπως π.χ. οι θεσμικές πολιτικές, τα υποδείγματα συμβάσεων και τα συστήματα πιστοποίησης μπορούν να εφαρμοστούν ταχύτερα και ευκολότερα, ωστόσο θα ήταν λιγότερο αποτελεσματικά ως προς τον αντίκτυπο που θα είχαν, συγκριτικά με την υιοθέτηση μέτρων που απαιτούν αλλαγές στο νομικό σύστημα, όπως η περίπτωση της γνωστοποίησης της προέλευσης.

9.2.1. Η Λήψη Μέτρων από την Πλευρά των Παρόχων (Providers)

α) Θεσμική Ενδυνάμωση

Η δημιουργία και η ενίσχυση των θεσμικών υποδομών μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στην ουσιαστική και αποτελεσματική εφαρμογή του συστήματος ABS, ενισχύοντας τη διαφάνεια και προλαμβάνοντας την υπόθαλψη ενδεχόμενων πράξεων βιοπειρατείας. Ένα σωστά δομημένο κανονιστικό πλαίσιο μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στην κατάργηση της παροχής ελλειπτικής πληροφόρησης, καθώς και της διοικητικής πολυπλοκότητας. Είναι αδύνατο να δημιουργηθεί ή να διατηρηθεί ένα καθεστώς αν τα όργανα υλοποίησης είναι αδύναμα ή επιφορτισμένα με πολλές παράπλευρες δραστηριότητες, όπως συμβαίνει στην πλειοψηφία των αναπτυσσόμενων κρατών.

Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια καθιστά σαφή τη σημασία μιας ισχυρής θεσμικής υποδομής, μέσω της δημιουργίας των εθνικών κέντρων συντονισμού, των αρμόδιων εθνικών αρχών, αλλά και της σημασίας του ρόλου του Clearing House Mechanism (CHM). Οι αρμόδιες εθνικές αρχές αποτελούν το κεντρικό άξονα επικοινωνίας για τους χρήστες, οι οποίες είναι επιφορτισμένες με τη χορήγηση PIC, καθώς και τον καθορισμό των MAT ως προϋπόθεση για την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους. Η αρμόδια εθνική αρχή οφείλει να εξετάζει όλα τα απαιτούμενα στοιχεία που αφορούν στην αίτηση για πρόσβαση και στη συνέχεια έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα λήψης σχετικής απόφασης. Τα εθνικά κέντρα συντονισμού αποτελούν σημαντικό πυρήνα σε σχέση με τη συλλογή, την παροχή και τη διάδοση

πληροφοριών και διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην προώθηση της αρχής της διαφάνειας, αλλά και της συμμόρφωσης στο εσωτερικό των κρατών κατόχων των γενετικών πόρων. Ανάλογος είναι ο ρόλος του Clearing House Mechanism (CHM), το οποίο δημιουργήθηκε με στόχο την προώθηση και τη διευκόλυνση της τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη. Μέχρι σήμερα μόνο 22 κράτη έχουν ορίσει αρμόδιες εθνικές αρχές⁴¹⁶. Από τα 22 αυτά κράτη, 13 είναι αναπτυσσόμενα⁴¹⁷ και τα 9 από αυτά αναπτυγμένα⁴¹⁸.

β) Συνεργασία ανάμεσα στα Αναπτυσσόμενα Κράτη

Η ανάπτυξη ευρύτερης ουσιαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών που αποτελούν τους βασικούς παρόχους γενετικών πόρων μπορεί να ενισχύσει τη διαπραγματευτική τους θέση, αλλά και να συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη κοινών μέτρων ABS. Επιπλέον, οι κοινές εμπειρίες μέσω των φαινομένων βιοπειρατείας που έχει λάβει χώρα στο εσωτερικό τους μπορεί να συμβάλλει στη διατύπωση κοινών διεκδικήσεων σε σχέση με τους τρόπους πρόληψης του ζητήματος. Το 2002, τα 17 πιο πλούσια σε βιοποικιλότητα κράτη δημιούργησαν ένα νέο συνασπισμό γνωστό ως “Like Minded Megadiverse Countries (LMMC)”⁴¹⁹. Η ομάδα αυτή σχηματίστηκε ως μηχανισμός διαβούλευσης και συνεργασίας για την προώθηση κοινών συμφερόντων. Τα κράτη που απαρτίζουν το συνασπισμό αυτό, διαθέτουν σχεδόν το 60-70% της συνολικής βιοποικιλότητας στον πλανήτη, ενώ τα περισσότερα από αυτά έχουν θεσπίσει σημαντικά εθνικά διοικητικά, νομοθετικά ή πολιτικά μέτρα σχετικά με τη διαδικασία ABS, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν τη βάση μιας ευρύτερης διεθνούς προσέγγισης. Εκτός αυτού, η ομάδα αυτή αναγνωρίζεται ως σημαντικό διαπραγματευτικό μπλοκ στο πλαίσιο της CBD, ενώ διακρίθηκε για την κοινή γραμμή που ακολούθησε μέσω της άσκησης πιέσεων με τη μορφή μιας σειράς

---

⁴¹⁶ Βλ. <https://www.cbd.int/doc/lists/nfp-abs-cna.pdf>, (προσπελάστηκε 15/03/17.)

⁴¹⁷ Αντίγκουα και Μπαρμπούδα (1), Ιράν (2), Αίγυπτος (1), Χιλή (1), Λίβανος (1), Νιγηρία (1), Βόρεια Κορέα (1), Νότια Κορέα (1), Βενεζουέλα (1), Σαουδική Αραβία (1), Σουρινάμε (1), Τζαμάικα (1).

⁴¹⁸ Αυστραλία (1), Ιρλανδία (1), Ιταλία (1), Μάλτα (1), Ιαπωνία (4).

⁴¹⁹ Το συνασπισμό αυτό απαρτίζουν τα εξής κράτη: Βολιβία, Βραζιλία, Κίνα, Κολομβία, Κόστα Ρίκα, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Εκουαδόρ, Αιθιοπία, Γουατεμάλα, Ινδία, Ινδονησία, Ιράν, Κένυα, Μαδαγασκάρη, Μαλαισία, Μεξικό, Περού, Φιλιππίνες, Νότια Αφρική, Βενεζουέλα.

διακηρυκτικών κειμένων⁴²⁰ με στόχο την τελική υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια το 2010. Η συνεργασία Νότου-Νότου αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξουν ουσιαστικά αποτελέσματα, ενώ η πλειοψηφική υπεροχή μπορεί να λειτουργήσει ως αντιστάθμισμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η CBD, η οποία ακολούθησε το γενικότερο πνεύμα των τελικών κειμένων του Ρίο, υποστηρίζοντας και ενσωματώνοντας το σύνολο των αιτημάτων του αναπτυσσόμενου κόσμου. Η δυαδικότητα και η σύγκρουση των συμφερόντων θα πρέπει να αποφευχθούν, ώστε να αποτραπεί η αποδυνάμωση της διαπραγματευτικής τους θέσης έναντι των αναπτυσσόμενων κρατών.

9.2.2. Η Λήψη Μέτρων από την Πλευρά των Χρηστών (Users)

α) Πιστοποιητικά Συμμόρφωσης (Certificates of Compliance)

Τα πιστοποιητικά συμμόρφωσης αποτελούν ένα μέτρο που συζητείται εδώ και πολλά χρόνια. Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια τα εν λόγω πιστοποιητικά μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμός παροχής αποδεικτικών στοιχείων, ότι το γενετικό υλικό έχει αποκτηθεί σύμφωνα με τους εθνικούς κανόνες σε σχέση με το σύστημα ABS, διευκολύνοντας τη δυνατότητα πρόσβασης των χρηστών στους γενετικούς πόρους και διασφαλίζοντας παράλληλα τη νομιμότητα της διαδικασίας. Στα εν λόγω πιστοποιητικά θα πρέπει να περιλαμβάνονται συγκεκριμένες πληροφορίες, όπως η αρχή και η ημερομηνία έκδοσης, ο πάροχος προέλευσης, ο μοναδικός αναγνωριστικός κωδικός του πιστοποιητικού, το πρόσωπο ή η οντότητα στην

---

⁴²⁰ Τα ακόλουθα διακηρυκτικά κείμενα συνετέλεσαν ουσιαστικά στην τελική επίτευξη της υιοθέτησης του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια. 1) Η Διακήρυξη του Cancun, 2002 συνετέλεσε στη δημιουργία του συνασπισμού των Like Minded Megadiverse Countries με κοινές θέσεις, όσον αφορά α) στο σεβασμό των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών, β) την ανάγκη εφαρμογής της αρχής της ευθυδικίας, γ) την ανάγκη δημιουργίας ενός διεθνούς Καθεστώτος για τη δίκαιη και ορθόνομη κατανομή των ωφελημάτων που απορρέουν από τη βιοποικιλότητα και δ) την ενδυνάμωση της παραδοσιακής γνώσης. Την ίδια χρονιά η Διακήρυξη του Cusco, εστίασε α) στην εφαρμογή της Διακήρυξης της Doha για την εξέταση της σχέσης ανάμεσα σε CBD-TRIPS, β) την προστασία των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων και των τοπικών κοινοτήτων και γ) την εξασφάλιση PIC πριν την έκδοση ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Τέλος, η Διακήρυξη του Νέου Δελχί, (2005) ανέφερε ότι ο προτεινόμενος μηχανισμός για την κατανομή του οφέλους και την πρόσβαση στους γενετικούς πόρους θα πρέπει να λαμβάνει υπόψιν τον εντοπισμό της χώρας προέλευσης και της παραδοσιακής γνώσης, καθώς και τους εσωτερικούς νόμους του κράτους προέλευσης, ενώ θα πρέπει να λαμβάνονται ειδικές υποχρεώσεις σε περίπτωση αποτυχίας εντοπισμού του κράτους προέλευσης των γενετικών πόρων, καθώς επίσης να υπάρχει σεβασμός στις προϋποθέσεις PIC και MAT.

οποία χορηγήθηκε η PIC, τα είδη των γενετικών πόρων που καλύπτονται από το πιστοποιητικό, η επιβεβαίωση ότι συμφωνήθηκε το περιεχόμενο των αμοιβαία συμφωνηθέντων όρων, η επιβεβαίωση χορήγησης PIC, αλλά και το περιεχόμενο της ακριβούς χρήσης (εμπορικής ή μη εμπορικής)⁴²¹. Με αυτόν τον τρόπο δεν θα μπορούσε να υπάρξει υπόνοια για οποιαδήποτε ενέργεια καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης.

Γενικά, τα πιστοποιητικά συμμόρφωσης λειτουργούν ως σύστημα εντοπισμού στα σημεία ελέγχου, ώστε να αποθαρρύνεται η μη εγκεκριμένη και παράνομη χρήση των γενετικών πόρων. Επιπλέον, ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να συμβάλλει στην απλούστευση των εθνικών κανονισμών και των διοικητικών διαδικασιών, ενοποιώντας τις εθνικές διαδικασίες χορήγησης αδειών. Τα σημεία ελέγχου αποτέλεσαν ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Ενώ τα αναπτυσσόμενα κράτη ζήτησαν ένα ενδεικτικό κατάλογο σημείων ελέγχου και πρότειναν τα γραφεία έκδοσης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας να αποτελούν μέρος του, το πρωτόκολλο της Ναγκόγια προβλέπει ότι θα πρέπει να ορίζεται ένα σημείο ελέγχου και ότι οι συναφείς πληροφορίες, όπως το πιστοποιητικό συμμόρφωσης, θα διαβιβάζονται στην αρμόδια εθνική αρχή του κράτους, καθώς και στο νέο μηχανισμό ABS Clearing House Mechanism⁴²². Ωστόσο, τα γραφεία έκδοσης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας θα μπορούσαν να αποτελέσουν επαρκή σημεία ελέγχου, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση μέσω της αναγνώρισης της προέλευσης των γενετικών πόρων στις αιτήσεις για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, ένα πάγιο αίτημα των αναπτυσσόμενων κρατών εδώ και αρκετά χρόνια.

β) Τα Εθνικά Κέντρα Συντονισμού

Τα εθνικά κέντρα συντονισμού στα κράτη που αποτελούν μόνιμους χρήστες γενετικών πόρων θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την ανταλλαγή πληροφοριών αναφορικά με ζητήματα που σχετίζονται με το σύστημα ABS. Το γεγονός αυτό θα συνέβαλε στην εξασφάλιση μεγαλύτερης διαφάνειας και διευκόλυνσης της πρόσβασης στην πληροφόρηση στο πλαίσιο της αγοράς των

---

⁴²¹ Βλ. Nagoya Protocol, Article 17.4.

⁴²² Βλ. Nijjar, G., *The Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing of Genetic Resources – An Analysis*. Ceblaw brief, Kuala Lumpur, 2011, p.19.

γενετικών πόρων, ενώ ταυτόχρονα θα μπορούσε να μετριάσει τις συνέπειες που προκύπτουν από την παροχή ανεπαρκούς πληροφόρησης, όπως η πολύπλοκη και περιορισμένη πρόσβαση. Τα εθνικά κέντρα συντονισμού στα κράτη χρήσης γενετικών πόρων μπορούν να δημιουργήσουν σταθερές επαφές με τα αντίστοιχα κέντρα και τις αρμόδιες αρχές των κρατών παροχής γενετικών πόρων, διευκολύνοντας τη συνεργασία σε σχέση με τη σύναψη των συμβολαίων και αποκτώντας πιο ολοκληρωμένη οπτική αναφορικά με το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τις διαδικασίες πρόσβασης και χρήσης των πόρων αυτών. Στο πλαίσιο της CBD⁴²³ λειτουργούν 243 κέντρα συντονισμού τόσο σε αναπτυγμένα⁴²⁴, όσο και σε αναπτυσσόμενα κράτη, ενώ στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια λειτουργούν 173 κέντρα⁴²⁵, τα οποία επικεντρώνονται στις διαδικασίες που αφορούν στο σύστημα ABS.

9.3. Βιοπειρατεία: Βαδίζοντας προς μία νέα Διεθνή Ρύθμιση;

Αρκετά από τα αναπτυσσόμενα κράτη επικαλούνται την ανάγκη υιοθέτησης ενός διεθνούς ρυθμιστικού πλαισίου αναφορικά με τη βιοπειρατεία. Το Μάρτιο του 2017, η Ινδία, η οποία ηγείται της άποψης αυτής υποστήριξε την άποψη ότι «Προκειμένου να ρυθμιστεί επαρκώς το ζήτημα της βιοπειρατείας, καθώς και της συνεχούς εκμετάλλευσης των κατόχων της παραδοσιακής γνώσης στα αναπτυσσόμενα κράτη από τις πολυεθνικές εταιρείες, υπάρχει μεγάλη αναγκαιότητα για την υιοθέτηση ενός αποτελεσματικού διεθνούς νομικού καθεστώτος»⁴²⁶. Οι συζητήσεις σχετικά με τη σχεσιακή συνάφεια ανάμεσα στη Συμφωνία TRIPS και τη CBD θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούν στο πλαίσιο του ΠΟΕ. «Η ασυμμετρία μεταξύ των οφελών που αποκομίζουν οι εταιρείες που εκμεταλλεύονται εμπορικά τα προϊόντα που αποτελούν απόρροια της χρήσης των γενετικών πόρων και της συναφούς παραδοσιακής γνώσης, καθώς και η έλλειψη παροχής οφελών στο σύνολο των κατόχων της παραδοσιακής γνώσης, όπως και η καταχρηστική χρήση μέσω της κατοχύρωσης αποκλειστικών δικαιωμάτων βάσει της

⁴²³ Βλ. <https://www.cbd.int/information/nfp.shtml>, (προσπελάστηκε 15/03/17.)

⁴²⁴ Παρά το γεγονός ότι δεν έχει επικυρώσει τη CBD, στις ΗΠΑ υπάρχει αντίστοιχο κέντρο.

⁴²⁵ Βλ. <https://www.cbd.int/doc/lists/nfp-abs.pdf>, (προσπελάστηκε 15/03/17.)

⁴²⁶ Βλ. <http://www.thehindubusinessline.com/economy/effective-legal-regime-needed-to-check-biopiracy-globally/article955781.ece>, (προσπελάστηκε 15/03/17.)

χορήγησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας αποτελούν μερικά σημαντικά ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίσουν συλλογικά τα κράτη», δήλωσε η Γραμματέας Εμπορίου Rita Teatía, στο πλαίσιο ενός συνεδρίου του ΠΟΕ που αφορούσε στις διασυνδέσεις ανάμεσα σε CBD και TRIPS και έλαβε χώρα το Μάρτιο του 2017.

Η Teatía ανέφερε, επίσης, «ότι οι εθνικές νομοθεσίες των κρατών δεν μπορούν μεμονωμένα να αντιμετωπίσουν πλήρως τα ζητήματα της καταχρηστικής πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης από τα διαφορετικά γραφεία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ανά τον κόσμο και, συνεπώς, είναι αναγκαίο ένα διεθνές καθεστώς προκειμένου να εξεταστούν μέσα από μία ολιστική προσέγγιση όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με τη βιοπειρατεία». Είναι, ωστόσο, εφικτό να προχωρήσει η διεθνής κοινότητα στην υιοθέτηση ενός τέτοιου κειμένου;

Παρά το γεγονός ότι το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια θεωρήθηκε ως ένα σημαντικό βήμα προς την αντιμετώπιση περιπτώσεων βιοπειρατείας⁴²⁷ μέσα από τη λήψη μίας σειράς μέτρων που επικεντρώνονται στην προώθηση της συμμόρφωσης των κρατών σε σχέση με τους τρόπους πρόσβασης και χρήσης των γενετικών πόρων και της παραδοσιακής γνώσης, δεν ενσωματώνει τις απαραίτητες εκτελεστικές διατάξεις για την αποτροπή της μη συμμόρφωσης μέσω διαδικασιών αποτελεσματικών ελέγχων και κυρώσεων. Παράλληλα, δεν αναφέρεται στην έννοια της βιοπειρατείας, ούτε την προσδιορίζει, όπως αντίστοιχα και την έννοια της παραδοσιακής γνώσης. Το βασικό ζήτημα που ανακύπτει στη συγκεκριμένη περίπτωση εστιάζεται στο γεγονός ότι δεν μπορούμε να προβούμε σε επαρκή ρύθμιση ενός ζητήματος αν πρώτα δεν το προσδιορίσουμε.

Τα περιβαλλοντικά καθεστώτα διαφέρουν ως προς το βαθμό στον οποίο επιτυγχάνουν τους αντίστοιχους προβλεπόμενους στόχους τους⁴²⁸. Αναζητώντας τους καθοριστικούς παράγοντες που συνδέονται με την αποτελεσματικότητα (effectiveness) ενός καθεστώτος, μπορούμε να

---

⁴²⁷ Βλ. Rabitz, F., “Biopiracy after the Nagoya Protocol: Problem Structure, Regime Design and Implementation Challenges”, *Brazilian Political Science Review*, Vol. 9, No. 2, São Paulo, May/Aug. 2015, διαθέσιμο στο: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1981-38212015000200030, (προσπελάστηκε 5/5/2016).

⁴²⁸ Βλ. Breitmeier, H.; Underdal, A., Young, O. R., “The Effectiveness of International Environmental Regimes: Comparing and Contrasting Findings from Quantitative”, *Research International Studies Review*, Vol. 12, No. 04, 2011, pp. 579-605.

διακρίνουμε ιδιαιτέρως τη σημασία της θεσμικής επιρροής και της ιδιαιτερότητας της δομής του προβλήματος που καλούμαστε να ρυθμίσουμε⁴²⁹. Ενώ ο σχεδιασμός ενός διεθνούς καθεστώτος μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο ευνοϊκός για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, ορισμένα προβλήματα είναι εγγενώς δυσκολότερα να ρυθμιστούν σε σύγκριση με κάποια άλλα, ανεξάρτητα από τους κανόνες που γίνονται κοινά αποδεκτοί από το σύνολο των κρατών. Τα πιο απλά προβλήματα είναι εκείνα, όπου τα συμφέροντα των κρατών αλληλεπικαλύπτονται σε μεγάλο βαθμό. Αντίθετα, όταν τα συμφέροντα αποκλίνουν λόγω του δυναμικού χαρακτήρα ενός καθεστώτος, μπορούν να προκύψουν εξαιρετικά ασύμμετρα αποτελέσματα, όσον αφορά στο κόστος και στα προβλεπόμενα οφέλη, ενώ η δημιουργία του καθεστώτος αποτελεί ένα πολιτικά δύσκολο βήμα.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η βιοπειρατεία χαρακτηρίζεται ως ένα πολύπλευρα πολύπλοκο ζήτημα, το οποίο σχετίζεται με αρκετές συγκρουσιακές μεταξύ τους έννοιες. Ενδεχομένως, πριν η διεθνής κοινότητα προχωρούσε στην υιοθέτηση ενός νέου διεθνούς καθεστώτος, θα έπρεπε πρώτα να έχουν εξεταστεί ενδελεχώς κάποια από τα συναφή ζητήματα, όπως η σχεσιακή συνάφεια και διασύνδεση ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS. Ίσως, επίσης, θα έπρεπε να εξεταστεί το ενδεχόμενο της τροποποίησης είτε στο πλαίσιο Συμφωνίας TRIPS, ώστε να συμπεριληφθεί η επιζητούμενη ρήτρα δήλωσης προέλευσης, ή στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια αποσαφηνίζοντας έννοιες, όπως η πρόσβαση και η παραδοσιακή γνώση, αν δεν υπάρχει δυνατότητα προσέγγισης φορτισμένων όρων, όπως η βιοπειρατεία. Ενδεχομένως, η διεθνής κοινότητα να μπορούσε να προσχωρήσει σε μία προδιαπραγματευτική διαδικασία⁴³⁰, ενδεχομένως στο πλαίσιο της CBD, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει το μεταβατικό στάδιο για τη μετατροπή ενός συγκρουσιακού θέματος σε ζήτημα κοινού οφέλους για όλους τους δρώντες (transformative governance). Μία τέτοια διαδικασία μπορεί να οδηγήσει αρχικά σε μία soft law δέσμευση, η οποία μπορεί

---

⁴²⁹ Βλ. Mitchell, R. B., "Problem Structure, Institutional Design, and the Relative Effectiveness of International Environmental Agreements", *Global Environmental Politics*. Vol. 06, No. 03, 2006, pp. 72-89 και Underdal, A., "One Question, Two Answers", in: Miles, E., (edt.), *Environmental Regime Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, MIT Press, Cambridge, pp. 03-45.

⁴³⁰ Βλ. Raftopoulos, E., McConnell, M., (eds.) *Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context*, Ant. N. Sakkulas, Bruylant, Athens, Brussels, 2004, pp.14-15.

δυναμικά στο μέλλον να αποτελέσει τη βάση για μία δεσμευτική συμφωνία, για τη βιοπειρατεία επικυρώσιμη και εφαρμόσιμη. Μέσω της διαδικασίας αυτής μπορεί να υπάρξει ένας πρώτος προσδιορισμός της έκτασης των ζητημάτων που πρέπει να συζητηθούν προκειμένου να φτάσουμε σε μία δυναμική μελλοντική λύση.

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το βασικό πρόβλημα που ανακύπτει σε σχέση με τη ρητορική, καθώς και τη στρατηγική ασάφεια που συνδέεται με το ζήτημα της βιοπειρατείας εστιάζεται στο γεγονός, ότι αν δεν μπορούμε να την προσδιορίσουμε, δεν θα μπορέσουμε να τη ρυθμίσουμε, ούτε να την προσδιορίσουμε. Μία απόλυτα ακραία άποψη αποτελεί ότι κάθε δραστηριότητα bioprospecting αποτελεί πράξη βιοπειρατείας. Αν συνέβαινε αυτό τα αναπτυσσόμενα κράτη θα έπρεπε να επιβάλλουν πλήρη απαγόρευση αναφορικά με την πρόσβαση και τη χρήση των γενετικών τους πόρων. Από την άλλη πλευρά, αν το πρόβλημα εστιάζεται στο γεγονός ότι τα κράτη δεν μπορούν να διαπραγματευτούν και να συνάψουν αμοιβαία επωφελείς συμφωνίες ABS, θα πρέπει να εξετάσουν άλλα επιτυχημένα παραδείγματα κρατών ή να αναζητήσουν περαιτέρω νομική και τεχνική υποστήριξη. Αν το πραγματικό πρόβλημα εστιάζεται στην υπάρχουσα δομή του συστήματος πνευματικής ιδιοκτησίας, το οποίο λέγεται ότι νομιμοποιεί και ενθαρρύνει την καταχρηστική πρόσβαση και χρήση των γενετικών πόρων, τότε θα πρέπει να εξεταστούν σε διεθνές επίπεδο δυνητικοί τρόποι βελτίωσης των προτύπων εξέτασης για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, να τηρούνται αυστηρά τα προβλεπόμενα κριτήρια ή να ενσωματωθεί η ρήτρα γνωστοποίησης της προέλευσης των πόρων. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος προσδιορισμού του ακριβούς περιεχομένου της βιοπειρατείας, θα είναι αυτός που θα καθορίσει και τον τρόπο ρύθμισής της.

Η Προστιθέμενη Αξία του Διεθνούς Ρυθμιστικού Πλαισίου

Η τήρηση των κανόνων που προβλέπονται από τη CBD και το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια σε σχέση με ένα ορθά δομημένο σύστημα ABS μπορεί να συμβάλλουν εποικοδομητικά στην περιστολή φαινομένων βιοπειρατείας. Η κρατοκεντρική προσέγγιση που ακολουθούν τα δύο κείμενα στηρίζεται στο αναφαίρετο δικαίωμα της κυριαρχίας των κρατών στους φυσικούς τους πόρους. Έτσι, τα κράτη μπορούν να ορίζουν μέσω της ανάπτυξης ενός κανονιστικού συστήματος *sui generis* τον τρόπο πρόσβασης

και χρήσης των γενετικών τους πόρων. Δεδομένου ότι οι χρήστες δεν διαθέτουν οικονομικά κίνητρα για την κατανομή των οφελών, το Άρθρο 15.7 της CBD, υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να λαμβάνουν «νομοθετικά, διοικητικά ή πολιτικά μέτρα [...] με στόχο να κατανέμονται με δίκαιο και ορθόνομο τρόπο τα αποτελέσματα της έρευνας και ανάπτυξης, καθώς και τα οφέλη που απορρέουν από την εμπορική και οποιαδήποτε άλλη χρήση των γενετικών πόρων με το συμβαλλόμενο μέρος που λειτουργεί ως πάροχος». Ως Σύμβαση-Πλαίσιο, η CBD δημιουργεί μόνο γενικά δικαιώματα και υποχρεώσεις σχετικά με το σύστημα ABS. Η εφαρμογή του αποτελεί το αντικείμενο του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια.

Η καταχρηστική χρήση ενός γενετικού πόρου συνιστά την περίπτωση κατά την οποία ένας πόρος έχει αποκτηθεί με μη νόμιμο τρόπο μέσω της παραβίασης του εθνικού ρυθμιστικού πλαισίου ABS του κράτους προέλευσης, χωρίς την εξασφάλιση Προηγούμενης Συναίνεσης (PIC). Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της πράξης αυτής απαιτείται η θέσπιση παράλληλης εθνικής νομοθεσίας εντός της δικαιοδοσίας των κρατών που αποτελούν τους χρήστες των πόρων αυτών. Η αδυναμία προσδιορισμού της προέλευσης ενός πόρου μπορεί να προκύψει από τη μη ύπαρξη σχετικών εγγράφων τεκμηρίωσης ή από την πρόθεση του χρήστη να αποφύγει την υποχρέωση να προβεί σε μία συμφωνία κατανομής των οφελών.

Πολλά από τα δείγματα που βρίσκονται σε *ex situ* συλλογές αποτελούν αποτέλεσμα δωρεών, των οποίων η προέλευση δεν αποσαφηνίστηκε ποτέ. Έτσι, μια σημαντική δυσκολία συνίσταται στον καθορισμό του χρονικού διαστήματος, αλλά και των μέσων που οι χρήστες θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν για τον προσδιορισμό του κράτους προέλευσης, πριν ένας γενετικός πόρος θεωρηθεί ότι ανήκει στην κατηγορία των «ορφανών», για την οποία δεν είναι εφικτή η εξασφάλιση PIC. Η θέσπιση του Πολυμερούς Μηχανισμού για την Κατανομή του Οφέλους στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου της Ναγκόγια προτάθηκε ως το μέσο επίλυσης τέτοιων διασυνοριακών διαφορών. Το ζήτημα είναι ότι ακόμα δεν έχει αποσαφηνιστεί ούτε ο ακριβής ρόλος που θα κληθεί να διαδραματίσει ο μηχανισμός αυτός, ούτε ποιοι θα τον απαρτίζουν, καθώς παρέχει μόνο μία ρήτρα εξουσιοδότησης, πράγμα που σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη είναι αυτά που θα πρέπει να

αποφασίσουν για την πραγματική ανάγκη και τις λεπτομέρειες ενός τέτοιου μηχανισμού.

Είναι γεγονός ότι η ύπαρξη συμβατικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων επιτρέπει την καλύτερη παρακολούθηση της χρήσης των γενετικών πόρων. Ενώ περιπτώσεις μη νόμιμης απόκτησης ενός πόρου μπορεί απλώς να παραβλεφθούν λόγω των απλουστευμένων διαδικασιών αξιολόγησης των γραφείων ευρεσιτεχνίας, τα οποία δεν ελέγχουν συστηματικά τις αποδείξεις PIC και MAT, οποιαδήποτε καταχρηστική πράξη καθίσταται ευκολότερη στην ανίχνευση, καθώς η ταυτότητα του χρήστη, αλλά και ο σκοπός της χρήσης είναι γνωστά στη χώρα παροχής μέσω της σύναψης του συμβολαίου. Επιπλέον, η επιβολή της νομοθεσίας διευκολύνεται μέσω της ύπαρξης συμβατικών υποχρεώσεων. Σίγουρα, ο τρόπος αξιολόγησης των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας θα πρέπει να γίνει πιο λεπτομερής και ο έλεγχος κάποιων συγκεκριμένων προϋποθέσεων, όπως η εξασφάλιση Προηγούμενης Συναίνεσης, καθώς και η προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων σύναψης συμβολαίου για την κατανομή των οφελών, θα πρέπει να είναι περισσότερο ενδεδειγμένο.

Η Προστιθέμενη Αξία του Εθνικού Πλαισίου

Η εθνική νομοθεσία μπορεί να αποτελέσει σημαντική πηγή καινοτόμων προτάσεων που θα συμβάλλουν θετικά στον περιορισμό υποθέσεων βιοπειρατείας. Για παράδειγμα, η δημιουργία μιας Διεθνούς Ψηφιακής Βάσης Δεδομένων Παραδοσιακής Γνώσης, στην οποία η πρόσβαση θα είναι ελεύθερη προκειμένου να προσδιορίζεται η ύπαρξη prior art, στο πρότυπο αυτής που έχει δημιουργήσει η Ινδία, αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα.

Παράλληλα, η ίδρυση της Εθνικής Επιτροπής για την Προστασία της Πρόσβασης στη Βιοποικιλότητα και τη Συλλογική Γνώση του Περού (γνωστή και ως Εθνική Επιτροπή κατά της Βιοπειρατείας), η οποία έχει ως βασική της αποστολή την ανάπτυξη δράσεων για τον εντοπισμό, την πρόληψη και την αποφυγή πράξεων βιοπειρατείας με βασικό γνώμονα την προάσπιση των συμφερόντων του Περού, θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για τη δημιουργία άλλων ανάλογων Επιτροπών στο μέλλον. Η δημιουργία τέτοιων ανάλογων θεσμών τόσο στα κράτη παροχής, όσο και στα κράτη χρήσης των

γενετικών πόρων θα μπορούσε να συμβάλλει εποικοδομητικά στην κοινή αντιμετώπιση των υποθέσεων βιοπειρατείας στο μέλλον, ενώ θα ενίσχυε τη συλλογική συνεργασία μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών στο πλαίσιο της αρχής της διαφάνειας.

Η Κόστα Ρίκα αποτελεί, επίσης, ένα επιτυχημένο παράδειγμα σύναψης συμβολαίων bioprospecting, τα οποία τις απέφεραν σημαντικά ανταποδοτικά οφέλη, ενώ ο Νόμος για τη Βιοποικιλότητα, που έχει υιοθετήσει, δημιούργησε τις κατάλληλες νομικές εγγυήσεις μέσα από το πρίσμα ενός ευέλικτου καθεστώτος που στηρίζεται στη διαφάνεια και την πρόθεση συνεργασίας. Μέσω του παραδείγματος της Κόστα Ρίκα, διαφαίνεται ξεκάθαρα πως δεν μπορούμε να χαρακτηρίζουμε ως βιοπειρατεία κάθε δραστηριότητα bioprospecting και πως η σωστή αξιοποίηση των ρυθμίσεων που προβλέπονται από το διεθνές νομικό πλαίσιο μπορεί πραγματικά να στηρίξει το σύστημα της δίκαιης και ορθόνομης κατανομής των οφελών που απορρέουν από τη χρήση των γενετικών πόρων.

Η Σχεσιακή Συνάφεια ανάμεσα στη CBD και τη Συμφωνία TRIPS. Το Ζήτημα της Γνωστοποίησης της Προέλευσης ενός Γενετικού Πόρου

Η Συμφωνία TRIPS και η CBD επιχειρούν να επιτύχουν ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων των κρατών στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής κοινότητας. Είναι δεδομένο ότι υπάρχει διασύνδεση ανάμεσα στα δύο αυτά διεθνή κείμενα, επομένως θα πρέπει να εφαρμοστούν με αμοιβαία υποστηρικτικό τρόπο χωρίς να υποβαθμίζονται οι στόχοι που έχουν θέσει. Η προσπάθεια επίλυσης της συγκρουσιακής συνάφειας που προσδιορίζει την από κοινού εφαρμογή των δύο κειμένων, επηρεάζεται ουσιαστικά από τα διαφορετικά συμφέροντα που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της διάστασης Βορρά-Νότου. Αμφότερα τα δύο κείμενα διέπονται από κάποιες ασαφείς διατάξεις, οι οποίες χρίζουν περαιτέρω αποσαφήνισης και μελέτης.

Είναι προφανές, ότι το υπάρχον σύστημα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας δεν είναι εύκολο να μεταβληθεί, καθώς μία τροποποίηση της Συμφωνίας TRIPS θα πρέπει να γίνει αποδεκτή από τα 2/3 των συμβαλλόμενων κρατών. Επίσης, δεν θα πρέπει να λησμονείται η αντίζοη

πολιτική «πραγματικότητα», δεδομένου ότι η Συμφωνία TRIPS αντικατοπτρίζει ήδη στο σύνολό της τα υφιστάμενα συμφέροντα που διαπνέουν τις υπάρχουσες νομοθεσίες των μεγάλων βιομηχανικών κρατών, χωρίς να υπάρχει κίνητρο για την αλλαγή τους. Επίσης, υπάρχουν νομικές ανησυχίες, ότι η ενδεχόμενη γνωστοποίηση της προέλευσης θα υπερέβαινε τα ουσιαστικά και τυπικά κριτήρια κατοχύρωσης που περιέχονται στα Άρθρα 27.1 και 29 της Συμφωνίας TRIPS και θα ήταν ασυμβίβαστη με την απαγόρευση της διάκρισης που προβλέπεται από το Άρθρο 27.1⁴³¹ για συγκεκριμένους τεχνολογικούς τομείς⁴³².

Ο Ρόλος των ΗΠΑ

Ο ρόλος των ΗΠΑ είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς αποτελούν το μεγαλύτερο χρήστη γενετικών πόρων, ωστόσο δεν έχουν επικυρώσει τη CBD και η εθνική τους νομοθεσία λειτουργεί περιοριστικά σε σχέση με την αναγνώριση *prior art* που συνδέεται άμεσα με την παραδοσιακή γνώση. Θα πρέπει ίσως να βρεθεί μία συμβιβαστική λύση μέσω ενδεχομένως μιας προαπαιτούμενης δήλωσης προέλευσης. Η αναθεώρηση του νόμου των ΗΠΑ για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας θα συνέβαλε ουσιαστικά στην αποτροπή υποθέσεων βιοπειρατείας. Ωστόσο, μία τέτοια ενέργεια είναι δύσκολο να συμβεί στο προσεχές μέλλον, καθώς είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με τα οικονομικά της συμφέροντα.

Μια άλλη εναλλακτική λύση θα ήταν να προστεθεί μία άλλη μορφή τροποποίησης στο πλαίσιο της Συμφωνίας TRIPS, στην οποία συμμετέχουν οι ΗΠΑ, όπου θα αναφέρεται ότι η αίτηση χορήγησης διπλώματος ευρεσιτεχνίας δεν θα μπορεί να γίνει αποδεκτή, εφόσον βασίζεται σε ήδη εφαρμοσμένη και καταγεγραμμένη πρακτική από τα κράτη-μέλη. Πολλά από τα αναπτυσσόμενα κράτη έχουν ήδη αρχίσει να καταγράφουν τις πρακτικές χρήσεις που σχετίζονται με την παραδοσιακή τους γνώση. Παράλληλα, αν υπάρξει μία Διεθνής Ψηφιακή Βάση Δεδομένων Παραδοσιακής Γνώσης, στην

---

⁴³¹ Βλ. Correa, C., *The Politics and Practicalities of a Disclosure of Origin Obligation*, QUNO Occasional Paper 16, United Nations Office Geneva, 2005, pp.2-3.

⁴³² Βλ. TRIPS Convention, Article 27.1., «patents shall be available and patent rights enjoyable without discrimination as to the place of invention, the field of technology and whether products are imported or locally produced.

οποία η πρόσβαση θα είναι ελεύθερη, θα μπορεί να αποδειχτεί εύκολα ένα τέτοιο επιχείρημα.

Η Πρόταση για μια νέα Διεθνή Ρύθμιση

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, πριν προχωρήσουμε σε μία νέα διεθνή νομική ρύθμιση, θα πρέπει πρώτα να εξεταστεί η δυνατότητα να επιλυθούν τα ζητήματα που σχετίζονται με το φαινόμενο της βιοπειρατείας, είτε στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών, όπως ο ΠΟΕ και ο WIPO ή στο πλαίσιο της CBD. Αρχικά, αν η ρήτρα γνωστοποίησης της προέλευσης δεν μπορεί να συμπεριληφθεί στη Συμφωνία TRIPS, θα μπορούσε να συζητηθεί εναλλακτικά η ενσωμάτωση της, στο πλαίσιο της Patent Cooperation Treaty του WIPO, μία πρόταση που υποστηρίζει περισσότερο και η ΕΕ. Παρά το γεγονός ότι το ενδιαφέρον εστιάζεται περισσότερο στις αιτήσεις για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, ένα τέτοιο βήμα θα συνιστούσε σημαντική πρόοδο σε σχέση με την περιστολή των συμφερόντων των μεγάλων εταιρειών που κερδίζουν διπλώματα ευρεσιτεχνίας στα κράτη προέλευσης των γενετικών πόρων χωρίς την εξασφάλιση της προηγούμενης συναίνεσής τους, ενώ στη συνέχεια επιδιώκουν την επέκταση των διπλωμάτων αυτών και σε τρίτα κράτη.

Παράλληλα, θα μπορούσε ενδεχομένως να υπάρξουν και κάποιες τροποποιήσεις στο Πρωτόκολλο της Ναγκόγια με τη συμπερίληψη ενός ορισμού για την παραδοσιακή γνώση, αλλά και το ακριβές περιεχόμενο της πρόσβασης. Αν δεν μπορούμε να καθορίσουμε το προσδιοριστικό περιεχόμενο της βιοπειρατείας, θα μπορούσε τουλάχιστον να προσδιοριστεί το περιεχόμενο όρων που έχουν άμεση σχεσιακή συνάφεια με τον όρο αυτό προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε σχέση με την εφαρμογή του υπάρχοντος ρυθμιστικού πλαισίου. Μία άλλη εναλλακτική θα ήταν, όπως ήδη αναφέρθηκε, η υιοθέτηση ενός διακηρυκτικού soft law κειμένου, το οποίο θα λάμβανε μία συγκεκριμένη δομή, ενώ θα μπορούσε να απεικονίσει τις ελλείψεις του υφιστάμενου κανονιστικού πλαισίου. Το εν λόγω κείμενο θα αποτελέσει ένα πρώτο βήμα συναινετικής βάσης για την ανάπτυξη της διεθνούς συνεργασίας σε σχέση με το ζήτημα της βιοπειρατείας, ενώ θα περιλάμβανε, παράλληλα, προτάσεις για τη βελτίωση

των υπάρχουσών εθνικών πολιτικών, ενώ θα μπορούσε να προσδιορίσει τη διασύνδεση της βιοπειρατείας με βάση τις επιπτώσεις της σε άλλες εκφάνσεις του αναπτυξιακού φαινομένου, όπως η οικονομία, η κοινωνία και το περιβάλλον. Είναι γεγονός, ότι τα τελευταία χρόνια η βιοποικιλότητα αποτελεί ένα πεδίο διαμάχης ανάμεσα σε πολλούς εμπλεκόμενους δρώντες. Το ζήτημα της βιοπειρατείας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αλληλεπίδρασης. Η προσδοκώμενη λύση αποτελεί αποκλειστικά απόρροια της πολιτικής βούλησης και της οικοδόμησης μιας βάσης συλλογικής συνεργασίας που θα διατηρεί την απαιτούμενη ισορροπία ανάμεσα στις επιδιώξεις και τα συμφέροντα τόσο των παρόχων, όσο και των χρηστών των γενετικών πόρων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

1) CBD (1992)

“**Biological Diversity**” means the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and the ecological complexes of which they are part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems.

“**Biological Resources**” includes genetic resources, organisms or parts thereof, populations, or any other biotic component of ecosystems with actual or potential use or value for humanity.

“**Biotechnology**” means any technological application that uses biological systems, living organisms, or derivatives thereof, to make or modify products or processes for specific use.

“**Country of Origin of Genetic Resources**” means the country which possesses those genetic resources in in-situ conditions.

“**Country providing Genetic Resources**” means the country supplying genetic resources collected from in-situ sources, including populations of both wild and domesticated species, or taken from ex-situ sources, which may or may not have originated in that country.

“**Ex-situ Conservation**” means the conservation of components of biological diversity outside their natural habitats.

“**Genetic Material**” means any material of plant, animal, microbial or other origin containing functional units of heredity.

“Genetic Resources” means genetic material of actual or potential value.

“In-situ Conservation” means the conservation of ecosystems and natural habitats and the maintenance and recovery of viable populations of species in their natural surroundings and, in the case of domesticated or cultivated species, in the surroundings where they have developed their distinctive properties.

2) Nagoya Protocol (2010)

“Utilization of Genetic Resources” means to conduct research and development on the genetic and/or biochemical composition of genetic resources, including through the application of biotechnology as defined in Article 2 of the Convention;

“Derivative” means a naturally occurring biochemical compound resulting from the genetic expression or metabolism of biological or genetic resources, even if it does not contain functional units of heredity.

3) FAO International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (2001)

“Plant Genetic Resources for Food and Agriculture” means any genetic material of plant origin of actual or potential value for food and agriculture.

“Genetic Material” means any material of plant origin, including reproductive and vegetative propagating material, containing functional units of heredity.

“Variety” means a plant grouping, within a single botanical taxon of the lowest known rank, defined by the reproducible expression of its distinguishing and other genetic characteristics.

“Ex situ Collection” means a collection of plant genetic resources for food and agriculture maintained outside their natural habitat.

“Centre of Origin” means a geographical area where a plant species, either domesticated or wild, first developed its distinctive properties.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Ελληνική

i) Βιβλία

Γκόρτσος, Χ., Στεφάνου, Κ., *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005.

Γρηγορίου, Π. Η., Σαμιώτης, Γ. Δ., Τσάλτας, Γρ. Ι., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993.

Κατσιμπάρδης, Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007.

Περράκης, Στ., *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προς ένα Jus Universalis*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2013.

Περράκης, Στ., (επιμ.), *Διεθνής Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000.

Ραυτόπουλος, Ε., *Το Νέο Καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Μεσογείου, Το Πρόβλημα και τα Κείμενα της Ελληνικής Μετάφρασης*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004.

Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ., Ι., *Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος*, Τόμος Ι, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990.

Σκλιάς, Π., Σωτηρόπουλος, Δ., Α, Ρούσσοι, Σ., Χουλιάρης, Α., *Ο Τρίτος Κόσμος: Πολιτική. Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005

Στεφάνου, Κ., Γκόρτσος, Χ., *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006.

Τσάλτας, Γρ. Ι., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος, Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010.

Τσάλτας, Γρ. Ι., (επιμ.-παρουσ.), *Η Γεωγραφία στις Διεθνείς Σπουδές, Μια Γεωγραφική Προσέγγιση της Σύγχρονης Διεθνούς Κοινότητας*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2011.

Τσάλτας, Γρ. Ι., (επιμ.-παρουσ.), *Περιβάλλον, Διεθνής Προστασία, Πολιτική, Δίκαιο, Θεσμοί*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2017.

B) Ξευόγλωσση

i) Βιβλία

Anderson, Clinton, J., *Applying Nature's Design Corridors as a Strategy for Biodiversity Conservation, Issues Cases and Methods in Biodiversity Conservation*, Columbia University Press, New York, 2006.

Ardhede, H., *Traditional Knowledge and the Patent System – Irreconcilable Differences or a Simple Case of Mistaken Identity?*, University of Lund, 2006.

Bin, R., Lorenzon, S., Lucchi, N., (eds.), *Biotech Innovations and Fundamental Rights*, Springer Milan /Dordrecht/ Heidelberg/ London/ New York, 2012.

Birnie, P.W., Boyle, A., *Basic Documents on International Law and the Environment*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

Bookchin, M., *The Ecology of Freedom, the Emergence and Dissolution of Hierarchy*, Cheshire Books, California, 1982.

De Sadeleer, N., *Environmental Principles: From Political Slogans to Legal Rules*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

- Cimoli, M., Dosi, G., Maskus, K., Okediji, R., Reichman, J., Stiglitz, J., (eds.), *Intellectual Property Rights. Legal and Economic Challenges for Development*, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- Correa, C. M., *Protection and Promotion of Traditional Medicine. Implications for Public Health in Developing Countries*, University of Buenos Aires, Buenos Aires, 2002.
- Curci, J., *The Protection of Biodiversity and Traditional Knowledge in International Law of Intellectual Property*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Dowie, M., *Conservation Refugees, The Hundred-Year Conflict between Global Conservation and Native Peoples*, MIT Press, Massachusetts, 4 March. 2011.
- Dutfield, G., *Intellectual Property, Biogenetic Resources, and Traditional Knowledge*, Routledge, UK/ USA, September 3, 2004.
- Farnham, T. J., *Saving Nature's Legacy: Origins of the Idea of Biological Diversity*, Yale University Press, 2007.
- Freestone, D., Hey, E., *The Precautionary Principle and International Law: The Challenge of Implementation*, Kluwer Law International, The Hague, 1996.
- Gaston K., Spicer, J., *Biodiversity: An Introduction*, Blackwell Science Ltd, UK, 1998.
- Goklani, I., *The Precautionary Principle, A Critical Appraisal of Environmental Risk Assessment*, CATO Institute, Washington DC, 2001.
- Hansen, S. A., Van Fleet, J. W., *A Handbook on Issues and Options for Traditional Knowledge Holders in Protecting their Intellectual Property and Maintaining Biological Diversity*, American Association for the Advancement of Science (AAAS), New York, 2003.

- Hayden, C., *When Nature Goes Public: The Making and Unmaking of Bioprospecting in Mexico*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2003.
- Helfer, L., Austin, G., *Human Rights and Intellectual Property. Mapping the Global Interface*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
- Holm-Mueller, K., Richerzhagen, C., Taeuber, S., *Users of Genetic Resources in Germany Awareness, Participation and Positions regarding the Convention on Biological Diversity*, Bundesamt für Naturschutz, Bonn, 2005.
- Kamau Chege, E., Winter, G., (eds.), *Common Pools of Genetic Resources, Equity and Innovation in International Biodiversity Law*, Earthscan, London, 2013.
- Kamau Chege, E., Winter, G., (eds.), *Genetic Resources Traditional Knowledge and the Law Solutions for Access and Benefit Sharing*, Earthscan, London, 2009.
- Kiss, A., Shelton, D., *Guide to International Environmental Law*, Martinus Nijhoff, Leiden, The Netherlands, 2007.
- Kloppenburg, J., *First the Seed-The Political Economy of Plant Biotechnology*, University of Wisconsin Press, Wisconsin, March 16 2005.
- Kokko, K., *Biodiversity Law*, Institute of International Economic Law, University of Helsinki, Finland, 2003.
- Laird, S., *Biodiversity and Traditional Knowledge: Equitable Partnerships in Practice*, Earthscan, London, 2002.
- Louka, E., *Biodiversity and Human Rights, The International Rules for the Protection of Biodiversity*, Transnational Publishers, New York, 2002.
- Louka, E., *International Environmental Law Fairness, Effectiveness and World Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

- Markussen, M., Buse, R., Garrelts, H., Máñez Costa, M. A., *Valuation and Conservation of Biodiversity, Interdisciplinary Perspectives on the Convention on Biological Diversity*, Springer, Berlin/ Heidelberg/ New York, 2005.
- McManis, Ch., (edt.), *Biodiversity and the Law Intellectual Property Biotechnology and Traditional Knowledge*, Earthscan, London, 2007.
- Mgbeoji, I., *Global Biopiracy: Patents, Plants, and Indigenous Knowledge*, UBC Press, Canada, 2006.
- Mohan Bhattarai, A., *Protection of Himalayan Biodiversity: International Environmental Law and a Regional Legal Framework*, Sage, India, 2010.
- Mooney, P., *The Seeds of the Earth: A Private or Public Resource?*, Inter Pares, Ottawa, 1979.
- Muradian, R., Rival, L., *Governing the Provision of Ecosystem Services*, Springer, Heidelberg/ New York/ London, 2013.
- O' Riordan, T., Stoll-Kleeman S., (eds.), *Biodiversity, Sustainability and Human Communities. Protecting beyond the Protected*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2002.
- Paternostre, R., *The Nagoya ABS Protocol: A Legally Sound Framework for an Effective Regime?*, Utrecht University, 2011.
- Raftopoulos, E., McConnell, M., (eds.) *Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context*, Ant. N. Sakkulas, Bruylant, Athens, Brussels, 2004.
- Ragnar, J., *Biopiracy, The CBD and TRIPS – The Prevention of Biopiracy*, University of Lund, Sweden, 2004.
- Ramcharan, R., *International Intellectual Property Law and Human Security*, Springer, The Hague, Netherlands, 2013.
- Richerzhagen, C., *Protecting Biological Diversity—the Effectiveness of Access and Benefit-sharing Regimes*, Routledge, New York, 2010.

- Robinson D., *Biodiversity, Access and Benefit-Sharing. Global Case Studies*, Routledge, London/New York, 2015.
- Robinson D., *Confronting Biopiracy. Challenges, Cases and International Debates*, Earthscan, London, 2010.
- Sachs, W., *Rio+10 and the North-South Divide*, Heinrich Böll Foundation , Germany, December 2001.
- Sahai, S., Pavithran, P., Barpujari, I., *Biopiracy: Imitations not Innovations*, Gene Campaign, New Delhi, 2007.
- Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, New York, 2003.
- Sanjay Bavikatte, K., *Stewarding The Earth: Rethinking Property and the Emergence of Biocultural Rights*, Oxford University Press, 2014.
- Shaw, M., *International Law*, Cambridge University Press, UK, 13 November 2008.
- Shiva, V., *Biopiracy, The Plunder of Nature and Knowledge*, South End Press, Boston, Massachusetts, 1997.
- Shiva, V., *Protect or Plunder: Understanding Intellectual Property Rights*, Zed Books, London and New York, 2001.
- Srivastava, S., *Commercial Use of Biodiversity: Resolving the Access and Benefit Sharing Issues*, Sage Publications, India, 2016.
- Stevenson, D., *The Patenting of P57 and the Intellectual Property Rights of the San Peoples of Southern Africa*, First Peoples Worldwide, Virginia, 2003.
- Stoianoff, N. P., (edt.), *Accessing Biological Resources. Complying with the Convention on Biological Diversity*, Kluwer, The Hague/London/New York, 2004.
- Stolton, S., Dudley, N., *Arguments for Protected Areas Multiple Benefits for Conservation and Use*, Earthscan, UK, 2010.

Sunstein, C., *Laws of Fear, Beyond the Precautionary Principle*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

Tansey, G., Rajotte, T., (eds.), *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, Routledge, UK & USA, 2008.

Ten Kate, K., Laird, S., *The Commercial Use of Biodiversity*, Earthscan, UK, 1999.

Von Lewinski, S., Von Hahn, A., Hassemer, M., *Indigenous Heritage and Intellectual Property: Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, Kluwer Law International, the Hague, Netherlands, 2004.

Wilson, E., *The Diversity of Life*, Harvard University Press, Cambridge, 2010.

Wilson, E.O., *Biophilia*, Harvard University Press, Cambridge, January 1986.

ii) Άρθρα/Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

Adam, R., “Missing the 2010 Biodiversity Target, A Wake up Call for the Convention on Biodiversity”, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, Vol. 21, No. 1, 2010, pp. 123-166.

Basheer, S., “India’s Tryst with TRIPs: The Patents (Amendment) Act, 2005”, *The Indian Journal of Law and Technology*, Vol. 1, 2005, pp.15-46.

Bautista, L., “Bioprospecting or Biopiracy: Does the TRIPS Agreement Undermine the Interests of Developing Countries?”, *Philippine Law Journal*, Vol. 82, Issue 1, 2007, pp.14-33.

Béné, C., Doyen, L., “Contribution Values of Biodiversity to Ecosystem Performances: A Viability Perspective, *Ecological Economics*, Vol. 68, Issues 1–2, 2008, pp. 14-23.

Berkes; F., Colding; J., Folke, C., “Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management”, *Ecological Applications*, Vol. 10, No. 5, 2000, pp. 1251-1262.

- Biber-Klemm, S., Davis, K.; Gautier, L., Martinez, S. I., “Governance Options for ex-situ Collections in Academic Research”, in: Oberthür, S., Rosendal, Kr. G., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit-Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, New York/London, 2014, pp. 213-230.
- Biswajit, D., “The Convention on Biological Diversity and the TRIPs Agreement: Compatibility or Conflict?”, in: Bellman, C., Dutfield, G., Meléndez-Ortiz, R., (eds), *Trading in Knowledge*, Routledge, UK, 2003, pp.77-88.
- Blakeney, M., “Bioprospecting and Biopiracy”, in: Ong, B., (edt.), *Intellectual Property and Biological Resources*, Marshall-Cavendish, Singapore, 2004, pp. 393-424.
- Blum, E., “Making Biodiversity Conservation Profitable, A Case Study of the Merck/InBio Agreement”, *Environment*, Vol. 35, Issue 4, 1993, pp. 16-45.
- Boisvert, V., Caron, A., “The Convention on Biological Diversity: An Institutional Perspective of the Debates”, *Journal of Economic Issues*, Vol. 36, 2002, pp. 151–166.
- Brahmi, P., Dua R. P., Dhillon, B. S., “The Biological Diversity Act of India and Agro biodiversity Management”, *Current Science*, Vol. 86, 2004, pp. 659-664.
- Breitmeier, H.; Underdal, A., Young, O. R., “The Effectiveness of International Environmental Regimes: Comparing and Contrasting Findings from Quantitative”, *Research International Studies Review*, Vol. 12, No. 04, 2011, pp. 579-605.
- Bretting, P. K., Widrlechner, M. P., “Genetic Markers and Plant Genetic Resource Management”, in: Janick, J., (edt.), *Plant Breeding Reviews*, Vol. 13, 1995, pp. 11-86.
- Brockelman, W.Y., “Bioprospecting in Thai Forests: Is it Worthwhile?”, *Pure and Applied Chemistry*, Vol. 70, No. 11, 1998, pp. 117–126.

- Buck, M., H., C., “The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity”, *Review of European Community & International Environmental Law*, Vol. 20, No. 01, 2011, pp. 47-61.
- Cabrera Medaglia, J., “The Implementation of the Nagoya Protocol in Latin America”, in: Morgera, E., Bock, M., Tsioumani, E., (eds.), *The 2010 Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing in Perspective: Implications for International Law and Implementation Challenges*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Netherlands, pp. 331-347.
- Carpenter, M., “Intellectual Property Law and Indigenous Peoples: Adapting Copyright Law to the Needs of a Global Community”, *Yale Human Rights and Development Law Journal*, Vol. 7, 2004, pp. 52-78.
- Carr, J., “Agreements that Divide: TRIPS vs CBD and Proposals for Mandatory Disclosure of Source and Origin of Genetic Resources in Patent Applications”, *Transnational Law and Policy*, Vol. 18, Issue 1, pp. 130-154.
- Charnovitz, S., “GATT and the Environment: Examining the Issues”, *International Environmental Affairs*, Vol. 4, Issue 3, 1992, pp. 203-233.
- Chen, Y., Puttitanun, T., “Intellectual Property Rights and Innovation in Developing Countries”, *Journal of Development Economics*, Vol. 78, 2005, pp. 474-493.
- Correa, C.M., “The Access Regime and the Implementation of the FAO International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture in the Andean Group Countries”, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 6, No. 6, 2003, pp. 795-806.
- Cullet, Ph., Raja, J., “*Intellectual Property Rights and Biodiversity Management: The Case of India*”, *Global Environmental Politics*, Vol. 4, 2004, pp 97-114.

- De Carvalho, N. P., “Requiring Disclosure of the Origin of Genetic Resources and Prior Informed Consent in Patent Applications Without Infringing The TRIPs Agreement: The Problem and The Solution”, *Washington University Journal of Law and Policy*, Vol. 2, 2000, pp.371-401.
- De Long, D., “Defining Biodiversity”, *Wildlife Society Bulletin*, Vol. 24, No. 4, Winter, 1996, pp. 738-749.
- De Rios, D., “A Note on the Use of Ayahuasca Among Urban Mestizo Populations in the Peruvian Amazon”, *American Anthropologist*, Vol. 72, 1970, pp. 1419–1422.
- Dutfield, G., “Identification of Outstanding ABS Issues: Access to GR and IPR. What is Biopiracy?”, International Expert Workshop on Access to Genetic Resources and Benefit Sharing, November 24, 2009, διαθέσιμο στο: <http://www.canmexworkshop.com/documents/papers/I.3.pdf>.
- Dutfield, G., “Intellectual Property Rights, Trade and Biodiversity: The Case of Seeds and Plant Varieties”, IUCN Intersessional Meeting on the Operations of the Convention, Montreal, 28-30 June 1999.
- Eckersley, R., “The WTO and Multilateral Environmental Agreements: A Case of Disciplinary Neoliberalism?”, Refereed paper presented to the Australian Political Studies Association Conference University of Tasmania, Hobart, 29 September – 1 October 2003.
- ENB, “Tenth Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity”, *Earth Negotiation Bulletin*, Vol. 09, No. 544, 2010, pp. 1-30.
- Ewens, L., “Seed Wars: Biotechnology, Intellectual Property, and the Quest for High Yield Seeds”, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 23, 2000, pp. 285-305.
- Fotinakopoulou, A., “Redefining the Relationship between CBD and the TRIPS Agreement: The First Step towards confronting Biopiracy?”, in: Westra, L., Gray, J., Karagiorgou, V., (eds.), *Ecological Systems*

Integrity. Governance, Law and Human Rights, Earthscan, New York, 2015, pp. 36-48.

Gamez, R., “The Link between Biodiversity and Sustainable Development: Lesson From InBio’s Bioprospecting Programme in Costa Rica”, in: McManis, C., (edt.), *Biodiversity and the Law: Intellectual Property, Biotechnology and Traditional Knowledge*, Routledge, UK, 2007, pp.77-90.

Gerstetter, C., Gorlach, B., Neumann, K., Schaffrin, D., “The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture within the Current Legal Regime Complex on Plant Genetic Resources”, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 10, No. 3-4, 2007, pp. 259-283.

Ghosh, S., “Globalization, Patents, and Traditional Knowledge”, *Columbia Journal of Asian Law*, Vol. 17, No. 1, 2003-4, pp. 74-120.

Gollin, M., “Biopiracy: A Legal Perspective”, Action Bioscience, February 2001, διαθέσιμο στο: <http://www.actionbioscience.org/biodiversity/gollin.html>.

Gould, D.M., Gruben, W.C., “The Role of Intellectual Property Rights in Economic Growth”, *Journal of Development Economics*, Vol. 48, Issue 2, 1996, pp. 323-350.

Greene, S., “Culture as Politics, Culture as Property in Pharmaceutical Bioprospecting (Indigenous People Incorporated?)”, *Current Anthropology*, Vol. 45, Issue 2, 2004, pp. 211-238.

Gupta, R. K., Balasubrahmanyam, L., “The Turmeric Effect”, *World Patent Information*, Vol. 20, 1998, pp. 185-191.

Hamid, A. G., “The WTO Rules Versus Multilateral Environmental Agreements: The Search for Reconciliation”, *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, Vol. 3, Issue 5, 2008, διαθέσιμο στο: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MqJICEEnvLaw/2008/3.html#fn61>.

- Hamilton, Ch., “Biodiversity, Biopiracy and Benefits: What Allegations of Biopiracy tell us about Intellectual Property”, *Developing World Bioethics*, Vol. 6, Issue 3, 2006, pp. 158-173.
- Hassemer, M., “Genetic Resources”, in: von Lewinski, S., (edt.), *Indigenous Heritage and Intellectual Property: Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, Kluwer, Netherlands, 2004, pp. 151-216.
- Hayden, C., “From Market to Market: Bioprospecting’s Idioms of Inclusion”, *American Ethnologist*, Vol 30, No. 3, 2003, pp.1–13.
- Heald, P. J., Sherry, S., “Implied Limits on the Legislative Power: The Intellectual Property Clause as an absolute Constraint on Congress”, *University of Illinois Law Review*, Vol. 4, 2000, pp. 1119-1197.
- Heald, P. J. , “The Rhetoric of Biopiracy”, *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, Vol. 11, 2003, pp. 519-546.
- Herrera, J. A., “International Law and GMO's, Can the Precautionary Principle protect Biodiversity?”, *Boletín Mexicano de Derecho Comparado*, No. 118, January-April, 2007, pp. 97-136.
- Hickey, J., Walker, V., “Refining the Precautionary Principle in International Environmental Law”, *Virginia Environmental Law Journal*, Vol. 14, Issue 423, 1995, pp. 423-454.
- Hutchison, C., “International Environmental Law Attempts to be ‘Mutually Supportive’ with International Trade Law: A Compatibility Analysis of the Cartagena Protocol to the Convention on Biological Diversity with the World Trade Organization Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures”, *Journal of International Wildlife Law and Policy*, Vol. 4, Issue 1, 2001, pp.1-41.
- Jeffery, M.I., “Intellectual Property Rights and Biodiversity Conservation: Reconciling Incompatibilities between the TRIPS Agreement and the Convention on Biological Diversity”, in: Ong, B., (edt.) *Intellectual Property and Biological Resources*, Marshall Cavendish Academic, Singapore, 2004, pp. 185-225.

- Kadidal, S., “Subject-matter Imperialism? Biodiversity, Foreign Prior Art and the Neem Patent Controversy”, *IDEA: The Journal of Law and Technology*, Vol. 37, 1996-97, pp. 371-424.
- Kaplowitz, D., Bronstein, D. A., Suffron, H., “International Environmental Laws and Standards: Four Ways they can be established”, in: Dan Tarlock, A., Dernbach, J., (eds.), *Environmental Law and their Enforcement*, Vol. 1, EOLSS Publishers, Oxford, 2009, pp.308-319.
- Keating, D., “Access to Genetic Resources and Equitable Benefit Sharing Through a New Disclosure Requirement in the Patent System: An Issue in Search of a Forum”, *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 87, 2005, pp. 525-535.
- Kedgley Laidlaw, A., “Is it better to be safe than sorry?, The Cartagena Protocol versus the World Trade Organisation”, διαθέσιμο στο: <http://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/vuwlr/prev-issues/pdf/vol-36-2005/issue-2/laidlaw.pdf>.
- Khush, G. S., Coffman, W. R., Beachell, H.M., “The History of Rice Breeding: IRRI’s Contribution”, in: Rockwood, W. G.. (edt.) *Rice Research and Production in the 21st Century*, IRRI, Los Banos, Philippines, 2001, pp. 117–136.
- Khush, G. S., “Rice Breeding: Past, Present and Future”, *Journal of Genetics*, Vol. 66, No. 3, 1987, pp. 195–216.
- Kleba, J., “A Socio-legal Inquiry into the Protection of Disseminated Traditional Knowledge-leaning From Brazilian Cases”, in: Kamau, E., Winter, G., (eds.), *Genetic Resources, Traditional Knowledge and the Law: Solutions for Access to Genetic Resources and Benefit Sharing*, Earthscan, UK, 2009, pp. 119-142.
- Knopf, F. L., “Focusing Conservation of a Diverse Wildlife Resource”, *Transactions of the North American Wildlife and Natural Resources Conference*, Vol. 57, 1992, pp. 241–242.

- Kortenkamp, K.V., Moore, C. F., “Ecocentrism and Anthropocentrism: Moral reasoning about Ecological Commons Dilemmas”, *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 21, No. 3, pp. 261–272.
- Krutilla, J., “Conservation Reconsidered”, *The American Economic Review*, Vol. 57, Issue 4, 1967, pp. 777-786.
- Kuanpoth, J., “Closing in on Biopiracy: Legal Dilemmas and Opportunities”, in: Melendez-Ortiz, R., Sanchez, V., (eds.), *Trading in Genes: Development Perspectives on Biotechnology, Trade and Sustainability*, Earthscan, London, 2005, pp.139–152.
- Kuei-Jung, N., “The Incorporation of the CBD Mandate on Access and Benefit-Sharing into TRIPS Regime: An Appraisal of the Appeal of Developing Countries with Rich Genetic Resources”, *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, Vol. 1, 2006, pp. 433-464.
- Laird, S. A., Noejovich, F., “Building Equitable Research Relationships with Indigenous Peoples and Local Communities: Prior Informed Consent and Research Agreements”, in: Laird, S., (edt.), *Biodiversity and Traditional Knowledge: Equitable Partnerships in Practice*, Earthscan, London, 2002, pp. 179-220.
- Lanzerath, D., “The Value of Biodiversity”, in: Barthlott, W., Linsenmair, K. E., Porembski, S., *Biodiversity, Structure and Function*, Vol. 2, EOLSS Publishers, Oxford, 2009, pp. 1-28.
- Lerch, A., “Property Rights and Biodiversity”, *European Journal of Law and Economics*, Vol. 6, 1998, pp. 285–304.
- Lesser, W., “Plant Breeders’ Rights: An Introduction”, in: Krattiger, A., Mahoney, R.T., Nelsen, L., (eds.), *Intellectual Property Management in Health and Agricultural Innovation: A Handbook of Best Practices*, MIHR, Oxford, UK, 2007, pp. 381-387.
- Levy, R., Green, S., “Pharmaceuticals and Biopiracy: How the AIA May Inadvertently Reduce the Misappropriation of Traditional Medicine”, *University of Miami Business Law Review*, Vol. 23, 2015, pp. 401-423.

- Liu, Y., Sun, Y., “China Traditional Chinese Medicine (TCM) Patent Database”, *World Patent Information*, Vol. 26, 2004, pp. 91-96.
- Long, D., “Traditional Knowledge and the Fight for the Public Domain”, *John Marshall Revue of Intellectual Property Law*, Vol. 5, Issue 4, 2006, pp. 317-329.
- Loreau, M., Naeem, S., Inchausti, P., Bengtsson, J., Grime, J., Hector, A., Hooper, D.U., Huston, M. A., Raffaelli, D., Schmid, B., Tilman, D., Wardle, D. A., “Biodiversity and Ecosystem Functioning: Current Knowledge and Future Challenges”, *Science*, Vol.294, 2001, pp. 804–808.
- Marden, E., “The Neem Tree Patent: International Conflict over the Commodification of Life”, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 22, 1999, pp. 279-295.
- Mashelkar, R. A., “Intellectual Property Rights and the Third World”, *Journal of Intellectual Property Rights*, Vol. 7, 2002, pp 308-323.
- Mgbeoji, I., “Beyond Rhetoric: State Sovereignty, Common Concern, and the Inapplicability of the Common Heritage Concept to Plant Genetic Resources”, *Leiden Journal of International Law*, Vol.16, 2003, pp. 821-837.
- Mitchell, R. B., “Problem Structure, Institutional Design, and the Relative Effectiveness of International Environmental Agreements”, *Global Environmental Politics*, Vol. 06, No. 03, 2006, pp. 72-89
- Mondal, P., “8 Main Values of Biodiversity explained”, διαθέσιμο στο: <http://www.yourarticlelibrary.com/biodiversity/8-main-values-of-biodiversity-explained/30156/>.
- Mooney, P.R., “Why We Call it Biopiracy”, in: Svarstad, H., Dhillon, S. (eds.), *Bioprospecting: From Biodiversity in the South to Medicines in the North*, Spartacus Forlag AS, Oslo, 2000, pp. 37-44.
- Morowitz, H. J., “Balancing Species Preservation and Economic Considerations”, *Science*, Vol. 253, pp. 752-754.

- Mugabe, J., “Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge”, διαθέσιμο στο: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_unhchr_ip_pnl_98/wipo_unhchr_ip_pnl_98_4.pdf.
- Mulholland, D. M., Wilman. E., “Bioprospecting and Biodiversity Contracts”, *Environment and Development Economics*, Vol. 8, 2003, pp. 417–435.
- Munzer, S., Chen Simon, P., “Territory, Plants, and Land-Use Rights Among the San of Southern Africa: A Case Study in Regional Biodiversity, Traditional Knowledge, and Intellectual Property”, *William & Mary Bill of Rights Journal*, Vol. 17, Issue 3, 2009, pp.832-894.
- Munzer, S. R. Raustiala, K., “The uneasy Case for Intellectual Property Rights in Traditional Knowledge”, *Cardozo Arts & Entertainment*, Vol. 27, 2009, pp. 37-97.
- Oberthür, S., Rabitz, F., “On the EU's Performance and Leadership in Global Environmental Governance: The Case of the Nagoya Protocol”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 21, N° 01, 2014, pp. 39-57.
- Plomer, A., “The Right to Access the Benefits of Science and Intellectual Property Rights”, in: Bin, R., Lorenzon, S., Lucchi, N., (eds.), *Biotech Innovations and Fundamental Rights*, Springer, Milan /Dordrecht/ Heidelberg/ London/ New York, 2012, pp. 45-68.
- Puttagunta, S., “The Precautionary Principle in the Regulation of Genetically Modified Organisms”, *Health Law Review*, Vol. 9, No.2, 2000, pp. 10-18.
- Qaim, M., Traxler, G., “Roundup Ready Soybeans in Argentina: Farm Level and Aggregate Welfare Effects”, *Agricultural Economics*, Vol. 32, No. 1, 2005, pp. 73-86.
- Rabitz, F., “Biopiracy after the Nagoya Protocol: Problem Structure, Regime Design and Implementation Challenges”, *Brazilian Political Science Review*, Vol. 9, No. 2, São Paulo, May/Aug. 2015, διαθέσιμο στο:

http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1981-38212015000200030.

- Ramanatha Rao, V., Hodgkin, T., “Genetic Diversity and Conservation and Utilization of Plant Genetic Resources”, *Plant Cell, Tissue and Organ Culture*, Vol. 68, 2002, pp. 1-19.
- Rausser, G. C., Small, A. A., “Valuing Research Leads: Bioprospecting and the Conservation of Genetic Resources”, *Journal of Political Economy*, Vol. 108, 2000, pp. 173–206.
- Reji, K. J., “International Regime on Access and Benefit sharing: where are we now?”, *Asian Biotechnology Development Revue*, Vol. 12, 2010, pp. 77–94.
- Reza Parvin, M., “Patentability of Plants: Technical and Legal Aspects”, *Journal of Intellectual Property Rights*, Vol. 14, May 2009, pp.203-213.
- Richerzhagen, C., “Effective Governance of Access and Benefit-sharing under the Convention on Biological Diversity”, *Biodiversity Conservation*, Vol. 20, 2011, pp. 2243–2261.
- Robinson, D., “Legal Geographies of Intellectual Property, Traditional Knowledge and Biodiversity: Experiencing Conventions, Laws, Customary Law, and Karma in Thailand”, *Geographical Research*, Vol.51, 2013, pp. 375–386.
- Robinson, D., “Sui Generis Plant-Variety Protection Systems: Liability Rules and Non-UPOV Systems of Protection”, *Journal of Intellectual Property Law and Practice*, Vol. 3, No. 10, 2008, pp. 659–665.
- Rodick, J., “Earth Summit North and South: Building a safe house in the Winds of Change”, *Global Environmental Change*, Vol. 7, No.2, 1997, pp.147-165.
- Santilli, J., “Brazil’s Experience in implementing its ABS Regime-Suggestions for Reform and Relationship with the International Treaty on Plant Genetic Resources”, in: Kamau, E., Winter, G., (eds.), *Genetic Resources*,

Traditional Knowledge and the Law: Solutions for Access to Genetic Resources and Benefit Sharing, Earthscan, UK, 2009, pp. 187-202.

Schnier, D., “Genetically Modified Organisms and the Cartagena Protocol”, *Fordham Environmental Law Journal*, Vol. 12, 2001, pp. 377-415.

Shaffer, G., “The Nexus of Law and Politics: The WTO’s Committee on Trade and Environment”, in: Steinberg, R. H, *The Greening of Trade Law: International Trade Organizations and Environmental Issues*, Rowman & Littlefield Publishers, December 20, 2001, pp.81-114.

Sittenfeld, A., Gámez, R., “Biodiversity Prospecting by InBio”, in: Reid, W. V., et al., *Biodiversity Prospecting: Using Genetic Resources for Sustainable Development*, World Resources Institute Washington, 1993, pp. 69-97.

Shelton, D., “Common Concern of Humanity”, *Environmental Law and Policy*, Vol. 39, Issue 2, 2009, p. 83-86.

Smith, M., “Bringing Developing Countries’ Intellectual Property Laws’ to TRIPS’ Standards: Hurdles and Pitfalls facing Vietnam’s Efforts to normalize an Intellectual Property Regime”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 31, 1999, pp. 212-251.

Smith, M., “The Relationship between TRIPS and the CBD: A Way Forward?,” *SSRN*, May 11, 2009, pp. 1-25.

Stephenson, D., “San Reach Landmark IPR Benefit-Sharing Accord for Diet Pill”, *Cultural Survival Quarterly*, Vol. 27, Issue 3, 2003, pp. 7-8.

Sustein, C., “Beyond the Precautionary Principle”, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 151, 2003, pp. 1003-1058.

Swingland, I. R., “Biodiversity: Definition of”, *Encyclopedia of Biodiversity*, Vol. 1, *Academic Press*, 2001, pp. 377-391.

Tamayo, G., Guevara, A. L., Gámez, R. “Biodiversity Prospecting: The InBio Experience”, in: Bull, A T., (edt.), *Microbial Diversity and*

Bioprospecting, American Society for Microbiology Press, Washington, D.C., 2003, pp. 445-449.

Taubman, A., “Saving the Village: Conserving Jurisprudential Diversity in the International Protection of Traditional Knowledge”, in: Maskus, K. E., Reichman, J. H., (eds.), *International Public Goods and Transfer of Technology Under a Globalised Intellectual Property Regime*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 521–564.

Taubman, A., “The Public Domain and International Intellectual Property Law Treaties”, in: Waelde, C., MacQueen, H., (eds.), *Intellectual Property: The Many Faces of the Public Domain*, Edward Elgar, Cheltenham, 2007, pp. 53–85.

Tedlock, B., “Indigenous Heritage and Biopiracy in the Age of Intellectual Property Rights”, *Explore*, Vol. 2, Issue 3, 2006, pp. 256-259.

Timmermans, K., “Intellectual Property Rights and Traditional Medicine: Policy Dilemmas in the Interface”, *Social Science & Medicine*, Vol. 57, 2003, pp. 745-756.

Torres, E., “Chronological Overview of Developments in Bolivian and Latin American Cultural Heritage Legislation with a Special Emphasis on the Protection of Indigenous Culture”, in: Hoffman, B., (edt.), *Art and Cultural Heritage*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 124-133.

Trinh, Y., “Moving the Negotiation on Trade Measures in Multilateral Environmental Agreements Forward,” in: Susskind, L., Moomaw, W., (eds.), *Enhancing the Effectiveness of the Treaty-Making System, Papers on International Environmental Negotiation*, Vol. 16, pp. 95-113.

Tvedt, M. W., “Beyond Nagoya. Towards a legally functional System of Access and Benefit Sharing”, in: Oberthür, S., Rosendal, K. G., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit-Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, New York/London, 2014, pp. 158-177.

- Tvedt, M. W., Schei, P., “The Term 'Genetic Resources': Flexible and Dynamic While Providing Legal Certainty?”, in: Oberthür, S., Rosendal, Kr. G., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit-Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, New York/London, 2014, pp. 18-32.
- Underdal, A., “One Question, Two Answers”, in: Miles, E., (edt.), *Environmental Regime Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, MIT Press, Cambridge, pp. 3-45.
- Urrutia-Vélez, Z., “Biopiracy: is there a Need for a more Extensive Definition of ‘Novelty’ within the Context of US Patent Laws?”, *UPR Business Law Journal*, Vol.2, No.2, 2011, pp.323-329.
- Vallely, P., “Tension between the Cartagena Protocol and the WTO: The Significance of Recent WTO Developments in an Ongoing Debate”, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 5, No. 1, 2004, pp. 369-378.
- Vanderzwaag, D., “The Precautionary Principle in Environmental Law and Policy: Elusive Rhetoric and First Embraces”, *Journal of Environmental Law and Practice*, Vol. 8, 1999, pp. 355-375.
- Venbrux, G., “When Two Worlds Collide: Ownership of Genetic Resources under the Convention on Biological Diversity and the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights”, *University of Pittsburgh Technology Law & Policy*, Vol.6, 2005, pp.1-35.
- Wallbott, L., Wolff, F., Pozarowska, J., “The Negotiations of the Nagoya Protocol: Issues, Coalitions, and Process”, in: Oberthür, S., Rosendal, K., (eds.), *Global Governance of Genetic Resources. Access and Benefit Sharing after the Nagoya Protocol*, Routledge, Abingdon, 2014, pp. 33-59.
- Walter, L., Ramani, V., “Ethics and Practice in Ethnobiology: Analysis of the International Cooperative Biodiversity Group Project in Peru”, in: McManis, Ch., *Biodiversity and the Law: Intellectual Property, Biotechnology and Traditional Knowledge*, Routledge, 2009, pp. 394-412.

Weisbrod., B., “Collective Consumption Services of Individual Consumption Goods”, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 77, pp. 71-77.

Weixia Chen, C., Gilmore, M., “Biocultural Rights: A New Paradigm for Protecting Natural and Cultural Resources of Indigenous Communities”, *The International Indigenous Policy Journal*, Vol. 6, Issue 3, June 2015, pp. 1-17.

Williams, M., “Trade and Environment in the World Trading System: A Decade of Stalemate?”, *Global Environmental Politics*, Vol. 1, Issue 4, 2001, pp. 1-9.

Wynberg, R., “Rhetoric, Realism and Benefit-sharing: Use of Traditional Knowledge of Hoodia Species in the Development of an Appetite Suppressant”, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 7, No. 6, 2004, pp. 851–876.

Γ) Κείμενα Τεκμηρίωσης

ι) Διεθνείς Συμβάσεις

Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), 1994, διαθέσιμο στο: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf.

Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Work, 1886, διαθέσιμο στο: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283698.

Cartagena Protocol on Biosafety, 2000, διαθέσιμο στο: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>.

Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972, διαθέσιμο στο: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>.

Convention on Biological Diversity (CBD), 1992, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and
Flora (CITES), διαθέσιμο στο:
<https://www.cites.org/eng/disc/text.php>.

Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals on the
Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Berne
Convention, 1979, διαθέσιμο στο:
[https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/
/conventions/rms/0900001680078aff](https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/
/conventions/rms/0900001680078aff).

General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), 1947, διαθέσιμο στο:
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.pdf.

FAO International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and
Agriculture, 2001, διαθέσιμο στο: <http://www.fao.org/3/a-i0510e.pdf>.

Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable
Sharing of Benefits Arising from their Utilization, 2010, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/abs/text/default.shtml>.

Paris Convention for the Protection of Industrial Property, 1883, διαθέσιμο
στο: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=288514

Patent Cooperation Treaty, 1970, διαθέσιμο στο:
<http://www.wipo.int/pct/en/texts/articles/atoc.htm>.

Ramsar Convention, 1971, διαθέσιμο στο:
[http://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_
convention_text_e.pdf](http://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_
convention_text_e.pdf).

WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures
(SPS Agreement), 1994, διαθέσιμο στο:
https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm.

ii) Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Council Directive 92 /43 /EEC of 21 May 1992 on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora, διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=en>.

Regulation (EU) No 511/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on compliance measures for users from the Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization in the Union Text with EEA relevance, διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0511>.

iii) Περιφερειακές Συμφωνίες

African Union, the Model Law, 2000, διαθέσιμο στο: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/oau/oau001en.pdf>.

Andean Community, Decision 345, “A Common Regime on Plant Breeders Rights”, 1993, διαθέσιμο στο: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9417>.

Andean Community, Decision 391, “A Common Regime on Access on Genetic Resources”, 1996, διαθέσιμο στο: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9446>.

African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources 1968, διαθέσιμο στο: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201001/volume-1001-I-14689-English.pdf>.

ASEAN, Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources, 1985, διαθέσιμο στο: <http://environment.asean.org/agreement-on-the-conservation-of-nature-and-natural-resources/>.

ASEAN Framework Agreement on Access to Biological and Genetic Resources, 24 February 2000, διαθέσιμο στο: <http://www.mabs.jp/countries/others/pdf/321e.pdf>.

iv) Εθνική Νομοθεσία

Biodiversity Act of Bhutan, διαθέσιμο στο:
<http://www.nab.gov.bt/assets/uploads/docs/acts/2014/BiodiversityEng2003.pdf>.

Biological Diversity Act of India, 2002, διαθέσιμο στο:
http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=185798.

Brazil Provisional Measure, Medida provisoria N° 2186-16, August 23 2001, Regulamenta o inciso II do §1º e o §4º do art. 225 da Constituição o, os arts. 1º, 8º, alínea”j”, 10, alínea “c”, 15 e 16, alíneas 3 e 4 da Convenção sobre Diversidade Biológica, διαθέσιμο στο:
<http://www25.senado.leg.br/web/atividade/materias/-/materia/48024>.

Costa Rica’s Biodiversity Law, (BL), No. 7788, May 27, 1998, διαθέσιμο στο:
<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=896>.

Peru Law No. 27811, August 2002, διαθέσιμο στο:
<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/pe/pe011en.pdf>.

Peru Law No. 28216, May 1 2004, National Commission for the Protection of Access to Peruvian Biological Diversity and to the Collective Knowledge of the Indigenous Peoples (known as the National Anti-Biopiracy Commission), διαθέσιμο στο:
<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=5752>.

The Patents Act of India, 1970, as amended by Act No. 15 of 2005, διαθέσιμο στο: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/in/in065en.pdf>.

US Patent Act, 1952, διαθέσιμο στο:
http://www.spacelaw.olemiss.edu/library/space/US/Legislative/Public_Laws/593%20-%20US%20Patent%20Act%20of%201952.pdf.

U.S. Patent Law, 35 U.S.C. §§ 1 et seq. (Consolidated Patent Laws as of January 2013), διαθέσιμο στο:
<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=12928>.

Δ) Εκθέσεις, Μελέτες, Αναφορές

Andanda, P., *Striking a Balance between Intellectual Property Protection of Traditional Knowledge, Cultural Preservation and Access to Knowledge*, SECO / WTI Academic Cooperation, Project Working Paper Series 2, South Africa, 2012.

Biodiversity Criteria in Standards and Quality Labels for the Food Industry Baseline Report, διαθέσιμο στο: <http://lebensmittelstandards.business-biodiversity.eu/global/download/%7BDYECBZXKUA-34201417130-JODYYDSFGD%7D.pdf>.

Blakeney, M., *Proposals for the Disclosure of Origin of Genetic Resources in Patent Applications, Study for the World Intellectual Property Organization*, WIPO/IP/GR/05/01, University of London, London, 2005.

Brunnengraeber, A, Dietz, K., Hirschl, B., Walk, H., *Interdisciplinarity in Governance Research*, GARNET Working Paper 08/2006.

Brack, D., Gray, K., *Multilateral Environmental Agreements and the WTO Report*, The Royal Institute of International Affairs, International Institute for Sustainable Development, 2003.

Bullard, L., *Freeing the Free Tree – A Briefing Paper on the Paper on the First Legal Defeat of a Biopiracy Patent*, March 2005, διαθέσιμο στο: <http://www.patentinglives.org/NeemBriefingfinalaugust.doc>.

Cabrera Medaglia, J., Lopez Silva, C., *Addressing the Problems of Access: Protecting Sources, While Giving Users Certainty*, IUCN Environmental Policy and Law Paper, No. 67/1, 2007.

Cabrera Medaglia, J., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-sharing. Challenges and Opportunities in Implementing the Nagoya Protocol*, CISDL, Montreal, July 2012.

- Cabrera Medaglia, J., *The Disclosure of Origin Requirement in Central America Legal Texts, Practical Experience and Implementation Challenges*, International Centre for Trade and Sustainable Development, Issue Paper No. 3, Geneva, Switzerland, 2010.
- Carrizosa, S., Brush, S., Wright, B., McGuire, P., *Assessing Biodiversity and Sharing the Benefits: Lessons from Implementing the Convention on Biological Diversity*, IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 54, IUCN – The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, 2004.
- Carrizosa, S., “Diversity of Policies in Place and in Progress”. in: Carrizosa, S., et al., (eds.), *Assessing Biodiversity and Sharing the Benefits: Lessons from Implementing the Convention on Biological Diversity*, IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 54, IUCN, Gland, Switzerland & Cambridge, 2004.
- CBD, *The Ecosystem Approach*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal 2004.
- Chennells, R., *San Hoodia Case. A Report for GenBenefit*, Chennells & Albertyn, Stellenbosch, South Africa, 2007, διαθέσιμο στο: www.uclan.ac.uk/genbenefit.
- Cooney. R., *The Precautionary Principle in Biodiversity Conservation and Natural Resource Management*, IUCN, Policy and Global Change Series No.2, Switzerland, 2004.
- Choudhury, P., Khanna, T., *Bio-Piracy or Prospering Together? Fuzzy Set and Qualitative Analysis of Herbal Patenting by Firms*, Harvard Business School, Vol. 24, Working Paper 14-081, Cambridge, 2014.
- Correa, C., *The Politics and Practicalities of a Disclosure of Origin Obligation*, QUNO Occasional Paper 16, United Nations Office Geneva, 2005.
- Cosbey, A., Burgiel, St., *The Cartagena Protocol on Biosafety: An Analysis of Results*, an IISD Briefing Note, IISD, Canada, 2001.

- De Castro Fialho, B., *Biodiversity and Technological Development Opportunities for Developing Countries?*, Belfer Center for Science and International Affairs, Cambridge, May 2004.
- Dudley, N., (edt.), *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland, Switzerland, 2008, pp, 29-30, διαθέσιμο στο: https://cmsdata.iucn.org/downloads/guidelines_for_applying_protected_area_management_categories.pdf.
- Dutfield, G., *Protecting Traditional Knowledge: Pathways to the Future*, ICTSD, Issue Paper No 16, Geneva, 2006.
- Dutfield, G., *Thinking Aloud on Disclosure of Origin*, QUNO Occasional Paper 18, United Nations Office, Geneva, 2005.
- Glowka, L., *A Guide to designing legal frameworks to determine Access to Genetic Resources*, Environmental Policy and Law Paper, No. 34, IUCN-ELC, 1998.
- IUCN, *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing*, Environmental Policy and Law Paper N° 83, International Union for the Conservation of Nature , Switzerland, 2012.
- Jamil, U., *Biopiracy: The Patenting of Basmati by Ricetec*, Working Paper Series #37, Sustainable Development Policy Institute, Pakistan, 1998.
- Kaufmann. D., Kraay. A., Mastruzzi, M., *Governance Matters V: Governance Indicators for 1996–2008*, The World Bank, 2009, διαθέσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4170/WPS4978.pdf>.
- Leskien, D., Flitner, M., *Intellectual Property Rights and Plant Genetic Resources: Options for a Sui Generis System*, Issues in Genetic Resources No. 6, International Plant Genetic Resources Institute, Rome, 1997.
- Maskus, K., *Intellectual Property Rights in the Global Economy*, Peterson Institute for International Economics, August 2000.

- McGown, J., *Out of Africa: Mysteries of Access and Benefit Sharing*, Edmonds Institute, Washington, and African Centre for Biosafety, Richmond, South Africa, 2006.
- Medaglia, J. C., Perron-Welch, F., Rukundo, O., *Overview of National and Regional Measures on Access to Genetic Resources and Benefit-Sharing. Challenges and Opportunities in Implementing the Nagoya Protocol*, Centre for International Sustainable Development Law, Montreal, 2012.
- Moore, G., Tymowski, W., *Explanatory Guide to the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*, IUCN, Switzerland and UK, 2005
- National Agency for Drug and Food Control ,*TRIPS, CBD and Traditional Medicines: Concepts and Questions, Report of an ASEAN Workshop on the TRIPS Agreement and Traditional Medicine*, Jakarta, World Health Organization, February 2001.
- National Research Council, Division on Earth and Life Studies, Commission on Life Sciences, Committee on Noneconomic and Economic Value of Biodiversity, *Perspectives on Biodiversity: Valuing Its Role in an Everchanging World*, National Research Council, New York, 1999.
- Nijar, G., *The Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing of Genetic Resources – An Analysis*, Ceblaw brief, Kuala Lumpur, 2011.
- Posey, D., Dutfield, G., *Beyond Intellectual Property: Toward Traditional Resource Rights for Indigenous Peoples and Local Communities*, International Development Research Center, Ottawa, 1996.
- Posey, D. A., Dutfield, G., Plenderleith, K., da Costa e Silva, E., Argumedo, A., *Traditional Resource Rights: International Instruments for Protection and Compensation for Indigenous Peoples and Local Communities*, International Union for the Conservation of Nature, Gland, 1996.
- Reid, W., *Biodiversity Prospecting: Using Genetic Resources for Sustainable Development*, World Resources Institute (WRI), USA, 1993.

- Robinson, D., *Exploring Components and Elements of Sui Generis Systems for Plant-Variety Protection and Traditional Knowledge in Asia*, ICTSD-UNCTAD and IDRC, Geneva, 2007, διαθέσιμο στο: <http://www.iprsonline.org/unctadictsd/docs/Robinson%20Sui%20Generis%20March07.pdf>.
- Samush, M., *TRIPS: Issues, Impact and the Way Forward For Developing Countries Including India*, American Law and Economics Association Annual Meetings, Paper 7, 2007.
- Shroeder, D., Pisupati, B., *Ethics, Justice and the Convention on Biological Diversity*, UNEP, UCLAH, South Africa, October 2010.
- UNCTAD, *The Convention on Biological Diversity and the Nagoya Protocol: Intellectual Property Implications*, UNCTAD, Geneva, 2014.
- UNCTAD, *Trade and Environment Review 2003*, New York and Geneva, 2004.
- UNEP Division of Technology, Industry and Economics, Economics and Trade Unit, International Institute for Sustainable Development, *Environment and Trade, A Handbook*, UNEP, IISD, Canada, 2000.
- Vogel, J., *An Economic Analysis on the Convention on Biological Diversity: The Rationale for a Cartel*, IUCN, Switzerland, 1997.
- WHO, *Traditional Medicine Strategy 2002-2005*, WHO, 2002.
- WHO, *Traditional Medicine Strategy 2014-2023*, WHO, December 2013.
- WIPO, *Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*, WIPO, 2015.
- WIPO, *Traditional Knowledge and Intellectual Property*, Background Brief No.1, διαθέσιμο στο: http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/documents/pdf/background_brief_on_tk.pdf/.
- Wiser, G., *US Patent and Trademark Office Reinstates Ayahuasca Patent flawed Decision Declares Open Season on Resources of Indigenous*

Peoples, CIEL, 2001, διαθέσιμο στο:
<http://www.ciel.org/Publications/PTODecisionAnalysis.pdf>.

World Resources Institute, *World Resources (1990–1)*, World Resources Institute, Washington, 1991.

Wynberg, R., “Access and Benefit-Sharing Agreements in the Commercial Development of Hoodia”, in: Laird, S., Wynberg, R., (eds.), *Access and Benefit-sharing in Practice: Trends in Partnerships Across Sectors*, Technical Series No 38, CBD Secretariat, Montreal, 2008.

E) Ιστοσελίδες

ABS Clearing House, διαθέσιμο στο: <https://absch.cbd.int/about>.

Access and Benefit Sharing Competent National Authorities, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/doc/lists/nfp-abs-cna.pdf>.

Andean Nations, CI Sign Deal to Implement Regional Conservation Strategy, διαθέσιμο στο:
<http://www.conservation.org/NewsRoom/pressreleases/Pages/061103-Andean-Nations-CI-Sign-Deal-to-Implement-Regional-Conservation-Strategy.aspx>.

Article XX, GATT, General Exceptions, διαθέσιμο στο:
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gatt_ai_e/art20_e.pdf

Biocultural Protocols, διαθέσιμο στο:
<https://biocultural.iied.org/community-biocultural-protocols>.

Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf>.

CBD Technical Note, Biodiversity and the 2030 Agenda for Sustainable Development, διαθέσιμο στο:

<https://www.cbd.int/development/doc/biodiversity-2030-agenda-technical-note-en.pdf>.

Center for International Environmental Law (CIEL), διαθέσιμο στο:
<http://www.ciel.org/>.

CITES Convention Appendices I, II and III, διαθέσιμο στο:
<https://cites.org/eng/app/appendices.php>.

Commission on Sustainable Development, διαθέσιμο στο:
<https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>.

Consultative Group for International Agricultural Research, διαθέσιμο στο:
<http://www.cgiar.org>.

Coordinadora de las Organizaciones Indígenas de la Cuenca Amazónica (COICA), διαθέσιμο στο: *<http://coica.org.ec/web/historia/>.*

Creative Heritage Project, διαθέσιμο στο:
<http://csbweb01.uncw.edu/people/eversp/classes/BLA361/Intl%20Law/Additional%20Research/WIPO%20re%20digitizing%20intangible%20cultural%20heritage.pdf>.

DS381: United States -Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, διαθέσιμο στο:
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds381_e.htm

Decision IX/12, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/decision/cop/?id=11655>.

Disclosure Requirement gains Support at TRIPS Council Meeting, Consultations to begin on CBD Observer Status, διαθέσιμο στο:
<http://sdg.iisd.org/news/disclosure-requirement-gains-support-at-trips-council-meeting-consultations-to-begin-on-cbd-observer-status/>.

Draft Provisions/Articles for the Protection of Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, and IP & Genetic Resources, διαθέσιμο στο: *http://www.wipo.int/tk/en/igc/draft_provisions.html.*

Effective Legal Regime needed to check Biopiracy globally, διαθέσιμο στο:
<http://www.thehindubusinessline.com/economy/effective-legal-regime-needed-to-check-biopiracy-globally/article9585781.ece>.

ETC Group, διαθέσιμο στο: www.etcgroup.org/en/issues/biopiracy.html.

General Objective, Strategic Plan 1997-2002, διαθέσιμο στο:
http://ramsar.rgis.ch/pdf/key_strat_plan_1997_e.pdf

Germplasm Resources Information Network, διαθέσιμο στο:
<http://www.ars-grin.gov/>.

International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV),
διαθέσιμο στο: <http://www.upov.int/portal/index.html.en>.

Lists of National Focal Points, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/information/nfp.shtml>.

National Focal Points on Access and Benefit Sharing, διαθέσιμο στο:
<https://www.cbd.int/doc/lists/nfp-abs.pdf>.

Millennium Development Goals, διαθέσιμο στο:
<http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>.

Neem tree oil case: European patent No. 0436 257 revoked”, διαθέσιμο στο:
http://www.european-patent-office.org/news/pressrel/2000_05_11_e.htm.

Pharmaceutical patents and the TRIPS Agreement, διαθέσιμο στο:
https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/pharma_ato186_e.htm.

Protected Areas, διαθέσιμο στο: <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about>.

Protected Areas Category IV: Habitat/Species Management Area, διαθέσιμο στο: <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-iv-habitatspecies-management-area>.

Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets “Living in Harmony with Nature”, διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/Aichi-Targets-EN.pdf>.

Sustainable Development Goals, διαθέσιμο στο: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>.

The Committee on Trade and Environment (CTE), διαθέσιμο στο: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/wrk_committee_e.htm.

The Foundation on Economic Trends, διαθέσιμο στο: <http://www.foet.org/>.

The 4th Strategic Plan 2016 – 2024 The Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat – the “Ramsar Convention”, διαθέσιμο στο: http://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/4th_strategic_plan_2016_2024_e.pdf.

The San people and the Hoodia Plant, διαθέσιμο στο: http://www.gfbr.global/wp-content/uploads/2015/09/Fifth_Casestudy4.pdf.

Traditional Knowledge, διαθέσιμο στο: <http://www.wipo.int/tk/en/tk>.

Traditional Medicine Definitions, διαθέσιμο στο: <http://who.int/medicines/areas/traditional/definitions/en>.

What has been done on the Global Multilateral Benefit-Sharing Mechanism?, διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/abs/benefitsharing-whatdone.shtml>.

World Bank, OP 4.12 - Involuntary Resettlement, διαθέσιμο στο: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/090224b0822f89db.pdf>.

ΣΤ) Άλλες Πηγές

African Group, Taking Forward the Review of Article 27.3(b) of the TRIPS Agreement, WTO Document: IP/C/W/404, (26 June 2003).

Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Communication from Peru: Article 27.3(B), Relationship Between the TRIPS Agreement and the CBD and Protection of Traditional Knowledge and Folklore, pt. VII, IP/C/W/447 (June 8, 2005).

Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Joint Communication from the African Group: Taking Forward the Review of Article 27.3(b) of the TRIPS Agreement, 6, IP/C/W/404 (June 26, 2003).

Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Communication from Bolivia, Brazil, Colombia, Cuba, India and Pakistan: The Relationship Between the TRIPS Agreement and the Convention on Biological Diversity (CBD) and the Protection of Traditional Knowledge, IP/C/W/459 (Nov. 18, 2005).

Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Communication from the United States: Views of the United States on the Relationship between the Convention on Biological Diversity and the TRIPS Agreement, IP/C/W/257 (June 13, 2001).

The Relationship between the TRIPS Agreement and the Convention on Biological Diversity (CBD) and the Protection of Traditional Knowledge, IP/C/W/459 (Nov. 18, 2005).